



Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі
Семей қаласының Шәкәрім атындағы
мемлекеттік университеті

Министерство образования и науки Республики Казахстан
Государственный университет
имени Шакарима города Семей

ҚАЗАҚСТАННЫҢ ҰЛТТЫҚ ВАЛЮТАСЫНЫҢ 25 ЖЫЛДЫҒЫНА АРНАЛҒАН
**«ҰЛТТЫҚ ВАЛЮТА -
ҚАЗАҚСТАН ЭКОНОМИКАСЫНЫҢ
ҚАРЖЫЛЫҚ ТҰРАҚТЫЛЫҒЫНЫҢ КЕПІЛІ»**
ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ-ПРАКТИКАЛЫҚ КОНФЕРЕНЦИЯСЫНЫҢ
МАТЕРИАЛДАРЫ



МАТЕРИАЛЫ

МЕЖДУНАРОДНОЙ НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКОЙ КОНФЕРЕНЦИИ

**«НАЦИОНАЛЬНАЯ ВАЛЮТА –
ЗАЛОГ ФИНАНСОВОЙ УСТОЙЧИВОСТИ
И СТАБИЛЬНОСТИ ЭКОНОМИКИ КАЗАХСТАНА»**,

ПОСВЯЩЕННОЙ 25-ЛЕТИЮ НАЦИОНАЛЬНОЙ ВАЛЮТЫ КАЗАХСТАНА

12 декабря 2018
Семей

УДК: 336.741.242.1(574)
ББК: 65.9 (574)
Н 35
ISBN 978- 601-313-085-9

Қазақстанның ұлттық валютасының 25 жылдығына арналған «Ұлттық валюта – Қазақстан экономикасының қаржылық тұрақтылығының кепілі» халықаралық ғылыми-практикалық конференциясының материалдары. – Семей: Семей қаласының Шәкәрім атындағы мемлекеттік университеті. Семей, 2018 ж. – 179 б.

Бас редактор:

Ескендіров М.Г. – Семей қаласының Шәкәрім атындағы мемлекеттік университетінің ректоры, тарих ғылымдарының докторы, профессор

Редакция алқасы:

Абдикаримов М.О. – ректор офисінің жетекшісі, педагогика ғылымдарының кандидаты, доцент

Евлампиева Е.П. – Ғылыми кітапхананың жетекшісі, б.ғ.к., доцент м.а.

Толымгожинова М.К. – Экономика және құқық факультетінің деканы, э.ғ.к, доцент

Хасенова К.Е. – «Қаржы» кафедрасының меңгерушісі, э.ғ.к, доцент

Кажиева Ж.Х. – «Экономика» кафедрасының доценті, э.ғ.к

Семейская З.Т. – Ғылыми кітапхананың маманы

Қазақстанның ұлттық валютасының 25 жылдығына арналған «Ұлттық валюта – Қазақстан экономикасының қаржылық тұрақтылығының кепілі» халықаралық ғылыми-практикалық конференциясында ұсынылған баяндамалар тіркелген.

Бұл жинақ ЖОО мен колледждердің студенттеріне, оқытушыларына, ғылыми қызметкерлеріне, магистранттарға бағыттылған.

Материалы международной научно-практической конференции «Национальная валюта – залог финансовой устойчивости и стабильности экономики Казахстана», посвященной 25-летию национальной валюты Казахстана.-Семей: Государственный университет имени Шакарима города Семей, 2018.- 179 с.

Главный редактор:

Ескендіров М.Г. ректор Государственного университета имени Шакарима города Семей, доктор исторических наук, профессор

Редакционная коллегия:

Абдикаримов М.О. – руководитель офис ректора, кандидат педагогических наук, доцент

Евлампиева Е.П. – руководитель Научной библиотеки, к.б.н., и.о. доцента

Толымгожинова М.К. – декан факультета экономики и права, к.э.н, доцент,

Хасенова К.Е. – зав. кафедрой «Финансы», к.э.н, и.о. доцента,

Кажиева Ж.Х. - к.э.н.доцент кафедры «Экономика»

Семейская З.Т. – специалист Научной библиотеки

В сборник включены доклады, представленные на международной научно-практической конференции «Национальная валюта – залог финансовой устойчивости и стабильности экономики Казахстана», посвященной 25-летию национальной валюты Казахстана.

Настоящий сборник адресован для студентов ВУЗов и колледжей, преподавателей, научных сотрудников, магистрантов.

©Семей қаласының Шәкәрім атындағы мемлекеттік университеті, 2018
©Государственный университет имени Шакарима города Семей, 2018



Уважаемые участники и гости конференции!

Тенге, как национальная валюта, играет важную роль в истории нашей страны не только как экономическая основа независимости.

Именно введение национальной валюты позволило стране проводить самостоятельную денежно-кредитную политику. За 25 лет тенге значительно окреп и стал одной из наиболее стабильных валют стран СНГ. Двадцать пять лет обращения казахстанской национальной валюты – тенге, позволяют дать объективную оценку исторической значимости введения тенге для настоящего и будущего Казахстана. Введение собственной денежной единицы явилось базой для реализации Казахстанского экономического суверенитета.

С введением национальной валюты были ускорены структурные преобразования, направленные на построение рыночной экономики.

Национальная валюта все увереннее завоевывает авторитет не только в нашей стране, но и за ее пределами. По мере развития производства, увеличения притока в страну иностранного капитала, появления крупных отечественных инвесторов происходило и укрепление как самой национальной валюты, так и валютного рынка. Одновременно повышалось доверие к национальной валюте. Сегодня можно уверенно говорить о том, что от преобладания тактики выживания Казахстан постепенно перешел к стратегии экономического роста, который является главным фактором поступательного и динамичного развития страны.

Казахстан фактически с нуля построил эффективную банковскую систему – и это притом, что в республике фактически не было традиций банковского дела. Именно данный сектор Казахстана является наиболее реформированным и динамично развивающимся, а наши банковские технологии уже сегодня считаются на постсоветском пространстве востребованной, конкурентоспособной, экспортной продукцией. Банковская система Казахстана сегодня является самой динамично развивающейся в СНГ.

Таким образом, наличие устойчивой национальной валюты является одним из основных критериев развития рыночных отношений и экономической независимости страны.

М. Ескендиров,
ректор Государственного университета
имени Шакарима города Семей, д.и.н., профессор

ДОКЛАДЫ ПЛЕНАРНОГО ЗАСЕДАНИЯ

УДК: 656.025

Б.Г. Хаиров, А.С. Койчубаев, Л.В. Кузьмина
Омский филиал ФГОБУ ВО «Финансовый университет при
Правительстве Российской Федерации»
Государственный университет имени Шакарима города Семей
Казахстан, г. Семей, management_shakarim@mail.ru

ОЦЕНКА ЭФФЕКТИВНОСТИ ЛОГИСТИКИ В СТРАНАХ ЕАЭС И МИРЕ

Транспорт относится к важнейшей составляющей инфраструктуры рынка Республики Казахстан (РК) и оказывает значительное влияние на уровень социально-экономического развития страны. В Послании Президента Республики Казахстан – Лидера Нации Н.А. Назарбаева народу Казахстана «Стратегия «Казахстан – 2050»: новый политический курс состоявшегося государства», развитие транспортной отрасли определено как одно из ключевых направлений, реализация которого предусматривает формирование современной и эффективной транспортно-логистической инфраструктуры и обеспечение ее интеграции в международную транспортную систему [1]. Для решения этих задач в Казахстане, с 2014 года реализуется Государственная программа развития и интеграции инфраструктуры транспортной системы Республики Казахстан до 2020 года, с 2015 года – Государственная программа инфраструктурного развития «Нұрлы жол» на 2015-2019 годы.

Ключевым показателем, позволяющим сравнить успешность государств в развитии транспортно-логистического комплекса, является Индекс LPI (англ. Logistics Performance Index), интегральный рейтинг которого включает шесть индикаторов эффективности и компетентности логистических операций в стране:

- 1) Эффективность таможенного и пограничного оформления (англ. Customs);
- 2) Качество (развитие) торговой и транспортной инфраструктуры (англ. Infrastructure);
- 3) Простота организации международных перевозок по конкурентоспособным ценам (англ. International shipments);
- 4) Качество и компетентность логистических услуг (англ. Logistics quality and competence);
- 5) Отслеживание прохождения грузов (англ. Tracking&tracing);
- 6) Своевременность поставок (англ. Timeliness).

Индекс эффективности логистики (LPI) отражает легкость осуществления поставок товаров и состояние торговой логистики на национальном и международном уровне. Методика оценки уровня развития логистики в различных странах впервые была разработана в 2007 году Всемирным банком совместно с университетом г. Турку (Финляндия), согласно которой исследования осуществляются на основе опросов международных, национальных или региональных логистических и складских операторов и транспортно-экспедиторских компаний раз в два года. В настоящее время показатель LPI опубликован по итогам 2007, 2010, 2012, 2014 и 2016 гг. [2]

Согласно результатам исследований в 2007-2016 гг. по индексу LPI в пятерке лидирующих стран стабильно сохраняют позиции Германия, Сингапур и Нидерланды.

В 2016 году в десятку сильнейших по индексу LPI вошли: Германия (4,23 баллов по пятибалльной шкале), Люксембург (4,22 баллов), Швеция (4,20 баллов), Нидерланды (4,19

баллов), Сингапур (4,14 баллов), Бельгия (4,11баллов), Австрия (4,10 баллов), Великобритания (4,07 баллов), Гонконг (4,07 баллов) и США (3,99 баллов).

В сравнении с 2014 годом, в 2016 году в лидеры (ТОП – 10) по индексу LPI вернулись такие страны как Австрия (с 22 до 7 места) и Гонконг (с 15 до 9 места); повысили рейтинг LPI – Люксембург (с 8 до 2 места), Швеция (с 6 до 3 места), снизили позиции – Нидерланды (со 2 до 4 места), Бельгия (с 3 до 6 места), Великобритания (с 4 до 8 места) и США (с 9 до 10 места) (рис. 1).

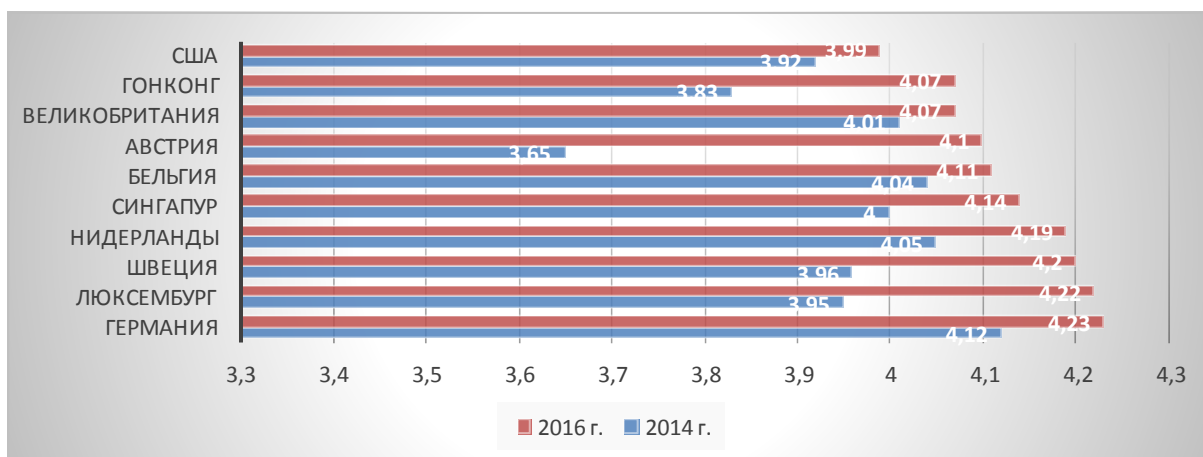


Рисунок 1 – Мировые страны по индексу LPI за 2014-2016 гг.

Примечание – Составлено авторами по данным Всемирного Банка.

Электронный ресурс: <https://lpi.worldbank.org/international/global>

Рассмотрим место стран-членов Евразийского экономического союза (ЕАЭС) за период 2007-2016 гг. по важнейшим критериям оценки эффективности логистики в соответствии с методологией Всемирного банка. Интегральный показатель индекса LPI стран ЕАЭС за период 2007-2016 гг. представлен в таблице 1.

В 2016 году Казахстан во всемирном рейтинге LPI занял 77 место, Российская Федерация – 99 место, Республика Беларусь – 120 место, Республика Армения – 141 место и Киргизская республика – 146 место.

Достигнув, в 2016 году 77 места во всемирном рейтинге LPI, Казахстан значительно улучшил свои позиции в сравнении с 2007 годом (133 место), 2012 годом (86 место) и 2014 годом (88 место), но не достигнув рейтинга 2010 года (62 место). Вместе с тем за период 2007-2016 гг. рейтинг LPI Казахстана демонстрирует положительный рост.

За период 2007-2016 гг. рейтинг LPI Российской Федерации находился в диапазоне 90-99 позиции, уступая Казахстану, но опережая Республику Беларусь, Армению и Киргизстан. Самый высокий рейтинг LPI России был достигнут в 2014 году – 90 позиция, в 2016 году данный показатель был на уровне 2007 года и занял 99 место.

Рейтинг эффективности развития логистики Республики Беларусь с 2012 года стабильно снижается: в 2012 году – 91 место, в 2014 году – 99 место и в 2016 году – 120 место; в 2016 году в сравнении с 2007 годом LPI этой страны снизился на 46 позиций.

Показатель LPI Армении за 2007-2016 гг. не имеет выраженного тренда и колеблется в диапазоне от 141 до 92 места, при этом в 2016 году рейтинг LPI этого государства снизился на 49 позиций в сравнении с 2014 годом и позволил ему занять только 141 место из 160 стран-участниц.

Аналогичная ситуация наблюдается и в Республике Киргизстан, где в 2016 году по рейтингу LPI страна занимала 146 место, что на 3 позиции лучше 2014 года (149 место), но на 16 позиций хуже 2012 года (130 место), а также уступила на 55 и 43 позиции к 2010 году (91 место) и к 2007 году (103 место) соответственно.

Таблица 1 – Рейтинг стран-членов ЕАЭС по интегральному индексу LPI за 2007-2016

гг.

Страны Евразийского экономического союза	2007 г.		2010 г.		2012 г.		2014 г.		2016 г.	
	Кол-во баллов по 5-ти балльной шкале	Позиция в общем рейтинге LPI	Кол-во баллов по 5-ти балльной шкале	Позиция в общем рейтинге LPI	Кол-во баллов по 5-ти балльной шкале	Позиция в общем рейтинге LPI	Кол-во баллов по 5-ти балльной шкале	Позиция в общем рейтинге LPI	Кол-во баллов по 5-ти балльной шкале	Позиция в общем рейтинге LPI
Республика Казахстан	2,12	133	2,83	62	2,69	86	2,7	88	2,75	77
Российская Федерация	2,37	99	2,61	94	2,58	95	2,69	90	2,57	99
Республика Беларусь	2,53	74	-	-	2,61	91	2,64	99	2,40	120
Республика Армения	2,14	131	2,52	111	2,56	100	2,67	92	2,21	141
Киргизская республика	2,35	103	2,62	91	2,35	130	2,21	149	2,16	146
Количество стран-участниц	150		155		155		160		160	
<i>Примечание – Составлено авторами по данным Всемирного Банка.</i>										

Среди стран Евразийского экономического союза Республика Казахстан является лидером по интегральному индексу эффективности логистики, опередив Россию, Беларусь, Армению и Киргизстан, и, такая тенденция сохраняется за весь анализируемый период.

Основные индикаторы (субиндексы) эффективности и компетентности логистических операций в разрезе стран ЕАЭС представлены в таблице 2.

В динамике за 2007-2016 гг. Казахстан улучшил свои позиции по трэкингу (отслеживанию) грузов – с 2,19 до 2,86 баллов; Россия повысила качество и компетентность логистических услуг – с 2,46 до 2,76 баллов; остальные страны ЕАЭС за анализируемый период демонстрировали разные по годам показатели субиндексов LPI, не позволяющие сделать вывод о стабильной положительной динамике рассматриваемых индикаторов. Например, Армения в динамике за 2007-2014 гг. по трем субиндексам LPI – «эффективность таможенного и пограничного оформления», «качество (развитие) торговой и транспортной инфраструктуры» и «простота организации международных перевозок по конкурентоспособным ценам» показывала рост, но в 2016 году произошло снижение по данным позициям в сравнении с 2014 годом (табл. 2).

За 2016 год у всех стран ЕАЭС наибольший показатель среди субиндексов LPI наблюдается по позиции «своевременность поставок» (в среднем 2,91 баллов), наименьший – по эффективности таможенного и пограничного оформления (в среднем 2,07 баллов).

В 2016 году Казахстан и Россия занимают лидирующие позиции среди стран ЕАЭС по своевременности поставок (3,06 и 3,15 баллов соответственно) и трэкингу грузов (2,86 и 2,62 баллов соответственно); наиболее слабая позиция у обеих стран по эффективности таможенного и пограничного оформления (2,52 и 2,01 баллов соответственно).

На современном этапе региональной интеграции стран-участниц ЕАЭС общими актуальными проблемами развития логистики являются:

- недостаточные объемы инвестиций в развитие инфраструктуры;
- слабо развитый рынок 3PL-провайдеров;
- отсутствие аутсорсинговых компаний, оказывающих 4PL- (интегрированный логистический аутсорсинг) и 5PL-услуги (логистический аутсорсер, предоставляющий весь комплекс услуг за счет использования глобального информационно-технологического пространства);
- невысокая обеспеченность квалифицированными кадрами в области логистики и управления цепями поставок;

- недостатки таможенного, транспортного и других видов контроля на внешней границе;
- неукмплектованность нормативного правового регулирования;
- отсутствие статистического учета на национальном уровне показателей развития логистики;
- невысокая интеграция в Евразийскую логистическую систему [3].

Таблица 2 – Субиндексы LPI стран ЕАЭС за 2007-2016 гг.

Страна	Интегральный индекс LPI		Субиндексы LPI					
	LPI, ранг (позиция)	LPI, в баллах	Эффективность таможенного и пограничного оформления	Качество (развитие) торговой и транспортной инфраструктуры	Простота организации международных перевозок по конкурентоспособным ценам	Качество и компетентность логистических услуг	Отслеживание прохождения грузов	Своевременность поставок
2007 год								
Казахстан	133	2.12	1.91	1.86	2.10	2.05	2.19	2.65
Россия	99	2.37	1.94	2.23	2.48	2.46	2.17	2.94
Беларусь	74	2.53	2.67	2.62	2.12	2.12	2.71	3.00
Армения	131	2.14	2,10	1,78	2,00	2,11	2,22	2,62
Киргизстан	103	2,35	2,20	2,06	2,35	2,35	2,38	2,76
2010 год								
Казахстан	62	2.83	2.38	2.66	3.29	2.60	2.70	3.25
Россия	94	2.61	2.15	2.38	2.72	2.51	2.60	3.23
Беларусь	-	-	-	-	-	-	-	-
Армения	111	2,52	2,10	2,32	2,43	2,59	2,26	3,40
Киргизстан	91	2,62	2,44	2,09	3,18	2,37	2,33	3,10
2012 год								
Казахстан	86	2.69	2.58	2.60	2.67	2.75	2.83	2.73
Россия	95	2.58	2.04	2.45	2.59	2.65	2.76	3.02
Беларусь	91	2.61	2.24	2.78	2.58	2.65	2.58	2.87
Армения	100	2,56	2,27	2,38	2,65	2,40	2,57	3,07
Киргизстан	130	2,35	2,45	2,49	2,00	2,25	2,31	2,69
2014 год								
Казахстан	88	2.70	2.33	2.38	2.68	2.72	2.83	3.24
Россия	90	2.69	2.20	2.59	2.64	2.74	2.85	3.14
Беларусь	99	2.64	2.50	2.55	2.74	2.46	2.51	3.05
Армения	92	2,67	2,62	2,38	2,75	2,75	2,50	3,00
Киргизстан	149	2,21	2,03	2,05	2,43	2,13	2,20	2,36
2016 год								
Казахстан	77	2,75	2,52	2,76	2,75	2,57	2,86	3,06
Россия	99	2,57	2,01	2,43	2,45	2,76	2,62	3,15
Беларусь	120	2,40	2,06	2,10	2,62	2,32	2,16	3,04
Армения	141	2,21	1,95	2,22	2,22	2,21	2,02	2,60
Киргизстан	146	2,16	1,80	1,96	2,10	1,96	2,39	2,72

Примечание – Составлено авторами по данным Всемирного Банка. Электронный ресурс: <https://lpi.worldbank.org/international/global>

Для улучшения эффективности логистики Казахстана, в рамках реализации Государственных программ по развитию и интеграции инфраструктуры транспортной системы Республики Казахстан до 2020 года и инфраструктурного развития «Нұрлы жол» на 2015-2019 годы, принимаются меры по упрощению таможенных процедур при внешнеэкономической деятельности; сокращению разрешительных документов на экспортно-импортные операции при перевозочном процессе; привлечению мировых компаний или создание конкурентоспособной компании, способной предоставить транспортно-экспедиторские услуги высокого уровня; предоставлению возможности отслеживания грузов; запуску регулярных контейнерных поездов по основным направлениям грузопотоков с целью достижения сроков доставки [4]; модернизации автомобильных и техническому дооснащению пунктов пропуска на внешней границе ЕАЭС; строительству и реконструкции автомобильных дорог от линии Государственной границы Республики Казахстан до пунктов пропуска на внешней границе ЕАЭС; созданию интеллектуальной транспортной системы в целях сокращения административных барьеров, развития конкуренции и повышения эффективности управления транспортной инфраструктурой [5].

Список литературы:

1. Послание Президента Республики Казахстан – Лидера нации Нурсултана Назарбаева народу Казахстана «Стратегия «Казахстан-2050»: новый политический курс состоявшегося государства» от 14.12.2012г. [Электронный ресурс]. Официальный сайт Президента РК. Режим доступа: <http://www.akorda.kz> (дата обращения : 19.11.2018)
2. Всемирный Банк [Электронный ресурс]. Группа Всемирного банка. Режим доступа: <https://lpi.worldbank.org/international/global>(дата обращения : 13.11.2018)
3. Рейтинг LPI Всемирного Банка [Электронный ресурс]. Казлогистикс. Союз транспортников Казахстана. Режим доступа: http://www.kazlogistics.kz/ru/useful/lpi_index/ (дата обращения : 05.11.2018)
4. О Государственной программе развития и интеграции инфраструктуры транспортной системы Республики Казахстан до 2020 года от 13.01.2014г. № 725 и внесении дополнения в Указ Президента РК от 19.03.2010 г. № 957 «Об утверждении Перечня государственных программ» (утратил силу Указом Президента РК от 12.12.2016 г.). [Электронный ресурс]. Информационно-правовая система нормативных правовых актов РК. Режим доступа: <http://adilet.zan.kz/rus/docs/U1400000725> (дата обращения : 17.11.2018)
5. Государственная программа инфраструктурного развития «Нұрлы жол» на 2015-2019 годы от 30.07.2018 г. № 470. [Электронный ресурс]. Информационно-правовая система нормативных правовых актов РК. Режим доступа: <http://adilet.zan.kz/rus/docs/P1800000470> (дата обращения : 20.11.2018)

УДК 338

А.Т. Казыкешова, Г.Т. Кунафина
Д. Серікбаев атындағы ШҚМТУ
Қазақстан, Өскемен қаласы, gkunafina_vkgtu@mail.ru

ӨНЕРКӘСІП КӘСІПОРЫН ДАМУЫНЫҢ ЭКОНОМИКАЛЫҚ СТРАТЕГИЯСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫ БАСҚАРУ (ШҚО КӘСІПОРЫНДАРЫ МЫСАЛЫНДА)

Қолайлы әлеуметтік-экономикалық ахуал жағдайында Қазақстандағы өнеркәсіптік кәсіпорындардың сыртқы ортаға бейімделу деңгейінің зерттелу мәселесі отандық және шетелдік ғалымдармен жеткілікті деңгейде нақты шешілмеген. Сол себепті өнеркәсіптік кәсіпорындардың экономикалық стратегиясын қалыптастыру мәселесі алдымен сыртқы

ортаның белгісіздігін зерттеп алуға келіп тіреледі. Мұндай жағдайда біз жалпы халық шарушылығын басқаруды сыртқы ортаның белгісіздігі тарапынан экономиканы жүйелі емес деп қарастыруға болатындығын байқадық [1].

Сыртқы орта факторлары тарапынан болатын әлеуетті мүмкіндіктер мен қауіп – қатерлерді болжау бағыты салыстырмалы тұрақтылық пен олардың әсер етуін анықтау ықтималды сипатқа ие.

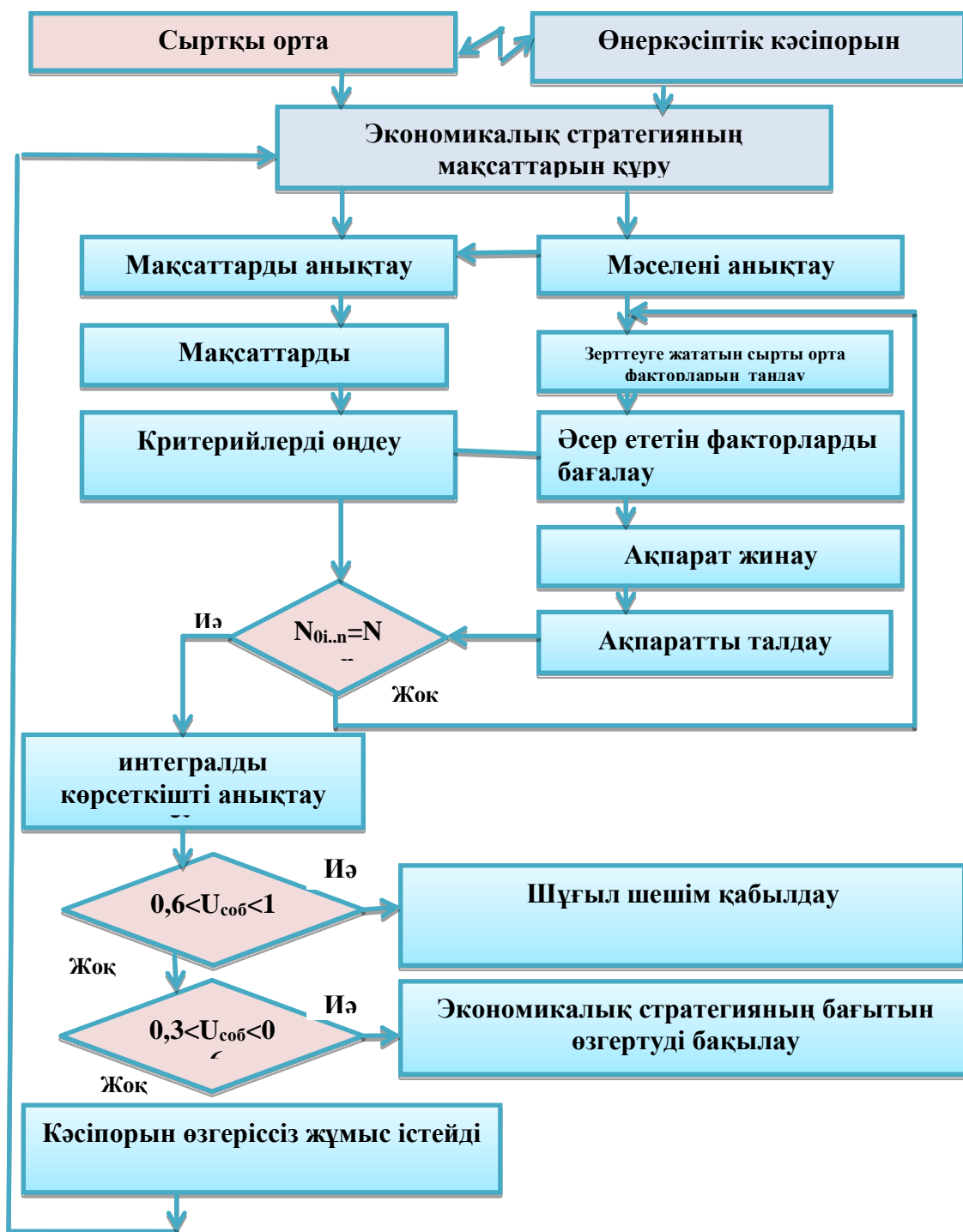
Экономикалық стратегияларды қалыптастырудың негізгі ұстаным өнеркәсіптік кәсіпорынның басқару жүйесін сыртқы ортаның факторларының әсерін ескеру арқылы жүзеге асыру. Яғни, басқарудың бағыттарын мемлекеттің қолданыстағы бағдарламаларына, өнімді шығарудың халықаралық стандарттарына сәйкестендіру. Яғни, біз кәсіпорындағы менеджмент жүйесі мен экономикалық стратегияны қалыптастыруды екі жақты үрдіс деп қарастырдық. Кәсіпорын сыртқы ортаның өзгергіштігіне жауап қайтара отырып, тиісті тиісті басқару шешімдерін қабылдай алады.

Шығыс Қазақстан облысының өнеркәсіптік кәсіпорындары белгілі экономикалық тұрақтылыққа ие және динамикалық күйдегі тепе – еңдікте орналасқандықтан, кездейсоқ және аяқ астынан болатын сыртқы ортаның өзгерістеріне тез бейімделе алмайды. Сыртқы орта факторларының әсері (акционерлер, жабдықтаушылар, бәсекелестер, тұтынушылар, халықаралық жағдайлар, саяси – заңнамалық өзгерістер) нақты экономикалық «уақыттарда» кейде жасырын болады. Сол, себепті кәсіпорынның экономикалық стратегиясының бағыты орташа тербеліс үрдісінде дамиды деген тұжырымға келіге болады. Сыртқы ортаның факторларының тұрақсыздығы жағдайында Шығыс Қазақстан облысындағы өнеркәсіптік кәсіпорындарының экономикалық стратегиясын құрастыру мақсатында эксперттік бағалауды жүргіздік. Аталған факторларды ескере отырып, біз «Қазмырыш» ЖШС пен «ҮМЗ» АҚ кәсіпорындарының мықты, әлсіз жақтарын ескеру негізінде факторлардың ықпал етуін анықтадық. Ол факторлардың әсер ету маңыздылығына баға беру үшін кәсіпорынды басқарудың жоғары буынындағы мамандарды тандап алдық. Олардың көбі кәсіпорынның стратегиялық жоспарларын өңдеу мен құрастыру бөлімінің мамандары мен жетекшілері болды.

Олардың саны 35 адам. Әр сарапшы көрсетілген факторларға маңыздылығына қарай сандық және рангтік бағалау жүргізді. Сандық бағалау (1-ден 4-ке дейін балл, бұл жердегі 4 – жоғарығы сәйкес келеді, ал 1 - сәйкес келуі төмен), рангтық бағалау (бұл жердегі ең аз мән – 1, ал ең көп мән – 5). Кәсіпорынның мықты жақтары: Меншікті шикізат базасының болуы, әлемдік нарық сұранысына ие, Қазақстандағы жетекші базалық өндіріс металдардың өндіру, жаңа салаларды дамыта алатын, табыстылықты жоғарылата алатын заманауи техника – технологияларды енгізу, өндірілетін базалық және сирек кездесетін қосылған құны бар жаңа өндірістер құру мүмкіндіктері бар, әлеуетті кен орындарының болуы.

Біздің жасаған қорытындымыз кәсіпорынның негізгі мақсаты – бұл оның экономикалық стратегиясының сыртқы ортаның тұрақсыз факторларын ескергендегі қалыптасуының соңғы нақты нәтижесі деп білеміз. Кәсіпорын өзінің стратегиялық жоспарын дайындау алдында негізгі мақсатын анықтап, оны кәсіпорынның мүшелеріне таныстырады, кәсіпорынның мүшелері өзінің атқаратын жұмысының нәтижесінің тиімді болатынын білу арқылы соған жетуге талпынып, еңбектенеді.

Кибернетикалық ғылымның негізін салушы ағылшындық ғалым Р.Эшби кәсіпорын қызметін басқарудың жүйесін реттеу туралы былай деген: «Кәсіпорындағы басқару шешімдерін қабылдаудың жылдамдығы мен күрделілігі сырттан ықпал ететін факторлардың тұрақсыздығына сәйкес болған жағдайда ғана ұйым сыртқы ортаның өзгергіштігіне ұтымды қарсылық білдіре алады». Яғни кәсіпорынның сыртқы ортаға әсер ету күші оның ықпал етуіне сәйкес болуы керек. Мұндай жағдайда менеджменттің негізгі міндеті – кәсіпорын сыртқы ортаның факторларының әсерін басқара білуі немесе ықпал етудің маңыздылық деңгейін анықтап алу. Байқағанымыздай екі түрлі үрдіс әрекет етеді: кәсіпорынның сыртқы ортаның өзгеруіне қалай ықпал етеді және соның нәтижесінде сыртқы орта қалай өзгереді [2].



Сурет 1 – Экономикалық стратегияны әзірлеудің басымдықтарына сыртқы ортаның әсерін бағалау әдістемесінің үлгісі

Біздің мақаламызда зерттеу бағыты сыртқы орта факторларының ықпалын бағалау көрсеткіштерін зерттеу әдістемесі келесі схема бойынша құрылған:

- Шығыс Қазақстан аймағындағы өнеркәсіптік кәсіпорындар қызметіне сыртқы ортаның ықпал ететін факторларының жиыны әзірленді;
- факторлар ірі блоктарға топтастырылады: экономикалық, әлеуметтік-мәдени, технологиялық, саяси, инновациялық, экологиялық;
- белгілі критерийлер бойынша көрсеткіштерді нақты бір блокқа жатқызу;
- сауалнамадан өткен кәсіпорын мамандары сыртқы орта факторларының кәсіпорын қызметіне ықпал ету көрсеткіштерінің мәнін үш балдық шкала бойынша бағалап, яғни толық сандарды қолданады: 0,1,2,3 деген баға қойған.

«Қазмырыш» ЖШС өнеркәсіптік кәсіпорнының экономикалық стратегиясына сыртқы орта факторларының әсерін зерттеу мақсатында сұхбаткерлерден жауап алу үшін Қазақстанның стратегиялық менеджмент, стратегиялық жоспарлауды зерттеуге үлес қосқан ғалымдардың әдістемелік ұсыныстары пайдаланылды[3].

Осыған орай, экономикалық стратегияға ықпал ететін сыртқы ортаның тұрақсыз әрбір факторы үшін медиана мен орташа арифметикалық өлшем есептелінді. Орташа арифметикалық өлшем кәсіпорын үшін ең жақсы жалпыланған сипаттамау көрсеткіші болып саналады [4].

Сыртқы ортаның факторларының тұрақсызсыздығын зерттеудің алгоритмін іске асыру нәтижелері қалыптасқан сыртқы орта жағдайларында әлдеқайда қолайлы басқарушылық шешімдер қабылдауға қажетті шараларды таңдауға және анықтауға мүмкіндік береді.

1. $0,6 \leq U_{\text{СОБ}} \leq 1,0$ – шұғыл шараларды қабылдау;

2. $0,3 \leq U_{\text{СОБ}} \leq 0,6$ – ары қарайғы өзгерістерді бақылауды жүзеге асыру;

3. $0 \leq U_{\text{СОБ}} \leq 0,3$ – оқиғалардың нәтижесін күту.

Отандық өнеркәсіптік кәсіпорындар қызметінің экономикалық стратегиясының ұтымды бағыттағы үлгісін әзірлеу мақсатында Республиканың өнеркәсіп өнім көлеміне болжау жүргізілді. Экономиканың өнеркәсіп салаларының үлесінің артуымен тау – кен металлургиялық кешенінің өсу қарқыны 22-24% төмендейтіні анықталды[5].

Экономикалық стратегияның бағытын таңдауда әртүрлі ғалымдардың әдіс – тәсілдерін қолдану барысында алынған нәтижелер, келешекте өнеркәсіп саласының тиімділігінің артуын және металлургия өнеркәсібі кәсіпорындарының бәсекеге қабілеттілігін жоғарылату және экономикалық өсуі мен дамуына негіз болды.

Біз, отандық кәсіпорындардың экономикалық стратегиясын қалыптастыру кезінде сыртқы ортаны факторларының тұрақсыздығы жағдайында, мынадай жағдайларға назар аударуымыз қажет:

- Өнеркәсіптік кәсіпорындардың басқару жүйесін ұйымдық құрылымы жағынан жетілдіру;
- Металлургия өнеркәсібін ақпараттық технологиялық құрал-жабдықтармен қамтамасыз етуді дамыту;
- Маркетингтік стратегиялық қызметті дамытудың жоспарларын жетілдіру;
- Өндірістік және экономикалық қауіпсіздіктер жүйесін тиімді ұйымдастыруды қамтамасыз ету;
- Персоналдың кәсіби деңгейін жетілдіруді дамыту;
- Сапа менеджменті, экологиялық осндай-ақ өндірістік менеджментті жетілдіруді дамыту;
- Ұсынылған экономикалық стратегияның үлгісі отандық өнеркәсіп саласының ұзақ мерзімді дамуының экономикалық тұрақтылығын сақтау үшін бәсекелік қабілеттілігін жоғарылатуына себепкер болады деген тұжырым айта аламыз [6];
- Тұрақсыздық жағдайындағы кәсіпорындардың экономикалық даму стратегиясының үлгісін Шығыс Қазақстан өнеркәсіптік кәсіпорындарының нарықтағы позицияларын нығайтуға мүмкіндік береді және басқару жүйесін жетілдіруді қамтамасыз етеді.

Пайдаланылған әдебиеттер:

- 1 Экономикаческая стратегия фирмы: учебное пособие / под ред. А.П. Градова. – 4-е изд., перераб. – СПб.: Специальная литература, 2003. – 959 с.
- 2 Управление и его современные проблемы. АО "Университет Нархоз" / рук. работы К. Б. Бердалиев. - Алматы: Экономика, 2016. - 431 с. (МВА) (Посвящается 60-летию Заслуженного деятеля РК, д.э.н., профессора Т.С. Саткалиевой).
- 3 <http://www.kazenergy.com/kz/4-48-2011/2539-2011-10-17-08-04-57.html>
- 4 Казыкешова А.Т. Өнеркәсіптік кәсіпорынның кешенді дамуының стратегиялық жоспарлау бағыттары // ҚақҰУ хабаршысы. Экономика сериясы. – 2014.-№3.-Б.161-166.
- 5 Казыкешова А.Т., Тюлежанова А.С. ҚР өнеркәсіп саласының әлеуметтік экономикалық жағдайды дамытуда алатын орны // Научные перспективы XXI века: достижения и

перспективы нового столетия: X международная научно-практическая конференция.- Новосибирск: Международный Научный Институт "Educatio", 2015.- Ч.1, №6. - С.35-38.

6 Умирзаков С.Ы. Стратегия развития государственного предпринимательства в горно-металлургическом комплексе Казахстана: автореф. ... док.экон.наук:08.00.05.- Алматы, 2004-31с.

УДК 331

Г.Б. Пестунова, Э.С. Мадиярова

Восточно-Казахстанский государственный технический университет им. Д. Серикбаева,
Казахстан, г. Усть-Каменогорск, g_pestunova@mail.ru

ОРГАНИЗАЦИОННАЯ СТРУКТУРА И ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ РАЗВИТИЯ МОНОГОРОДОВ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

Одной из важнейших задач модернизации экономики Республики Казахстан является разработка системы мер, направленных на поддержку и развитие монопрофильных городов. Понятие «моногород» раскрыто в Постановлении Правительства Республики Казахстан от 28 июня 2014 года, № 728 «Программа развития регионов до 2020 года».

Согласно данному документу, в категорию моногородов включены города с численностью населения от 10 до 200 тысяч человек. При этом, объем промышленного производства градообразующих предприятий города, в основном добывающего сектора, должен составлять более 20% от общегородского объема производства (моноспециализация), на градообразующих предприятиях города занято более 20 % от общей численности занятого населения. Города, в которых в настоящее время градообразующие предприятия работают частично или приостановили деятельность, также относятся к категории моногородов.

Следует отметить, что перечень моногородов включает 27 городов, численность населения которых составляет 1,447 млн. человек, или 16,8 % городского населения страны, из них 16 моногородов являются административными центрами соответствующих районов. В моногородах сосредоточена значительная часть промышленного потенциала Казахстана.

По анализу экономического состояния городов, их отраслевой структуре, расположению города и критериях его перспективности выделены 3 категории:

- 1 города с высоким потенциалом социально-экономического развития;
- 2 города со средним потенциалом социально-экономического развития;
- 3 города с низким потенциалом социально-экономического развития [1].

Такое разделение необходимо для осуществления эффективной государственной политики по поддержке моногородов.

Существует несколько направлений государственной поддержки устойчивого развития моногородов. Рассмотрим принципиальную схему управления организационными процессами при реализации государственной Программы развития регионов до 2020 года, используя кибернетический подход в управлении (рис. 1), что позволит определить единую принципиальную схему управления в виде общей модели функционирования управляемой системы.

Из представленной кибернетической схемы управления организационными процессами видно, что при реализации государственной Программы развития регионов до 2020 года главным субъектом управления выступает Министерство национальной экономики Республики Казахстан. Перед ним на входе стоит конкретная задача по разрешению социально-экономических проблем моногородов и выявление перспективных направлений их дальнейшего развития, учитывая трудовой и экономический потенциал, а также естественные преимущества. На выходе - создание условий для развития социально-экономического потенциала регионов через формирование рациональной территориальной организации страны, стимулирование концентрации населения и капитала в центрах экономического роста.

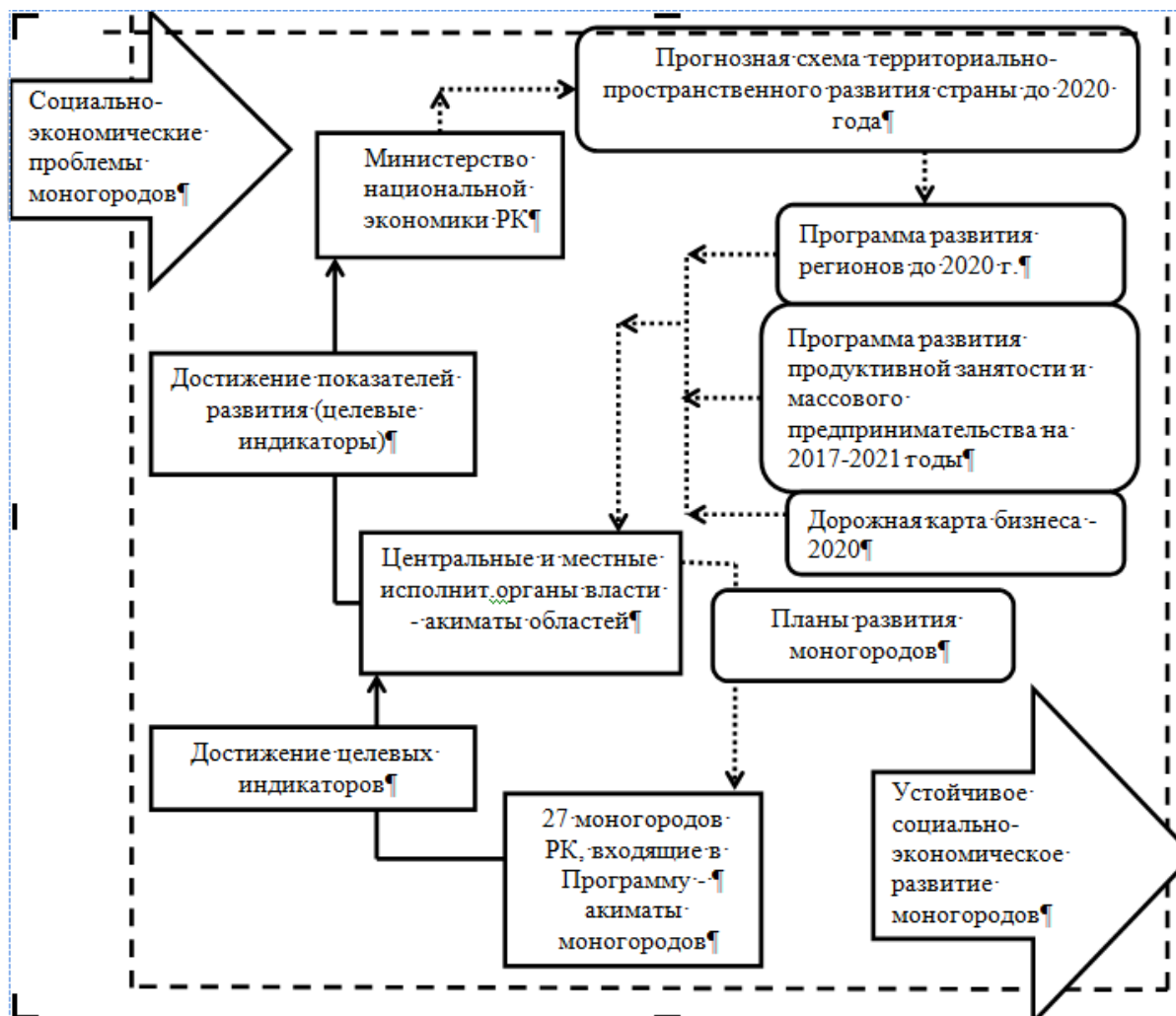


Рисунок 1 – Принципиальная схема управления организационными процессами при реализации государственной Программы развития регионов до 2020 года
Примечание: разработано авторами

Управляемая, исполнительская часть системы представлена двумя объектами управления: акиматы областей Казахстана и акиматы 27 моногородов, входящих в программу. Взаимодействие между субъектами и объектами управления происходит по каналу управляющего воздействия. Распоряжения опираются на Программу развития регионов до 2020 года: (Постановление Правительства РК от 28 июня 2014 года, № 728), которая была разработана Министерством национальной экономики Республики Казахстан. Программа является одним из механизмов реализации Прогнозной схемы территориально-пространственного развития страны до 2020 года (Указ Президента РК от 21 июля 2011 года, № 118). Основанием для разработки Программы явились Послание Президента Республики Казахстан народу Казахстана от 14 декабря 2012 года «Стратегия «Казахстан – 2050»: новый политический курс состоявшегося государства» и Послание Президента Республики Казахстан народу Казахстана от 11 ноября 2014 года «Нұрлы жол – путь в будущее». С учетом новых задач, поставленных Главой государства и в целях концентрации усилий в области развития регионов «Программа развития регионов до 2020 года» была разработана на основании следующих программ: «Развитие регионов», «Программы развития моногородов на 2012 – 2020 годы», «Модернизация жилищно-коммунального хозяйства на 2011– 2020 годы», «Ақ бұлақ на 2011– 2020 годы». Программа направлена на разрешение комплекса проблем, в основном связанных с состоянием бывших градообразующих предприятий или доминирующей отрасли. Мероприятия данной программы нацелены, в том числе, и на переориентацию бюджетных средств для развития отдельных населенных

пунктов, не имеющих перспектив экономического роста и соответствующего демографического потенциала в отличие от крупных городов-агломераций. Такие города были определены в последующем как моногорода, требующие государственной поддержки.

В программе определено, что необходимо концентрировать ресурсы государства на действительно необходимых и перспективных проектах в регионах.

Программой предусмотрена оптимизация моногородов в зависимости от производственной емкости и работающих предприятий. Для чего проведена работа по выявлению экономического потенциала и возможных новых специализаций моногородов, а также корректировка генеральных планов городов, планов развития социально-инженерной инфраструктуры с учетом их возможной оптимизации. Особое внимание уделяется привлечению стратегического инвестора для восстановления прежней специализации в отдельные моногорода и решению проблем «тупиковости» моногородов через развитие транзитного потенциала [4].

Акматами областей в соответствии с Программой разработаны Планы развития моногородов, в которых указаны целевые индикаторы роста, основные мероприятия, ключевые инвестиционные проекты, а также источники и объемы финансирования. Они представляют собой собственную стратегию развития города, основанную на его конкурентоспособных преимуществах, учитывающую благоприятные для развития и ограничивающие его факторы. Информация, получаемая по каналу обратной связи в виде целевых индикаторов – конкретных показателей развития моногородов. КПП моногородов находятся на постоянном контроле специалистами областного акимата с полным отчетом об их реализации Акимом области.

На развитие моногородов выделяются средства из следующих источников: республиканский бюджет, местный бюджет, средства Национального фонда Республики Казахстан.

Реализация Программы осуществляется по двум направлениям [4]:

- 1) диверсификация экономики и развитие малого и среднего бизнеса в моногородах (МСБ), подготовка кадров для поддержания оптимальной численности занятого населения;
- 2) модернизация инженерной инфраструктуры и жилищно-коммунального хозяйства.

Развитие МСБ реализуется по четырем основным направлениям:

- 1) поддержка бизнес-инициатив предпринимателей моногородов;
- 2) отраслевая поддержка предпринимателей, осуществляющих деятельность в приоритетных секторах экономики и отраслях обрабатывающей промышленности;
- 3) снижение валютных рисков предпринимателей;
- 4) предоставление нефинансовых мер поддержки предпринимательства.

Для модернизации инженерной инфраструктуры и жилищно-коммунального хозяйства в программе предусмотрены направления «Реализация проектов по благоустройству городов и населенных пунктов» и «Реализация проектов по развитию инженерной инфраструктуры в моногородах» с общим объемом финансирования 33747,0 млн.тг из Республиканского бюджета и 3374,7 млн тенге из местного бюджета.

Исполнение программ моногородов обеспечит рост конкурентоспособности, диверсификацию структуры экономики, развитие предпринимательства и деловой активности, социальной и инженерной инфраструктуры, повышение качества жизни населения и в целом дальнейшее устойчивое развитие городов в долгосрочной перспективе.

Развитие моногородов – одна из наиболее актуальных проблем сегодняшнего Казахстана, решение которой способно дать хороший импульс подъему экономики не только в отдельных регионах, но и в стране в целом.

Список литературы:

- 1 Программа развития регионов до 2020 года: Постановление Правительства Республики Казахстан от 28 июня 2014 года, № 728 / <http://adilet.zan.kz>;
- 2 Программа развития продуктивной занятости и массового предпринимательства на 2017-

2021 годы: Постановление Правительства Республики Казахстан от 29 декабря 2016 года, № 919 / <http://adilet.zan.kz>;

3 Программа «Дорожная карта бизнеса 2020»: Постановление Правительства Республики Казахстан от 25 августа 2018 года № 522 / <http://adilet.zan.kz>;

4 Прогнозная схема территориально-пространственного развития страны до 2020 года: Указ Президента Республики Казахстан от 21 июля 2011 года, № 118 / <http://adilet.zan.kz>.

УДК: 330.341

Ж.А. Абылкасимова, М.М. Алибаева

Государственный университет имени Шакарима города Семей
Казахстан, г. Семей, ZHIBEKMM@MAIL.RU

НАЦИОНАЛЬНАЯ ВАЛЮТА КАК ФАКТОР ЭКОНОМИЧЕСКОЙ СТАБИЛЬНОСТИ

В истории любого государства введение собственной денежной единицы играет особую роль. Официально в Казахстане День национальной валюты празднуется 15 ноября, так как именно в этот день, в 1993 году в Казахстане была введена национальная валюта – тенге. Тенге является одним из главных признаков государственной независимости. Она всегда воспринималась и воспринимается нами как составляющая экономической и духовной культуры нации, залогом ее национальной самоидентификации и свободы. Подтверждение тому, слова Главы нашего государства «тенге, как национальная валюта, сыграл свою роль в истории нашей страны не только как экономическая основа независимости, но и как полновесная часть самой нашей страны, знамение своего времени» [1].

В условиях интегрированности Казахстана в мировые внешнеэкономические процессы, ситуация на глобальных финансовых рынках или масштабные события экономического и политического характера оказывают влияние на экономику Казахстана, а значит и на тенге, которая является полновесной частью нашего прошлого и настоящего.

Какие изменения курса тенге по отношению к доллару мы наблюдали на протяжении четверти века (рис. 1.)

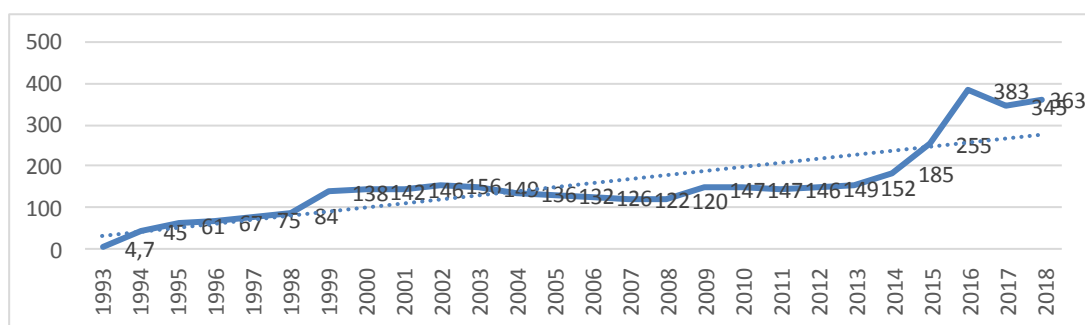


Рисунок 1 – Изменения курса тенге по отношению к доллару (1993-2018 гг)

В 1993 году один доллар стоил всего 4,7 тенге. Многие не помнят, а молодые люди могут и не знать об этом. Однако такая цена продержалась совсем недолго – всего 1,5 месяца. В январе 1994 года доллар подорожал почти в 10 раз и составил 45 дол. По причине того, что, мы еще не привыкли к новой валюте - тенгеи немногие в то время использовали доллары, девальвация прошла гладко.

Серьезная девальвация пришла в 1999 году, когда доллар подскочил сразу с 84 до 138 тенге. Тогда Целью девальвации было увеличение объёмов экспорта и его конкурентоспособности. Через 10 лет после второй девальвации, Казахстан захлестнула

третья волна. Доллар стоил тогда уже не 120 тенге, а почти 150. Этот день помнят многие - 4 февраля 2009 год. на 25% обесценились наши деньги. В феврале 2014 года доллар стал стоять рекордные 185 тенге. Мы стали свидетелями четвертой девальвации в Казахстане. 5 волна – 2015 г. авг. курс дол. 255 тенге. В 2017 г. – Умеренно стабильный год для тенге в пределах 317-345 тенге, в 2018 году в пределах 332-363.

Как мы видим наблюдается однозначный тренд на повышение стоимости доллара, слишком высокая амплитуда роста. Это еще раз подтверждает высокий уровень зависимости нашей экономики как от внешних, так и внутренних экономических и политических факторов. В современных условиях когда мы ощущаем на себе всплески и падения тенге думаю, лучше выбрать диверсифицированный подход к хранению своих сбережений, необходимо диверсифицировать риски за счёт вложений в несколько активов. Таким образом можно застраховать себя от шоковых рыночных колебаний. Что касается факторов, влияющих на обменный курс валюты, то одни факторы могут вызвать как повышение, так и понижение тенге, например, локальные политические колебания, отдельные колебания в деловой сфере, вызывающие изменения спроса на фондовом и валютном рынках, инсайдерская информация, спекулятивные действия игроков. Все эти факторы являются конъюнктурными факторами и имеют кратковременный характер воздействия на тенге. А вот структурные факторы имеют долговременный характер и определяют положение национальной валюты по отношению к другим странам.

Мы видим, что на долгосрочный тренд курса тенге влияют такие факторы как: цены на нефть; курсы валют стран основных торговых партнёров; состояние платёжного баланса; макроэкономические показатели страны (уровень инфляции, уровень безработицы, ВВП и т.д.) базовая ставка Национального банка ;мировые процентные ставки.

В условиях открытости и интегрированности в мировые процессы свободно плавающий обменный курс предполагает колебания валют, как вверх, так и вниз. Национальный банк в качестве первостепенной ставит перед собой задачу закрепления инфляции на низком уровне, а также уменьшения её волатильности. При этом важным становится принятие мер, имеющих потенциал долгосрочного влияния, а не краткосрочный эффект.

Национальная экономика эффективно может работать в реалиях сегодняшнего дня, только при наличии двух составляющих: стабильности цен и уровня инфляции в заданном коридоре в 5-7%. Открытость экономики Казахстана позволяет стране экспортировать энергетические ресурсы и потреблять высокотехнологичные инновационные товары. Анализ внешнеторговой деятельности страны свидетельствует о сохранении серьезных структурных проблем. На сегодняшний день отмечается высокая товарная концентрация казахстанского экспорта. Внутреннее производство в большинстве случаев является не конкурентоспособным, в этой связи львиная доля экспорта по-прежнему приходится на сырьевые товары, такие как нефть и газовый конденсат, металлы, зерно и т.д. При этом относительно низкая диверсификация торговых потоков в структуре экспорта товаров создает дополнительные риски.

По импорту товаров наблюдается, наоборот, существенная товарная диверсификация, при этом большую часть импорта составляют инвестиционные и промежуточные товары, т.е. товары, практически не производимые в Казахстане. Кроме того, существенная часть потребительских товаров также поступает из-за границы. Текущая структура товарооборота предусматривает высокую зависимость экспортных потоков от конъюнктуры сырьевых товарных рынков, при этом импорт товаров остается малоэластичным к внешним шокам и курсовым колебаниям.

Внешнеэкономическая деятельность Казахстана является одним из наиболее значимых факторов в определении динамики развития страны, состава ВВП, внутреннего и внешнего спроса. На рисунке 2 представлена география импорта товаров РК.

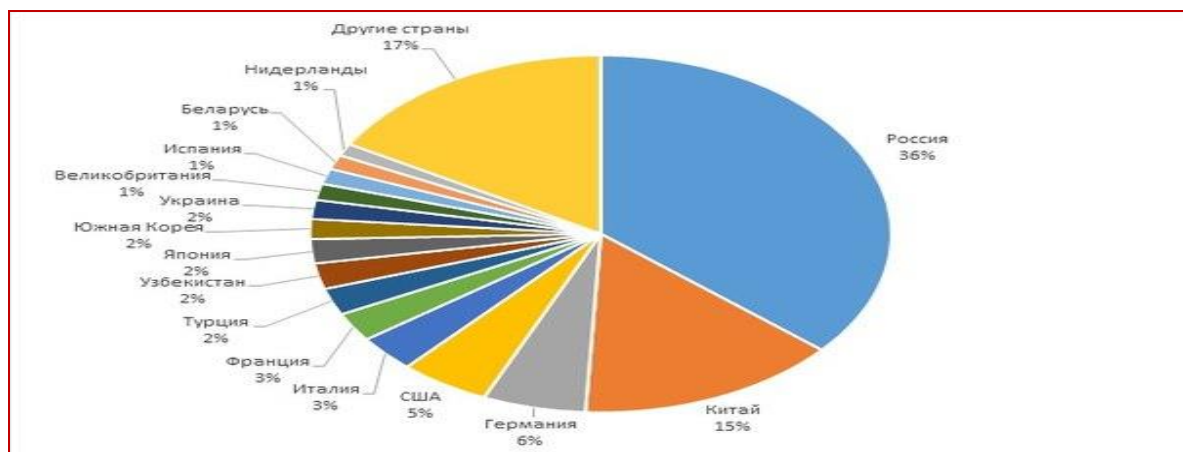


Рисунок 2 – География импорта товаров РК

Россия и Китай являются основными торговыми партнерами Казахстана. Представленная география импорта товаров РК, показывает, что более 50% импорта приходится на Россию (37% в 2018 г.) и Китай (15,7%). Импорт из этих стран увеличился относительно 1 квартала 2017 года на 8,6% и 26,4% соответственно. В таблице 1 показана товарная структура импорта РК.

Таблица 1 – Товарная структура импорта Казахстана

Группа товаров	1 кв. 2017		1 кв. 2018	
	Млн.долл.сша	%	Млн.долл.сша	%
Все товары	6 069,2	7 243, 1	100,0	100,0
Потребительские товары	608,8	1 823,8	26,5	25,2
продовольственные товары	627,8	729,4	10,3	10,1
не продовольственные товары	981,0	1 094,4	16,2	15,1
Товары промежуточного промышленного потребления	2 286,4	2 513,5	37,7	34,7
Инвестиционные товары	2 047,2	2 558,0	33,7	35,3
Прочие товары	126,7	348,5	2,1	4,8

По данным официальной статистики импорт товаров в отчетном периоде составил 7,2 млрд. долл., что на 19,4% выше уровня базового периода. Увеличение стоимости импорта по сравнению с базовым периодом преимущественно обусловлено ростом инвестиционного импорта на 511 млн. долл. или на 24,9% и товаров промежуточного промышленного потребления на 227 млн. долл. или на 9,9%. Рост по группе инвестиционных товаров обусловлен увеличением ввоза летательных аппаратов на 87 млн. долл. (в 5 раз), пультов и панелей для электрической аппаратуры на 62 млн. долл. (в 2,3 раза), транспортных средств промышленного назначения на 47 млн. долл. (в 82 раза), железнодорожных вагонов на 46 млн. долл. (в 4,6 раза), грузовых транспортных средств на 42 млн. долл. (в 1,9 раза).

По группе промежуточного импорта наибольший рост приходится на нефтепродукты – на 65 млн. долл. (на 26,3%), трубы и трубки из черных металлов – на 49 млн. долл. (на 44,1%), полуфабрикаты из железа и нелегированной стали – на 33 млн. долл. (в 6 раз), изделия из черных металлов – на 47 млн. долл. (на 88,6%). Импорт непродовольственных товаров вырос на 113 млн. долл. (на 11,6%). Высокий рост импорта по рассматриваемой группе приходится на легковые автомобили (рост на 14 млн. долл. или на 15,3% до 107 млн. долл.) и велосипеды и самокаты детские (рост на 10 млн. долл. или на 70%). В географической структуре импорта первенство сохраняют государства СНГ – 43,9% совокупного импорта, на страны Европы и Азии пришлось соответственно 20,2% и 25,5%. В разрезе отдельных стран лидирующая позиция с сокращением доли в совокупном импорте с

40,7% до 37% остается за Российской Федерацией, второе место сохраняет Китай (15,7%), далее идут США (8,1%), Германия (6,2%) и Италия (3,2%).

По последним данным, главным поставщиком продукции на рынки страны является Россия (37% импорта). Китай – на втором месте (15,7%). Также в лидерах оказались США (8,1%), Германия (6,2%) и Италия (3,2%).

Снижение импорта товаров в стране возможно путем увеличения производственных мощностей.

Доля России в импорте отдельных товаров страны высока. В структуре 10 самых покупаемых Казахстаном извне торговых позиций доля российских товаров оценивается как значительная (более 40%) по 6 из них. Так, растет влияние России в импорте нефти и нефтепродуктов из битуминозных пород (кроме сырых) – доля составила 85% против 83% годом ранее. Доля российского автомобильного бензина в сумме импорта данной товарной позиции за год несколько снизилась, но все еще остается доминирующей – 91% против 96% год назад. В этом году российские компании поставили в Казахстан порядка 69% всего плоского проката из железа и нержавеющей стали – в январе-июне прошлого года эта доля составляла 64%. Также следует отметить увеличение роли РФ в импорте труб из черных металлов в РК – доля российских товаров выросла за год с 14% сразу до 41%.

Эффективность казахстанского экспорта еще довольно низка, так как он все еще концентрируется на энергетической составляющей, в частности на вывозе сырьевых товаров. В таблице 2 представлена товарная структура экспорта страны.

Таблица 2 – Товарная структура экспорта РК

Группа товаров	1 кв. 2017		1 кв. 2018	
	Млн.доллсша	%	Млн.доллсша	%
Все товары	10848,7	100,0	13781,6	100,0
Основная номенклатура, в т.ч.	10245,2	94,4	13049,9	94,7
Минеральные продукты, в т.ч.	7487,1	69,0	10018,4	72,7
Нефть и газовый конденсат	6080,5	56,0	8239,9	59,8
Черные металлы	999,7	9,2	1084,0	7,9
Цветные металлы	1096,1	10,1	1189,1	8,6
зерно	179,3	1,7	347,7	2,5
прочие	603,5	5,6	731,7	5,3

В географической структуре казахстанского экспорта на страны Европы пришлось 59,1% официально регистрируемого экспорта, на Азиатский регион – 24,1% и государства СНГ – 15,5%. В страновом распределении основных потребителей отечественной продукции первое место по-прежнему занимает Италия (20,2%), на втором месте Нидерланды (10,8%), далее следуют Китай (10%), Российская Федерация (8,5%) и Франция (7,8%). Рост экспортных потоков в Российскую Федерацию на 7,6% и увеличение импортных поставок на 8,6% обеспечили рост торгового оборота на 8,3% до 3,9 млрд. долл. (3,6 млрд. долл. в базовом периоде). При этом отрицательное сальдо торговых операций с Россией выросло на 9,4% до 1,5 млрд. долл. (1,4 млрд. долл. в 1 квартале 2017 года).

Необходимо диверсифицировать казахстанский экспорт, что уменьшит зависимость отечественной экономики от конъюнктуры мировых товарно-сырьевых рынков и позволит облагородить ее структуру. Главным экспортируемым товаром РК являются минеральные продукты. Экспорт в Россию (8%) и импорт из России (37%) в динамике за 5 лет наглядно можно увидеть стабильное сотрудничество.



Рисунок 3 – Экспорт в Россию и импорт из России, % от всего экспорта/импорта.

Другой крупный сосед и партнер – это Китай. Участие ее в экономике Казахстана стабильно и с 2016 года растут внешнеторговый оборот и инвестиции. Сейчас доля Китая составляет примерно 10-12% нашего экспорта и 16% – импорт. Экспорт в Китай – это в основном сырьевые товары. Доля экспорта РК в Китай выше, чем в Россию (8%) (рис. 4).



Рисунок 4 – Экспорт в Китай и импорт из Китая, % от всего экспорта/импорта

По мере усиления торговых и финансовых отношений с Китаем может оказать положительное воздействие на экономику РК. Китайская экономика, активно развиваясь, обладая огромным промышленно-технологическим потенциалом, может усилить внешний спрос на продукцию из Казахстана, стимулировать развитие новых отраслей в РК, в целом подтянуть экономический рост и диверсификацию.

Безусловно, наиболее оптимальное решение было бы диверсифицировать торговые отношения географически и по товарным номенклатурам, расширять линейку производственно-промышленных отраслей в стране, стимулировать сокращение предельных издержек локального производства через создание конкурентных условий на инфраструктурных сегментах рынка (пути и сообщения, информация и связь, электроэнергетика, ГСМ и так далее).

Чтобы уменьшить зависимость от крупных экономик КНР и РФ, открыть новые рынки сбыта, в перспективе усилить потребительскую способность, и соответственно, долгосрочный спрос. Казахстан активизирует экономическую активность в Центральной Азии (Кыргызстан, Таджикистан, Узбекистан) на фоне усиления торговой и инфраструктурной интеграции в регионе.

Несмотря на колебания наша валюта тенге сегодня дает возможность по-прежнему привлекать инвестиции в нашу страну, осуществлять постоянное технологическое, техническое и инфраструктурное обновление производств, в условиях формирования нового

технологического уклада. На графике мы видим ТОП – 10 стран инвесторов в экономику РК. В текущем году Россия на 40%, Китай – 38%, Нидерланды на 22%, США – 19%.

В условиях глобальной экономики финансовая система Казахстана будет направлена на устойчивый экономический рост и содействие достижению стратегических целей Казахстана, это: обеспечение макроэкономической стабильности, ускоренная технологическая модернизация, кардинальное улучшение и расширение бизнес-среды, улучшение качества человеческого капитала, институциональные преобразования, сбалансированное региональное развитие. Также следует отметить, важное значение имеет – развитие сектора услуг, диверсификация товарных экспортных позиций, постепенный переход к сервисной экономике, где будет возможность снижать наши логистические, транспортные, энергетические зависимости и, соответственно, расширять возможности экономики Казахстана.

Таким образом, залогом устойчивого и качественного экономического роста является обеспечение стабильного уровня инфляции в заданном коридоре, а также продолжение политики структурного преобразования экономики.

Список литературы:

1. Назарбаев Н. Казахстанский путь, – Караганда, 2006 – 372 с.
2. Казахстан ускорение экономической диверсификации. Под ред. редакцией Кима Андерсона, Джованни Капаннелли, Эдмона Гинтингаи Киёши Танигучи, 2018 г. – 281 с.
3. Комитет по статистике Министерства национальной экономики Республики Казахстан, 2017а

УДК: 336 (574)

К.Е. Хасенова

Государственный университет имени Шакарима города Семей
Казахстан, г. Семей, klarita_khassenova@mail.ru

ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ И РАЗВИТИЯ НАЦИОНАЛЬНОЙ ВАЛЮТНОЙ СИСТЕМЫ

Название «тенге» происходит от средневековых тюркских серебряных монет «денге» или «таньга», от которых, в свою очередь, произошли также название русской монеты деньга и слово деньги.

У казахстанской национальной валюты были предшественники. Проводником товаров, идей, культур и религий между Востоком и Западом служил Великий Шелковый путь, сыгравший большую роль в развитии экономики многих стран.

Китайский буддист Сань Цзан в 640 году сделал запись о том, что 27 владений, находящихся в зависимости от тюрков, в торговле употребляют золото и серебро, а монеты их по своему типу отличны от монет других стран.

В Бухарской области имели распространение скифатские (вогнутые) монеты из меди, датированные IV-V веком.

В Самарканде выпускались бронзовые монеты с квадратным отверстием в центре и «гербом» правителя на лицевой стороне. Они служили «пропуском» через военные посты и за Великую китайскую стену.

При Саманидах золотые монеты (динары) обращались по весу. В X-XI веках регулярным стала чеканка общегосударственных дирхемов.

Одним из обязательных символов независимого суверенного государства является его **НАЦИОНАЛЬНАЯ ВАЛЮТА**.

Указом Президента №1399 от 12 ноября 1993 года «О введении национальной валюты Республики Казахстан» 15 ноября 1993 года была введена в обращение национальная валюта – тенге.

Причины введения тенге:

- масштабный спад производства, разрыв экономических связей,
- коллапс денежно-кредитных отношений между бывшими союзными республиками,
- наличие натурального товарообмена, гиперинфляция,
- получение Казахстаном независимости,
- либерализация цен и ненасыщенность внутреннего рынка товарами народного потребления привели к шоковому взлету цен: до 3061% в 1992 г. и 2265% в 1993 г.
- неконтролируемая денежная эмиссия,

В 1992 г. объем денежной эмиссии в форме наличных денег и прямых кредитов под отрицательный реальный процент увеличился в 17 раз. Денежное предложение концентрировалось в сфере валютных спекуляций и не попадало в производственную сферу.

Вымывание капитала из этой сферы привело к сокращению платежного оборота и обесцениванию оборотных средств предприятий. Плохой менеджмент и неумение управлять активами в условиях высокой инфляции способствовали дальнейшему обострению кризиса неплатежей.

Первые деньги суверенного Казахстана были отпечатаны, согласно заключенному контракту Нацбанка, старейшей английской компанией «Харрисон и сыновья».

В Казахстане же банкнотная фабрика открылась только в 1995 году. Первые монеты пришли в Казахстан из Германии.

Разработка национальной валюты была проделана в самые короткие сроки. В Казахстане был произведен самый удачный и быстрый в мире ввод новой валюты.

Авторский коллектив художников Казахстана выполнил эскизы денежных знаков в крайне сжатые сроки. Однако они, были забракованы изготовителями-англичанами, потому что не соответствовали требованиям технологии. Дизайнерам пришлось переделывать каждый штрих, каждый элемент. Так постепенно складывалась национальная школа дизайна денежных знаков. Создатели денег обязаны учитывать все требования – не только технологические, но и сугубо специфические, национальные.

Из всех стран бывшего СССР Казахстан одним из последних вышел из рублевой зоны.

Первоначально планировался двухэтапный переход к национальной валюте: сначала введение временных денег, а потом и постоянных – купоны в Грузии, «зайчики» в Белоруссии, карбованцы на Украине.

Было решено сразу вводить национальную валюту. В 1992 году в режиме строжайшей секретности была создана специальная группа дизайнеров из 4 художников: Мендыбая Алина, Тимура Сулейменова, Агимсалы Дузельханова и Хайруллы Габжалилова.

Было много жарких споров, как назвать новые деньги. На казахском языке «деньги» - это «акша». Главе государства импонировал «алтын». Но затем появилась идея назвать нашу валюту «тенге» - это историческое тюркское название.

Деньги перевозили из Лондона в Уральск на четырех самолетах Ил-86 в течение недели. Всего летчики сделали 18 рейсов.

Обмен казначейских и банковских билетов Госбанка СССР и банка России образца 1961-1992 гг. на тенге был завершен к 18 часам 20 ноября.

Обмен наличных рублей, а также рублевые счета, вклады и обязательства обменивались на тенге по обменному курсу 1 тенге за 500 рублей.

Все граждане РК старше 16 лет могли обменять сумму в пределах 100 тыс. рублей. Обмен производился только один раз, о чем делалась отметка в паспорте. Суммы свыше 100 тыс. рублей зачислялись в тенге на специальный лицевой счет в банке без права использования на срок до 6 месяцев. Специальная комиссия рассматривала законность происхождения этих средств.

Тенге объявлен единственным законным платежным средством в Республике Казахстан.

Первый ряд тенге состоял из номиналов 1, 3, 5, 10, 20, 50 и 100 тенге.

Один тенге состоял из 100 тиынов номиналом 1, 2, 5, 10, 20 и 50 тиын.

С 15 до 18 ноября население могло рассчитываться и тенге, и рублями.

В балансах предприятий рублевые активы и пассивы были пересчитаны в тенге за двое суток (15-16 ноября). В период обмена наличных денег и пересчета активов и пассивов банки не проводили операции с клиентурой.

Национальный Банк Республики Казахстан установил валютный курс тенге:

1 доллар США = 4,7 тенге.

На лицевой стороне купюр поместили портреты великих людей Казахстана: Аль-Фараби, Суюнбай, Курмангазы,

Ч. Валиханов, Абулхаир, Абылайхан, Абай, а на обратной – памятники культуры и природы: мавзолей Яссауи, наскальные рисунки Мангыстау, озеро Боровое, пейзаж Алатау, всадник с беркутом.

Разменной денежной единицей казахстанского тенге стал тиын - 1/100 тенге (1 тенге = 100 тиынам).

Бумажные тиыны появились в 1993 году и были выпущены номиналом 1, 2, 5, 10, 20, 50 тиын.

Монеты появились в 1994 году и были изготовлены из сплава Л-80 желтого цвета номиналом 2, 5, 10, 20, 50 тиын. 7 февраля 2001 года в связи с тем, что в денежном обращении при наличной форме платежей было фактически прекращено использование тиынов, они были выведены из обращения.

Эмиссия тенге:

- в 1994 г. банкноты номиналом 200 тг и 500 тг образца 1994 г
- в 1995 г. банкноты номиналом 1000 тенге образца 1994 г.;
- в 1996 г. банкноты номиналом 2000 тенге образца 1996 г.;
- в 1997 г. монеты номиналом 1, 5, 10, 20, 50 тенге (новый дизайн);
- в 1999 г. банкноты номиналом 5000 тенге образца 1993 г. образца 1998 г.;
- в 2000 г. банкноты номиналом 200 и 500 тенге образца 1999 г., (изменённый дизайн); в 2001 г.:
- банкноты номиналом 1000 и 2000 тенге образца 2000 г., (изменённый дизайн);
- банкноты номиналом 100 тенге образца 2001 г. (частично изменённый дизайн);
- юбилейные банкноты 5000 тенге образца 2001 г., посвященные 10-летию независимости РК;
- банкноты 5000 тенге образца 2001 года (частично изменённый дизайн), в 2002 году:
- монета номиналом 100 тенге образца 2001 г.;
- банкноты номиналом 200 и 500 тенге образца 1999 г. (частично изменённый дизайн). в 2003 году банкноты номиналом 10 000 тенге образца 2003 г.;
- в 2006 году выпускаются в обращение банкноты нового дизайна номиналом от 200 до 10000 тенге.

Основные результаты введения национальной валюты:

Получение Казахстаном независимости в 1991 году придало импульс развитию рыночных отношений в нашей стране.

В результате проведенного обмена из обращения изъято рублевых банкнот образца 1961-1992 годов на сумму 950,6 миллиарда рублей. Результаты обмена подтвердили прогнозы о количестве рублей, находящихся на территории республики.

В 2006 году Национальный банк Казахстана провёл конкурс на изображение символа тенге.

29 марта 2007 года из 30 тысяч представленных на конкурс рисунков был выбран и утверждён символ тенге. Авторы – Вадим Давиденко и Санжар Амерханов получили премию в 1 млн тенге – около 8 тыс. долларов от НБ РК и 5000 долларов от казахстанского банка «Альянс».

Сегодня мы пользуемся банкнотами образца 2006 года.

Они полностью исключают вероятность ошибочного восприятия какого-либо номинала, так как все номиналы отличаются как цветом, так и размером.

Цветовая гамма подобрана таким образом, чтобы создать положительный и легко узнаваемый образ банкнот любого достоинства.

Каждый следующий номинал больше другого на 4 мм по длине и на 3 мм по ширине.

Все банкноты выполнены в едином стиле, лицевая сторона содержит преимущественно вертикальные изображения, обратная – горизонтальные.

В целом, дизайн отображает современность Казахстана, включает все государственные символы, изображения архитектурных объектов и природных ландшафтов страны.

Степени защиты тенге: водяные знаки, защитные нити, прозрачное окно, совмещающиеся изображения, скрытое изображение, метка для людей с ослабленным зрением, оптически изменяющаяся краска, микрошрифты, антикопировальный элемент, серийные номера, иридизцентная полоса, скрытое изображение, ирисовая печать, ультрафиолетовая защита, волокна, внедренные в бумагу.

Первая девальвация прошла в апреле 1999 года, тенге обесценился на 64,6 %.

Вторая девальвация произошла 4 февраля 2009 года. Ссылаясь на опыт девальвации 1999 года, руководство НБ РК сделало акцент на том, что другие методы поддержки национальной промышленности кроме девальвации тенге, неэффективны. В качестве одной из главных причин девальвации тенге Национальный банк назвал также необходимость сохранения золотовалютных резервов.

Третья девальвация произошла в феврале 2014 года на фоне резкого повышения курсов евро и доллара США по отношению ко многим валютам стран СНГ. 11 февраля 2014 г. глава НБ РК объявил о девальвации тенге. В заявлении было указано, что будет установлен новый коридор колебаний курса по отношению к доллару США от нового уровня 185 ± 3 тг за \$. Ранее курс составлял 155,5 тенге за доллар США.

Четвёртая девальвация произошла в августе 2015 года после объявления Нацбанком о введении свободного курса тенге. Наиболее вероятной причиной такого шага является стремление поддержки национальной экономики на фоне резкого снижения курса российского рубля. Премьер-министр Карим Масимов подчеркнул, что формирование рыночного курса без участия государства создаст предпосылки для восстановления экономического роста, повышения кредитной и инвестиционной активности, создания новых рабочих мест и снижения инфляции.

По итогам 2015 года тенге признан самой обесценившейся валютой Европы. По подсчетам аналитиков, тенге девальвировал на 85,2 процента. Давление на экономику Казахстана оказало ослабление китайского юаня и удешевление нефти марки Brent с начала 2015 года на 33 процента, что вынудило Нацбанк РК в августе перейти к плавающему курсу.

2 сентября 2013 г. НБ РК привязал казахстанский тенге к мультивалютной корзине основных торговых партнеров, доля которых была определена в следующих пропорциях: доллар США 70 %, китайский юань 20 % и российский рубль 10 %. Стоимость корзины рассчитывалась как средневзвешенная величина двустороннего обменного курса тенге к якорным валютам на заданную дату.

11 февраля 2014 г. Нацбанк решил девальвировать тенге на 18 % по отношению к доллару США в ответ на ослабление российского рубля.

20 августа 2015 г. Казахстан окончательно отказался от привязки к корзине валют и в настоящее время использует плавающий валютный курс тенге, курс которого по отношению к основным валютам теперь определяется спросом и предложением на рынке, а критерием эффективности курсовой политики выступают показатели инфляции (инфляционное таргетирование).

Тенге имеет международное признание. Как уже известно, казахстанской банкноте номиналом в 10 000 тенге присуждено первое место в номинации «Лучшая новая банкнота»,

на проходившей в мае 2007 года в столице Таиланда городе Бангкоке очередной валютной конференции «Currency Conference-2007».

Наряду с монетами денежного обращения в Казахстане имеют хождение юбилейные и памятные монеты, которые обладают платёжеспособностью в соответствии с обозначенным на них номиналом, но основное их назначение - культурно-просветительное. Как правило, они выпускаются строго ограниченным тиражом и предназначены для продажи на территории Республики Казахстан и за рубежом по коллекционной стоимости.

Список литературы:

1. <http://www.nationalbank.kz>
2. <http://www.minfin.gov.kz>

УДК: 342

Н.С. Газизова

Государственный университет имени Шакарима города Семей
Казахстан, г. Семей, nazken_g@mail.ru

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҚАРЖЫ САЯСАТЫНЫҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Қазақстан өз тәуелсіздігін алған алғашқы күннен бастап экономикасын түбірлі реформалауға бағыт алғандығы белгілі. Мұнда нарықтық экономика мен сыртқы экономикалық байланыстарды қайта құруды негізгі бағдар ретінде таңдап алды. Басқару қызметінің бағыт-бағдарлары және жаңаша сипатта дамуы мемлекетіміздегі әлеуметтік-экономикалық және саяси жүйедегі процестермен айқындалуда. Ал осы процестерде қаржылар саласындағы мемлекеттік реттеудің маңызы өте зор екендігі белгілі. Қоғамның қай саласын алсақ та оны қаржысыз елестете алмаймыз, қаржының юарлық салада алатын өзіндік орны бар.

Қазіргі таңда Қазақстан Республикасы Конституцияның 1-бабына сәйкес өзін демократиялық, құқықтық мемлекет ретінде орнықтыруда және бүкіл халықтың игілігін көздейтін экономикалық дамуды қалыптастыруды республика қызметінің түбегейлі принциптері ретінде қоюда [1].

Дүниежүзілік сауда ұйымына және Бірыңғай экономикалық кеңістікке ықпалдасу, өз кезегінде, қаржылық қызметтер нарығын одан әрі ырықтандыру үшін алғышарттар құрады. 2025 жылға дейінгі кезеңде елдердің қаржы нарықтарының дамуын айқындайтын БЭК-қа қатысушы елдердің заңнамаларын үйлестіру процесін аяқтау жоспарланып отыр.

Қаржылар қоғамның дамуының негізгі бір материалдық көзі болып отыр. Нарықтық қатынастардың кең етек жаюы жағдайында, қаржылардың қоғам мен жекелеген адамдардың өмірінен елеулі орын алып, қаржылық құралдар арқылы мемлекеттің ел экономикасының өсіп дамуына белсенді де қарқынды түрде ықпалын тигізіп отырғандығы белгілі. Сондықтан қаржылар мемлекет пен қоғамның материалдық тірегі, базасы болып табылады және базистің құрамына жатады.

Мемлекет қаржыны өзінің функциялары мен міндеттерін жүзеге асыру үшін, белгілі бір мақсаттарға жету үшін пайдаланады. Қойылған мақсаттарды іске асыруда қаржылық саясат маңызды рөл атқарады. Қаржылық саясат экономикалық мүдделерге ықпал жасаудың белгілі бір құралы болып табылады. Қаржы саясаты – қоғамның әлеуметтік-экономикалық дамуы бойынша мемлекеттің өзінің функциялары мен міндеттемелерін жүзеге асыруға бағытталған қаржы саласындағы ұйымдастырылған мақсатты іс-шараларының жиынтығы. Қаржы саясатын жасау үдерісінде мемлекеттің алдына қойған мақсатын орындау үшін материалдық, құқықтық жағдайлар қамтамасыз етіледі. Осыған байланысты қаржы саясаты экономика мен әлеуметтік салаға әсер етудің белсенді құралы болып табылады. Қаржы саясаты- экономикалық саясаттың құрамдас бөлігі; мемлекеттің өз атқарымдары мен

міндеттерін жүзеге асыру үшін қаржыны ұйымдастырып, пайдалану шараларының жиынтығы; қаржы ресурстарын жұмылдыру, оларды бөлу нысандары мен әдістерінде, қаржы заңнамасында мемлекеттік кіріс пен шығыс құрылымында көрініс табады.

Қаржы саясаты ел экономикасын дамытудың басым бағыттарына қарай, сондай-ақ өнеркәсіптегі, энергетикадағы, құрылыстағы, құрылымды құрайтын басқа да салалардағы, ауыл шаруашылығындағы мемлекеттік сектордың дамуын айқындайтын жалпы ұлттық мүдделерді басшылыққа ала отырып қалыптастырылады.

Мемлекеттің қаржы саясаты келесідей элементтерді қосады:

- бюджеттік саясат;
- салықтық саясат;
- баға саясаты;
- ақша-несиелік саясат;
- кедендік саясат;
- сыртқы және ішкі ауысулар саясаты;
- халықаралық қаржы саласының саясаты.

«Алдымен – экономика, сонан соң саясат». – деген мемлекеттік саясат қағидатын алға тарта отырып, Мемлекет басшысы ұлттық экономиканы дамытудың жаңа қағидаттарына көшуді ұсынды. Осылардың негізінде барлығын түгелімен қамтитын экономикалық прагматизм жатыр, яғни мұның мәнісі барлық басқару шешімдерін экономикалық орындылық тұрғысынан қабылдаған жөн дегенге саяды. Қаржыны басқарудың бүкіл жүйесі мемлекеттің қаржылық саясатына негізделеді. Қаржылық саясатты құқықтық реттеуде құқықтың бірнеше салалары іске қосылады. Қаржы құқығы – бұл қоғам дамуының тиісті кезеңіндегі мемлекеттің міндеттерін жүзеге асыру үшін қажетті ақша қорларын жасау, бөлу және пайдалану үдерісінде пайда болатын қаржылық қатынастарды реттейтін заң нормаларының жиынтығы. Бюджет, Салық құқығы және т.б.

Мемлекеттің қаржылық қызметін жүргізу процессінде заңдылықты қамтамасыз ету әдістері:

- Конституциялық қадағалау.
- Прокурорлық қадағалау.
- Қаржылық құқық қатынастарынан пайда болған істерді, соттық қарау;
- Қаржылық бақылау жүргізу.
- Кінәлілерді жауапкершілікке тарту.
- Қаржылық құқық қатынастарының бір жақты мемлекеттік орган билігінің қатысу жолымен заңдылықты бұзуды түзету.
- Заңсыз іс-әрекеттерге шағым беру.

ҚР 2010-2020 жылға дейінгі кезеңге арналған құқықтық саясат тұжырымдамасында қаржы заңнамасы отандық қаржы нарығының дамуы мен жұмыс істеуі үшін қолайлы орта жасауды, қаржылық қызметті тұтынушылардың құқықтары қорғалуын қамтамасыз етуге, қаржы ұйымдары қызметіне тең құқылы жағдай жасауға және қаржы нарығында адал бәсекелестікті қолдауға ықпал етуге тиіс.-делінген.

Бұл ретте, әлемдік, сондай-ақ отандық экономиканың даму үрдістерін ескере отырып, қаржы заңнамасының басымдығы банктердің қаржылық тұрақтылығының мониторингіне, ықтимал тәуекелдерді бағалауға, икемді реттеу режимін қалыптастыруға, банктер қызметіндегі проблемалық мәселелерге жедел әрекет етуге, сондай-ақ қаржы ұйымдарына қадағалау жүйесін әлемдік стандарттарға барынша жақындатумен байланысты болуы керек. Мысалы: Құнды қағаздар нарығын құқықтық реттеу ұлттық құнды қағаздар нарығы бәсекелестігінің артуына және одан әрі дамуына оның қатысушыларына қолайлы жағдайлар жасауға, эмитенттер базасы мен қаржы құралдары қатарының ұлғаюына инвесторлық базаны дамыту мен инвесторлар мүдделерін қорғауды қамтамасыз етуге бағытталады. Біздің еліміздің жоғары қаржы бақылау органының тәуелсіздігін күшейту тиіс, бұл – құқықтық және демократиялық мемлекеттің басты қағидаларының бірі.

Қазіргі кезде, әсіресе, қаржылық саясаттың мемлекеттік-құқықтық реттеу бойынша сұрақтар өзекті болып саналады. Мысалға, АҚШ мемлекеттің қаржылық саясаты фискалдықтан реттеушілік формаға өткенін дәлелдеп отыр. Мемлекеттің қаржылық саясаты экономикалық саясат негізінде бағдарламалық және негізгі нормативтік-құқықтық құжаттармен айқындалады:

- Қаржы нарығы мен қаржы ұйымдарын мемлекеттік реттеу, бақылау және қадағалау туралы ҚР Заңы 04.06.2003ж. (02.07.2018 өзгертілді)
- Қазақстан Республикасының Бюджеттік кодексі.
- Қазақстан Республикасының Салық кодексі.

Бүкіләлемдік банктің “Doing Business” салық салу рейтингі бойынша Қазақстан 183 мемлекеттің ішінде 52-ші орынға шыққан. Бұл ТМД мемлекеттерінің ішіндегі ең жоғарғы көрсеткіш. Мұндай жетістікке қазақстандық салық жүйесі елімізде қабылданған жаңа Салық кодексінің нәтижесінде қол жеткізді. Алдағы уақытта еліміздің салық жүйесіндегі жеңілдік үдерістері одан әрі жалғасатын болады. – Кеден Кодексі (бизнес үшін кедергілерді шектеудің ықпалды шарасы ретінде Кеден кодексінің интеграциялық бақылау бөліміне елеулі түзетулер енгізілгенін атап айтқан жөн. Бұл түзетулер бойынша мемлекеттік шекаралардағы автокөліктерді өткізу пункттеріндегі малдәрігерлік, санитарлық-карантиндік және өсімдік карантині жөніндегі бақылау Қазақстан Республикасы кеден органдарының құзырына берілген.

- ҚР Азаматтық кодексі.
- ҚР Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексі.
- ҚР Қылмыстық кодексі.
- Қазақстанның 2050 жылға дейінгі даму Стратегиясы.
- Қазақстан Республикасының қаржы секторын дамытудың 2030 жылға дейінгі тұжырымдамасы. (Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2014 жылғы 27 тамыздағы № 954 қаулысымен бекітілген).
- ҚР Президенті Н.Ә.Назарбаевтың жыл сайынғы Қазақстан халқына жолдауы.
- Нәтижеге бағытталған мемлекеттік жоспарлау жүйесін енгізу бойынша Тұжырымдама.
- Әлеуметтік-экономикалық дамудың мемлекеттік бағдарламалары.

Қазақстан Республикасының құқығы мен жекелеген салалары, оның ішінде қаржы құқығы өздеріне тән белгілі қағидаларға ие. Аталмыш қағидалар олардың ерекшеліктерінің, мақсаттары мен бағыттарының негізін қалыптастыратын бастауларды, ережелер мен оларға қойылатын талаптарды сипаттайды. Жалпы құқықтың қағидалары құқықтық нормаларда бекітілгендіктен және олардың жиынтығынан логикалық түрде қорытындыланып шығуына байланысты жалпыға міндетті сипатқа ие.

Қаржы құқығы саласындағы құқық қолдану мен құқық шығармашылық қызметіне байланысты қағидаларды зерттеу, оларға құқықтық тұрғыда талдау жасау қаржылық-құқықтық нормаларды орынды (мақсатты) қолдану мен заңнамадағы ақаулықтарды анықтауды және болдырмауды мақсат етеді.

Қаржылық құқықтық қатынастар өзінің әрекет етуі барысында келесі негізгі жалпы құқықтық қағидалар жүйесін басшылыққа алады:

- мемлекеттің қаржы саласындағы қызметіне байланысты қатынастарды құқықтық реттеу барысында қоғамдық мүдденің басымдылығы қағидасы;
- қаржылық-құқықтық реттеудегі әлеуметтік әділдік немесе әлеуметтік бағыттылық;
- унитаризм;
- қаржылық саясаттың және ақша жүйесінің бірлігі;
- мемлекеттің қаржы саласындағы қызметінің билік тармақтары арасында үлестірілуі;
- мемлекеттің қаржы саласындағы қызметі барысында жариялылық болуы;
- Қазақстан Республикасы азаматтарының мемлекеттің қаржылық қызметіне араласуы (қатысуы);
- Жоспарлылық, заңдылық.

Аталмыш қағидалардың негізгі мазмұны Қазақстан Республикасының Конституциясымен, оның жалпы және қаржылық-құқықтық актілердің нормаларында нақтыланатын арнайы ережелерімен анықталынады.

Мемлекеттің қаржы саласындағы қызметімен байланысты қатынастарды құқықтық реттеу барысында қоғамдық мүдденің басымдылығы қағидасы қоғам өмірінің маңызды міндеттерін орындауға байланысты қаржылық-құқықтық институттарды экономиканы мемлекеттік реттеуде қолдануды білдіреді. Ол әр түрлі сипаттағы қаржылық қатынастарды мемлекеттік реттеу механизмін бекітетін құқықтық нормаларды жетілдіру қажеттілігін және аталмыш қатынастарды мемлекеттік реттеудің түсінігін анықтайды. Сонымен қатар бұл қағида жеке тұлғалардың мүдделерімен қайшылыққа түспейді, керісінше, оны дұрыс қолдану және жүзеге асыру оң әсерін тигізеді. Әсіресе ол қаржылық-құқықтық реттеудегі *әлеуметтік әділдік, немесе әлеуметтік бағыттылық, қағидасы* арқылы дәлелденеді және ол Қазақстан Республикасының Конституциясында Қазақстан Республикасын әлеуметтік мемлекет ретінде мойындаудан туындайды (ҚР Конституциясы, 1-бөлім 1-бап 1-тармақ) [1]. Ата Заңның осы бабына сәйкес Қазақстанның әлеуметтік мемлекет ретіндегі саясаты жеке тұлғаның еркін дамуы мен лайықты өмір сүруін қамтамасыз етуге қолайлы жағдайлар туғызуға бағытталған. Әлеуметтік әділдік, немесе әлеуметтік бағыттылық, қағидасына сәйкес еңбекті, адамдар мен азаматтарды қорғау, кепілді минималды еңбек ақыны, отбасын, аналықты, әкелікті, балаларды, мүгедектер мен қарттарды қорғау, мемлекеттік зейнет ақыны, кепілді әлеуметтік төлемдерді анықтау және мемлекет тарапынан жүзеге асырылатын әлеуметтік қызметті дамыту қамтылады.

Жоғарыда көрсетілген бағыттарға арналған қажетті қаржы ресурстарының мемлекет қазынасында шоғырлануы, яғни мақсатты бағытталған қаржы қызметінің болуы, қажет. Бұл жағдайлар әр түрлі деңгейдегі бюджеттердің, бюджеттен тыс мемлекеттік қорлардың қалыптасуы мен орындалуы барысында осы қатынастарды реттейтін қаржылық-құқықтық нормалардың мазмұнында және мемлекеттің қаржы саясатында ескерілуі тиіс. Бюджеттік қызмет барысында аталмыш бағыттардың анықталуы және жүзеге асырылуы қоғам үшін маңызды болып табылады. Бұл қағиданың жүзеге асырылуының мысалы ретінде 2008 жылғы ақпандағы Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаевтың Қазақстан халқына жолдауында әлеуметтік игілікті қамтамасыз ету өмір сүру сапасын арттырумен, сондай-ақ еліміздің адам ресурстарын ұлғайтумен қатар жүргізілуге тиіс деп баяндалғандығын айтуға болады [2].

Унитаризм қағидасы қаржылық-құқықтық реттеуде жалпы мемлекеттік мүдделерді қамтамасыз ету барысында әкімшілік-территориялық аймақтардың мүдделерін тиісті қаржы ресурстарымен қамтамасыз ету арқылы олардың қызметінің бағыттарын жүзеге асырылуын республика мүддесі тұрғысынан ескеруді білдіреді. Қазақстан Республикасында орталық және жергілікті мемлекеттік органдар өзінің қаржы, салық және бюджет саласындағы қызметін Қазақстан Республикасы Конституциясына сәйкес жүзеге асырады. Қаржылық-құқықтық қатынастарды унитаризм қағидасын жетілдіру мемлекет алдындағы негізгі міндеттердің бірі болып табылады.

Мемлекеттің қаржы саласындағы қызметінің билік тармақтары арасында үлестірімі қағидасына тоқталайық. 1995 жылғы Қазақстан Республикасының Конституцияның қабылдануы және Конституцияға өзгертулердің енгізілуі билік тармақтары арасындағы қарастырылатын сұрақтардың пәні жүйесінің әрі қарай жетілуіне ықпалын тигізді. Мемлекеттің Негізгі Заңына сәйкес Қазақстан Республикасы өзін демократиялық, зайырлы, құқықтық және әлеуметтік мемлекет ретінде орнықтырады; оның ең қымбат қазынасы-адам және адамның өмірі, құқықтары мен бостандықтары. Ал осы мақсаттар қаржылық және экономикалық саясаттың демократиялық құндылықтарын ескере отырып, жүргізілуі арқылы жүзеге асырылады. Конституция Қазақстан Республикасындағы мемлекеттік билік, билік тармақтары арасындағы тежемелік және тепе-теңдік сақтау жүйесі туралы мәселені түбегейлі шешуге бағытталған негізгі қадамдардың бірі екендігін айрықша атап өту керек. Оған мысал ретінде Қазақстан Республикасы Конституциясымен, Қазақстан

Республикасы Бюджет кодексімен реттелінетін бюджеттік-құқықтық қатынастарды, яғни бюджеттік үрдісті, оның кезеңдерінің құқықтық реттелінуі мен жүзеге асырылуы барысын айтуға болады. Сонымен қатар мемлекеттің қаржы саласындағы қызметінің маңызды бөлігінің бірі – салық саясатына тоқталайық. Ең алдымен мемлекеттің салық саясатындағы қызметі тек билік тармақтары арасында қарастырылатын сұрақтардың пәндері қатарында болады әрі Қазақстан Республикасының Конституциясымен және тиісті нормативтік актілермен регламенттелінеді [3] .

Мемлекеттің қаржы саласындағы қызметі барысында жариялылық қағидасы. Аталмыш қағиданы қолдаудың негізі Қазақстан Республикасының Конституциясымен анықталған. Конституцияның 4-бабының 4-тармағында барлық заңдар, Республика қатысушысы болып табылатын халықаралық шарттар жарияланады. Азаматтардың құқықтарына, бостандықтары мен міндеттеріне қатысты нормативтік-құқықтық актілерді ресми түрде жариялау оларды қолданудың міндетті шарты болып табылады делінген. Яғни азаматтардың құқықтарына, бостандықтары мен міндеттеріне қатысты нормативтік-құқықтық актілер ресми жалпы халықтың назарына жарияланбаған жағдайда қолдануға жатпайды. Бұл жағдай қаржылық қызметтерді реттейтін заңдарға да тікелей қатысты. Жариялылық қағидасы арнайы қаржылық сипаттағы заңдарда көрініс тапқан. Қазақстан Республикасының 2009 жылдан бастап күшіне енген Бюджет кодексінде аталмыш қағида мемлекеттік немесе заңмен қорғалатын өзге де құпия болып табылатын мәліметтерді, сондай-ақ қоғам мен бұқаралық ақпарат құралдары үшін бюджет процесінің міндетті ашықтығын қоспағанда, Қазақстан Республикасының бюджет заңнамасы саласындағы нормативтік-құқықтық актілерді, бекітілген (нақтыланған, түзетілген) бюджетті және олардың атқарылуы туралы есептерді, стратегиялық жоспарлар мен олардың іске асырылуы туралы есептерді, Қазақстан Республикасының Ұлттық қорын қалыптастыру туралы және пайдалану туралы ақпаратты міндетті түрде жариялау деп түсіндіріледі.

Қазақстан Республикасы азаматтарының мемлекеттің қаржылық қызметіне араласу (қатысуы) қағидасы Қазақстан Республикасы Конституциясының 3-бабынан туындайды. Аталмыш баптың мазмұнынан мемлекеттік биліктің бірден-бір бастауы халық және ол тікелей республикалық референдумда, сонымен қатар еркін сайлау арқылы жүзеге асыратындығын, сондай-ақ өз билігін жүзеге асыруды мемлекеттік органдарға беретіндігін көруге болады. Яғни Қазақстан Республикасының азаматтары мемлекетті басқаруға тікелей және өздерінің өкілдері арқылы араласады. Конституцияның осы тұстары мемлекет ісін басқарудың құрамдас бөлігі ретінде қаржы саласындағы қызметтерді басқаруға да тікелей байланысты.

Жоспарлылық қағидасы негізінде мемлекеттің, әкімшілік-территориялық бірліктердің қаржы ресурстарын қалыптастыруға, бөлуге және пайдалануға байланысты қызметтері мемлекеттің және әкімшілік-территориялық аймақтардың даму жоспарлары мен бағдарламаларына, сонымен қатар іргелі кәсіпорындар мен мекемелердің жоспарларына сәйкес жүзеге асырылады.

Қаржылық жоспарлау нарықтық қатынастардың қағидаларымен қайшылыққа түспейді, керісінше, экономиканы және әлеуметтік дамуды реттеудің, сонымен қатар қаржыларды басқарудың өзіндік ерекшеліктері бар маңызды элементтері болып табылады. Нарықтық экономика жағдайында қаржылық жоспарлаудың негізі болып дерективті нұсқаулар емес, тауар мен қызмет, ұсыныс пен сұраныс, өзіндік және қосымша құн, шығын, пайда және тағы басқа заңдылықтар табылады. Осындай негіздер қаржылық ресурстарды пайдаланудың бағыттарын анықтауды болжауды күшейтуді талап етеді және онымен қаржылық жоспарлау тығыз байланысты.

Қазақстан Республикасында қаржылық жоспарлау үрдісінде алдағы уақыттағы әлеуметтік- экономикалық дамудың әр түрлі салалары мен бағыттары бойынша болжаулар мен бағдарламалар пайдаланылады. Осының негізінде қаржы ресурстарын қалыптастыру мен оны ұзақ мерзімге пайдаланудың және бюджеттік кезеңге жоспарлаудың жоспары болжанады (мысалға, арнайы ведомствалардың қызметтерін келтіру керек). Қаржылық

жоспарлаумен қаржы жүйесінің дерлік барлық звенолары қамтылады. Сонымен қатар қаржылық жоспарлау әкімшілік-территориялық аймақтардың барлық деңгейлерінде және экономиканың әр түрлі салаларында кәсіпорындар мен мекемелердің шеңберінде жүзеге асырылады.

Заңдылық қағидасы қаржылық-құқықтық нормалардың талаптарының қаржылық қызмет үрдісі барысында туындайтын құқықтық қатынастардың субъектілерімен қатаң түрде орындалуы мен сақталуын білдіреді. Аталмыш қағида Қазақстан Республикасы Конституциясынан туындайды. Қаржылық-құқықтық қатынастарды реттейтін нормалардың бұзылуы немесе сақталмауы тиісті құқықтық жауапкершілік шараларының пайда болуына негіз болып табылады. Осы қарастырылып отырған қағидалар мемлекеттің қаржылық қызметін реттейтін Қазақстан Республикасының заңнамаларының, құқықтық актілерінің қалыптасуында көрініс тапқан және қаржы құқығының институттары мен салаларында қолданысқа ие. Сонымен қатар қаржы құқығының институттары мен салаларына олардың ерекшеліктері көрініс табатын арнайы қағидалар жүйесі де тән. Осы қағидалардың барлығы терең зерттеуді, қаржылық заңнамадағы нақтылықты және жүзеге асырылуды талап етеді. Әкімшілік құқықбұзушылық туралы кодекстің 15 тарауы сауда және қаржы саласындағы әкімшілік құқық бұзушылықтарға арналған 190-268 баптар. (Валюталық бақылау агенттерінің есептілікті ұсыну тәртібі мен мерзімдерін бұзуы [4], Бағалы қағаздарды ұстаушылардың құқықтарын бұзуы, Қазақстан Республикасының тауар биржалары туралы заңнамасын бұзу). 16-тарау. Салық салу саласындағы әкімшілік құқық бұзушылықтар 269-288баптар. (Қаржылық бақылау шараларын бұзу, 278-бап. Салықтардың және бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдердің сомаларын кемітіп көрсету т.с.с). "Қазақстанның үшінші жаңғыруы: жаһандық бәсекеге қабілеттілік» Жолдауында Елбасы Н.Ә.Назарбаев: "Еліміздің қаржы секторын «қайта жаңғырту» қажет."-деген еді.

Ұлттық банкке банк секторын қалыпқа келтіру жөнінде шаралар кешенін әзірлеуді тапсырамын. Банктердің балансын тиімсіз несиелерден арылту жұмысын жеделдетіп, қажет болған жағдайда олардың капиталын акционерлер тарапынан арттыруды қамтамасыз ету керек. Банктердің ахуалына жедел бақылау орнату үшін Ұлттық банкке көбірек құқық берген жөн. Ұлттық банк банктердің қателік жіберуін күтпей, оларға ықпал ететін шаралар қабылдау үшін формальді көзқарастан ықтимал қатерлерге жол бермейтін қадамдарға көшуге тиіс. Сондай-ақ, аудиторлық компаниялардың жауапкершілігін арттырып, акционерлердің ашықтығын қамтамасыз ету, ұжымдық басқаруды жақсарту қажет. Осының бәрін заңнамалық деңгейде бекіту керек. Экономикадағы қаражат жетіспеушілігі және несиелер бойынша жоғары мөлшерлеме түйткілдерін шешу мақсатымен Ұлттық банк пен Үкіметке теңге түрінде қолжетімді орта және ұзақ мерзімге арналған қор қалыптастыруды қамтамасыз ету жөнінде кешенді шаралар қабылдауды тапсырамын. Ұлттық банк инфляция ғана емес, сонымен қатар Үкіметпен бірге экономиканың өсуі үшін де жауапты болуға тиіс.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасының Конституциясы = Конституция Республики Казахстан / ҚР Әділет министрлігі.- Астана, 2018.- 85 б.
2. "Қазақстандықтардың әл-ауқатының өсуі: табыс пен тұрмыс сапасын арттыру".Елбасы Н.Ә. Назарбаевтың 05.10.2018жылғы Жолдауы
3. ҚР Бюджет кодексі. // <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/K080000095>.
4. Қазақстан Республикасының Әкімшілік құқықбұзушылық туралы кодексі. // <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/K14000>.

ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙДА БУХГАЛТЕРЛІК ЕСЕПТІ ҰЙЫМДАСТЫРУДЫҢ ЖӘНЕ ОТАНДЫҚ ҚАРЖЫ НАРЫҒЫН ДАМУДЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ

АКТУАЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ РАЗВИТИЯ ОТЕЧЕСТВЕННОГО ФИНАНСОВОГО РЫНКА И ОРГАНИЗАЦИИ БУХГАЛТЕРСКОГО УЧЕТА В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ

УДК 06.35.31

Атаева Н.К., Зейнуллина А.Ж., Ахунова Д.З.
Государственный университет имени Шакарима города Семей

УЧЕТ ЗАТРАТ НА ПРОИЗВОДСТВО

В условиях рыночных отношений одной из особенно важных вопросов является совершенствование системы бухгалтерского учета в части учета затрат на производство и калькулирование себестоимости. Необходимость составления точных, достоверных калькуляций обусловлена необходимостью формирования политики ценообразования с учетом складывающихся на рынке спроса и предложения, что является одной из характеристик рыночных отношений.

В этих условиях задача калькулирования заключается в том, чтобы рассчитать такую себестоимость, которая в условиях работы на рынке могла бы обеспечить предприятию определенную прибыль.

Объектами калькулирования себестоимости являются отдельные виды продукции, работ, услуг, продукция (работы, услуги) отдельного подразделения предприятия, вся товарная продукция предприятия.

Себестоимость продукции – это затраты предприятия на ее производство и реализацию, выраженные в денежной форме.

Для производства продукции необходимо три основных компонента:

- основные производственные материалы;
- труд производственных рабочих;
- общепроизводственные накладные расходы.

В понятие «материалы» включаются как основные производственные материалы, так и вспомогательные. Основными производственными материалами считается сырье, которое непосредственно используется для производства продукции. В связи с тем, что основные производственные материалы физически входят в состав готовой продукции, стоимость использованных основных материалов должна быть включена в себестоимость готовой продукции как одна из трех составляющих производственной себестоимости.

Учет затрат основных производственных материалов в производстве продукции отражается:

Дт 8100 «Основное производство»

Кт 1310 «Сырье и материалы»

Вспомогательными производственными материалами считается сырье или материалы, не входящие физически в состав производимой продукции, но необходимые для успешного осуществления производственного процесса.

Учет затрат вспомогательных производственных материалов в производстве продукции отражается:

Дт 8300 «Вспомогательное производство»

Кт 1310 «Сырье и материалы»

Трудом производственных рабочих считается труд работников, занятых в производстве готовой продукции из основных производственных материалов.

Учет затрат труда основных производственных работников на производство продукции отражается:

Дт 8100 «Основное производство»

Кт 3350 «Краткосрочная задолженность по оплате труда» (с удержанием соответствующих налогов и отчислений и отражением их на соответствующих счетах)

Трудом вспомогательных рабочих считается труд работников, участвующих в процессе производства, но не занятых в производстве готовой продукции из основных производственных материалов.

Учет затрат труда вспомогательных рабочих отражается:

Дт 8300 «Вспомогательное производство»

Кт 3350 «Краткосрочная задолженность по оплате труда»

(с удержанием соответствующих налогов и отчислений и отражением их на соответствующих счетах)

В общепроизводственные накладные расходы входят все статьи, необходимые для производства продукции, за исключением основных производственных материалов и труда производственных рабочих. Несмотря на то, что статьи, отнесенные к общепроизводственным накладным расходам, необходимы для производства продукции, невозможно определить их конкретное наличие в каждом произведенном изделии. К общепроизводственным накладным расходам, например, относятся вспомогательные производственные материалы и труд вспомогательных рабочих, ремонт и материально-техническое обеспечение, амортизационные отчисления на машины и оборудование, стоимость коммунальных услуг (тепло-, энерго-, электро- и водоснабжение), арендная плата, налог на недвижимое имущество, страховые платежи за помещение, групповое страхование работников производства, расходы на приобретение МБП. Хотя в состав общепроизводственных расходов включается значительное число расходов различных видов, все они рассматриваются как одна составная часть и включаются в общую сумму общепроизводственных накладных расходов за отчетный период, которые отражаются (накапливаются) **на счете 8400 «Накладные расходы»** (за исключением основных и вспомогательных производственных материалов и труда основных и вспомогательных рабочих):

Дт 8400 «Накладные расходы»

Кт Соответствующие счета (3310 «Расчеты с поставщиками»; 1300 «Запасы»; 2420 «Амортизация основных средств» и т.д.).

В конце отчетного периода все счета производственного счета: 8100 «Основное производство», 8300 «Вспомогательное производство», 8400 «Накладные расходы» должны быть закрыты на счет 1340 «Незавершенное производство».

Дт 1340 «Незавершенное производство»

Кт 8100 «Основное производство»

Кт 8300 «Вспомогательное производство»

Кт 8400 «Накладные расходы»

По завершении процесса производства продукции необходимо признать выпуск готовой продукции. Готовая продукция является частью материально-производственных запасов, предназначенных для продажи. Организации, осуществляющие промышленную, сельскохозяйственную и иную производственную деятельность, ведут учет готовой продукции на счете 1320 «Готовая продукция».

Признание готовой продукции:

Дт 1320 «Готовая продукция»

Кт 1340 «Незавершенное производство»

Существуют следующие способы оценки готовой продукции:

- по фактической производственной себестоимости;
- по нормативной (плановой) производственной себестоимости;

Оценка готовой продукции по фактической себестоимости. Если готовая продукция учитывается по фактической производственной себестоимости, то в конце отчетного периода все счета производственного учета в сумме фактически понесенных затрат закрываются на Дебет счета 1340 «незавершенное производство», с которого затем признается поступление готовой продукции на склад в сумме фактических затрат на единицу изготовленной продукции. Фактическая себестоимость изготовленной продукции может быть сформирована только в конце отчетного месяца, когда будут определены все затраты на производство продукции, как прямые, так и косвенные. При этом способе учета, себестоимость, по которой принята к учету продукция одного и того же вида, изготовленная в разное время, может быть различной.

При реализации и ином выбытии готовой продукции она должна списываться одним из следующих методов:

- по себестоимости единицы;
- по средневзвешенной себестоимости;
- по методу ФИФО.

Список литературы:

1. Радостовец В.К., Радостовец В.В. Шмидт О.И. Бухгалтерский учет на предприятии: Изд. 3. доп и переработ.- Алматы: Центраудит- Казахстан, 2002
2. Назарова В. Л. Бухгалтерский учет хозяйствующих субъектов – Алматы: Каржы-Каражат, 2003.
3. Самоучитель по бухучету и налогообложению. Выпуск 3 – Алматы: Бухгалтер, 2004.

УДК 06.35.31

Атаева Н.К., Серекбаева Б.А., Дауленбаева М.Д.
Государственный университет имени Шакарима города Семей

ОСНОВНЫЕ РАСХОДЫ ПЕРИОДА: БУХГАЛТЕРСКИЙ И НАЛОГОВЫЙ УЧЕТ

В деятельности любого предприятия имеются затраты и расходы, которые связаны с его операционной деятельностью.

Затраты – это денежная оценка стоимости материальных, трудовых, финансовых, природных, информационных и других видов ресурсов, затраченных на производство и реализацию продукции за определенный период времени.

Расходы – это затраты определенного периода времени, документально подтвержденные, экономически оправданные (обоснованные), которые представляют собой уменьшение экономической выгоды в течение отчетного периода, происходящее в форме выбытия или уменьшения стоимости активов или увеличения обязательств. Результатом уменьшения экономической выгоды является уменьшение капитала, не связанного с его распределением между участниками.

Расходы отражаются при расчете прибыли предприятия в отчете о прибылях и убытках. Понятие «затраты» шире понятия «расходы», однако при определенных условиях они могут совпадать.

Расходы периода, как правило, классифицируются по следующим основным группам:

- расходы по реализации;
- административные расходы;
- финансовые расходы (расходы по вознаграждениям).

Значение данных групп расходов заключается в том, что хотя они не включаются в себестоимость продукции, но уменьшают размер налогооблагаемого дохода, а значит, и

сумму корпоративного подоходного налога, подлежащего уплате в бюджет. Все эти расходы объединяет то, что их нельзя отнести на себестоимость конкретного вида продукции, так как:

- они связаны с получением совокупного годового дохода в целом и являются производственной, правовой или социальной необходимостью;
- некоторые из них относятся к затратам, которые носят долговременный характер;
- они не стабильны по величине;
- они окупаются на протяжении длительного времени.

Многообразие видов расходов периода, к сожалению, приводит к тому, что иногда работники бухгалтерии неправильно группируют их по функциональным признакам. Так, определенный вид расходов предприятия может быть важен для принятия одного типа решений и даже не учитываться – для другого.

Управлять потоками расходов гораздо легче, когда они правильно распределены по групповым признакам.

В конце календарного года необходимо проводить инвентаризацию статей расходов периода и, исходя из ее результатов, соответствующим образом составлять учетную политику на следующий год.

Распределение расходов на производственном предприятии

Все расходы предприятия можно классифицировать по многим различным функциональным признакам. Наибольший удельный вес во всех расходах предприятия занимают затраты на производство продукции, то есть расходы, составляющие себестоимость продукции.

Себестоимость продукции - это все затраты предприятия на ее производство и реализацию, выраженные в денежной форме. Но помимо расходов, прямо или косвенно связанных с процессом производства, предприятие несет и расходы, которые не связаны с производством продукции и в себестоимость, как правило, не включаются. К расходам такого типа и относятся расходы периода.

Расходы периода, в отличие от затрат на производство продукции, не зависят от объема производства и являются условно-постоянными расходами, не связанными с конкретными видами реализованной продукции или услуг.

Расходы периода образуются у предприятия даже в том случае, когда в течение определенного периода оно ничего не производит.

Виды расходов периода на различных предприятиях неодинаковы и зависят от их специфики, места образования, источника возникновения и целевого назначения.

Целью любой предпринимательской деятельности является обеспечение потребностей платежеспособного населения и извлечение при этом дохода. На производственном предприятии данная цель реализуется в производственно-хозяйственном процессе. Производственно-хозяйственная деятельность предприятия складывается из отдельных хозяйственных операций по заготовлению сырья и материалов, выпуску готовой продукции, реализации ее потребителям, выплате заработной платы и т. д.

Совершаемые хозяйственные операции отличаются друг от друга по содержанию, продолжительности, техническим средствам, используемым при их выполнении, и по целому ряду других признаков. Однако все они взаимосвязаны и представляют собой составные элементы единого хозяйственного процесса.

Для прибыльной работы предприятия расходы периода, сопровождающие хозяйственные операции, требуют постоянного контроля и оптимизации.

Наиболее характерные статьи расходов периода для производственных предприятий представлены списком:

- оплата труда работников, относящихся к административному персоналу;
- оплата труда персонала, занятого в обслуживающих производствах и хозяйствах;
- содержание административного аппарата управления, работников, обслуживающих структурные подразделения субъекта, материально-техническое и транспортное

- обслуживание, в том числе расходы на содержание служебного легкового транспорта и компенсации за использование для служебных поездок личных легковых автомобилей;
- расходы на содержание и обслуживание технических средств управления, узлов связи, средств сигнализации, вычислительных центров и других технических средств управления, не относящихся к производству (износ основных средств общехозяйственного назначения; расходы на содержание и текущий ремонт зданий, сооружений и инвентаря общехозяйственного назначения);
 - затраты по подготовительным работам в добывающих отраслях, если они не относятся к капитальным затратам (то есть не капитализируются в качестве основных фондов);
 - содержание дирекции строящегося субъекта, а при отсутствии дирекции – группы технического надзора, а также затраты, связанные с приемкой новых организаций и объектов в эксплуатацию;
 - расходы по устранению недоделок в проектных и строительно-монтажных работах, повреждений и деформаций, полученных при транспортировке запасов до основного склада; затраты по ревизии (разборке оборудования), вызванные дефектами, и другие затраты;
 - расходы по созданию и совершенствованию систем и средств административного управления;
 - оплата услуг банка;
 - оплата услуг, осуществляемых сторонними организациями по общехозяйственному управлению, в тех случаях, когда штатным расписанием субъекта не предусмотрены те или иные функциональные службы;
 - расходы на командировки административного персонала управления;
 - канцелярские, типографские, почтово-телеграфные и телефонные расходы;
 - представительские расходы;
 - расходы по содержанию обслуживающих производств и хозяйств (бесплатное предоставление помещений, оплата стоимости коммунальных услуг и т. д.);
 - расходы на организованный набор рабочей силы, на обучение кадров, компенсации при увольнении работников, комиссионные расходы;
 - расходы по аренде основных средств общехозяйственного назначения;
 - налоги, сборы;
 - расходы на коммунальные услуги; охрану труда работников; охрану субъекта, противопожарную охрану; расходы по проведению оздоровительных мероприятий; на содержание совета директоров и другие расходы общехозяйственного характера;
 - сверхнормативные потери, порча и недостачи товарно-материальных запасов на складах и другие непроизводительные расходы и потери;
 - доплаты до среднего заработка в случае временной утраты трудоспособности;
 - единовременные вознаграждения непроизводственным работникам (аппарат управления и т.д.), связанные со стажем работы на предприятии, в соответствии с действующим законодательством;
 - оплата консультационных (аудиторских) и информационных услуг;
 - расходы на содержание объектов здравоохранения, детских дошкольных учреждений, оздоровительных лагерей, объектов культуры и спорта, объектов жилищного фонда;
 - выплаты работникам, высвобождаемым из организаций в связи с их реорганизацией, сокращением численности работников и штатов, при призыве работника на военную службу;
 - судебные издержки;
 - присужденные или признанные штрафы, пени, неустойки и другие виды санкций за нарушение условий хозяйственных договоров;
 - убытки от хищений, виновники которых не установлены, или в случае, если невозможно возместить необходимые суммы за счет виновной стороны, и другие.

Целью рыночной экономики является получение прибыли через удовлетворение потребностей людей в соответствии с возможностями их кошельков. То есть товар нужно не только произвести, но и выгодно продать. И поэтому в технологической цепочке: наиболее значимое место занимает процесс реализации товаров, работ и услуг. Особенно это актуально в современных условиях перепроизводства.

Список литературы:

1. О бухгалтерском учете. Указ Президента Республики Казахстан, имеющий силу Закона, от 26 декабря 1995г. №2732.
2. Сейдахметова Ф.С. Современный бухгалтерский учет [учебное пособие] Ф.С.Сейдахметова -2-е изд., перераб. и доп. Алматы : ЛЕМ, 2005.-547с.
3. Каморджанова Н.А. Бухгалтерский учет Н.А. Каморджанова Н.А.; И.В.Карташова -5-е изд.-М; СПб: Питер, 2005.-297с.-(Краткий курс)

УДК: 06.35.31

Ахунова Д.З., Зейнуллина А.Ж., Искакова М.С.

Семей қаласының Шәкәрім атындағы Семей мемлекеттік университеті,
Қазақстан, Семей қаласы, di727272@mail.ru

БУХГАЛТЕРЛІК ЕСЕП ШОТТАРЫНЫҢ ҮЛГІЛІК ЖОСПАРЫНДАҒЫ ӨЗГЕРІСТЕР

Шоттар жоспарының негізгі мақсаты – біртектес ақпараттарды топтастыру мен салыстыру, сондай-ақ есеп ақпараттарын сапалы дайындау мен көрсету болып табылады. Мұның өзі әртүрлі ұйымдардағы ақпараттарды салыстырып қарауды және өндіріс тиімділігін талдауды қамтамасыз етеді.

Шоттар жоспары деп – ұйымдардың экономикалық жүйесін тиімді басқаруға арналған ақпараттаралу мен дайындауға, сондай-ақ меншік иелері мен басқада мүдделі тұлғалар талабын қанағаттандыру мен бақылап отыруға және сенімді, толық, таза жолдармен дайындалып, тапсырылатын қаржылық қорытынды жүйесін жасауға, сондай-ақ, ұйымдардың шаруашылық қызметіндегі біртекті фактілер мен операцияларды экономикалық маңызына қарай топтастыруға арналған тараулар мен тармақтарға жүйеленген шоттар тізімін айтады.

Шоттар жоспары бухгалтерлік есеп жүргізу мен қаржылық қорытынды шығаруды қамтамасыз етеді. Шоттар жоспары ұйымдардың тиісті органдарға бағыныштылығына және меншіктің түріне қарамастан, шаруашылық қызметін жүргізуші фирмаларда, компанияларда және т.б. ұйымдардың барлығында міндеттік түрде жүргізіледі.

Қаржылық есептіліктің халықаралық стандарттарына сай үйлесімді бағытта жасалған Қазақстандық шоттар жоспарының негізгі мақсатын төмендегіше түсінуге болады:

- Елімізде өндіріліп отырған өнімдер мен шикізаттарды әлемдік нарыққа шығару мен халықаралық валюта қорынан, басқа да қаржы салымшылардан инвестиция алу мақсатын шешу үшін қаржылық есептіліктің халықаралық стандарттарына сай келтіру;
- ұйымдардың технологиялық т.б. ерекшеліктеріне қарай, бұлардың таза пайда мен жұмыс істеуіне қажетті операциялар жүргізу мен бақылауды қамтамасыз ету т.б. борындалған, іске асқан аралық шараларды тіркеу болып табылады.

Есеп жүргізу тәжірибесінде шоттар жүйесі шоттардың жоспары түрінде танылса, екі жақты жазу жекелеген шоттарды өз орнымен дұрыс қолдану жөніндегі әдіснамалық үрдіс және шаруашылық операциялары мазмұнын өзара байланысқан шоттарды тіркеуді қамтамасыз етеді.

2008жылдың 1-қаңтарынан бастап қолданылатын шоттардың қазақстандық жұмыс жоспарының мақсаты есеп жүргізу ережелері мен тәсілдерін сапалы қаржылық ақпараттар

қалыптастыруға және қаржылық есептіліктің халықаралық стандарттары талаптарына сәйкестендіру болып табылады.

Бухгалтерлік есеп шоттарының жұмыс жоспары төрт сан қою белгісінен:

- бірінші сандық белгі – шоттардың қай тарауға жататындығын,
- екінші сандық белгі – шоттардың қай тармақтарға жататындығын,
- үшінші сандық белгі – шоттардың қай синтетикалық шоттар тобына жататындығын,
- төртінші сандық белгіні ұйымдардың өздері белгілейді.

Шоттардың жұмыс жоспарында тізімделген синтетикалық шоттар сабақтастығын сипаттау арқылы активтердің өтеушілік қабілетінің төмендеуінен бастап, активтердің жоғары дәрежеде төлем өтеушілік қасиеттерін көрсетуге арналғандығын көруге болады.

Шоттардың жұмыс жоспары төмендегі 8 тараудан құрылған:

- 1 тарау – «Қысқа мерзімді активтер»
- 2 тарау – «Ұзақ мерзімді активтер»
- 3 тарау – «Қысқа мерзімді міндеттемелер»
- 4 тарау – «Ұзақ мерзімді міндеттемелер»
- 5 тарау – «Капитал және резервтер»
- 6 тарау – «Кірістер»
- 7 тарау – «Шығыстар»
- 8 тарау – «Өндірістік есепке алу шоттары»

2019 жылдың 1-қаңтарынан бастап ҚР Қаржы министрлігінің 2-қазан 2018 жылғы № 877 бұйрығымен бекітілген бухгалтерлік есеп шоттарының жаңа Жоспары қолданылады.

Келесі шоттар болмайды:

- 1290 «Күмәнді талаптар бойынша резервтер»;
- 3390 «Өзге қысқа мерзімді кредиторлық берешек»;
- 4170 «Өзге ұзақ мерзімді кредиторлық берешек»;
- 5430 «Материалдық емес активтерді қайта бағалауға арналған резерв»;
- 5440 «Сатуға арналған қаржы активтерін қайта бағалауға арналған резерв»;
- 5450 «Шетелдік қызмет бойынша шетел валютасын қайта бағалауға арналған резерв»;
- 5460 «Өзге резервтер».

Келесідей шоттардың атаулары өзгереді:

1040 «Карт-шоттардағы ақша қаражаты» шотының аты «Корреспонденттік шоттардағы ақшалай қаражат» шоты болып өзгереді.

1100 «Қысқа мерзімді қаржылық инвестициялар» шоты «Қысқа мерзімді қаржылық активтер» шотына өзгереді.

2000 «Ұзақ мерзімді қаржылық инвестициялар» атауы «Ұзақ мерзімді қаржылық активтер» болып ауысады.

2200 «Үлестік қатысу әдісімен есепке алынатын инвестициялар» атауы «Инвестициялар» болып өзгертіледі.

2300 «Жылжымайтын мүлікке инвестициялар» аты «Инвестициялық мүлік» болып ауысады.

2310 «Жылжымайтын мүлікке инвестициялар» шотының аты «Инвестициялық мүлік» шоты болып өзгертіледі.

2320 «Жылжымайтын мүлікке инвестициялар амортизациясы» атауы «Инвестициялық мүлік» болып өзгереді.

Келесідей жаңа шоттар енгізіледі:

- 1070 «Электрондық ақшаны есепке алу»;
- 1080 «Өзге де ақшалай қаражат»;
- 1090 «Ақшалай қаражаттың құнсыздануынан болатын алалға арналған бағалау резерві»;
- 1160 «Өзге қысқа мерзімді қаржылық активтер»;

1170 «Қысқа мерзімді қаржылық активтердің құнсыздануынан болатын залалға арналған бағалау резервтері»;

1370 «Қорлардықайтаруқұқығы бар актив»;

1530 «Сатуға арналған ұзақ мерзімді активтердің (немесе істен шығатын топтардың) құнсыздануынан болатын залалға арналған бағалау резервтері»;

1700 «Өзге қысқа мерзімді активтер»;

1710 «Берілген қысқа мерзімді аванстар»;

1720 «Алдағы кезеңдердің шығыстары»;

1730 «Шарттар бойынша қысқа мерзімді активтер»;

1740 «Шарттар бойынша қысқа мерзімді активтердің құнсыздануынан болатын залалға арналған бағалау резерві»;

1750 «Өзге қысқа мерзімді активтер»;

2050 «Алуға арналған ұзақ мерзімді сыйақылар»;

2060 «Үлескерлік құралдар»;

2070 «Өзге ұзақ мерзімді қаржылық активтер»;

2080 «Ұзақ мерзімді қаржылық активтің құнсыздануынан болатын залалға арналған бағалау резерві»;

2220 «Бастапқы құны бойынша есепке алынатын инвестициялар»;

2440 «Активті пайдалану құқығы»;

2450 «Активті пайдалану құқығының амортизациясы»;

2460 «Активті пайдалану құқығының құнсыздануынан болатын залал»;

2530 «Биологиялық активтердің амортизациясы»;

2760 «Активті пайдалану құқығы»;

2770 «Активті пайдалану құқығының амортизациясы»;

2780 «Активті пайдалану құқығының құнсыздануынан болатын залалға арналған бағалау резерві»;

2950 Шарттар бойынша ұзақмерзімді активтерің құнсыздануынан болатын залалға арналған бағалау резерві»;

2960 «Шарттар бойынша шығындар»;

2970 «Шарттар бойынша шығындар амортизациясы»

2980 «Шарттар бойынша шығындардың құнсыздануынан болатын залалға арналған бағалау резерві»;

2990 «Алдағы топтарда көрсетілмеген ұзақ мерзімді активтердің басқа топтары ескерілген өзге ұзақ мерзімді активтер»;

3060 «Ұзақ мерзімді амортизациялық құнмен бағаланған қаржы міндеттемелерінің ағымдағы бөлігі»;

3070 «Ұзақ мерзімді пайда немесе залал арқылы әділ құнмен бағаланған қаржы міндеттемелерінің ағымдағы бөлігі»;

3080 «Өзге қысқа мерзімді қаржылық міндеттемелер»;

3550 «Аралас қысқа мерзімді қаржы құралының борыштық құрауышы»;

3560 «Өзге қысқа мерзімді міндеттемелер»;

4040 «Қатысушылардың дивидендтері және кірістері бойынша ұзақ мерзімді Кредиторлық берешек»;

4050 « Төлеуге арналған ұзақ мерзімді сыйақылар»;

4060 «Өзге ұзақ мерзімді қаржылық міндеттемелер»;

4440 «Аралас ұзақ мерзімді қаржы құралының борыштық құрауышы»;
4450 «Өзге ұзақ мерзімді міндеттемелер»;
5530 «Материалдық емесактивтерді қайтабағалауға арналған резерв»;
5540 «Басқа жиынтық табыс арқылы әділ құн бойынша ескерілген қаржылық активтерді қайта бағалауға арналған резерв»;
5550 «Қаржылық активтер бойынша залалға арналған резерв»;
5560 «Шетел қызметі бойынша шетел валютасын қайта есептеуге арналған резерв»;
5570 «Өзге резервтер»;
5700 «Қорытынды пайда (қорытынды залал)»;
5710 «Қорытынды пайда (қорытынды залал)»;
6280 «Қаржылық активтердің құнсыздануынан болатын залалды қалпына келтіруден алынатын кірістер»;
6290 «Өзге кірістер»;
7480 «Өзгешығыстар».

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. ҚР «Бухгалтерлік есеп пен қаржылық есеп беру туралы» ҚР Заңы. 28.02.2007 №234 (02.07.2018 жылы өзгертулермен жаңартылған)
2. Бухгалтерлік есеп шоттарның үлгіжоспары. ҚР Қаржы министрлігі 2007ж №185
3. «Бухгалтерлік есеп шоттарының Үлгілік жоспарын бкіту туралы» 2007 жылғы 23-мамырдағы №185 ҚР Қаржы министрлігінің бұйрығына өзгертулер енгізу туралы 2018 жыл 2 – қазандағы ҚР Қаржы министрлігінің бұйрығы

УДК: 06.35.31

Ахунова Д.З., Сарсенбаева А.А., Искакова М.С.

Семей қаласының Шәкәрім атындағы Семей мемлекеттік университеті,
Қазақстан, Семей қаласы, di727272@mail.ru

ПЕРСОНАЛДАРМЕН ЕСЕП АЙЫРЫСУЛАРДЫҢ ЕСЕБІН ҰЙЫМДАСТЫРУ

Кез-келген кәсіпорын мен ұйымдардағы жұмыстарды орындап, қызметтерді атқарып жүрген адамдардың еңбегін дұрыс бағалап, олардың сіңірген еңбегіне қарай әділ еңбекақы төлеу қай кәсіпорынның болмасын күрделі мәселелерінің бірі. Сондықтан да ұйымның міндеттерінің бірі болып табылатын қызметкерлермен еңбекақы бойынша есеп айырысу табылады.

Жалақы – бұл еңбек өлшемі мен тұтыну өлшеміне бақылау жасауды жүзеге асыруға көмектесетін маңызды экономикалық құрал. Ұйымдардың түріне қарамастан әрбір қызметкердің кірісі ұйым жұмысының түпкілікті нәтижелерін ескергенде, оның жеке үлесімен анықталады және салықтармен реттелінеді.

Жалақының *номиналды және шынайы* түрлері болады. *Номиналды жалақы* дегеніміз жалдамалы еңбектің қызметкері өзінің күндік, апталық айлық, еңбегі үшін алатын ақша саласы.

Шынайы жалақы – алған ақшаға сатып алуға болатын өмірлік игіліктер мен қызметтердің жиыны. Ол номиналды жалақыға тікелей қатынаста және тұтыну заттары мен ақылы қызметтердің бағасы деңгейімен кері қатынаста болады.

Еңбек және еңбекақы есебі – жұмысшылар санының өзгеруі, жұмыс уақытының шығындары, жұмысшылар категориясы, өндірістік шығын сияқты мағлұматтар түгел қамтылатын дәл әрі оперативтік деректерді талап ететін аса маңызды да күрделі

жұмыстардың бірі болып табылады. Жалпы жұмысшылар мен қызметкерлерге есептелетін еңбекақы негізгі және қосымша деп аталатын екі түрге бөлінеді.

Негізгі еңбекақы – жұмысшылар мен қызметкерлердің нақты жұмыста болған уақытына, яғни олардың істеген жұмысына, атқарған қызметіне төленеді. Негізгі еңбекақыға мына төмендегі аталғандар жатады:

- Мерзімді және кесімді еңбекақы.
- Сыйлықтар мен сыйақылар.
- Үстеме сыйлықтар.

Қосымша еңбекақы – еңбек заңына сәйкес шарттарда қаралып белгіленген, жұмысшылар мен қызметкерлердің жұмыс істемеген, қызмет атқармаған уақытына төленетін төлемдер жатады. Мұндай төлемдерге мыналар кіреді:

- Кезекті демалыс уақытына төлеу;
- Жұмысшылар мен қызметкерлердің мемлекеттік және қоғамдық міндеттерді орындаған үшін ақы төлеу;
- Баланы емізуге кеткен үзіліс үшін ақы төлеу;
- Жасөспірімнің жеңілдетілген сағаттарына ақы төлеу;
- Тегін берілетін немесе тегін көрсетілетін қызметтер мен заттың құны;
- Жұмыстан шығу кезіндегі төленетін жәрдем ақы;
- Жоғары оқу орындарында және басқа да мамандығын көтеру курсына жіберілген уақытына байланысты жұмысшылар мен қызметкерлерге төленетін төлемдер және тағы басқалар жатады.

Жұмыс беруші, еңбек және коллективті келісім шартқа және заңға сәйкес, жұмыстың көлемі мен сапасын, әрі қиындығын ескере отырып, жұмыскерге еңбекақы төлеуге міндетті. Жекелей еңбек пен коллективті жұмыс нәтижесіне қарай ақы төлеу мүмкіндіктері де қарастырылады. Жеке еңбек келісім шартында, міндетті түрде еңбекақы төлеу шарттары қарастырылады. Еңбекақы көлемін жұмыс беруші тағайындайды және оның мөлшері заңмен бекітілген ең төменгі жалақы мөлшерінен кем болмауға тиіс.

Еңбекақыны есептеу әр мекеменің өзі қабылдаған штаттық кестесінің негізінде, еңбекақы төлеу жүйесі мен формасына сай, жұмыс уақыты табелін толтыру арқылы жүргізіледі. Кез келген мекемеде қызметкерді жұмысқа алу, босату үшін немесе іс-сапарға жіберу үшін мекеме басшысының бұйрығы керек. Еңбекақы есептеген кезде бекітілген ставка бойынша жеке табыс салығы, сонымен қатар, зейнетақының жинақтау қорына аудару үшін 10% көлемі ұсталып қалынады. Еңбекақы қорына байланысты әлеуметтік салық пен қамсыздандыру жарнасы есептеліп, оны ұйым төлейді. Еңбекақы ұсталуға тиісті міндетті төлемдер ұсталып болғасын, төлем ведомосы бойынша еңбеккерге төленеді.

Төлем тізімдемесін төлеу уақытын көрсете отырып, мекеме басшысы бекітеді. Тізімдемені жабар кезде, кассир немесе бухгалтер, әртүрлі себептермен төленбей қалған соманы тексеріп және оларға «төленді» деген мөр басылады. Тізімдеме бойынша төленген еңбекақының сомасы, кассалық шығыс ордердегі және кассалық кітаптағы сомаға сәйкес келуі тиіс. Еңбекақы бойынша есептесу 3350 «Еңбекақы бойынша қысқа мерзімді берешектер қарызы» деп аталатын шотта жүргізеді.

Өндірісте және халық шарушылығының басқа да салаларында еңбек ақы есептеудің және оны төлеудің екі нысаны қолданылады: *мерзімді және кесімді*.

Мерзімді еңбек ақы жұмыс істелген уақытта сағаттық немесе күндік еңбек ақы мөлшері бойынша өнім өндіргені немесе өндірмегеніне қарамастан жұмыста болған уақытына төленеді. Мерзімді еңбек ақыны төлеу екі жүйеге бөлінеді: *жай мерзімді және мерзімді – сыйақылы*. Мерзімді еңбекақының есептелуі есеп айырысу – төлем тізімдемелерінде жүргізеді.

Кесімді еңбек ақы – жұмысшылар мен қызметкерлердің еңбек өнімділігін өсіруге, өнімді өндіруге кеткен еңбек уақытын қысқартуға ынталандыру мақсатына қолданылады. Кесімді еңбек ақыны есептеуде өндірудің және еңбек ақының есебі карточкасы және кесімді

жұмысқа наряд қолданылады. Кесімді еңбек ақының келесідей жүйелері бар: *тікелей кесімді, кесімді-сыйақылы, кесімді – прогрессивті, аккордты.*

Қазақстанда еңбекақыны есептеу, еңбекақыға әсер ететін факторлар

Көптеген жұмысшылар үшін айлық окладтан екі ұсталым жасалады:

- Міндетті зейнетақылық жарналар;
- Жеке табыс салығы.

«Қазақстан Республикасында зейнетақымен қамтамасыз ету туралы» ҚР Заңының 25 бабына сәйкес жұмысшылардың окладынан бірінші жинақтаушы зейнетақы қорына 10% аударым жасалады.

«Салықтар және бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдер туралы» ҚР Кодексінің 158 бабына сәйкес бірінші жинақтаушы зейнетақы қорына аударымда қолданылатын ставка сияқты табыстан 10% жеке табыс салығы ұсталынады. Салық кодексімен салық салынбайтын сома қарастырылған, ол бір минималды еңбекақы мөлшеріне тең (2018 жылы 28284 теңге), ол жыл сайын жоғарылап отырады.

Зейнетақыға аударымдар және жеке табыс салығынан басқа табыстан ұсталынатын аударымдар да бар. Мұндай аударымдарға әлеуметтік салық пен әлеуметтік аударымдар жатады. Бұл аударымдар еңбекақыға әсер етпейді, оны жұмыс беруші өз бюджетінің есебінен жүргізеді.

2017 жылдан бастап Қазақстан Республикасының денсаулық сақтау облысында жаңа реформа енгізілді. Реформада міндетті әлеуметтік медициналық сақтандыру жарнасы туралы айтылған, жарна қызметкерлерден де, жұмыс берушілерден де төлемдер мен аударымдар жасау қарастырылған:

- 2017 жылдан бастап жұмыс берушіден – әрбір жұмысшы үшін окладтан 2%, 2018 жылдан – 3% және т.б.;
- 2019 жылдан бастап жұмысшылардың еңбекақысынан – окладтан 1%, 2020 жылдан - 2%.

Еңбекақының есептелуі

Еңбекақыны есептеу үшін онлайн-калькуляторды пайдалануға болады, оның көмегімен барлық әрекет автоматты түрде есептеледі. Еңбекақыны есептеу үшін ағымдағы жылға минималды еңбекақы сомасын, еңбек келісімінде белгіленген оклад сомасын білу қажет.

Қандай сомаға есептеуді түсіну үшін, келесілерді жасау керек:

- Ең алдымен міндетті зейнетақы жарнасын аудару қажет, яғни оклад*0,1;
- Одан кейін масималды мүмкін міндетті зейнетақы жарнасын есептеу керек: Максимальды міндетті зейнетақы жарнасы=минималды еңбекақы сомасы * 75 (егер бірінші пунктте алынған сома, міндетті зейнетақы жарнасымасималды мүмкін міндетті зейнетақы жарнасынан жоғары болса, онда міндетті зейнетақы жарнасы = Максимальды міндетті зейнетақы жарнасы);
- Енді жеке табыс салығын *минималды еңбекақы сомасы және міндетті зейнетақы жарнасы есебімен есептеу керек: жеке табыс салығы = 75 (оклад – міндетті зейнетақы жарнасы – минималды еңбекақы сомасы)*0,1;*
- Егер оклад минималды еңбекақы сомасына тең болса, онда жеке табыс салығы есептелмейді (*жеке табыс салығы = 0*);
- Жиынтық еңбекақы келесі формуламен есептеледі: *Оклад - міндетті зейнетақы жарнасы – жеке табыс салығы.*

Әлеуметтік салық, әлеуметтік аударымдар және міндетті әлеуметтік медициналық сақтандыру жарнасын есептеу

Әлеуметтік аударымдарды келесідей есептеуге болады: Әлеуметтік аударымдар = (Оклад – міндетті зейнетақы жарнасы)*0,035;

Әлеуметтік салық = (Оклад – міндетті зейнетақы жарнасы)*0,095 – Әлеуметтік аударымдар;

Мұндай төлемдер азаматтардың жиынтық еңбекақысына әсер етпейді.

Еңбекақыны есептеу тәртібі

Мысал 1.

Оклад – 90000 теңге;

2018 жылға минимальді еңбекақы сомасы – 28284 теңге

Есептеу:

1. *Міндетті зейнетақы жарнасы* = $90000 * 0,1 = 9000$ теңге.

2. Максимальды міндетті зейнетақы жарнасы = $28284 * 75 = 2\,121\,300$ теңге.

3. *Міндетті зейнетақы жарнасы 9000 теңге 2 121 300 теңгеден аспайды, сондықтан келесі пунктке көшу керек.*

4. *Жеке табыс салығы* = $(90000 - 9000 - 28284) * 0,1 = 5271,6$ теңге.

5. *Біздің оклад 90000 теңге 28284 теңгеден неғұрлым көп, сондықтан келесі пунктке көшеміз.*

6. Еңбекақы = $90000 - 9000 - 5271,6 = 75728,4$ теңге.

Мысал 2.

Бұл жағдайда еңбекақының кері есебі қарастырылған. Мысалы, бухгалтерлік көшірмеде немесе банктік шот бойынша көшірмеде есептелген сома 112 178,4 теңге. Окладты келесідей есептейміз: Оклад = $(112\,178,4 - 28284 * 0,1) / 0,81 = 135\,000$ теңге.

Мысал 3.

Бірінші мысалда алынған 75 728,4 теңгеден, еңбекақыдан окладты есептейміз. Оклад = $(75\,728,4 - 28284 * 0,1) / 0,81 = 90\,000$ теңге.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 28-ақпанындағы №234-III «Бухгалтерлік есеп және қаржылық есептілік туралы» заңы
2. Бухгалтерлік есеп шоттарының Үлгілік жоспары. ҚР қаржы Министрінің 2007 ж. 23-мамырдағы №185 бұйрығымен бекітілген.
3. «Қазақстан Республикасындағы еңбек туралы» Заң. 2007 ж. 15-мамырдағы №252 бұйрығымен бекітілген.
4. «Салықтар және бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдер туралы» ҚР Заңы, 2018 жыл
5. Толпаков Ж.С. Бухгалтерлік есеп: Оқулық I, II -Қарағанды, 2009
6. Онлайн - калькулятор

УДК: 371.13

З.А.Баймагамбетова, Н.Б. Нұрманов

Казахский Агротехнический Университет имени Сакена Сейфуллина

Казахстан, г. Астана, zamzagul968@mail.ru

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СТРАХОВЫХ КОМПАНИЙ РК НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ

В настоящее время страхование принадлежит к числу наиболее динамично развивающихся финансовых институтов экономики. Рыночные отношения стали объективной предпосылкой появления нового характера страховой деятельности в Республике Казахстан: развития разнообразных видов страхования, формирования дополнительных секторов, форм и методов организации страховой деятельности, стабильно функционирующих специализированных страховых предприятий. Между тем страхование принадлежит к числу наиболее старых и устойчивых форм общественной жизни, уходящих своими корнями в далекую историю.

Начало возникновения в Казахстане института страхования совпадает со временем приобретения независимости нашим государством. Становление страхового рынка

происходит в условиях экономически переходного периода. Такие макроэкономические явления, как спад производства, неплатежеспособность предприятий, инфляция, безработица, банкротство нерентабельных предприятий, прямо повлияли на его состояние. В начале 90-х годов зарождавшиеся страховые компании не имели опыта, солидных финансовых средств, что в принципе оправдывает те действия (порой скоропалительные), которые привели к закономерному краху большинства страховщиков, и в то же время уход этих страховых компаний породил волну недоверия, неприятия страхования как такового у большинства населения Республики Казахстан. Неудачи страховых компаний объяснялись не столько малым опытом, сколько финансовой неустойчивостью самого государства. Развитие государства, совершенствование финансовой системы привели к тому, что на данный момент у нас в республике практически сформировался страховой рынок, который продолжает развиваться ускоренными темпами. В рамках реализации Государственной программы развития страхования в Республике Казахстан, утвержденной Указом Президента Республики Казахстан, проделана значительная работа по созданию новой законодательной базы и современной инфраструктуры национального страхового рынка. Сохраняется тенденция к повышению уровня финансовой устойчивости страховых организаций, которые размещают свои активы в наиболее ликвидные финансовые инструменты.

Страхование в Казахстане законодательно начало регулироваться с 1992 года, но к сожалению, впервые о деятельности страховщиков и перестраховщиков заговорили только в 2000 году.

Согласно Закона РК «О страховой деятельности» от 18.12.2000 года страховая деятельность – деятельность страховой (перестраховочной) организации, связанная с заключением и исполнением договоров страхования (перестрахования), осуществляемая на основании лицензии уполномоченного органа в соответствии с требованиями законодательства Республики Казахстан либо без лицензии в соответствии с законодательным актом Республики Казахстан о взаимном страховании [1].

Для организации и осуществления государственного регулирования и лицензирования страховой деятельности страхование подразделяется на отрасли, классы и виды. Страховая деятельность страховой организации осуществляется по отрасли «страхование жизни» и отрасли «общее страхование».

Отрасль «страхование жизни» включает 2 класса:

- 1) страхование жизни, где страхователь страхует свою жизнь от 3 до 25 лет и после наступления страхового случая или в конце срока накопления может получить страховое возмещение в течение 30 календарных дней;
- 2) аннуитетное страхование, где страхователь может после наступления страхового случая получить страховое возмещение в течение определенного времени (ренты).

Отрасль "общее страхование" включает следующие классы:

- 1) страхование от несчастных случаев;
- 2) страхование на случай болезни;
- 3) страхование автомобильного транспорта;
- 4) страхование железнодорожного транспорта;
- 5) страхование воздушного транспорта;
- 6) страхование водного транспорта;
- 7) страхование грузов;
- 8) страхование имущества от ущерба;
- 9) страхование гражданско-правовой ответственности владельцев автомобильного транспорта;
- 10) страхование гражданско-правовой ответственности владельцев воздушного транспорта;
- 11) страхование гражданско-правовой ответственности владельцев водного транспорта;
- 12) страхование займов;

- 13) ипотечное страхование;
- 14) страхование гарантий и поручительств;
- 14-1) страхование убытков финансовых организаций.
- 15) страхование от прочих финансовых убытков;
- 16) страхование судебных расходов;
- 17) титульное страхование.

Страховые компании могут заниматься или страхованием жизни, или общим страхованием. Связано это с методологией расчета страховых резервов. Компании по накопительному страхованию жизни могут заниматься также и страхованием от несчастных случаев и страхованием на случай болезни, поскольку и в том и в другом случае объектом страхования является жизнь человека. Накопительное страхование жизни в казахстанских страховых компаниях осуществляются от 3 до 25 лет. Если в течение срока страхования происходит страховой случай, компания немедленно выплачивает страховую сумму семье клиента или людям (выгодоприобретателям), которые он укажет в договоре страхования. Если же клиент доживает до конца оговоренного срока, то по окончании срока страхования компания выплачивает ему страховую сумму, которая складывается из накопленной суммы страхования и инвестиционного дохода.

В общем страховании страховщик страхует риски, если в течение срока страхования происходит страховой случай, компания выплачивает ему страховое возмещение, в размере суммы ущерба, но не более страховой суммы [2]. Если же у страховщика до окончания срока страхования не происходит страховой случай, то уплаченный страховой взнос формирует страховой резерв. Здесь работает закон больших чисел, т. е. собранные страховые взносы из нескольких страхователей направляется на выплату страхового возмещения тому страхователю, у кого произошел страховой случай. Страховые компании не только занимаются сбором страховых взносов и распределением их в виде страхового возмещения, но и немаловажной функцией деятельности страховых компании является предотвращение или минимизация ущерба. Чем меньше сумма ущерба, тем больше страховые резервы страховщиков.

Тарифная ставка на определенную страховую услугу состоит из нетто-ставки и брутто-ставки. Нетто ставка формирует страховые резервы, а брутто-ставка направляется на покрытие расходов на ведение дела. Вместе с тем эти два показателя между собой тесно взаимосвязаны: для того, чтобы предотвратить страховой случай или минимизировать сумму ущерба страховщик несет определенные расходы, которые покрываются за счет брутто-ставки. Тем самым, страховая компания увеличивает свои расходы, для увеличения страхового резерва.

Размер страхового тарифа зависит от количества страхователей: чем больше страхователей, тем дешевле услуга страховой компании, поскольку и расходы на ведение дела, и нетто-ставка рассчитывается с учетом возможных страхователей. В то время как процесс привлечения страхователей, прежде всего, требует стабильности правового обеспечения страхового рынка.

Страховой рынок Казахстана, как уже говорилось выше, регулируется Законом РК «О страховой деятельности», в который очень часто вносятся изменения. Так, в соответствии с изменениями в вышеуказанный Закон РК с 01.01.2019 добавляются еще следующие подклассы страхования:

- 5-1) страхование космических объектов;
- 10-1) страхование гражданско-правовой ответственности владельцев космических объектов;
- 10-2) страхование профессиональной ответственности [1].

Данные изменения недостаточно оснащаются соответствующими органами и требуют дополнительного изучения деятельности страховых компаний со стороны страхователей, чтобы правильно сориентироваться при заключении страхового договора, а также в течении всего периода действия данного договора. Поскольку недостаточно изучение правовых

основ страхового дела, может привести к невыплате страховыми компаниями страхового возмещения.

Таким образом, для совершенствования деятельности страховых компании, прежде всего, нужно стабильное правовое регулирование, которое защищало как интересы страховщика, так и страхователя. Кроме того, для развития отечественного страхового рынка риски страховых компании должны быть перестрахованы в отечественных страховых компаниях.

Список литературы:

1. Закон Республики Казахстан от 18 декабря 2000 года № 126.О страховой деятельности - https://zakon.uchet.kz/rus/docs/Z000000126_#z13
2. Жуйриков К.К., Назарчук Н.Н. Страхование: теория, практика, зарубежный опыт – Алматы, 2001.

УДК: 336 (574)

Беспалинов Е.Г., Хасенова К.Е.

Государственный университет имени Шакарима города Семей,
Казахстан, г. Семей, klarita_khasenova@mail.ru

ФОРМИРОВАНИЕ ЭФФЕКТИВНОЙ ФИНАНСОВОЙ СТРАТЕГИИ В УПРАВЛЕНИИ КОМПАНИЯМИ РЕАЛЬНОГО СЕКТОРА ЭКОНОМИКИ

Перспективное финансовое планирование определяет важнейшие показатели, предложения и темпы расширенного воспроизводства, является основной формой реализации главных целей предприятия. Перспективное планирование включает разработку финансовой стратегии предприятия и прогнозирование его финансовой деятельности.

В условиях рыночной экономики, самостоятельности предприятий, их ответственности за результаты деятельности возникает объективная необходимость определения тенденций развития финансового состояния и перспективных финансовых возможностей. На решение таких вопросов и направлено финансовую стратегию предприятия.

Финансовая стратегия представляет собой определение долгосрочной цели финансовой деятельности предприятия, выбор наиболее эффективных способов и путей их достижения.

Задачами финансовой стратегии являются:

- определение способов проведения успешной финансовой стратегии и использования финансовых возможностей;
- определение перспективных финансовых взаимоотношений с субъектами хозяйствования, бюджетом, банками и другими финансовыми институтами;
- финансовое обеспечение операционной и инвестиционной деятельности на перспективу;
- изучение экономических и финансовых возможностей вероятных конкурентов, разработка и осуществление мер по обеспечению финансовой устойчивости;
- разработка способов выхода из кризисного состояния и методов управления в условиях кризисного состояния предприятий.

Разработка финансовой стратегии - это отрасль финансового планирования. Как составная часть общей стратегии экономического развития, она должна согласовываться с целями и направлениями последней. В свою очередь, финансовая стратегия оказывает существенное влияние на общую экономическую стратегию предприятия. Изменение ситуации на макроуровне и на финансовом рынке влечет за собой корректировку как финансовой, так и общей стратегии развития предприятия.

Теория финансовой стратегии, исследуя объективные экономические закономерности рыночных отношений, разрабатывает формы и способы выживания и развития при новых условиях. Финансовая стратегия включает в себя методы и практику формирования финансовых ресурсов, их планирования и обеспечения финансовой устойчивости предприятия в рыночных условиях хозяйствования. Финансовая стратегия охватывает все формы финансовой деятельности предприятия: оптимизацию основных и оборотных средств, формирование и распределение прибыли, денежные расчеты и инвестиционную политику.

Всесторонне учитывая финансовые возможности предприятий, объективно оценивая характер внутренних и внешних факторов, финансовая стратегия обеспечивает соответствие финансово-экономических возможностей предприятия условиям, которые сложились на рынке товаров и финансовом рынке. Финансовая стратегия предполагает определение долгосрочных целей финансовой деятельности и выбор наиболее эффективных способов их достижения. Цели финансовой стратегии должны подчиняться общей стратегии экономического развития и направляться на максимизацию прибыли и рыночной стоимости предприятия. При разработке финансовой стратегии нужно учитывать динамику макроэкономических процессов, тенденций развития отечественных финансовых рынков, возможности диверсификации деятельности предприятия.

Процесс формирования финансовой стратегии предприятия включает следующие основные этапы:

- определение периода реализации стратегии;
- анализ факторов внешней финансовой среды предприятия;
- формирование стратегической цели финансовой деятельности;
- разработка финансовой политики предприятия;
- разработка системы мероприятий по обеспечению реализации финансовой стратегии;
- оценка разработанной финансовой стратегии.

Важным моментом при разработке финансовой стратегии предприятия является определение периода ее реализации. Продолжительность этого периода зависит в первую очередь от продолжительности периода формирования общей стратегии развития предприятия. Кроме того, на него действуют такие факторы: динамика макроэкономических процессов, изменения, происходящие на финансовом рынке, отраслевая принадлежность и специфика производственной деятельности предприятия.

В процессе формирования финансовой стратегии большое внимание уделяется анализу факторов внешней среды, изучению экономико-правовых условий финансовой деятельности предприятия и учету факторов риска.

Формирование стратегической цели финансовой деятельности предприятия является следующим этапом стратегического планирования, главной задачей которого является максимизация рыночной стоимости предприятия. Система стратегических целей предприятия должна формироваться четко и кратко, отражая каждую из целей в конкретных показателях - нормативах. К числу таких нормативов относятся:

- среднегодовой темп роста собственных финансовых ресурсов, формируемых из внутренних источников;
- минимальная доля собственного капитала;
- коэффициент рентабельности собственного капитала предприятия;
- соотношение оборотных и необоротных активов предприятия и т.д.

На основе финансовой стратегии определяется финансовая политика предприятия по основным направлениям финансовой деятельности: налоговая, ценовая, амортизационная, дивидендная.

Финансовая политика предприятия - это совокупность методов финансового менеджмента, которая осуществляется в краткосрочном периоде и учитывает факторы, которые действуют в настоящее время.

Предприятие формирует финансовую политику под влиянием трех групп факторов:

- 1 группа - факторы микроэкономического характера;
- 2 группа - факторы макроэкономического характера;
- 3 группа - специфические финансовые факторы.

К первой группе относятся: потребительский спрос на продукцию (товары, услуги), которые реализует предприятие и товарное предложение; уровень цен на товары; конкурентная среда предприятия; рыночная доля предприятия и его конкурентоспособность.

Ко второй группе относятся: налоговая политика; оплата труда; регулирование доходов и цен; кредитно-денежная политика; конъюнктура рынков ресурсов и капиталов.

К третьей группе относятся: факторы времени, инфляция, риски. Учет факторов риска имеет важное значение для формирования финансовой стратегии. Финансовая стратегия разрабатывается с учетом риска неплатежей, инфляционных колебаний, финансового кризиса и других непредвиденных обстоятельств.

В результате разработки системы мероприятий, обеспечивающих реализацию финансовой стратегии, на предприятии формируются "центры ответственности", определяются права, обязательства и меры ответственности их руководителей за результаты реализации финансовой стратегии предприятия.

Заключительным этапом разработки финансовой стратегии предприятия является оценка ее эффективности. Такая оценка может быть основана на прогнозных расчетах различных финансовых показателей, а также на основе прогноза динамики нефинансовых результатов реализации разработанной стратегии, таких как рост деловой репутации предприятия, повышение уровня управления финансовой деятельностью его структурных подразделений.

Эффективность финансовой стратегии достигается за счет:

- соответствия разработанной финансовой стратегии в общей стратегии предприятия - степени согласованности целей, направлений и этапов реализации этих стратегий;
- согласованности финансовой стратегии предприятия с прогнозируемыми изменениями во внешней предпринимательской среде;
- реализации разработанной предприятием финансовой стратегии по формированию собственных и привлеченных внешних финансовых ресурсов и т.п.

В процессе разработки финансовой стратегии особое внимание отводится производству конкурентоспособной продукции, полноте выявления денежных доходов, мобилизации внутренних ресурсов, максимальному снижению себестоимости продукции, формированию и распределению прибыли, определению оптимальной потребности в оборотных средствах, рациональному использованию привлеченных средств, эффективному использованию капитала предприятия.

Финансовая стратегия предприятия обеспечивает:

- формирование и эффективное использование финансовых ресурсов;
- выявление наиболее эффективных направлений инвестирования и сосредоточение финансовых ресурсов на этих направлениях;
- соответствие финансовых действий экономическому состоянию и материальным возможностям предприятия;
- определение главной угрозы со стороны конкурентов, правильный выбор направлений финансовых действий и маневрирование для достижения решающего превосходства над конкурентами.

Исходным этапом планирования является прогнозирование основных направлений финансовой деятельности предприятия, осуществляемое в процессе перспективного планирования. На этом этапе определяются задачи и параметры текущего финансового планирования. В свою очередь база для разработки оперативных финансовых планов формируется именно на стадии текущего финансового планирования.

Основу перспективного финансового планирования составляет прогнозирование, которое является воплощением стратегии предприятия на рынке. Финансовое

прогнозирование заключается в изучении возможного финансового состояния предприятия на перспективу. В отличие от планирования, прогнозирование предусматривает разработку альтернативных финансовых показателей и параметров, использование которых в соответствии с тенденциями изменения ситуации на рынке позволяет определить один из вариантов развития финансового состояния предприятия.

Основой финансового прогнозирования является обобщение и анализ имеющейся информации с последующим моделированием и учетом факторов возможных вариантов развития ситуации и финансовых показателей. Методы и способы прогнозирования должны быть достаточно динамичными для того, чтобы своевременно учесть эти изменения.

Результатом перспективного финансового планирования является разработка трех основных документов:

- прогноз отчета о финансовых результатах (о прибылях и убытках);
- прогноз движения денежных средств (баланс денежных потоков);
- прогноз баланса активов и пассивов предприятия.

Прогнозный отчет о финансовых результатах показывает объем прибыли, который будет получен в следующем периоде.

Прогноз движения денежных средств отражает движение денежных потоков по операционной, инвестиционной деятельностью. Он дает возможность определить источники капитала и оценить его использования в следующем периоде.

С помощью прогноза движения денежных средств можно определить, сколько денежных средств необходимо вложить в хозяйственную деятельность предприятия, синхронность поступления и расходования денежных средств, что дает возможность определить потребность в привлечении капитала и проверить будущую ликвидность предприятия.

После составления прогноза движения денежных средств разрабатывается стратегия финансирования предприятия.

Прогноз баланса предприятия входит в состав директивного финансового планирования. Баланс предприятия - это сводная таблица, что в ней отражены источники капитала (пассив) и его размещению (актив). Баланс активов и пассивов необходим для того, чтобы оценить, в какие виды активов направляются денежные средства и за счет каких источников (пассивов) предусматривается создание активов.

Структура баланса, что прогнозируется (как правило, на плановый трехлетний период) соответствует общеупотребительной структуре баланса предприятия, поскольку за исходный берется бухгалтерский баланс предприятия на последнюю дату.

Таким образом, успех финансовой стратегии предприятия гарантируется, когда финансовые стратегические цели соответствуют реальным экономическим и финансовым возможностям предприятия, когда четко централизованно финансовое руководство, а методы его являются гибкими и адекватными изменениям финансово-экономической ситуации.

УДК: 336 (574)

Г.Т. Дюсупова

Государственный университет имени Шакарима города Семей,
Казахстан, г. Семей, gull1511@mail.ru

СОВРЕМЕННАЯ ПЕНСИОННАЯ СИСТЕМА В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

На протяжении определенного времени пенсионные системы во многих странах постоянно меняются и развиваются в зависимости от экономических и демографических факторов. Некоторые страны периодически проводили реформирование или изменение пенсионного законодательства по различным направлениям. Среди стран бывшего

постсоветского пространства Республика Казахстан стала первой страной, которая решилась на кардинальное изменение пенсионной реформы.

В бывшем Советском союзе существовала только солидарная пенсионная система, при которой пенсии выплачивались из отчислений работающего населения.

После распада СССР солидарную пенсионную систему унаследовали страны Советского союза, в том числе и Казахстан. Но такое наследие имел факт ощутимых недостатков, во-первых, это непропорциональное соотношение между количеством пенсионеров и работающих.

На момент проведения пенсионной реформы в 1998 году соотношение составляло 1,8 к 1, и данные показатели продолжали падать по многим причинам: таким как, старения населения, увеличением скрытой и явной безработицы, а также падением рождаемости. По статистическим данным в 2012 году ситуация выглядела так: на одного пенсионера приходилось 2,1 работающих. В мировой практике доказано, что сбалансировано функционировать солидарная пенсионная система, может при соотношении, когда на одного пенсионера приходится, как минимум, 4 работающих.

Другой недостаток заключался в слабой связи между размером выплачиваемой пенсии и доходами работающего населения.

Также это не исключало того, что граждане с одинаковыми доходами получали бы разную пенсию, соответственно другие граждане с сильно отличающимися доходами, получали бы одинаковый размер пенсии.

Также существовал персонифицированный учет, что приводило к отсутствию индивидуальной заинтересованности в обеспечении старости.

Высокие размеры обязательных отчислений во внебюджетные фонды в сумме 32% и отсутствие связи с выплатами привели к тому, что было место к хроническим неплатежам и уклонению от них. Исходя из вышеизложенного, был очевиден тот факт, что к концу 1997 года задолженность предприятий и организаций достигало до 40 млрд. тенге. Уровень пенсионных сборов неуклонно падал, наблюдалось неконтролируемое использование средств внебюджетных фондов и отсутствие контроля за самозанятым населением и, соответственно, малые сборы.

Озвученные факторы привели к кризису пенсионной системы Казахстана в 1997 году – хроническим многочисленным невыплатам пенсий, достигающим десятков миллиардов тенге и 5-7 месяцев задержек пенсии.

Поэтому главная цель пенсионной реформы заключалась в защите доходов пенсионеров и одновременно в продвижении вовлеченности частного сектора и развития рынков капитала в стране, а также в том, чтобы снять бюджетную нагрузку и создать правильную, справедливую пенсионную систему.

Так, всю историю развития Пенсионной реформы в Республике Казахстан можно было четко разделить на два этапа.

Первый, так называемый “дореформенный” (1991-1997 годы), при котором пенсионная система действовала по принципу “солидарности”. При данной системе единственным источником пенсионных выплат являлось государство, пополняющее свой Пенсионный фонд за счет социального налога от работодателей, размер которого нормировался в процентном отношении от общего фонда заработной платы. Иными словами, все работающие создавали базу для выплаты пенсий всем вышедшим из трудового возраста гражданам. Таким образом, вне зависимости от экономического положения и уровня занятости населения, государство должно было сохранять обязательства по пенсионным выплатам и индексировать их с учетом инфляции.

Второй этап – отказ от солидарной распределительной системы и переход к накопительной. Принятые в марте 1997 года “Концепция реформирования системы пенсионного обеспечения в Республике Казахстан” и в июне 1997 года Закон РК “О пенсионном обеспечении в Республике Казахстан” заложили основы реформирования системы пенсионного обеспечения.

Суть намеченных трансформаций сводилась к замене модели организации национальной пенсионной системы. На смену единой обезличенной и уравнивающей системы приходит разветвленная, персонифицированная, многоуровневая пенсионная система, построенная на принципах социального страхования. Создан совершенно новый для нашего понимания социально-финансовый институт – негосударственный накопительный пенсионный фонд (ННПФ). Принципиальное отличие этой пенсии в том, что каждый работающий сам определяет размер своей будущей пенсии. Величина пенсии будет полностью зависеть от продолжительности и размера пенсионных взносов, также дополнительных начислений (дивидендов) от инвестирования пенсионных активов. Таким образом, с 1 января 1998 года все работающие граждане в обязательном порядке стали отчислять 10% своих доходов в накопительный пенсионный фонд.

В 2018 году Казахская накопительная пенсионная система отмечает свое 20-летие. За этот небольшой промежуток времени система претерпевала множество изменений, например изначально пенсионный рынок состоял из нескольких игроков, но с 2013 года рынок представлен лишь единым фондом.

Создание Единого накопительного пенсионного фонда (ЕНПФ) не является реформированием системы пенсионного обеспечения, а носит характер институциональных преобразований. А значит, принципы пенсионного обеспечения в РК сохранены. Сохраняется многоуровневая система: солидарный компонент, обязательная накопительная часть и добровольные накопления.

Пенсия также формируется из трех составляющих. Это базовая пенсия, которую сейчас получают все казахстанские пенсионеры. Солидарная пенсия, которую получают те, кто имеет стаж на 1 января 1998 года не менее 6 месяцев. И накопительная пенсия, сформированная за счет обязательных и добровольных пенсионных взносов.

Действующая в РК многоуровневая система пенсионного обеспечения предусматривает интересы как нового поколения, так и защищает интересы той части граждан, которая имеет право на получение пенсий из солидарной системы. Стоит отметить, что ЕНПФ изначально осуществляет функции, непосредственно касающиеся вопросов пенсионного обеспечения, управляет пенсионными активами Национальный банк РК.

Однако в текущей модели государство принимает инвестиционные решения за вкладчиков. Поэтому в настоящее время рассматривается вопрос реформирования системы управления пенсионными активами с возможностью выбора вкладчиками управляющего. То есть, планируется что вкладчика наделят правом выбора инвестиционной стратегии и частной управляющей компании.

С другой стороны, это должно послужить толчком для развития конкурентного рынка пенсионных услуг. Работа в конкурентной среде будет стимулировать управляющие компании к получению большего инвестиционного дохода, осуществлению инвестиций на рыночных условиях. Казахский пенсионер по возрасту сегодня получает пенсию из двух источников: из государственного бюджета и из ЕНПФ при наличии средств на индивидуальном пенсионном счете.

Расчетом и выплатой пенсий из государственного бюджета занимается некоммерческое АО «Государственная корпорация «Правительство для граждан». С 1 июля 2018 года базовая пенсия зависит от стажа участия в пенсионной системе и величины прожиточного минимума, который в 2018 году составляет 28 284 тенге.

Например, для тех у кого трудовой стаж 10 лет и менее, базовая пенсия составит 54% прожиточного минимума – это 15 274 тенге.

За каждый последующий год стажа будет прибавляться по 2% прожиточного минимума. Казахстанцы со стажем 33 года и выше, будут получать максимальную базовую пенсию в размере прожиточного минимума. При этом учитывается трудовой стаж до 1998 года и уплата пенсионных взносов после 1 января 1998 года, а также период ухода за ребенком до 3 лет и инвалидам с детства до 16 лет, и т.д.

Размер солидарной пенсии зависит от стажа работы и заработной платы. Исчисление размера выплат осуществляется исходя из среднемесячного дохода гражданина Казахстана, получаемого на протяжении любых 3 лет с 1995 года. На 2018 год установлен следующий показатель обязательной минимальной солидарной пенсии: 33 745 тенге, при условии, что человек проработал требуемое количество лет. Трудовая пенсия в полном объеме назначается при условии, что мужчина до января 1998 года отработал – 25 лет, а женщина – 20 лет.

Пенсионные выплаты из ЕНПФ по графику с 1 января 2008 года, как пенсия из государственного бюджета - ежемесячные. Размер выплат напрямую зависит от размера пенсионных накоплений, сформированных за счет обязательных и обязательных профессиональных пенсионных взносов и начисленного инвестиционного дохода.

Так, сумма пенсионных накоплений на индивидуальном пенсионном счете вкладчика в ЕНПФ умножается на коэффициент текущей стоимости пенсионных накоплений, и делится на 12 по числу месяцев в году.

При этом ежемесячная пенсионная выплата будет осуществляться в размере не менее 54% прожиточного минимума. Максимальный порог пенсионных выплат не установлен. Единовременно забрать свои пенсионные накопления из ЕНПФ по достижению пенсионного возраста возможно, если на дату обращения они не превышают 12-кратный размер минимальной пенсии, который в 2018 году равен 33 745 тенге. Соответственно в текущем году эта сумма составляет 404 940 тенге.

Получать выплаты накоплений, сформированных за счет добровольных пенсионных взносов и инвестиционного дохода, казахстанцы в праве раньше наступления общеустановленного пенсионного возраста и со следующей периодичностью: ежемесячно, ежеквартально или ежегодно.

Многоуровневая модель пенсионной системы успешно функционирует, и уже подтвердила верность сделанного выбора. Поэтому важно не только сохранить имеющиеся принципы диверсификации пенсионного обеспечения, но и продолжить их дальнейшее развитие.

Принцип диверсификации источников пенсионных выплат позволит пенсионной системе Казахстана оставаться финансово устойчивой, так как за счет достоинств одного компонента системы компенсируются недостатки другого.

В 2040-х на пенсию будут выходить граждане, не имеющие стажа на 1 января 1998 года, следовательно, солидарный компонент полностью исчезнет, но планируется, что его заменит условно-накопительный компонент, который планируется внедрить уже в 2020 году. Тем самым многокомпонентность пенсионной системы будет сохранена.

Список литературы:

1. Закон Республики Казахстан «О пенсионном обеспечении в Республике Казахстан» от 20 июня 1997 года №136-І с изменениями и дополнениями по состоянию на 21 июня 2013 года № 105-V // <http://adilet.zan.kz>
2. Официальный веб-сайт Комитета по контролю и надзору финансового рынка и финансовых организаций НБ РК/www.afn.kz
3. Эксперты ответили на актуальные вопросы о новом пенсионном законодательстве. Рубрика Экономика и бизнес. 2 апреля 2013г.
4. Зарубежный и отечественный опыт регулирования пенсионной системы // Т.Е. Зырянова, К.М. Кот, "Бухгалтерский учет в бюджетных и некоммерческих организациях", N 2, январь 2017 г.
5. Современный пенсионный фонд // журнал ПРОЕНПФ// № 4(7) 2017
6. Официальный сайт АО ЕНПФ, www.enpf.kz
7. Официальный сайт НАО «Государственная корпорация «Правительство для граждан» <https://gov4c.kz/ru/>

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА БІРЫҢҒАЙ ЗЕЙНЕТАҚЫ ЖҮЙЕСІНІҢ ДАМУ ТЕНДЕНЦИЯСЫ

Әр адам қарттық келген шақта бейнетінің зейнетін көргісі келеді. Бойдан – қуат, қолдан – күш кеткен уақытта, қазақстандықтар еңбегінің жемісі ретінде зейнетақысын жеткілікті деңгейде тұрақты алуы үшін ел үкіметі 1998 жылы жинақтаушы зейнетақы жүйесін енгізді. Бұл ретте Чили елінің зейнетақы жүйесі негізге алынғаны белгілі. Жүйе тірі ағза секілді дамып, жетіліп отырады. 20 жыл ішінде ол талай кезеңдерді бастан кешірді. Алғашқы жылдары жеке зейнетақы қорлары жұмыс істеп, азаматтар өз жарналарын аударатын қорды таңдау құқығына ие еді. Алайда жеке қорлардың басшылығы зейнетақы активтерін көп жағдайда барынша табысты және тәуекелі жоғары қаржы құралдарына инвестициялады. Қорлардың көзсіз инвестициялық саясаты кей жағдайлардатабыс емес, шығынға әкеп соқтырғаны жасырын емес.

2013 жылдың күзі мен 2014 жылдыңкөктемі аралығында барлық жеке қорлардағы зейнетақы активтері «ГНПФ» жинақтаушы зейнетақы қоры базасында құрылған жаңа Бірыңғай жинақтаушы зейнетақы қорына толығымен шоғырландырылды. Қазіргі уақытта Қордағы жеке зейнетақы шоттарының саны 10 миллион бірліктен, ал зейнетақы жинақтарының сомасы 8 триллион теңгеден асты.1998 жылдан бастап Қазақстан Чили зейнетақы жүйесінің моделін негізге ала отырып, жаңа жинақтаушы зейнетақы жүйесін іске қосты. Чили мемлекетінде бұл жүйе 1981 жылы бастау алды. Күні бүгінге дейін түрлі өзгеріске ұшырады, жетілдірілді. Отандық жүйенің 20 жыл ішінде жеткен жетістіктері де, кемшіліктері де бар.

Ең бастысы – Қордағы қаражаттың сақталуына мемлекет тарапынан кепілдік берілетіндігі – үлкен жетістік. Өйткені, жеке зейнетақы қорларына қатысты бір кездегі «ол ертең банкротқа ұшыраса, ондағы қаржы не болады?» деген қобалжу жойылды. Дегенмен «жинақтаушы» деген сөздің өзі – жинақтау, қор жинау дегенді білдіреді. Бірақ соңғы уақытта оның жинақтауынан гөрі, кірістілігінің инфляция деңгейінен төмен болып тұрғанын байқаймыз. Мемлекеттік актив болғанымен Қордағы қаржы тиімді пайдаланылмай, инвестициялық табысты қамтамасыз етпей жатса – ең үлкен кемшілік осы. Соңғы жылдары болған жағдайлар халықтың жүйеге деген сеніміне нұқсан келтірді. Бірыңғай жинақтаушы зейнетақы қоры болғаннан кейін, ондағы қаражатты инфляция «жеп» қоймауы шарт. Ол тиімді түрде инвестицияланып, инфляциядан жоғары кірістілікті үнемі қамтамасыз етіп отыруы керек. Мәселен, 2016 жылы зейнетақы активтерінің табыстылығы инфляция деңгейінен 0,55 пайыз төмен болса, 2017 жылдың қорытындысы бойынша, керісінше инфляциядан 0,82 пайызға жоғары болды. Осы мәселелерді ескере отырып, нақты қадамдар – тиімді инвестициялау мен қадағалау жүйесін күшейткен жөн. Халықтың қаражаты болғаннан кейін, оны тиімді жұмсауға мүмкіндік берілгені дұрыс. Уақыт тұрғысынан алып қарағанда 20 жыл деген өте аз мерзім. Алайда дәл қазіргі уақытты халық үшін пайдалы, дұрыс шешімдер қабылдайтын кезең болып табылады.

Бүгінде Қазақстанның жинақтаушы зейнетақы жүйесі үш деңгейден тұрады: 1) мемлекеттік бюджеттен төленетін базалық және жасына (еңбек өтіліне) байланысты ортақ зейнетақы; 2) Бірыңғай жинақтаушы зейнетақы қорынан төленетін міндетті зейнетақы жарналары, міндетті кәсіптік зейнетақы жарналарына негізделген міндетті жинақтаушы зейнетақы жүйесі; 3) ерікті зейнетақы жарналарынан негізделген жинақтаушы жүйе.

2018 жылы 1 шілдеден бастап, базалық зейнетақыны есептеу тәртібі өзгертілді. Енді оны тағайындауда 1998 жылға дейінгі еңбек өтілі және зейнетақы жарналарын төлеумен расталынып, 1998 жылдан кейінгі жылдардағы еңбек өтілі ескерілді. Алдағы уақытта

зейнетақы жарналарын уақытылы аудармайтын 2,5 миллион адамды жүйеге тарту жолдарын қарастыру қажет. Ортақ зейнетақы жүйесінен жинақтаушы жүйеге көшудің басты мақсаты – зейнеткерлік жасқа толған азаматтарды лайықты зейнетақымен қамтамасыз ету. Кім қалай еңбек етсе, солай зейнетін көрмек. Мәселен, зейнет жасындағы кейбір азаматтарымыз батыс елдеріндегідей, өздерінің зейнет жасына дейін алып жүрген жалақыларының 50 пайызына қол жеткізіп отыр. Бұл өте жақсы, ынталандыратын жәйт. Оның үстіне адамдар өздерінің зейнетақы жинақтары ай сайын ең төменгі зейнетақы мөлшерінен кем емес төлемді қамтамасыз етуге жеткілікті болған жағдайда зейнетақы төлемдерін сақтандыру компаниялары арқылы мүмкіндігіне ие. Алайда еліміздің зейнетақы жүйесі қатаң экономикалық сын-тегеурінмен бетпе-бет келіп отыр. Қордағы жинақтардың көлемі 8 триллион теңгеге жетіп, жылдан-жылға өсіп жатқанына қарамастан, экономикалық тұрғыдан белсенді 9 миллион азаматтың ішінде өзін-өзі жұмыспен қамтушы 2,5 миллион адамның зейнетақы жүйесіне қатыспай отырғанын естен шығармаған жөн. Осы орайда жарна аудармайтын, аударса да жарты жылда бір рет аударатындарды не істейміз? Миллиондағана адамды жүйеден шығарып тастай алмаймыз. Сондықтан жинақтаушы зейнетақы жүйесін заман талабына сай жетілдіріп, дамыту – басты мәселе. Жарна аудару мәдениетін көтеруде нақты шараларды қолға алумен қатар зейнетақы активтерінің бір бөлігін мемлекеттің қатаң бақылауымен жеке басқарушы компаниялар арқылы басқара отырып, зейнетақы жинақтарының сақталуын қамтамасыз етуіміз қажет. Қазіргі кезде зейнетақы активтері есебінен сатып алынған және шетелдік валюталарда номиналданған қаржы құралдарының үлесі 30 пайыздан асады. Сонымен қатар әлемдік экономика тәжірибесіне сүйене отырып, қор нарығына да белсенді түрде енген дұрыс. Яғни, зейнетақы жинақтары халықтың игілігі үшін жұмыс істеуі керек.

Сала мамандарының есептеуінше, зейнетақы жүйесі толық күшінде жұмыс істеуі үшін шамамен 40 жыл уақыт керек екен. Жалпы әлемде мінсіз зейнетақы жүйесі жоқ. Бірыңғай жинақтаушы зейнетақы қорына біріктірілмей тұрып, жеке зейнетақы қорлары зейнетақы активтерін дұрыс басқара алмады. Зейнетақы активтері Бірыңғай жинақтаушы зейнетақы қорына біріктірілген соң, жинақтардың сақталуына мемлекет тарапынан кепілдік берілді. Қор қазір жақсы жұмыс істеп жатыр. Зейнеткерлер Қордан өздеріне тиесілі зейнетақы төлемдерін уақытылы алып отыр. Әрине, зейнетақы активтерін басқаруда кейбір мәселелер бар, дегенмен жүйенің болашағы болуы керек. Өйткені, отандық жинақтаушы зейнетақы жүйесі енді-енді қалыптасып, аяғынан тұрып келеді. Қордың зейнетақы активтерін Ұлттық Банк сенімгерлікпен басқарады. Алдағы уақытта зейнетақы активтерінің бір бөлігі ғана жеке басқарушы компаниялардың басқаруына беріледі. Соңғы жылдары отандық зейнетақы жүйесінде жинақтаушылық бағытқа басымдық беріле бастады. Бүгінде зейнеткерлерге берілетін зейнетақы төлемдерінің 80-85 пайызы мемлекеттік (базалық және ортақ) зейнетақыдан құралады. Алайда келешекте жағдай біртіндеп өзгереді. 2040 жылдары зейнеткерлікке 1998 жылға дейін еңбек өтілі болмаған азаматтар шыға бастайды. Сәйкесінше олар БЖЗҚ-дан төленетін төлемдерге және базалық зейнетақыға ғана үміт арта алады. Ал базалық зейнетақы 2018 жылдың 1 шілдесінен бастап жинақтаушы зейнетақы жүйесіне қатысу өтіліне байланысты есептелінді. Бұдан шығар қорытынды; бойыңда – қуат, қолыңда – күш бар кезде ертеңгі күңіңе қомақты қаражат жинай білсең, құрметті демалыста алатын зейнетақың да қомақты болары сөзсіз.

Пайдаланылған әдебиеттер:

- 1 Ендовицкий Д.А. Инвестиционный анализ в реальном секторе экономики: Учеб. пособие / Под ред. Л.Т. Гиляровской. – М.: Финансы и статистика, 2013. – 352с.
- 2 Түзубекова М.Қ. Инвестиции, как фактор экономического роста и их роль в повышении конкурентоспособности экономики Казахстана // Проблемы обеспечения конкурентоспособности экономики Казахстана: Труды международной научно-практической конференции, Кокшетау, 20-21 мая 2005г. – 69 б.

КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ОСНОВЫ АНАЛИЗА ФИНАНСОВОГО СОСТОЯНИЯ БИЗНЕСА

Современный финансовый анализ имеет определенные отличия от традиционного анализа финансово-хозяйственной деятельности. Прежде всего, это связано с растущим влиянием внешней среды на работу предприятий. В частности, усилилась зависимость финансового состояния хозяйствующих субъектов от информационных процессов, надежности контрагентов (поставщиков и покупателей), усложняющихся организационно-правовых форм функционирования. В результате инструментарий современного финансового анализа расширяется за счет новых приемов и способов, позволяющих учитывать эти явления.

Стремясь решить конкретный вопрос и получить квалифицированную оценку финансового положения, руководители предприятий все чаще начинают прибегать к помощи финансового анализа. При этом они, как правило, уже не довольствуются констатацией величины показателей отчетности, а рассчитывают получить конкретное заключение о достаточности платежных средств, нормальных соотношений собственного и заемного капитала, скорости оборота капитала и причинах ее изменения, типах финансирования тех или иных видов деятельности. Поэтому цифры, характеризующие объем реализации, чистую прибыль, становятся нагляднее в сравнении с размером затраченного капитала.

Финансовое состояние предприятия – это экономическая категория, отражающая состояние капитала в процессе его кругооборота и способность субъекта хозяйствования к саморазвитию на фиксированный момент времени.

В процессе снабженческой, производственной, сбытовой и финансовой деятельности происходит непрерывный процесс кругооборота капитала, изменяются структура средств и источников их формирования, наличие и потребность в финансовых ресурсах и как следствие финансовое состояние предприятия, внешним проявлением которого выступает платежеспособность.

Финансовое состояние может быть устойчивым, неустойчивым (предкризисным) и кризисным. Способность предприятия своевременно производить платежи, финансировать свою деятельность на расширенной основе, переносить непредвиденные потрясения и поддерживать свою платежеспособность в неблагоприятных обстоятельствах свидетельствует о его устойчивом финансовом состоянии, и наоборот.

Для обеспечения финансовой устойчивости предприятие должно обладать гибкой структурой капитала, уметь организовать его движение таким образом, чтобы обеспечить постепенное превышение доходов над расходами с целью сохранения платежеспособности и создания условий для самопроизводства.

Следовательно, финансовая устойчивость предприятия – это способность предприятия функционировать и развиваться, сохранять равновесие своих активов и пассивов в изменяющейся внутренней и внешней сфере, гарантирующего его постоянную платежеспособность и инвестиционную привлекательность в границах допустимого уровня риска.

Финансовое состояние предприятия, его устойчивость и стабильность зависят от результатов его производственной, коммерческой и финансовой деятельности. Если производственный и финансовый планы успешно выполняются, то это положительно влияет на финансовое положение предприятия. И наоборот, в результате перевыполнения плана по производству и реализации продукции происходит повышение ее себестоимости,

уменьшением выручки и суммы прибыли и как следствие ухудшение финансового состояния предприятия и его платежеспособности. Следовательно, устойчивое финансовое состояние не является счастливой случайностью, а итогом грамотного, умелого управления всем комплексом факторов, определяющих результаты хозяйственной деятельности предприятия.

Устойчивое финансовое положение в свою очередь оказывает положительное влияние на выполнение производственных планов и обеспечение нужд производства необходимыми ресурсами. Поэтому финансовая деятельность должна быть направлена на обеспечение планомерного поступления и расходование денежных ресурсов. Выполнение расчетной дисциплины, дисциплины рациональных пропорций собственного и заемного капитала и наиболее эффективное его использование.

Главная цель анализа своевременно выявлять и устранять недостатки в финансовой деятельности и находить резервы улучшения финансового состояния предприятия и его платежеспособности. При этом необходимо решать следующие задачи:

1. На основе изучения взаимосвязи между разными показателями производственной, коммерческой и финансовой деятельности дать оценку выполнения плана поступлению финансовых ресурсов и их использованию с позиции улучшения финансового состояния предприятия.

2. Прогнозировать возможные финансовые результаты, экономическую рентабельность исходя из различных условий хозяйственной деятельности, наличия собственных и заемных ресурсов и разработанных моделей финансового состояния при разнообразных вариантах использования ресурсов.

3. Разрабатывать конкретные мероприятия, направленные на более эффективное использование финансовых ресурсов и укрепления финансового состояния предприятия.

Анализ финансового состояния предприятия включает в себя следующие основные разделы:

- Структура активов и пассивов;
- Анализ имущественного положения;
- Экспресс-анализ финансового состояния;
- Ликвидность;
- Финансовая устойчивость;
- Анализ деловой активности и оборачиваемости средств предприятия;
- Рентабельность капитала и продаж;
- Эффект финансового рычага;
- Эффект производственного рычага.

По всем указанным разделам проводится горизонтальный анализ финансовых и экономических показателей, то есть сравниваются показатели за ряд анализируемых кварталов, лет, отслеживается динамика показателей во времени. В каждом разделе вычисляются темпы роста показателей и финансовых коэффициентов за последующий период.

Система финансово-экономических коэффициентов, характеризующих деятельность предприятия, позволяет вести анализ не абсолютных показателей в стоимостном выражении, а безразмерных величин, что позволяет практически исключить влияние временной динамики абсолютных показателей на результаты анализа, отчасти уменьшить нерациональное искажение данных.

Относительные показатели финансового состояния анализируемого предприятия можно сравнить:

- С общепринятыми «нормами» для оценки степени риска и прогнозирования возможности банкротства;
- С аналогичными данными других предприятий, что позволяет выявить сильные и слабые стороны предприятия и его возможности;
- С аналогичными данными за предыдущие годы для изучения тенденции улучшения или ухудшения финансового состояния предприятия.

Сравнение финансово-экономических коэффициентов с критическими и рекомендуемыми значениями этих коэффициентов позволяет сделать конкретные выводы о финансовом состоянии предприятия.

Для различных категорий пользователей или субъектов финансового анализа наибольший интерес представляют различия, соответствующие их профессиональным и финансовым интересам раздела анализа.

Для налоговой инспекции необходима в первую очередь, знание таких финансовых показателей, как прибыль, рентабельность активов, рентабельность реализации и другие показатели рентабельности.

Для кредитующих банков выписка платежеспособность и ликвидность активов предприятия, то есть возможность покрыть свои обязательства быстро реализуемыми активами. Эту информацию дает исследование величины и динамики коэффициентов абсолютной и текущей ликвидности.

Для партнеров по договорным отношениям (поставщиков продукции и ее потребителей) в первую очередь важна финансовая устойчивость предприятия, то есть степень зависимости своей хозяйственной деятельности от заемных средств, способность предприятия маневрировать средствами, финансовая независимость предприятия.

Для акционеров и инвесторов в первую очередь представляют интерес показатели, влияющие на доходность капитала предприятия, курс акций и уровень дивидендов.

Рентабельность капитала показывает, сколько прибыли за расчетный период времени предприятие получает на рубль своего капитала. Не менее важен объем реализации, непосредственно влияющий на прибыль.

Таким образом, каждый пользователь программы финансового анализа наибольшее внимание уделяет именно нескольким определенным показателям, хотя для более глубокого исследования и обоснованных выводов необходимо, безусловно, проведение финансового анализа по всем разделам для получения объективной и всесторонней картины для диагноза финансового состояния предприятия.

Практика финансового анализа уже выработала основные виды анализа (методику анализа) финансовых отчетов. Среди них можно выделить 6 основных методов:

1. Горизонтальный (временной) анализ – сравнение каждой позиции отчетности с предыдущим периодом;

2. Вертикальный (структурный) анализ определение структуры итоговых финансовых показателей с выявлением влияния каждой позиции отчетности на результат в целом;

3. Трендовый анализ – сравнение каждой позиции отчетности с рядом предшествующих периодов и определение тренда, то есть основной тенденции динамики показателя, очищенной от случайных влияний и индивидуальных особенностей отдельных периодов. С помощью тренда формируют возможные значения показателей в будущем, а следовательно, ведется перспективный прогнозный анализ;

4. Анализ относительных показателей (коэффициентов) – расчет отношений между отдельными позициями отчета или позициями разных форм отчетности, определение взаимосвязей показателей;

5. Сравнительный (пространственный) анализ – включает в себя как внутрихозяйственный анализ сводных показателей отчетности по отдельным показателям предприятия, филиалов, подразделений, цехов, так и межхозяйственный анализ показателей данных предприятия в сравнении с показателями конкурентов, со среднеотраслевыми и другими хозяйственными данными;

6. Факторный анализ – анализ влияния одних факторов (причин) на результативный показатель с помощью детерминированных или стохастических приемов исследования. Причем факторный анализ может быть как прямым (собственно анализ), когда анализ дробят на составные части, так и обратным, когда составляют баланс отклонений и на стадии обобщения суммируют все выявленные отклонения, фактического показателя от базисного за счет отдельных факторов.

Для получения данных для анализа потребуется достаточная и достоверная информация, характеризующая финансовое состояние фирмы. Это обуславливает необходимого изучения финансовых отчетов, возможности появления непредвиденных обстоятельств и положения со страхованием.

Список литературы:

1. Указ Президента РК закон “О бухгалтерском учете” от 26.12.2007 №2732
2. Султанова Б.Б. Бухгалтерский учет в организациях малого бизнеса, учебное пособие, Алматы, Экономика, 2007г
3. Нурхалиева Д.М. Бухгалтерский учет в организациях малого бизнеса, учебник, Алматы, Триумф -Т, 2007г

УДК 06.35.31

А.Ж. Зейнуллина, А.Б. Төкен

Семей қаласының Шәкәрім атындағы мемлекеттік книверситеті
token_aizhan@mail.ru

КӘСПОРЫННЫҢ ҚАРЖЫ-ЭКОНОМИКАЛЫҚ ТҰРАҚТЫЛЫҒЫН ТАЛДАУ ЖӘНЕ БАҒАЛАУ ТӘСІЛДЕРІ

Қаржылық тұрақтылық – бағаны қалыптастыру,салықтық – бюджеттік реттеу, несие нарығымен, өндірістің шығындарын басқарумен байланысты қарастырылады.

Кәсіпорынның қаржылық тұрақтылығын талдау және бағалауды анықталған жүйелі көрсеткіштерді қолдану арқылы іске асыруға болады.

Бұл жүйелі көрсеткіштер келесі түрде сыныпталады: мынадай көрсеткіштер топтары ерекшеленеді, яғни тиімділігін, қаржылық тұрақтылықтың бірліктілігін сипаттайтын, өндірістік процесс спецификасының көрсеткіштері, превентивті көрсеткіштер.

Динамикада қаржылық тұрақтылық көрсеткіштерін қолдану-басқару шешімдерін дайындау деңгейін жоғарылатады, тұрақты процесстер тенденциясын қалыптастыруға бағытталады. Көрсеткіштердің жүйелілігі қаржылық тұрақтылық мониторингісін жүргізуге мүмкіндік береді.

Кәсіпорынның қаржылық тұрақтылығының ең жалпыланған көрсеткіші-қорларды және шығындарды қалыптастыру үшін анықталған қаражат көздері түрлерінің залалы болып табылады. Қаржылық жағдайдың түрін анықтау үшін үш компонентті көрсеткіш қолданылады:

- меншікті айналым қаражаттарының жетіспеуі;
- шығындармен қорларды қалыптастыру көздерінің меншікті және тартылған қаражаттардың жетіспеуі;
- шығындар мен қорларды қалыптастырудың негізгі көздерінің жалпы көлемдерінің жетіспеуі.

Кәсіпорынның маңызды тұрақтылығы оның материалды-заттық және өндірістің құрылымдық құнымен анықталады. Сол арылы кәсіпорын қызметінің жоғары қорытындысы қамтамасыз етіледі. Сыртқы тұрақтылық экономикалық ортамен, кәсіпорын қызметінің іске асырылатын ортасымен анықталады. Сонымен кәсіпорынның қаржылық тұрақтылығы шығыстардан кірістердің жоғары болу көрсеткіші болып табылады.

Кәсіпорынның қаржылық жағдайын бағалау үшін ең алдымен оның төлем қабілеттілігін, неге тәуелдіекенін анықтау қажет.

Кәсіпорынның төлем қабілеттілігі тек қана онда бос ақша қаражаттарының болуымен анықталмайды,сонымен қатар ағымдағы активтердің айналымдылығы және басқада көрсеткіштермен анықталады.

Міндеттемелерді жабу үшін қажетті қаражаттардың болмағаны мен кәсіпорын өзінің төлем қабілеттілігін сақтап қала алады, егерде ақша қаражаттарына тез айналатын активтерге ие болса, бірақкей бір актив түрлері ақша қаражаттарына тез айналса, кейбірі жай айналады, сондықтан кәсіпорын активтерін өтімділік деңгейіне байланысты топтастырады, яғни ақша қаражаттарына айналу мүмкіндігіне байланысты болады.

Ағымдағы активтердің айналымдылығының маңызды «жіктелетін» көрсеткіші және кәсіпорын жағдайының қаржылық тұрақтылық элементтерінің бірі ретінде – тауарлық-материалдық қорларды айналымдылығы болып табылады. Қорлардың жоғары айналымдылығы активтерді тиімді басқаруды көрсетеді, бірақта қорлардың жетіспей қалу тәуекелділігі жоғарылайды.

Кәсіпорынның қаржылық жағдайының тұрақтылығы - дебиторлық және кредиторлық міндеттемесінің арақатынасына тәуелді болады.

Тұрақты экономикада, егерде кәсіпорынның дебиторлық міндеттемесі кредиторлық міндеттемесінен жоғары болса, көбінесе бұл айналымның күшті өсуін көрсетеді. Бірақ инфляция жағдайында бұл қауіпті.

Әрине, төлемқабілетті деп жеткілікті түрде меншікті айналым қаражаттары бар кәсіпорынды айта аламыз. Батыс елдердің тәжірибесімен салыстырғанда, Қазақстандық Банкрот кәсіпорындарының төлем қабілетсіздік ерекшеліктері болып:

- меншікті мүліккепіл міндеттемесіненбосболуы қажет;
- маркетингтәжірибесін игермесе;
- жаңа өнім түрін шығаруда тез үйренуге қабілетсізболса;

– олардың негізгі өндірістік қорлары және технологиялары қазіргі заманға сай талапқа сәйкес келмесе және кәсіпорынның төмен шығындарына қарамастан қысқа мерзімде ұйымды қайта құруға, нарық шартына сәйкес өндірістік технологияларды ауыстыруға бейімді болмаған жағдайларды есепке алады.

Кәсіпорынның қаржылық тұрақтылығының маңызды компоненттерінің бірі– қаржылық ресурстардың бар болуы, яғни өндірісті дамыту үшін қажет. Кәсіпорында меншікті қаржылық ресурстар көп болған сайын, оның қаржылық жағдайы да соғұрлым тұрақты болады.

Кәсіпорынның ағымдағы тұрақты қызметі нарықтық экономикада пайданың өсуі әсерінен туындайды. Жалпы пайда көлемі ғана маңызды емес, сонымен қатар оның бөліну құрылымы және өндірісті дамытуға бағытталған бөлігі ерекше маңызды болып табылады. Сондықтан кәсіпорынның қаржылық тұрақтылығын талдау барысында, бөліну саясатын бағалау және түсімді пайдалану бірінші жоспарға жылжиды. Ол екі бағытта жүргізіледі:

- ағымдағы қызметті қаржыландыру бөлігінде айналым қаражаттарын қалыптастыру, төлемқабілеттілікті бекіту, өтімділікті күшейту;
- бағалықағаздар және капитал шығындарын инвестициялау бағытына жұмсалады.

Тағы дабір кәсіпорынның қаржылық тұрақтылық факторы ретінде активтердің тиімді құрамы және құрылымы, сонымен қатар оларды басқару стратегиясын дұрыс таңдау қажет. Кәсіпорынның тұрақтылығы көбіне ағымдағы активтерді сапалы басқаруына тәуелді болады. Егерде кәсіпорын қорын және өтімділік қаражаттарын азайтса, онда ол айналымға көп капитал жібере отырып, көбірек пайда ала алады.

Бірақ бір уақытта кәсіпорынның төлем қабілеттілік тәуекелі жоғарылайды және қорлардың жетіспеушілігіне өндірістің тоқтап қалу мүмкіндігі туындайды.

Қазіргі заманғы этапта кәсіпорында ылғида өзгеріп отыратын шарттар жағдайында дамуға тәуелді. Сондықтан тұрақты кәсіпорын ретінде қажет уақытта қарыз қаражаттарын тарта алатын және дер кезінде қайтаруға мүмкіндігі бар, яғни несие қабілетті кәсіпорындар болып саналады.

Жоғары да айтылғандардан кейін, қаржылық тұрақтылық - бұл кешенді түсінік, ол көптеген және әр түрлі, ішкіжәне сыртқы факторлардың әсеріне тәуелді болып табылады.

Сонымен кәсіпорынның қаржылық тұрақтылығын талдау барысында өзгерістерді және негативті дамуларды анықтау маңызды және де кәсіпорынның қаржылық жағдайы

оның несие қабілеттілігін, іскерлік қарым-қатынаста потенциалын, кәсіпорынның экономикалық қызығушылығының сенімділік деңгейін және оның серіктестерінің қаржылық және басқада қарым қатынастарын бағалайды. Кәсіпорынның қаржылық жағдайын бағалаудың сенімді тәсілі, оны талдау болып табылады. Ол кәсіпорынның даму тенденциясын бақылауға және шаруашылық қызметін кешенді бағалауға мүмкіндік береді.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Қаржылық есептіліктің халықаралық стандарты (ҚЕХС 8)
2. Назарова В.Л. Бухгалтерлік есеп: Оқулық. Екінші басылым. – Алматы: Алматыкітап баспасы, 2011.- 444-450 бет.
3. Нурсейтов Э.О. Ұйымдардағы бухгалтерлік есеп. – Алматы, 2009. - 34-37 бет.
4. Дүйсембаев К.Ш. және басқалары. Кәсіпорынның қаржылық тұрақтылығын талдау, оқу құралы. - Алматы, Экономика, 2008
УДК: 336(574)

А.К. Ибраева, Г.А. Курманбекова, И.Ю. Федорова

Государственный университет имени Шакарима города Семей

Казахстан, г. Семей, Gulnaranurdau@mail.ru

Финансовый университет при Правительстве Российской Федерации

Российская Федерация, г. Москва

ИНВЕСТИЦИОННЫЕ ОСНОВЫ ПОВЫШЕНИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ

Процессы, происходящие в мире экономики и бизнеса на глобальном уровне, во многом задают условия и ориентиры экономического развития Казахстана, средне- и долгосрочных бизнес-стратегий.

В современный период смены масштаба и характера конкуренции, которая приобретает международный характер, остро встал вопрос об обеспечении устойчивого роста экономики Казахстана.

Важнейшим фактором, обеспечивающим устойчивое развитие экономики страны и регионов, является повышение эффективности и конкурентоспособности промышленных предприятий. Промышленность, являясь ведущей отраслью экономики, определяет уровень экономического потенциала страны и регионов, а основным направлением совершенствования отраслевой структуры промышленности является увеличение доли предприятий обрабатывающей промышленности.

Роль инвестиций в создании конкурентных преимуществ не одинакова и зависит от стадии, которой достигла страна в развитии национальной конкурентоспособности. Поэтому историю международной конкуренции часто рассматривают в теоретических работах как смену трех последовательных стадий: факторных, инвестиционных и инновационных преимуществ.

На первой, начальной стадии, конкурентоспособность промышленного предприятия обусловлена исходными ресурсными преимуществами факторов производства.

На второй происходит дальнейшее развитие и усовершенствование последних, а предпосылками являются сложившиеся технические возможности, инфраструктура, информационная база и образование.

Однако успех в этом периоде решают не они, а инвестиции, способные повышать конкурентные преимущества на основе более развитых факторов, к которым относятся высокообразованные кадры, исследовательские учреждения, инфраструктура обмена информацией.

На третьей стадии нововведений приоритет в конкуренции переносится в высокотехнологичные сегменты национальной экономики, в этом случае главным моментом является не улучшение отдельных факторных условий, а обновление технологии.

Конкурентоспособность высокотехнологичных отраслей связана с инвестициями в исследования и разработки, в создание нововведений. У каждой из трех стадий свои конкретные задачи.

Роль инвестиций в создании конкурентных преимуществ существенно возрастает на двух последних. Наличие некоторых избыточных факторов может не усилить, а наоборот, подорвать конкурентные позиции. Если ресурсов много или они слишком дешевы, вероятно их неэффективное использование.

Дефицит же часто влияет на стратегию фирм положительно, побуждая к поиску новаций, для преодоления возникших трудностей. Но при наличии абсолютно всех обстоятельств отрицательного свойства не исключен полный паралич.

Создавать и совершенствовать все факторы на практике невозможно. Идеальная ситуация, когда есть сочетание благоприятных условий в одних областях и неблагоприятных – в других.

Когда резервы производственных мощностей на грани исчерпания, необходим масштабный приток инвестиций как внутренних, так и зарубежных.

Задача повышения инвестиционной активности промышленных предприятий не может быть решена лишь прямым воздействием государства. Необходимо формирование в регионах благоприятного климата, привлекающего частных инвесторов, способствующего росту реальных сбережений и ускорению трансформации накоплений в инвестиции. В этом случае очень важно повышение инвестиционного потенциала регионов на основе интеграции их производственной деятельности.

Однако в современных условиях происходит крайне неравномерное распределение региональной инвестиционной активности, что увеличивает диспропорции в экономическом развитии территорий.

Регионы важны для инвестора, прежде всего, как источник квалифицированных трудовых ресурсов и потребительского рынка. Возросла экспертная значимость инфраструктурного институционального потенциала, обеспечивающего функционирование рыночной экономики. Это свидетельствует о продвижении к более цивилизованному рынку, основанному на разделении функций производства товаров и услуг.

В современных условиях при жесткой фискальной политике государства региональные власти в качестве действенных мер бюджетного регулирования деятельности инвесторов применяют следующие формы поддержки последних: полное или частичное погашение из средств регионального бюджета процентной ставки по кредитам, привлеченным для реализации инвестиционных проектов и снижение ставок арендной платы за землю.

Формирование благоприятного инвестиционного климата на отдельном промышленном предприятии целесообразно осуществлять в совокупности со следующими мерами:

- реформой промышленного предприятия, предусматривающей оценку основных производственных фондов в соответствии с их реальной рыночной стоимостью, существенным улучшением корпоративного менеджмента, строгим разделением прав и обязанностей менеджера промышленного предприятия, с одной стороны, и прав и обязанностей собственника – с другой;
- развитием имущественного страхования;
- развитием инфраструктуры, форм и методов привлечения в инвестиционную сферу сбережений населения;
- становлением общерегиональной системы жилищного ипотечного кредитования, формированием вторичного рынка ипотечных кредитов для привлечения в сферу банковского кредитования долгосрочных, внебюджетных финансовых ресурсов.

Стимулирование эффективного использования инвестиционных ресурсов с помощью всех доступных государству инструментов побуждает капитал двигаться в регионы. Естественно, что именно в таких случаях правительство может рассчитывать на максимальный рост своих доходов и возможностей пополнения государственного бюджета. Возрастающие при этом различия в уровнях экономического развития регионов, однако, определяют необходимость дополнительной государственной поддержки последних, объемы инвестиций в которые крайне малы.

Следовательно, чистые эффекты инвестиционной политики государства меньше суммы прибыли от инвестиций в регионах, приоритетных с точки зрения экономической эффективности.

В то же время при формировании реальной инвестиционной политики побеждают мотивы социальной справедливости, т.е. начинает увеличиваться поддержка слабых в экономическом отношении регионов; недополучение возможного экономического эффекта в настоящее время может компенсироваться будущим снижением им государственной помощи.

Другими словами, ориентация инвестиционной политики государства на экономическую эффективность обуславливает необходимость усиления социальной функции государственного центра; и наоборот, инвестиционная политика, нацеленная на обеспечение социальной справедливости, способна приносить государству экономический эффект.

В среднесрочной перспективе возможности широкого инвестиционного маневра для промышленных предприятий ограничены и даже в значительной мере предопределены. На это влияют сложившиеся в регионах уровень инвестиционной активности и региональный инвестиционный потенциал, сравнительная привлекательность данной территории для внутренних и внешних инвесторов и прогнозируемая в отношении последней инвестиционная политика государства.

Обобщая вышеизложенное, можно сказать, что предусматриваемый на перспективу комплекс мер по дальнейшему улучшению инвестиционного климата и созданию благоприятных условий для отечественных и иностранных инвесторов направлен, во-первых, на улучшение макроэкономической конъюнктуры, а именно снижение инфляционных процессов, а также укрепление финансового положения промышленных предприятий.

Во-вторых, на расширение экспортного потенциала в регионе, развертывание импортозамещающих производств. В-третьих, на продвижение конкурентоспособных товаров и технологий на внутренний и внешний рынки.

И наконец, в-четвертых, на развитие системы государственной и региональной поддержки инвестиционной сферы, предполагающее предоставление гарантий, обеспечение прав инвесторов и защиту их собственности.

Список литературы:

1. Послание Президента Назарбаева Н.А. к народу Казахстана «Рост благосостояния казахстанцев: повышение доходов и качества жизни» от 05.10.2018г.
2. Финансы: Учебник / Р.К.Серкебаева, Р.У.Смагулова.-Алматы: ТОО «BOOKPRINT»,2014.-320с.
3. Федорова И.Ю., Ибраева А.К., Хасенова К.Е. Методы диверсификации бизнеса и формирование конкурентоспособного продуктового портфеля промышленных предприятий // Ученые записки Российской академии предпринимательства, 2018. – № 1.-С.186-194.
4. Федорова И.Ю., Ибраева А.К. Актуальные вопросы экономики и агробизнеса // сборник статей IX Международной научно-практической конференции Том. Часть 3 Издательство: Брянский государственный аграрный университет (Кокино).-2018

5. С.Зиядин, К.Хасенова, А.Ибраева Предпосылки развития диверсификации промышленного производства в Казахстане// Вестник Алтайского Государственного университета.-2014. -№12(158)

УДК 336 (574)

Мақышева А.А., Хасенова К.Е.

Семей қаласының Шәкәрім атындағы Семей мемлекеттік университеті,
Қазақстан, Семей қаласы, klarita_khassenova@mail.ru

ЖЕРГІЛІКТІ ҚАРЖЫЛАР, ОЛАРДЫҢ ШЕТЕЛДЕРДЕ ДАМУ МӘСЕЛЕЛЕРІ МЕН РӨЛІ

Мемлекеттік бюджет – бұл мемлекеттің экономикалық және әлеуметтік саясаттарын сипаттайтын қаржы жүйесінің негізгі саласы.

Францияның қаржы жүйесі өзінің көп салалығымен ерекшеленіп: жалпы бюджет, қазынашылықтың арнайы шоттары, біріккен бюджеттер, арнайы қорлар, жергілікті қаржылар және мемлекеттік кәсіпорын қаржыларынан тұрады.

Мемлекеттік бюджетке жалпы ел қаржыларының 47%, жергілікті бюджетке 9%, әлеуметтік сақтандыру қорына – 4% үлесі тиеді.

Франциядағы мемлекеттік қаржылардың айрықша бөлігінің бірі-біріккен бюджеттер.

Бұлар қаржы автономиясын қолдана отырып, сауда – өнеркәсіптік операцияларымен айналысатын және де өздері заңды тұлға болып саналмайтын ұйымдар үшін енгізілген. Қазірде біріккен 7 бюджет бар – 1 әскери және 6 азаматтық. Олардың ішінде – пошта бюджеті, телеграф пен телефон бюджеті, әлеуметтік ауыл шаруашылық жәрдемақылар бюджеті, ұлттық баспахана, т.б. тұрады.

Біріккен бюджет құрамында: ағымдағы іс – қызметтерге байланысты табыстар мен шығыстар, инвестициялық шығыстар мен оларды жабуға бөлінген арнайы ресурстар. Біріккен бюджеттер сальдосы жалпы бюджетте көрсетіледі, егер біріккен бюджеттердің қаражаттары жеткіліксіз болса субсидиялар жалпы бюджеттен бөлінеді.

Мемлекеттік бюджет кірістері салықтардан, мемлекеттік кәсіпорын қаражаттарынан, займдардан және т.б. түсімдерден тұрады. Бюджет табысының негізгі көзі болып салықтар саналады, барлық түсімдердің 90% салықтардан құралады.

Салықтар арқылы ұттық табыстың 50% қайта бөлінеді.

Бюджеттің кірістері мен шығыстары екі бөлікке бөлінеді:

- 1) Қорытынды сипаттағы операциялар; (қайтарымсыз қаржыландыру).
- 2) уақытша сипаттағы операциялар. (несиелік операциялар).

Франциядағы мемлекеттік қаржылардың дамуы басқа елдердегідей бюджет шығындарының өсіп отыруымен сипатталуда. Ұлттық табыстағы мемлекеттік шығындар үлесі жылдан жылға өсуде. Бүгінгі таңда бұл үлес 50% құрайды.

Экономика шығындары өсіп келеді. Бюджет шығындарының ішіндегі үлесі 25-35%. Экономиканы реттеу шығындарының құрамына өнеркәсіп пен қызмет көрсету саласының шығындары, транспорт пен байланыс, ауыл шаруашылығы кіреді. Мемлекеттің экономикаға араласуы ұлттық шаруашылықтың бәсеке қабілеттілігін жоғарылату мақсатында жүзеге асырылады. Көбінесе қомақты қаражаттар субсидия түрінде мемлекеттік кәсіпорындарды қаржыландыруға жұмсалады. Машина жасау өнеркәсібі, әуе қатынасы құрылысы, мұнай өңдеу сияқты салалардағы мемлекеттік тапсырыс әрдайым өсіп отыр.

Әскери шығындар. Франция «НАТО» әскери ұйымынан шығып етсе де, оның мүшесі болып қалды. 90-шы жылдары мемлекет тікелей әскери шығындары бойынша әлемде 4-ші орынға шыққан. Қорғаныс министрілігінің әскери шығындарынан басқа, премьер-министр бюджетінің шығындары да айтарлықтай (бас штабы шығындары, барлау органдары, радио бақылау қызметері).

Ал, жанама әскери шығындарға: мемлекеттік қарызды басқару шығындары мен әскери зейнетақылар жатады. Әскери мақсатқа жұмсалатын жалпы қаржыландыру мемлекеттік бюджет көлемнің шамамен 35% дейін жетеді, бұл ЖҰӨ-ң 4% деген сөз.

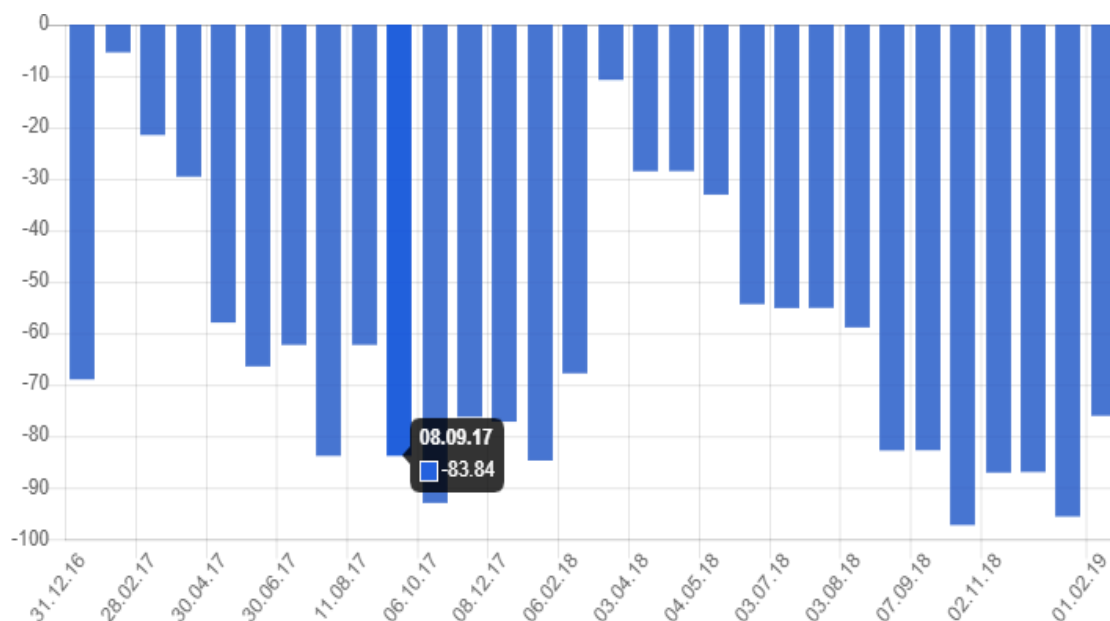
Әлеуметтік қажеттілік шығындары салыстырмалары түрде төмендеуде. Үкімет бұл қаражаттарды тек әлеуметтік теңестіру үшін ғана емес, экономиканы реттеу мақсатында жұмсайды. Ең төменгі жалақы және мүгедектік бойынша берілетін зейнетақы көтерілді. Сонымен бірге әлеуметтік сақтандыру қорына аударылатын жұмысшылар жарнасының көлемі де ұлғайды. Бұл шығындардың ішіндегі ең көп көңіл бөлетіні- білім беруге бөлінетін қаржы, оның үлесі бюджеттің жалпы шығыстарының 25% құрайды.

Басқару шығындары мемлекеттік биліктің барлық органдарын қамтиды. Құрамында шамамен 1 млн-ға жуық адамы бар үлкен әкімшілік аппаратының бар болуы, мемлекеттік саяси, экономикалық және әлеуметтік қызметтерімен тағыз байланысты. Бұл бағыттағы шығындар мемлекеттік бюджет шығындарының шамамен 12% құрайды.

Францияның мемлекеттік бюджетінің сальдосы (2019 ж.)

Сыртқы байланыс шығындары- халықаралық байланыстарға, қарым- қатынастарға байланысты шығындар. Бұл тізімге Африка мемлекеттеріне көмек кіреді. Дамушы елдерге көмек беру жағынан Франция АҚШ-тан кейін екінші орынды иемденеді.

Бұл шығындар өзінше жеке дара «сыртқы байланыстар» деген бапқа кіреді. Осы бапқа сай халықаралық зерттеу ұйымдарына қатысуына байланысты шығындар қарастырылған. Бұл баптағы қаражат көлемі шамамен 1,3 млрд франк, халықаралық ұйымдарға жарналар 1,5 млрд франк, сондай-ақ дипломатиялық және консулдық аппарат шығындары да осы бапқа енеді.



2019 жылдың 2 ақпанындағы мәліметтер бойынша бюджет сомасы 87,28 млрд доллар болған

Қайта өндіріс процесінде мемлекеттік бюджет аса маңызды функциялар орындайды, оның ЖІӨ-гі үлесі 20% астам.

Жалпы, Францияда бюджет процесі 4 сатыдан тұрады және ол 3 жылдан астам уақытқа созылады. Алғашқы саты- бюджет жобасын құру, экономика және қаржы министрлігінің (ЭКМ) бақылаумен 9 ай бойы жүргізіледі.

Әрбір министрлік пен ведомство өз сметаларын жасап, қаржылық бақылаушы тіркегеннен кейін бюджет жобасын даярлау үшін ҚЭМ-не жіберіледі. Бюджет жобасын үкімет мақұлдағаннан кейін парламентке жіберіледі.

Екінші саты- үш ай уақытқа созылатын бюджетті қарастыру мен бекіту. Франция Ата заңына сәйкес бюджетті қарастыру, бекіту құқығы парламентке берілген. Бюджет жобасы әр

палатының қаржы комиссиясының тексеруінен өтеді. Комиссияның бас баяндаушысы палата отырысында бюджеттің жалпы мәселелері бойынша баяндама жасайды. Алдымен бюджет жобасы төменгі палатада (ұлттық жиналыс) талқыланып, содан соң жоғарғы палатаға (сенатқа) талқылауға қарауға беріледі.

Бюджет бекітілуі қос палатаның біріккен отырысында өтеді. Егер сенат берілген бюджет жобасымен келіспейтін болса, онда жобаны қайта қарауға төменгі палатаға қайта қайтарып береді. Егер бюджет жобасы 70 күн бойы екі мәрте талқылауға түсіп, мақұлданбаса, онда президент өзінің жарлығымен (ордонанс) бюджетті заң деп жариялайды. Бұл жағдайда ордонанстық бюджет күшіне енеді.

Франция парламентінің бюджеттік құқықтары Ата Заңмен шектелген. Парламенттің ұсыныс немесе өзгертулер енгізуге құқығы жоқ. Жалақының төменгі шегі, отбасылық жәрдемақылар сияқты халықтың көп бөлігін қызықтыратын, толғандыратын мәселелер бойынша бірқатар баптарды бекіту де парламент құзырынан алынып тасталған. Ол тек аса маңызды баптардың жалпы сомасын бекіте алады. Ал, кейбір баптар тіптен бірнеше жылдарға бекітіліп, парламенттік бақылауды әлсіздендіре түседі.

Үшінші саты- бюджеттің орындалуы, ол бір жылды қамтып, бюджет жылы деп аталады. Францияда ол күнтізбелік жылмен сай келеді. Бюджет орындалуының жалпы жетекшілігі ҚЭМ-не жүктелген. ҚЭМ-гі министрліктер мен ведомстволар берген ұсыныстар (заявқалар) бойынша шығындардың айлық кестесін жасайды. Бюджеттің қасалық орындалуы қазынашылық қасалар жүйесі арқылы жүзеге асырылады.

Бюджет жылы аяқталғаннан кейін – төртінші саты басталады, яғни, экономика және қаржы министрлігі бюджет орындалуы туралы есеп беруді құрайды. Арнайы бақылау органы, яғни есеп палатасы бюджеттің орындалуы туралы есепті тексергеннен кейін парламент бекітуіне кіреді.

Бюджет процесі барысында қаржы бақылауы жүзеге асып отырады. Мемлекеттік бақылаудың арнайы органы болып есеп палатасы саналады, ол алдын ала, ағымдағы және кезекті бақылауларды орындайды. Әр министрлік пен ведомствода қаржы бақылаушысы болады. Олардың негізгі айналысатын ісі – қаражаттардың жұмсалуды тексеру. Жоғарыда аталып кеткендей, Франциядағы мемлекеттік табыс бөлігінің 90% салықтардан тұрады, ал шығыс бөлігінің бағыттары сан қилы.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. <http://www.nationalbank.kz>
2. <http://www.minfin.gov.kz>

УДК 338.48(574)

Молдашбаева Л.П., Сады А.А.

Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті
Қазақстан, Астана қ., askar_96_96@mail.ru, sadi.aika@mail.ru

ҰЙЫМДА САУДА ЕСЕБІН ЖӘНЕ ОҒАН САЛЫҚ САЛУДЫ ЖҮРГІЗУДІ ЖЕТІЛДІРУ ЖОЛДАРЫ

Кез-келген ұйым ҚР салық заңдылығына сәйкес шағын кәсіпкерлік субъектісі болып табылады. Осыған орай 912.00 нысандағы салық есептілігін тіркелген шегерімді пайдалану негізіндегі арнаулы салық режимін пайдаланушы салық төлеушілердің декларациясын дайындап ұсынады. 912.00 нысаны 2018 жылдың 2 шілдесіндегі №166-VI Заңы ҚР қаржы министрі бекіткен «Тіркелген шегерімді пайдалану арқылы арнаулы салық режимін пайдаланушы салық төлеушілер үшін декларация» салық есептілігін дайындау тәртібі негізінде жүзеге асырады.

Кесте 1 – Ұйымның жылдық жиынтық табысын анықтау тәртібі

Жол коды	Көрсеткіштер	Есептелуі	Көрсеткіш мәні
	Жылдық жиынтық табыс		
912.00.001	ҚР Салық кодексінің 690-691 баптарына сәйкес өткізуден түскен түсім сомасы, мың тг	6010 шотының кредиті бойынша жиынтық сомасы	133711
912.00.002	Құн өсімінен түскен түсім сомасы	7410 шотының дебеті бойынша сомадан 6210 шотының кредиті бойынша сомасының асып түсуі	-
912.00.003	Салық кодексіне сәйкес салық төлеушінің басқа да түсімдері	6200 бөлімше шоттарының кредиті бойынша сомалар	61
912.00.004	Жалпы жиынтық табыс сомасы	912.00.001 + 912.00.002 + 912.00.003	133772
Ескерту – салық есептілігі мәліметтері негізінде автормен құрастырылған			

Декларацияда салық төлеушілердің жалпы ақпараты көрсетіледі, Ұйымның атауы, қызмет түрі, БСН, салық кезеңі. Ол келесі бөлімдерден тұрады:

- жылдық жиынтық табыс;
- шегерімдер;
- салық кодексіне сәйкес табыстар мен шегерімдерді түзету;
- салық салынатын табысты анықтау;
- заңды тұлғалар үшін салық міндеттемесін есептеу;
- жеке кәсіпкерлер үшін салық міндеттемесін есептеу.

Жылдық жиынтық табысты анықтау тәртібі 1-кестеде келтірілген.

Салық төлеуші бастапқы декларация тапсырған жағдайда салық кезеңі басындағы тауарлар құны көрсетілмейді. Егер салық төлеуші жойылу декларациясын дайындаған жағдайда 912.00.005 II жолы жойылу бухгалтерлік балансы мәліметтері негізінде толтырылады.

Шегерімдер сомасы салық салынатын табысты азайтуға апарылады. Егер жылдық жиынтық табыстан шегерімдер асып кетсе, салық салынатын табыс нөлге теңеседі.

Салық есептілігінің шегерімдерін анықтау тәртібі келесі кестеде келтірілген.

Кесте 2 – Ұйымдағы салық есептілігінің шегерімдерді анықтау тәртібі

Жол коды	Көрсеткіштер	Есептелуі	Көрсеткіш мәні, мың тг
	Шегерімдер бөлімі		
912.00.005	Салық кодексінің 692 бабы 2 пунктіннің 1 тармағына сәйкес шегерімге апарылатын өткізілген тауарлардың өзіндік құны	912.00.005 I - 912.00.005 II + 912.00.005 III + 912.00.005 IV + 912.00.005 V - 912.00.005 VI - 912.00.005 VII	90153,45
912.00.005 I	Салық есеп кезеңі басына тауардың баланстық құны	Бухгалтерлік баланс мәліметтерінен алынады	38976,90
912.00.005 II	Салық есеп кезеңі соңына тауардың баланстық құны	Салық есеп кезеңінің соңына баланс мәліметтерінен	34403,45
912.00.005 III	Салық есеп кезеңі ішінде кіріске алынған соның ішінде сатып алынған, тегін, қайта құрылымдау нәтижесінде алынған, жарғылық қорға салым ретінде алынған және басқа	1310, 1330 шоттарының дебеті бойынша жиынтық сомасы	78320
912.00.005 IV	Жеке тұлғаларға есептелген шегерімге апарылатын табыстары сомасы	3350 шотының кредиті бойынша жиын сомасы	7283
912.00.005 V	Өткен салық есеп кезеңі ішінде келер кезең шығыны ретінде танылған есепті кезеңде шегерімге апарылатын қорлар құны	1620 шотының мәліметтері негізінде анықталатын сома	23

912.00.005 VI	Есепті салық кезеңінде келер кезең шығыны ретінде танылған және келер салық есеп кезеңінде шегерім ретінде танылатын қор құны	1620 шоты мен 1310 шоты бойынша байланыс корреспонденциялары	34
912.00.005 VII	Тауарлар сатып алуға жұмсалған шегерімге апарылмайтын шығын сомасы	7470 шоты бойынша ақпарат	12
912.00.006	Салық кодексінің 692 бабы 2 пунктіннің 4 тармағына сәйкес шегерімге апарылатын іс сапар шығыны	7210 және 1250 шоты бойынша қалыптасатын ақпарат негізінде	78
912.00.007	Салық кодексінің 692 бабы 2 пунктіннің 3 тармағына сәйкес шегерімге апарылатын салықтар мен бюджетке басқа да төлемдер шығыны	7210, 3150-3190 шоттары, 3210 шоты бойынша ақпарат негізінде	259
912.00.008	Салық кодексінің 342 бабына сәйкес жеке кәсіпкердің салықтық шегерімі	Шығындар шоттары бойынша	420,62
912.00.008 I	ҚР зейнетақымен қамтамасыз ету туралы заңына сәйкес міндетті зейнетақы салымдары түріндегі салық шегерімі	3220 шоты бойынша ақпарат	29,11
912.00.008 II	Міндетті әлеуметтік медициналық салымдары бойынша шегерімі		98
912.00.008 III	ҚР салық кодексінің 346 бабына сәйкес стандартты салық шегерімдерінің сомасы	12 еселік минималды еңбек ақы (12*24459)	293,51
912.00.008 IV	Көп балалы жанұялар үшін салық шегерімінің сомасы	-	-
912.00.008 V	Ерікті зейнетақы жарналары, оқуға салық шегерімі,	3350, 3380, 3210 шоттары бойынша алынатын ақпарат	-
912.00.009	Тіркелген шегерімсіз жалпы шегерім сомасы	912.00.005 - 912.00.008 жолдарының қосындысы	90911,07
912.00.010	Формулаға сәйкес анықталған тіркелген шегерім пайызы	$(912.00.009 / (912.00.004 + 912.00.014 I)) \times 100 = 90911,07 / 133772 =$	68%
912.00.011	ҚР салық кодексінде 693 бабында бекітілген шегіндегі тіркелген шегерім пайызы		-
912.00.012	Формулаға сәйкес анықталған тіркелген шегерім сомасы	$((912.00.004 + 912.00.014 I) \times 912.00.011) / 100$	-
912.00.013	Тіркелген шегерімі ескерілген жалпы шегерімдер сомасы	$(912.00.09 + 912.00.012)$	90911,07
Ескерту – ұйымның есептілігі негізінде автормен құрастырылған			

Салық салынатын табыс салық заңдылығында анықталған салық салынатын табысты азайту жағдайларын қолдану нәтижесінде ол нөлге теңескенде салық міндеттемесі туындамайды.

Салық есептілігінде салық салынатын табыстар мен шегерімдерді түзету тәртібі келесі кестеде келтірілген.

Кесте 3- Ұйымдағы табыстар мен шегерімдерді түзетуі мен салық салынатын табысты есептеу тәртібі

Жол коды	Көрсеткіштер	Есептелуі	Көрсеткіш мәні
	Салық кодексіне сәйкес табыстар мен шегерімдерді түзету		
912.00.014	Салық кодексінің 691 бабына сәйкес анықталатын табыстар мен шегерімдер сомасы	912.00.014 I және 912.00.014 II (912.00.014 I - 912.00.014 II)	-
912.00.014 I	Түзетілуге тиіс табыстар сомасы		-
912.00.014 II	Түзетілуге тиіс шегерімдер сомасы	Салық кодексінің 692 бабы 7 тармағына сәйкес	-
	Салық салынатын табысты есептеу		
912.00.015	Салық салынатын табыс не зиян	912.00.004 - 912.00.013 +	42860,93

	сомасы	912.00.014= 133772 – 90911,07 =	
912.00.016	Салық кодексінің 694 бабына сәйкес салық салынатын табыс азайтылатын сомасы		-
912.00.017	Салық салынатын табыстың азайтылған сомасы	912.00.015 және 912.00.016 (912.00.015 - 912.00.016)	42860,93
Е с к е р т у – зерттеу мәліметтері негізінде автормен құрастырылған			

Келтірілген салық есептілігін дайындау тәртібі келесі жылғы салық есеп кезеңінде тапсырылатын салық міндеттемесін есептеуге арналған.

Бухгалтерлік және салықтық саясатты қалыптастырудың негізі – бұл активтерге, капиталға, міндеттемелерге және шаруашылық операцияларының альтернативті жолдарына мүмкіндік беретін стандарттар. Есеп саясатының дамуы әрбір стандартта ұсынылған әдістердің бірін таңдап, олардағы ұйым жұмысының шарттарын негізге ала отырып, оны есепке алу және есеп беру үшін негіз ретінде қабылдау болып табылады.

Ұйым Басшысы келер жылдың 1 қаңтарына есеп саясатын қайта қарап, пысықтап және бекіту үшін келесі позициялар бөліп көрсетуге болады:

Біріншіден, қорларды есепке алуды ұйымдастыру кезінде шығындардың есебі қорларды амортизациялау кезінде ашылмайды, сондай-ақ амортизацияланған қорлардың құндылығы қалпына келтірілетін мән-жайлар болмайды. 2 (IAS) «Қорлар» ҚЕХС сәйкес ұйым әрбір есепті күніне қанша қор амортизацияланғанын анықтауы тиіс.

Келтірілген ұсыныстар енгізілген жағдайда ұйымның қаржылық есептілігінде көрсетілген ақпараттың шынайылығы мен сенімділігі көтеріледі деп ойлаймын.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1.2018 жылдың 2 шілдесіндегі №166-VI Заңы ҚР қаржы министрі бекіткен «Тіркелген шегерімді пайдалану арқылы арнаулы салық режимін пайдаланушы салық төлеушілер үшін декларация»

2.Дүйсембаев К.Ш. Қаржы есептілігін талдау: Оқулық. –Алматы: Экономика, 2013.– 348 б.

3.Жуматов М.К. Халықаралық қаржылық есептілік стандарттарына сәйкес бухгалтерлік есеп: - Астана:, 2013. -119 б

УДК: 336 (574)

Нургаянова К.Р., Хасенова К.Е.

Государственный университет имени Шакарима города Семей
Казахстан, г. Семей, klarita_khassenova@mail.ru

ПУТИ ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ КОММЕРЧЕСКИХ БАНКОВ НА РЫНКЕ ЦЕННЫХ БУМАГ

Необходимым атрибутом развития экономики, рынка являются ценные бумаги. С их помощью оформляются как расчетные, так и кредитные отношения, залог недвижимости и передача прав на товар, создание компаний и другие необходимые операции в рыночной экономике. Ценные бумаги, являясь правовым инструментом, позволяют вовлекать в товарные и кредитно-денежные обязательства широкий круг лиц, эффективно удовлетворяя их имущественные интересы и охраняя от недобросовестных действий партнеров, а также позволяют ускорять расчеты между участниками имущественных отношений.

Определение понятия ценных бумаг содержится в ГК РК. Важнейшими характеристиками качества ценной бумаги являются ее ликвидность, доходность, уровень риска и другие фундаментальные свойства.

Коммерческие банки с целью диверсификации активных операций, расширения источников получения дополнительных доходов и поддержания ликвидности баланса осуществляют инвестиционные операции с ценными бумагами.

В соответствии с нормативными документами любая покупка и перепродажа ценных бумаг от своего имени, за свой счет и по собственной инициативе является инвестиционной операцией.

В банковском деле под инвестициями обычно понимают вложения в ценные бумаги предприятий— государственных и частных— на относительно продолжительный период времени. Инвестиционные операции коммерческие банки осуществляют за счет: собственных ресурсов; заемных и привлеченных средств.

Банки, покупая те или иные виды ценных бумаг, должны учитывать такие факторы, как: уровень риска; ликвидность; доходность.

Под риском вложений понимается возможное снижение рыночной стоимости ценной бумаги под воздействием различных изменений на фондовом рынке. Снижение риска ценной бумаги обычно достигается в ущерб доходности. Оптимальное сочетание риска и доходности обеспечивается путем тщательного подбора и постоянного контроля инвестиционного портфеля.

Инвестиционный портфель банка— набор ценных бумаг, приобретенный им с целью получения доходов и поддержания ликвидности. Банки, управляя портфелем ценных бумаг, стремятся к достижению равновесия между ликвидностью и прибыльностью.

Основными факторами, определяющими величину инвестиционного портфеля банка, являются его размер и качество менеджмента. Структура инвестиционного портфеля обычно зависит от вида ценных бумаг, которые имеют обращение на фондовом рынке страны. Это, как правило, ценные бумаги, эмитированные федеральным правительством, местными органами власти и крупными предприятиями.

Основными условиями эффективной инвестиционной деятельности банков являются:

- функционирование развитого фондового рынка в стране;
- наличие у банков высоко профессиональных специалистов, формирующих портфель ценных бумаг и управляющих им;
- диверсифицированность инвестиционного портфеля по видам, срокам и эмитентам ценных бумаг;
- достаточность законодательной и нормативной базы.

Исторически сложились два направления в анализе фондового рынка: фундаментальный и технический анализ.

Фундаментальный анализ основывается на оценке эмитента, т.е. его доходов, объема продаж, активов и пассивов компании, нормы прибыли на собственный капитал и других показателей, характеризующих его деятельность и уровень менеджмента. Технический анализ, напротив, предполагает, что все фундаментальные причины суммируются и отражаются в ценах фондового рынка. Основной посылкой, на которой строится технический анализ, является то, что в движении биржевых курсов уже отражена вся информация, впоследствии публикуемая в отчетах эмитента и являющаяся объектом фундаментального анализа.

Технический же анализ нацелен на изучение спроса и предложения ценных бумаг, динамики объемов операций по их купле-продаже и курсов. Инвестиционные ценные бумаги приносят банкам доход, который складывается из дивидендных и процентных выплат по вложениям в ценные бумаги, курсовой разницы и комиссионных за предоставление инвестиционных услуг.

По экономическому содержанию операции с ценными бумагами подразделяются на активные, пассивные и посреднические операции.

Активные операции с ценными бумагами – это операции коммерческого банка, связанные с приобретением различных видов ценных бумаг с целью получения дохода или получения контроля над дочерними и зависимыми обществами (размещение денежных ресурсов в ценные бумаги).

В результате приобретения ценных бумаг банк формирует портфель ценных бумаг.

Пассивные операции с ценными бумагами – это операции коммерческого банка, связанные с выпуском и реализацией различного вида ценных бумаг с целью формирования ресурсной базы (пассивов различной срочности).

Посреднические операции позволяют банку получать доход в виде комиссионных за обслуживание, не вкладывая свои средства. К этой группе относятся разнообразные услуги, которые банки оказывают своим клиентам.

Таким образом, коммерческие банки выполняют различные операции с ценными бумагами: эмиссионные, инвестиционные, посреднические.

Список литературы:

1. Немеш А.И. Инвестиционная деятельность коммерческих банков // Экономика и управление в XXI веке: тенденции развития. – 2015. – №25. – С. 178-183.

2. Свиридова, Е.Н. С247 Операции банков с ценными бумагами: учебное пособие / Е.Н. Свиридова. – Челябинск: Издательский центр ЮУрГУ, 2009. – 66 с.

УДК: 362.62 (574)

Омарова А.К.

Государственный университет имени Шакарима города Семей

АЙМАҚТЫҢ ИНВЕСТИЦИЯЛЫҚ ТАРТЫМДЫЛЫҒЫН АРТТЫРУДЫҢ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Инвестициялық тартымдылық дәрежесі инвестициялық қызмет белсенділігінің тұтас мемлекет үшін де, аймақтық деңгей үшін экономиканың тиімді әлеуметтік-экономикалық дамуын айқындаушы шарты болып табылады.

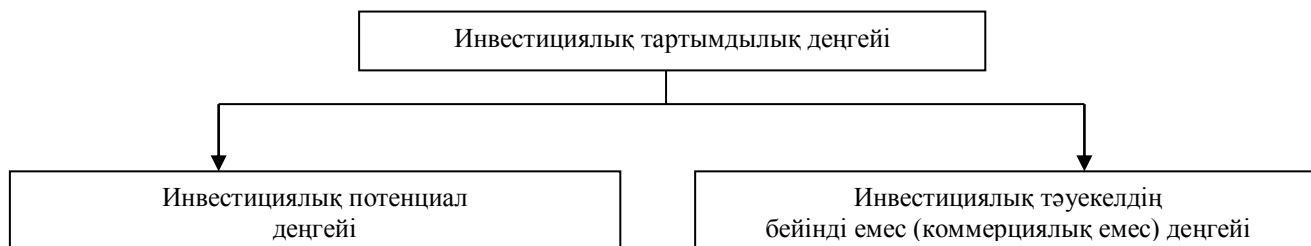
Қазақстанның әлемдегі ең дамыған 30 елдің қатарына кіруді мақсат етіп отыр. Осы мақсатта елдің тұрақты экономикалық өсуді қамтамасыз етіп отырып, халықтың тұрмыс жағдайын жақсарту заман талабы болып отыр. 2015-2019 жылдарға арналған Үдемелі индустрияландырудың екінші бесжылдығы жобасы жөнінде бірқатар тапсырмалар мен мақсаттар қойылып отыр. Сондықтан да, Қазақстан Республикасының 2030 жылға дейін Даму стратегиясымен анықталған негізгі жеті бағыттарының бірі – инвестиция тарту осы экономикалық басымдықтың шарты болып табылады. Бұл басымдықты іске асыру шетелдік капиталдар мен ішкі жинақ қаражаттарды тарту арқылы экономикалық өсуге қол жеткізу, Қазақстанның ұлттық экономикасын тұрақтандыруға және басқа салаларды көтеруге мүмкіндік беретіндігі айқын.

Инвестициялық тартымдылық және олардың көрсеткіштерін айқындайтын факторларының елеулі бөлігі (факторлық ерекшеліктер) жалпы барлығы үшін немесе экономиканың көптеген құрылымдық деңгейлеріне ортақ. Бұлар, мысалы, кәсіпорындардың ішкі инвестициялық ресурстарының көлемі, өнеркәсіптік өндірістің көлемі мен пайда өзгерісінің қарқыны, жалпы олардың санындағы шығынды кәсіпорындардың үлесі (тұтастай ел бойынша, аймақ немесе белгілі өнеркәсіп сала бойынша сәйкес). Басқа факторлық белгілер тек бір немесе бірнеше экономиканың құрылымдық деңгейлеріне тән. Мысалы, президенттік немесе парламенттік сайлау нәтижелерімен өлшенген халықтың экономикалық реформаларға қатынасы макроэкономикалық және аймақтық деңгей үшін жалпыға ортақ факторлық көрсеткіш болып табылады. Мұндай инвестициялық тартымдылықтың күмәнді

факторы елдің орталық банктің қайта қаржыландыру ставкасының өзгеру ауқымы тұтастай алғанда елдің (макроэкономикалық деңгей) инвестициялық тартымдылық динамикасын өлшеу үшін ғана қолданылады [1].

Ел, өңір, сала, кәсіпорындардың инвестициялық тартымдылық деңгейі (олардың инвестициялық тартымдылықтың жалпылама сандық көрінісі ретінде) екі компоненттен тұрады: инвестициялық потенциал деңгейі және инвестициялық тәуекелдің бейінді емес (коммерциялық емес) деңгейі (сурет 1).

Жобаларды жүзеге асыру үшін инвестициялық ресурстарды қалыптастырудың қазіргі заманғы тәжірибесі инвестицияны тарту шартын жасауда жобалардың инвестициялық тартымдылығына әсер ететін әр түрлі сыртқы және ішкі факторларын талдау керек екендігін көрсетті.



Сурет 1 – Инвестициялық тартымдылықтың негізгі компоненттері

Осындай талдау жүргізу қажеттілігі ең алдымен, Қазақстанның экономикалық кеңістігінің ашықтығын, қойылған мақсаттарға қол жеткізу үшін көптеген әр түрлі әдістер мен ресурстарды пайдалану мүмкіндіктерін анықтайды.

Әдетте, инвестициялық тартымдылық мәселесін талдау кезінде инвестициялық жағдайдың қолайлық дәрежесін, инвестициялық климатты бағалауға назар аударылады, сондай-ақ жобаның басқа бәсекелесуші жобалармен салыстырғанда белгілі бір артықшылықтың бар болуы.

Жобаның инвестициялық тартымдылығына түрлі факторлар топтарының жиыны әсер ететіндігін талдау көрсетіп отыр [2].

Бірінші факторлар тобы – инвестицияларды тарту саласында отандық және шетелдік инвесторлардың қызметін реттейтін заң нормаларының жүйесі. Бұл факторлар тобы меншік нысанына қарамастан инвестициялық қызмет субъектілерінің құқықтары, мүдделері мен мүліктерін тең қорғайтын заңнамалық кепілдіктерін көрсетеді.

Және де мемлекеттің инвестициялық қызметке тікелей қатысуын қарастырады.

Екінші факторлар тобы – кәсіпорынның болашақтағы жұмыс істеу тұрақтылық дәрежесі. Бұл инвестицияларды пайдаланудың жоғары тиімділігінің шарты болып табылатын жоспарланған өнім сату мүмкіндіктері мен кәсіпорынның өндірістік қуаттарын пайдаланудың жоғары деңгейін қамтамасыз етуді көрсетеді. Бұл факторлар тобына жататындар:

- осы өнімге ішкі және сыртқы нарықтағы сұраныс тұрақтылығы;
- кәсіпорынның өндірістік қуаттарын пайдаланудың болжамды деңгейі;
- кәсіпорынның материалдық-еңбек және қаржы ресурстарымен қамтамасыз ету сенімділігі.

Үшінші факторлар тобы – инвестор үшін өнімнің жоғары бәсекеге қабілеттілігін қамтамасыз ететін кәсіпорынның потенциалды мүмкіндігін сипаттайтын өндіріс технологиясы мен жабдықтарда инновациялық шешімдердің қолданылу дәрежесі. Топқа ғылыми-техникалық прогрестің әсерін көрсететін факторлар жатады:

- өнімдерді өндіру процесінде жаңа ғылым мен техниканың жетістіктерін қолдану;
- өнім параметрлері тұтынушылар талаптарына сәйкестігі және оның жоғары бәсекеге қабілеттілігі;
- қоршаған ортаны қорғау талаптарын сақтауды қатаң қамтамасыз ету.

Төртінші факторлар тобы – күтілетін инвестиция тиімділігі жобаның нақты

инвестициялық тартымдылығын көрсетуі керек. Бұл үшін инвестициялық жобалар табыстылық деңгейімен байланысты жоба тиімділігінің негізгі көрсеткіштері анықталады.

Инвестициялық қызметтің белсенділігін арттырудың маңызды құрамы аймақтың инвестициялық тартымдылығы болып табылады.

Қазақстанның инвестициялық кеңістігінің жоғары әртүрлілігі оның экономикасының ерекшеліктерінің бірі болып табылады. Сондықтан өңірлердің инвестициялық тартымдылығының қолайлы дәрежесін бағалау мен талдау ретінде елдегі инвестициялық климаттың құрамдас бөліктерінің бірі маңызды қызығушылық болады.

Инвестицияларды тарту мақсатында инвестициялық тартымдылықты талдау нарықтық қатынастарға өткенге дейін және кейін жүргізілгендігін айта кету керек. Сондықтан да, негізінен шетелдік әдістер кеңінен қолданылды [3].

Қазіргі уақытта өңірлердің инвестициялық тартымдылығын бағалаудың бірнеше тәсілдер бар. Талдаудың әрқайсы әдістерінің «оң» және «теріс» жақтары бар. Біздің еліміздің экономикалық өсуі көптеген негізделген тәсілдерден инвестициялық климат және өңірлердің инвестициялық тартымдылығын сипаттайтын көрсеткіштер нақтыланып, толықтырылады.

Инвестициялық климат инвестордың инвестициялау объектісінің біреуін немесе басқасын таңдаудағы артықшылықтарына әсер ететін инвестициялау шарты ретінде қарастыруға болады. Макро деңгейде бұл тұжырымдама мемлекет немесе белгілі бір аймақтың саяси, экономикалық және әлеуметтік жағдайының көрсеткіштерін қамтиды.

Микро деңгейде инвестициялық климат жеке инвесторлар мен нақты мемлекет органдар, жергілікті өзін-өзі басқару органдары, банктер, кәсіпорындар және т.б. арасындағы қарым-қатынасты көрсетеді.

Аймақтың инвестициялық тартымдылығы – бұл аймаққа капитал ағынын анықтайтын және инвестициялық белсенділікті бағалайтын белгілер (шарттар, шектеулер) жиынтығы. Өз кезегінде, аймақтың инвестициялық белсенділігі капитал ағымдардың қарқындылығы ретінде қарастырылуы мүмкін. Ол инвестициялық тартымдылық, ағымдағы (талдау кезеңі үшін), болжамды немесе болашақтағы сияқты болуы мүмкін. Мұнымен аймақтың тартымдылығы мен белсенділігін бағалауға қолданылатын тәсілдер талдау кезеңінде өзгеріссіз қалуы керек. Сонымен қатар, аймақтың тартымдылығын немесе белсенділігін бағалауда қолданылатын көрсеткіштер экономиканың әр даму сатысында өзгеруі мүмкін.

Мысалы, жүйелік дағдарыс кезеңінде нарықтық экономика үшін маңызды аймақ деңгейінде пайда мөлшері мен оның өзгеріс қарқыны сияқты көрсеткіштер маңызды рөл ойнайды.

Аймақтың инвестициялық тартымдылығы бір жағынан – аймақтың инвестициялық әлеуеті, екінші жағынан – мүмкін тәуекелдермен қалыптасады. Өз кезегінде, инвестициялық әлеует және тәуекел – факторлардың тұтас жиынтығының біріктірілген көрінісі. Аймақтық инвестициялық тәуекелдердің болуы аумақтың инвестициялық әлеуетін толық емес пайдаланғандығын көрсетеді.

Инвестициялық әлеуетті анықтау кезінде негізгі макроэкономикалық, әлеуметтік-демографиялық және басқа да факторлар ескеріледі. Оған мыналар жатады:

- саяси (жергілікті басқару органдарының беделділігі, заңнамалық және атқарушы құрылымдардың тұрақтылығы);
- экономикалық (аймақ экономикасының құрылымы, аймақтың әлеуметтік-экономикалық дамуы беталысы, инфляция деңгейі, жоғары тиімді инвестициялық объектілердің бар болуы және т.б.);
- ресурстық-шикізат (табиғи ресурстардың негізгі түрлерінің баланстық қорлармен қамтамасыз етілуі);
- еңбек (еңбек ресурстарының болуы және олардың білім деңгейі, білікті жұмыс күшінің болуы);
- өндірістік (аймақ шаруашылығының негізгі салаларындағы қызмет нәтижелері, өнеркәсіптік өндіріс көлемі, кәсіпорынның ішкі инвестициялық ресурстар көлемі, шығынды кәсіпорындардың үлесі, экспорттық әлеуеттің болуы);

- қаржылық (бюджет кірістерінің мөлшері, кәсіпорындардың кірістілігі және аймақ тұрғындарының табысы, салықтық жеңілдіктердің болуы);
- инновациялық (ғылым, ғылыми-зерттеу және тәжірибелі-конструкторлық жұмыстарының даму деңгейі және қаржыландыру, аймақтағы ғылыми-техникалық прогресс жетістіктерін енгізу);
- институционалдық (нарықтық экономиканың жетекші институттарының даму дәрежесі, шағын кәсіпкерліктің даму деңгейі);
- инфрақұрылымдық (аймақтың экономикалық-географиялық жағдайы және оның инфрақұрылымдық қамтамасыз етілуі);
- әлеуметтік (халықтың тұрғын үймен қамтамасыз етілуі, жұмыссыздық деңгейі, халықтың нарықтық реформаларға қатынасы, аймақ халқының жиынтық сатып алу қабілеті).

Шетелдік инвестициялық ағындарды аймақтық бөлуге әсерін анықтайтын инвестициялық климатты қалыптастыратын географиялық, саяси және әлеуметтік-экономикалық факторлар жиынтығын көрсетеді. Қазақстан өңірлері инвестициялық әлеует және инвестициялық тәуекел қатынасы бойынша қатты ерекшеленеді. Факторлар арасында мұндай әлеуетті арттыра түсетін минералдық-шикізат ресурстар, шекараласы (алыс шетелдермен) бар аймақтың мәртебесін бөліп айтуға болады.

Шетелдік инвестицияларды тартуда жетекші өңірлер әлі де бастапқы қолайлы жағдайы бар (аймақ экономикасының өнеркәсіптік құрылымының мамандандыруға сәйкес табиғи ресурстар қорлары) облыс пен қалаларда орын алады. Шетел инвестицияларын орналастыру негізінен инвесторлар мүдделерімен анықталады.

Инвестициялық қызметтің деңгейі инвестициялық климат, капиталды салу ағымдарын оңтайландырудың нарықтық құралы болып табылатын бағасымен тығыз байланысты.

Сондай-ақ, шетел инвестицияларын аумақтық орналастыру салыстырмалы аз мөлшерде аумақ санында анық көрсетілген шоғырландырумен сипатталады. Шетел капиталы батыс аймақтарының салалық «беті» анық көрсетілген немсес бар аймақтарға, тау-кен өндіру өнеркәсібін дамыту үшін ие тарту базасына назар аударылады.

Қазақстанға келетін жалпы көлемдегі портфельдік инвестициялар шетелдік капитал салу дәстүрлі түрде болмашы орын алды.

Қазақстандағы шетелдік портфельдік капитал салу бастапқыда оның инвестициялық ресурстарын қалыптастыруда белсенді рөлін атқара алмады, олар басқа елдерде жүзеге асырды, олар болмағандай, бұл рөл ішкі портфельдік инвестициялар атқарды. Бұл ел қор нарығының дамымаушылықтың сақталуымен, болмашы эмитент саны, дивиденд түрінде инвесторға жеткілікті табыс әкелуге қабілетті акциямен байланысты.

Осылайша, шетел капиталы ұзақ мерзімді стратегиялық маңызы бар өнім өндіретін салаларда, яғни, оны жүзеге асыру әлемдік нарықта (мұнай өндіру, металдар) салыстырмалы тұрақты сұранысының кепілдігі бар артықшылыққа ие.

Қазіргі уақытта Қазақстанның нарықтық қатынасты бағдарлайтын тәуелсіз мемлекет ретінде дамуы экономикалық реформалардың басты бағыты экономикалық өсудің жоғарғы қарқындарын қамтамасыз етуге және экономиканың тиімділігін арттыруға көзделген мемлекеттің инвестициялық саясатын талқылау және іске асыру болады. Осы міндеттерді шешу, сондай-ақ үкіметтің реформаларды тереңдету жөніндегі іс-әрекет бағдарламасының негізінде және қаржыландырудың ішкі көздерін шектеу жағдайларында экономиканың қайта құруларын қамтамасыз ету үшін республиканың экономикасында шетелдік капиталды тартуда айрықша маңызға ие болып отыр. Республиканың экономикасында шетелдік инвестицияларды тарту және тиімді пайдалану Қазақстанның шет елдермен өзара тиімді экономикалық ынтымақтасу бағыттарының негізі болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

- 1 Ендовицкий Д.А. Инвестиционный анализ в реальном секторе экономики: Учеб. пособие / Под ред. Л.Т. Гиляровской. – М.: Финансы и статистика, 2013. – 352с.
- 2 Түзубекова М.Қ. Инвестиции, как фактор экономического роста и их роль в повышении

конкурентоспособности экономики Казахстана // Проблемы обеспечения конкурентоспособности экономики Казахстана: Труды международной научно-практической конференции, Кокшетау, 20-21 мая 2005г. – 69 б.

3 Бехтерева Е.В. Управление инвестициями. – М.: ГроссМедиа: РОСБУХ, 2012, с. 6-11, 77-78.

УДК: 336 (574)

Сайфутдинова И.Ф., Хасенова К.Е.

Государственный университет имени Шакарима города Семей

Казахстан, г.Семей, klarita_khassenova@mail.ru

ПУТИ ПРИВЛЕЧЕНИЯ И ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИНОСТРАННЫХ ИНВЕСТИЦИЙ В РЕГИОНАЛЬНОМ ПРОИЗВОДСТВЕ

Экономика развитых промышленных стран с середины прошлого века осуществляла переход к интенсивному типу расширенного производства, в основе которого лежат научно-технический прогресс (НТП) и инновационная деятельность, что обеспечило явные преимущества развития социально-экономических систем этих стран. Действительно, НТП во всем мире признается ведущим фактором как развития экономики в целом, так и экономического развития предприятия. И в западной, и в отечественной литературе, это связывается с понятием инновационного процесса и с активным процессом инвестирования. Любая модель хозяйствования в государстве должна быть подчинена ряду основных целей: стимулированию инновационной активности, развитию научно-технического потенциала, государственной экономической безопасности, а главное – созданию экономических и социальных условий для повышения благосостояния граждан. Одним из факторов, способствующих реализации этих целей является осуществление инвестиционной политики как на макро-, так и на микроуровне. Республика Казахстан все это время шла путем использования и продажи своих природных ресурсов и закономерно стала экспортоориентированной страной, реализующей сырье на мировых рынках. Изменение структуры казахстанской экономики – переход от превалирования сырьевой составляющей к производству высокотехнологичной продукции – является одной из главных национальных задач на современном этапе.

Переход к экономике инновационного типа в значительной степени зависит от многих факторов. Основными из которых являются накопленный интеллектуальный потенциал, соответствующая законодательно-нормативная база, наличие инвестиционных ресурсов. Именно инновации обеспечивают высокий качественный уровень инвестиций.

В работах зарубежных и отечественных авторов разработаны многие вопросы инвестиционного рынка, финансового обеспечения инвестирования, механизма разработки и оценки эффективности инвестиционных проектов, основных источников инвестиций, инвестиционных рисков, инвестиционного климата в стране и регионах, управления финансовыми инвестициями, методов государственного регулирования инвестиционной деятельности, связи инвестирования и предпринимательства [2; 3; 4; 5; 6, с. 270; 7, с. 435]. Необходимо отметить, что государственный источник финансирования очень важен для реализации инвестиционной политики РК. Концепцией государственной промышленной политики предусматривается закрепление, в законодательном порядке, следующих основных норм инвестиционной политики в промышленности:

– на безвозвратной основе из республиканского бюджета могут финансироваться только фундаментальные научные исследования, а также объекты республиканского значения некоммерческого характера и объекты, связанные с поддержанием национальной безопасности;

– все остальные виды централизованных инвестиций могут осуществляться на возвратной основе; преимущественными формами предоставления государственных ресурсов на возвратной основе является инвестирование путем покупки ценных бумаг или выдачи государственных гарантий по эмитируемым ценным бумагам.

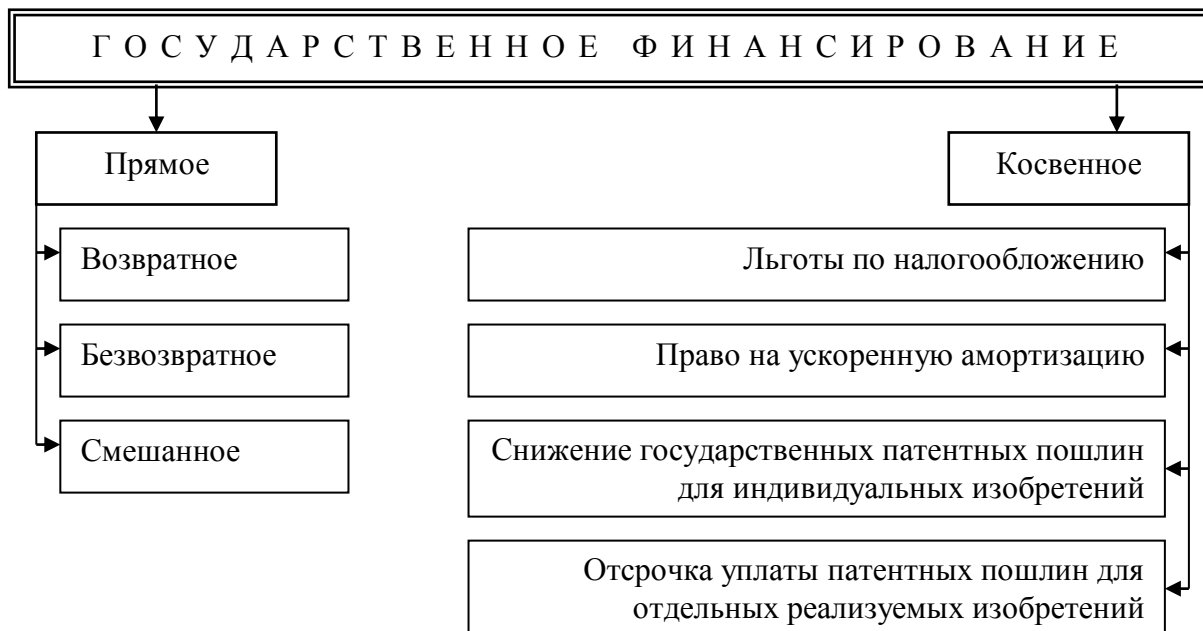


Рисунок 1 – Государственное финансирование

Динамичность и эффективность развития экономики любой страны во многом зависят от величины инвестиций, направленных на расширение производственных мощностей, их реструктуризацию, создание производств, выпускающих конкурентоспособную продукцию. Инвестирование реальных проектов возможно, как известно, двумя путями: или за счет собственных средств предприятия, или, при их отсутствии, за счет бюджетных и внебюджетных средств и заемных ресурсов, в том числе иностранных инвестиций. В зависимости от выбранных приоритетов и имеющихся ресурсов, правительства многих стран определяют конкретные меры поощрения для привлечения в свои страны иностранных инвестиций (ИИ), которые позволяют обеспечить необходимые структурные преобразования национального хозяйства.



Рисунок 2 - Функции иностранного кредита

Следует отметить, что сильной стороной централизованной формы финансирования является безвозвратный характер в ряде случаев, сравнительно низкие процентные ставки. К

слабым сторонам можно отнести зависимость от наполнения бюджета, преимущественное предоставление гарантий, жесткий и длительный отбор проектов, узкие приоритеты, необходимость лоббирования.

Иностранный кредит может выступать в качестве одного из рычагов первоначального накопления капитала.

Иностранный кредит связан с экономическими законами рыночных отношений и используется для достижения стратегических и тактических целей субъектов рынка и других государств в целом. Основные функции иностранного кредита, отражающие специфику ссудного капитала в сфере международных экономических отношений, приведены на рисунке 2 [6, с. 85].

Перераспределение ссудных капиталов между странами осуществляется через механизм иностранного кредита в такие сферы рынка, где имеется возможность получения прибыли. В этом случае кредит способствует выравниванию прибыли государства-заемщика.

Роль иностранных инвестиций в условиях глобализации мировой экономики неуклонно возрастает. Иностранные долгосрочные, и крупномасштабные инвестиционные ресурсы являются важным источником внедрения инноваций в производство и способствуют:

- ускорению экономического и технического прогресса;
- обновлению и модернизации производственного аппарата и экономической инфраструктуры; повышению конкурентоспособности выпускаемой продукции и на этой основе выходу на мировой рынок;
- обеспечению занятости, подготовки кадров методами, отвечающим I требованиям современной рыночной экономики;
- овладению передовыми методами организации производства. Таким образом, привлечение иностранного капитала — самый прямой и достаточно эффективный путь реформирования экономики, рычаг ускорения социально-экономического развития страны.

В то же время наряду с положительными моментами участия иностранного капитала в развитии экономики страны- реципиента следует учитывать и ряд негативных последствий их числе: вытеснение национальных производителей, содействие оттоку капитала из страны в следствие трансфертного ценообразования, импорт «грязных технологий» и ряд других.

Список литературы:

- 1 Указ Президента Республики Казахстан от 1 августа 2014 года № 874 «Государственная Программа индустриально-инновационного развития Республики Казахстан на 2017-2019 годы Астана, 2014 год
- 2 Сатубалдин С.С., Жандаулет Т. Инвестиционный потенциал региона: методические аспекты оценки и механизм использования. – Алматы: «Атамура», 2013. - 188 с.
- 3 Сейтказиева А.М., Байкадамова А.Б., Сариева Ж.И. Инвестиционная деятельность предприятия. – Алматы: «Экономика», 2009. - 172 с.
- 4 Материалы научно-практической конференции под ред. Мамырова Н.К. Инвестиции в Казахстане. - Алматы: «Экономика», 2008. - 162 с.
- 5 Мыльник В.В. Инвестиционный менеджмент. - М.: Академический проект, 2014.- 270 с.
- 6 Абрамов С.И. Инвестирование. - М.: Центр экономики и маркетинга, 2011.- 435 с.
- 7 Кенжегузин М.Б., Абдулаев С.А. Децентрализация государственного управления. - Алматы, 2014. - 101 с.
- 8 Кенжегузин М.Б., Днишев Ф.М., Альханов Ф.Г. Наука и инновации в рыночной экономике: зарубежный опыт и Казахстан. - Алматы, 2016. - 250 с.
- 9 Мамыров Н.К. Менеджмент и рынок: казахстанская модель.- Алматы, 2009.- 432 с.

УДК 06.35.31

Серекбаева Б.С., Атаева Н.К., Дауленбаева М.Д.
Государственный университет имени Шакарима города Семей

ФИНАНСОВАЯ ОТЧЕТНОСТЬ КАК ОБЪЕКТ ИЗУЧЕНИЯ ФИНАНСОВОГО СОСТОЯНИЯ ПРЕДПРИЯТИЯ

Финансовая отчетность представляет собой комплекс документов, включающих в себя информацию о финансовом состоянии, деятельности и изменениях в финансовом положении предприятия. Финансовая отчетность включает в себя три отчета:

- 1) бухгалтерский баланс;
- 2) отчет о результатах финансово-хозяйственной деятельности;
- 3) отчет о движении денежных средств.

Она также должна содержать пояснительную записку, может дополняться другими материалами, которые основаны на финансовых отчетах или получены из них и будут прочитаны вместе с ними. В пояснительной записке должны представляться сведения о том, какой политике учета и отчетности следует данный субъект, другая важная информация в соответствии с потребностями пользователей финансовой отчетности. Например, она может включать разъяснения о риске и неопределенностях, влияющих на субъект, о любых ресурсах и обязательствах, не нашедших отражения в финансовой отчетности. Информация о географических сегментах рынка, отраслевых особенностях, видах деятельности, разъяснении и влиянии изменения цен и другая будет рассматриваться как дополнительная.

Целью финансовой отчетности является обеспечение пользователей полезной, значимой и достоверной информацией о финансовом положении юридического лица, результатах деятельности и изменениях в его финансовом положении за отчетный период. Финансовая отчетность базируется на обобщении данных финансового учета. Она в основном отражает финансовые результаты прошлых событий и содержит информацию, полезную для принятия инвестиционных решений и решений по предоставлению кредитов, а также оценки будущих денежных потоков субъекта, ресурсов и его обязательств. Однако финансовая отчетность не включает всей информации, необходимой пользователям для принятия экономических решений. Принимаемые экономические решения требуют оценки способности субъекта генерировать денежные средства, расчета времени их генерации и уверенности в полученном результате. Пользователи могут лучше оценить способность генерировать денежные средства, если они обеспечены всей необходимой информацией, а не только той, которая отражает финансовое положение, деятельность и изменения в финансовом положении субъекта за истекший отчетный период. Но Закон об охране коммерческой тайны ограничивает объем финансовой информации, получаемой пользователями, хотя некоторые из них, например следственные органы, аудиторы, при наличии полномочий могут требовать информацию в дополнение к той, которая содержится в финансовой отчетности. Большинство же пользователей при решении своих специфических задач должны полагаться на финансовую отчетность в качестве основного источника финансовой информации, потому что у них нет возможности использовать дополнительные источники информации. В условиях рыночных отношений возрастает количество пользователей финансовой отчетности. Круг пользователей финансовой отчетности предприятия охватывает в основном две группы: непосредственно и опосредованно заинтересованных в деятельности предприятия. К первой группе относятся:

- а) собственники предприятия;
- б) управленческий персонал и работники предприятия;

в) лица, непосредственно не работающие на предприятии, но имеющие прямой финансовый интерес – инвесторы, различные кредиторы и коммерческие партнеры предприятия;

г) органы власти, осуществляющие функции государственного регулирования общественного производства.

Каждый из них имеет свои запросы к представляемой информации и изучает ее, исходя из своих интересов. Так, собственникам, акционерам необходимо определить увеличение или уменьшение доли собственного капитала, оценить, насколько эффективно администрация предприятия выполняет свои функции. Им необходимо знать, насколько эффективно используются ресурсы предприятия, насколько доходно менеджеры ведут дела предприятия и сколько дохода они могут позволить себе изъять из дела для собственных нужд. Они заинтересованы в том, чтобы получить данные о способности предприятия выплачивать дивиденды, о целесообразности покупки, владения или продажи своих акций.

Вторая группа пользователей финансовой отчетности – это те, которые хотя непосредственно и не заинтересованы в деятельности предприятия, но должны по договору защищать интересы первой группы пользователей отчетности. Это аудиторы, финансовые аналитики, пресса, профсоюзы, общественность.

Круг пользователей финансовой отчетности предприятия достаточно широк. Она должна быть составлена так, чтобы полностью удовлетворять запросы всех ее пользователей. Подготовка финансовой отчетности – забота не только бухгалтеров, но и других экономических и технических служб предприятия. Потому что при составлении отчетности подводятся и оцениваются все аспекты деятельности предприятия. Отчетность составляется на основании всех видов текущего учета – бухгалтерского, статистического, оперативно-технического. Она может содержать как количественных, так и качественные характеристики и представляет собой комплекс обобщенных и взаимосвязанных показателей хозяйственной деятельности предприятия за отчетный период. Тщательное изучение ее раскрывает причины достигнутых успехов, а также недостатков в работе предприятия,

помогает наметить пути совершенствования его деятельности. Правильно и вовремя составленная отчетность способствует охране собственности, поискам путей снижения себестоимости продукции, своевременному взысканию дебиторской и кредиторской задолженности, увеличению доходности и укреплению финансовой устойчивости предприятия.

Финансовые отчеты являются частью финансовой отчетности. Они тесно взаимосвязаны, так как отражают различные аспекты одних и тех же фактов хозяйственной деятельности. Каждый отчет несет различную информацию.

В системе финансовой отчетности центральную роль играет бухгалтерский баланс. Он знакомит собственников, менеджеров с управлением, имущественным состоянием хозяйствующего субъекта. Из баланса они узнают, чем собственник владеет, т.е. каков в количественном и качественном отношении тот запас материальных средств, которым предприятие способно распоряжаться, и кто принимал участие в создании этого запаса. По балансу определяют, сумеет ли предприятие в ближайшее время оправдать взятые на себя обязательства перед третьими лицами, количество которых в рыночной экономике увеличивается. Содержание статей актива и пассива дает возможность использовать его как внутренними, так и внешними пользователями. Являясь центральной формой финансовой отчетности, бухгалтерский баланс позволяет определить на отчетную дату состав и структуру имущества предприятия, ликвидность и оборачиваемость текущих активов, наличие собственного капитала и обязательств, состояние и динамику дебиторской и кредиторской задолженности, кредитоспособность и платежеспособность предприятия. Данные баланса позволяют оценить эффективность размещения капитала предприятия. Его достаточность для текущей и предстоящей хозяйственной деятельности, размер и структуру заемных источников, а также эффективность их привлечения. На основе информации баланса внешние пользователи могут принять решение о целесообразности и условиях

ведения дел с данным предприятием как с партнером; оценить возможные риски своих вложений, целесообразность приобретения акций данного предприятия и его активов и другие решения. Значение баланса настолько велико, что анализ финансового положения нередко называют анализом баланса, наиболее важными задачами, которого являются:

- 1) анализ ликвидности баланса;
- 2) оценка доходности капитала;
- 3) оценка степени деловой активности предприятия;
- 4) оценка рыночной устойчивости и платежеспособности предприятия.

Таким образом, бухгалтерский баланс является наиболее информативной формой для анализа и оценки финансового положения хозяйствующего субъекта.

Важной формой финансовой отчетности является отчет о доходах и расходах, т.е. о результатах финансово-хозяйственной деятельности. Он содержит сравнение суммы всех доходов предприятия с суммой всех расходов, понесенных им для поддержания своей деятельности, и в отличие от баланса показывает не моментальный снимок, не застывшее финансовое состояние предприятия, а движение капитала во времени, финансовый результат субъекта за отчетный период. Поэтому по сравнению с балансом предприятия этот отчет является для аналитика более важным и информативным. Он обеспечивает оценку результатов деятельности предприятия за определенный отчетный период с помощью достаточно подробной разбивки данных о доходах и расходах для определения того, приносит ли предприятие доход или убыток. Доходы и расходы представлены в отчете о результатах деятельности путем разграничения видов деятельности с тем, чтобы представить информацию, необходимую для принятия решений. Разграничения между статьями доходов и расходов и их различные комбинации также дают возможность показать результаты работы субъекта.

Отчет о доходах и расходах является важной формой финансовой отчетности. Однако он не дает достаточной информации о том, позволяет ли имеющийся доход сформировать достаточное количество ликвидных средств для обеспечения платежеспособности предприятия. Доход, полученный предприятием. Может значительно отличаться от чистых свободных средств предприятия, и хотя предприятие будет рентабельно, оно в то же время может испытывать серьезный недостаток средств. Ни баланс, ни отчет о доходах и расходах не дают удовлетворительного объяснения тому, как предприятие получает и использует свои средства. Эффективность деятельности и перспективы предприятия зависят не столько от чистого дохода, полученного за какой-либо период, сколько от степени ликвидности активов, то есть от движения денежных средств.

В «Отчете о движении денежных средств» определяются источники средств предприятия за определенный период указывается, как эти средства используются. Отчет показывает, достаточны ли средства, получаемые от основной деятельности. Для покрытия расходуемых денежных средств предприятия за данный отчетный период. Он позволяет пользователям оценить изменения в финансовом положении предприятия, обеспечивая их информацией о поступлении и выбытии денежных средств за отчетный период в разрезе операционной, инвестиционной и финансовой деятельности.

Таким образом, финансовая отчетность является практически основным источником для аналитического изучения финансового положения хозяйствующих субъектов.

Список литературы:

1. Сейдахметова Ф.С. Современный бухгалтерский учет [учебное пособие]/ Ф.С.Сейдахметова -2-е изд., перераб. и доп. Алматы : LEM,2005.-547с.
2. Каморджанова Н.А. Бухгалтерский учет Н.А. Каморджанова Н.А.; И.В.Карташова – 5-е изд.-М;СПб:Питер, 2005.-297с. (Краткий курс)

МЕРОПРИЯТИЯ ПО СОВЕРШЕНСТВОВАНИЮ НАЛОГОВОЙ СИСТЕМЫ УЧЕТА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

В мировой практике можно выделить три типа налоговой политики:

1. Политика максимальных налогов – характеризуется принципом «взять все, что можно».
2. Политика разумных налогов, которые поддерживают развитие предпринимательства при ограничении социальной защиты.
3. Налоговая политика предусматривает достаточно высокий уровень обложения, но признает социальную защиту.

При сильной, нормальной экономике все три типа этой налоговой политики разумно сочетаются.

Для Казахстана сегодня характерен первый тип налоговой политики и частью третий тип.

В Республике Казахстан правовое регулирование налогообложения в своем развитии прошло 3 этапа. В настоящее время в РК функционируют:

- общегосударственные,
- местные общегосударственные налоги и сборы.

Основная задача нового налогового законодательства – обеспечить снижение налогового бремени хозяйствующих субъектов. Это достигается путем сокращения отчислений в различные целевые фонды, а также уменьшения количества налогов.

Продолжаются разработки фиксированных налогов в сфере торговли, услуг игорного бизнеса, так как отечественная и мировая практика показывает, что очень трудно контролировать получаемые здесь доходы.

Одним из важных шагов в деле совершенствования налогообложения частного предпринимательства стал переход физических лиц, занимающихся предпринимательской деятельностью на патентирование, которое предусматривает, что граждане могут осуществлять предпринимательскую деятельность без образования юридические лица на основе выкупленного патента, который будет одновременно свидетельством о государственной регистрации в качестве предпринимателя и лицензией.

Проблемы современного налогообложения в Казахстане имеют общеизвестные корни: это проблема большого количества налогов по высоким ставкам, и как следствие, высокая доля налоговых платежей из общей суммы доходов хозяйствующих субъектов.

Данная проблема свойственна всем странам мира, но в наших условиях она усугубляется экономической ситуацией в стране – переходом от административно-командной системы к рыночной.

Мировой опыт показывает, что превышение некоторого критического значения налоговых отчислений приводит к снижению предпринимательской активности населения и уменьшает общий объем поступления в бюджет.

Согласно данным различных источников, они не должны превышать 30-40% от дохода.

Использование научно-обоснованных представлений о налогах является предпосылкой правильной организации налоговой системы государства.

К сожалению, построение налоговой системы Казахстана не всегда осуществлялось на выверенной научной основе, что и породило ее определенные недостатки. Приведу некоторые примеры упущений законодательных актов по налогообложению.

Налоговое законодательство РК не совсем точно определяет объект налогообложения. Например, в соответствии со статьей 7 Указа «О налогах» объектом обложения подоходным

налогом является облагаемый доход, исчисленный как разница между совокупным годовым доходом и вычетами, предусмотренными настоящим Указом.

Однако при уплате налога методом удержания у источника выплаты дохода, что предусмотрено этим же Указом. Налог во многих случаях взимается с суммы выплаты. То есть в качестве объекта обложения выступает не совокупный годовой доход за минусом установленных вычетов, как это предписано статьей 7 Указа, а разовая выплата.

Не укладывается в эту формулу и обложение доходов нерезидента из казахстанского источника, не связанных с постоянным учреждением. Этот доход подлежит налогообложению у источника выплаты также без осуществления вычетов. Таким образом, формула, заложенная в статье 7 Указа, которая специально посвящена объекту обложения, не является всеобщей, хотя и не содержит в самой себе каких-то альтернативных вариантов. На первый взгляд может показаться, что ничего страшного в этом нет – иные объекты обложения освещены всего лишь в других местах Указа. Однако на практике, ссылаясь именно на статью 7 Указа, вроде бы как требующей налогообложения исключительно по совокупному доходу, стали требовать от индивидуальных предпринимателей, имеющих обложенный у источника выплаты доход по договорам подряда, представления годовой декларации.

Что касается экономической конструкции налогообложения (в первую очередь речь идет о подоходном налоге), то в его основу взята американская модель (между тем, по признанию самих же американцев, их налоговая система является одной из худших в мире. Основным способом налогообложения выступает самоуплата налога путем подачи годовой декларации, где налогоплательщик должен честно и добровольно указать абсолютно все полученные доходы, включая всякого рода косвенные доходы, с трудом поддающиеся денежной оценке, а затем произвести сложнейший расчет налогооблагаемого дохода.

Такая система налогообложения требует, во-первых, высококвалифицированного профессионального обеспечения, поскольку обычный гражданин произвести расчет своего налога не в состоянии; во-вторых, – хорошо организованной службы отслеживания и контроля за уплатой налогов; в-третьих – высокого уровня законопослушания граждан. У нас же нет ни первого, ни второго, ни третьего.

Изменяя ставки налогов, государство пытается свести баланс госбюджета. Так произошло и у нас: введение социального налога преследовало цель повысить размеры поступлений в госбюджет.

Казахстанскими специалистами алматинского департамента малого бизнеса замечено, что со дня принятия Указа «О налогах и других обязательных платежах в бюджет» от 24 апреля 1995 года № 2235, в течение менее четырех лет были внесены серьезные изменения порядка 25 раз, причем по многим статьям – совершенно противоположные решения. К декабрьскому Указу 1998 г., занимавшему 60 страниц, прилагалось 650 страниц подзаконных актов в виде постановлений правительства и инструкций Министерства финансов Республики Казахстан.

В связи с этим главной проблемой налогообложения в Казахстане остается разработка, принятие таких налогов, которые бы эффективно пополняли бюджет страны и при этом не были средством обирания народа.

Первый шаг на пути к совершенствованию налоговой системы в Казахстане уже сделан. В этом году принят новый Налоговый Кодекс, который начнет действовать уже с 1 января 2002 года.

Как отмечают многие сведущие в этом вопросе люди, являющиеся сами налогоплательщиками, новый Кодекс более прогрессивный. В нем учтен ряд моментов применяемых на международном уровне. Упрощены некоторые процедуры, в частности применение Конвенции об избежании двойного налогообложения.

Многие аспекты, не урегулированные действующим Законом, изложены более доходчиво и развернуто.

Хочется отметить, что, в соответствии со статьей 21, впервые в практике налогообложения РК предпринята попытка наделить полномочиями по взиманию налогов местные исполнительные органы.

Список литературы:

1. Закон Республики Казахстан «О налогах и других обязательных платежах в бюджет », 2001с изменениями
2. Кодекс РК «О налогах и других обязательных платежах в бюджет», Алматы, 2007 с изменениями
3. Кодекс РК «О налогах и других обязательных платежах в бюджет», Алматы, 2001

УДК 336 (574)

Серикжанов Б.О., Хасенова К.Е.

Семей қаласының Шәкәрім атындағы Семей мемлекеттік университеті,
Қазақстан, Семей қаласы, klarita_khassenova@mail.ru

ӨНДІРІСТІК КӘСІПОРЫНДАРДЫҢ ИНВЕСТИЦИЯЛЫҚ ЖОБАЛАРЫН ӘЗІРЛЕУДІҢ ҚАРЖЫЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ

Кәсіпорындардың экономикалық және қаржылық тұрақтылығын және әрі қарай өсуін анықтайтын шешуші факторлардың бірі – бұл оның инвестициялық белсенділігі.

Қазақстан Республикасында нарықтық қатынастарға көшкелі бері жүргізілген экономикалық бетбұрыстар халық шаруашылығының негізгі буыны болып саналатын кәсіпорындардың құқықтық, қаржылық-экономикалық және әлеуметтік жағдайын, олардың шаруашылық және азаматтық жүйелердегі дәрежесін айтарлықтай өзгерістерге ұшыратты.

Жеке меншікте, аралас, акционерлік меншікте құрылған миллиондаған кәсіпорындар пайда болды және қазіргі таңда қызмет етуде, көбею үстінде, даму барысында. Осылардың барлығы кәсіпорындардың инвестициялық қызметін ұйымдастыру және басқару механизмінің өзгеруіне себеп болды.

Кәсіпорындардың инвестициялық қызметі олардың экономикалық өсуінің, ішкі және сыртқы нарықтарда бәсекелестікке қабілетті болуының алғы шарттарының бірі болып табылатындығы сөзсіз.

Нарықтық қатынастардың дамуымен қатар барлық ұйымдық-құқықтық кәсіпорындардың қаржылық-шаруалылық тәжірибесінде қаржылық инвестициялар да кеңінен етек жайып келеді. Акционерлік қоғамдар жыл өткен сайын көптеп ашылу үстінде, банктер, сақтандыру компаниялары, зейнетақы қорлары, кәсіпорындар мен ұйымдар, сондай-ақ мемлекет те уақытша бос ақша қаражаттарын тарту үшін қарыздық құнды қағаздарды кеңінен пайдаланатын болды.

Осы айтылғандар кәсіпорындар тарапынан қазіргі заман талаптарына, нарықтық экономика талаптарына сай инвестициялық саясат жүргізуді қажет етеді. Кәсіпорындардың инвестициялық саясаты мүмкін болған инвестициялық жобалардың ішінен өзінің стратегиялық мақсаттарына сай нұсқаларын таңдап ала білумен сипатталады. Сонымен қатар, инвестициялық саясат жобаларды қаржыландырудың оңтайлы көздерін тартуды, оларды тиімді орналастыруды, нәтжигесінде инвестициялық табыс табуды немесе капитал өсімін қамтамасыз етуі керек. Сондықтан да инвестицияларды дұрыс басқару қазіргі таңдағы көкейтесті мәселелердің бірі болып отыр.

Шетел инвестициясы – шетел капиталын тарту және оны пайдаланудың тиімділігін көтеру, мемлекеттің ұлттық мүдделері мен шетел инвесторлары мүдделерінің келісімді болуын қамтамасыз ету мақсатында алынған шетел қаржысы.

Шетел инвестициясы ұйымдастырушылықты, экономикалық және құқықтық механизмді жетілдіруді, инвестициялық қызмет үшін жалпы қолайлы жағдай мен экономиканың басым салаларын дамыту преференциялық режим құруды талап етеді.

Іс жүзіндегі механизмге толықтырулар мен өзгерістер шаруашылық жағдайы мен оның икемділігін көтеруге байланысты енгізілуі тиіс. Шетел инвестицияларын тарту мен қолдану процесін тежеуші бюрократиялық процедураларды жеңілдету және шетел инвесторларының құқықтарын қорғау бойынша кепілдемені көтеру аса маңызды рөлге ие. Қазақстан экономикасына шетел капиталын тартудың негізгі формаларының бірі – сыртқы несиелер болып танылады.

Шетел инвестициясына қатысты Қазақстан Республикасының заңнамалары:

1. шаруашылық серіктестіктің жарғылық қоры мен акцияларындағы өз үлесіне басшылық жасауда немесе салықтар мен басқа да міндеттемелік төлемдерді төлеу шартында, капитал, табыс немесе пайданы еркін аударуға бекітілген инвестордың құқығын шектеуге жол бермеу;
2. республика территориясында инвестормен өндірілетін тауарды сату мен шикізатты жеткізуді бақылайтын мемлекеттік монополияны құруға тиым салу;
3. инвестормен өндірілетін тауар немесе шикізатты өткізуде бағаны бақылау және реттеу шараларын қолдануға жол бермеу;
4. либералды валюталық реттеу;
5. инвесторды қорғау бойынша кедендік бақылау шаралары;
6. инвестордың заңды мүдделерін, инвестиция, табыс дивиденттері мен құқықтарын қорғау;
7. Қазақстан Республикасы Заңдарының негізінде инвесторларға өз мүлкіне басқарушылық танытуға жол беру.

Шетел инвестициясын тарту кезеңдері:

1. инвестицияларды өзара қорғау мен қолдау туралы келісім шарттар жасауға қызығушылық танытқан мемлекеттермен байланысты жалғастыру;
2. “Кепілдік туралы”, “Қозғалмайтын мүлік ипотекасы туралы” заң жобаларын, шетел капиталын тарту мақсатында, кепілдемелік нысандарды қолдану механизмі бойынша ұсыныстарды қарастырып құру;
3. Қазақстан Республикасы мен оның аймақтарында инвестициялық ахуал мониторингі жүйесін қалыптастыру.

Шетел капиталын тарту үшін шаралар:

1. жобалық қаржыландыру және кеңес берушілік көмек көрсету орталығы. Оның мақсаты алдын - ала инвестициялық зерттеулер, жобаларға сараптама жасау, кеңес берушілік - техникалық көмек көрсетуді жүзеге асыруда қызметтің бағытын анықтау;
2. шетел капиталы бар кәсіпорындарды тіркеуге алу және шетел фирмалары мен компанияларын аккредитациялау үшін тіркеу палатасын құру;
3. нақты инвестициялық бағдарламалар мен жобалар, заңнамалық база, салықтық жүйе, инвестициялық саясат бойынша мәліметтер банкін құру және бұл мәліметтермен потенциалды шетел инвесторларын қамтамасыз ету мақсатында, шетел капиталы бойынша ақпараттық орталық құру.

Шетел инвестициясының пайдалары:

1. экономиканы тұрақтандыру мен динамикалық дамуы үшін қажетті қосымша инвестициялық ресурстармен қамтамасыз ету;
2. ел экономикасына шетел инвесторлары сенімділігінің жоғарлауы;
3. әлемдік экономикалық жүйеге қазақстандық экономиканың интеграциялау процесін күшейту, оның халықаралық еңбек бөлінісіне белсенді қатысуы.
4. өндірістік және өндірістік емес тұтынуға жоғары деңгейлі дайындыққа ие өнім шығарумен толық және аяқталған технологиялық циклдарды қалыптастыру;
5. салық түсімдерінің жоғарлауы;
6. арта қалған және экологиялық қолайсыз аймақтарды дамытуға көмек көрсету;
7. жаңа жұмыс орындарын ашу;
8. мемлекеттің экспорттық потенциал тиімділігін көтеру және дамыту, оның шикізат бағыттылығын жеңу, елдің экспорттық экспансиясын күшейту және оның сыртқы нарықта ұстанатын ұстанымын тұрақтандыру;

9. импорталмастырушы өндірісті дамыту;
10. техника - технология, басқару және өткізу әдістері негізінде өндірістің ғылыми - техникалық деңгейін көтеру.

Шетел инвестициясы салынатын салалар:

- жылу - энергетикалық кешен;
- металлургиялық кешен;
- мұнайхимиялық кешен және химиялық өнеркәсіптің жеке өндірістері;
- коммуникация және байланыс;
- агроөнеркәсіптік кешен, әсіресе, өңдеуші кәсіпорындар.

УДК 336 (574)

Хасенова К.Е., Паримбекова Л.З.

Государственный университет имени Шакарима города Семей
Казахстан, г.Семей, klarita_khassenova@mail.ru

АНАЛИЗ СОВРЕМЕННОГО СОСТОЯНИЯ СТРАХОВОГО РЫНКА В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

Рассмотрим основные показатели страхового сектора РК на 01.01.2019г.

Страховой сектор представлен 29 страховыми организациями, из которых 6 – по страхованию жизни.

Активы страховых (перестраховочных) организаций по состоянию на 1 января 2019 года составили 1 048 510 млн. тенге (на начало 2018 года – 926 043 млн. тенге), увеличение с начала 2018 года – 13,2%.

В структуре активов наибольшую долю (51,9% от совокупных активов) занимают ценные бумаги в сумме 543 778 млн. тенге (на начало 2018 года – 424 820 млн. тенге), увеличение с начала 2018 года – 28%.

Вклады, размещенные в банках второго уровня, составляют 190 438 млн. тенге с долей 18,2% от совокупных активов (на начало 2018 года – 208 348 млн. тенге или 22,5% от совокупных активов), уменьшение с начала 2018 года – 8,6%.

Активы перестрахования составляют 111 843 млн. тенге с долей 10,7% от совокупных активов (на начало 2018 года – 110 237 млн. тенге или 11,9% от совокупных активов), увеличение с начала 2018 года – 1,5%.

Обязательства страховых (перестраховочных) организаций по состоянию на 1 января 2019 года составили 580 243 млн. тенге (на начало 2018 года – 515 202 млн. тенге), увеличение с начала 2018 года – 12,6%.

В структуре обязательств наибольшую долю (89,5% от совокупных обязательств) занимают страховые резервы в сумме 519 477 млн. тенге (на начало 2018 года – 462 635 млн. тенге), увеличение с начала 2018 года – 12,3%.

Объем страховых премий по состоянию на 1 января 2019 года увеличился на 3,96% по сравнению с аналогичным показателем на 1 января 2018 года и составил 384 846 млн. тенге, из них объем страховых премий, принятых по прямым договорам страхования, - 350 482 млн. тенге.

Основную долю страховых премий занимает добровольное имущественное страхование (151 378 млн. тенге или 39,3% от общего объема страховых премий).

По обязательному страхованию собрано 102 165 млн. тенге, или 26,5% от совокупного объема страховых премий, по добровольному личному страхованию – 131 303 млн. тенге, или 34,1%.

Отрасль "страхование жизни": Объем страховых премий, собранных с начала 2018 года по отрасли "страхование жизни", составил 89 215 млн. тенге, что на 34,76% больше, чем за аналогичный период прошлого года.

Доля страховых премий, собранных по отрасли «страхование жизни» в совокупных страховых премиях, на отчетную дату составила 23,2%, против 17,9% на 1 января 2018 года.

Отрасль "общее страхование": Объем страховых премий, собранных с начала 2018 года по отрасли "общее страхование", составил 295 631 млн. тенге, что на 2,74% меньше, чем за аналогичный период прошлого года.

Перестрахование: Объем страховых премий, переданных на перестрахование, составил 89 836 млн. тенге или 23,3% от совокупного объема страховых премий. При этом на перестрахование нерезидентам Республики Казахстан, передано 83,7% от страховых премий, переданных на перестрахование.

Общая сумма страховых премий, принятых страховыми (перестраховочными) организациями по договорам перестрахования, составляет 34 364 млн. тенге.

При этом сумма страховых премий, принятых в перестрахование от нерезидентов Республики Казахстан, составляет 19 104 млн. тенге. Возмещение по рискам, полученные по договорам перестрахования составило 7 106 млн. тенге или 7,9% от страховых премий, переданных на перестрахование.

Страховые выплаты Общий объем страховых выплат (за вычетом страховых выплат, осуществленных по договорам, принятым в перестрахование), произведенных с начала 2018 года, составил 70 759 млн. тенге, что на 3,19% меньше, чем за аналогичный период прошлого года.

Из общей суммы страховых выплат, произведенных с начала 2018 года, наибольшую долю занимают страховые выплаты по добровольному личному страхованию – 42,4%, по обязательному страхованию – 38% и по добровольному имущественному страхованию – 19,6%.

Достаточность собственного капитала Фактическая маржа платежеспособности страховых (перестраховочных) организаций сложилась в размере 357 074 млн. тенге (на начало 2018 года – 321 258 млн. тенге), увеличение с начала 2018 года – 11,1%.

Норматив достаточности фактической маржи платежеспособности страхового сектора составляет 5,76 (на начало 2018 года – 5,46). Высоколиквидные активы составили 770 307 млн. тенге или 73,5% от совокупных активов (на начало 2018 года – 657 782 млн. тенге), увеличение с начала 2018 года – 17,1%.

Доходность страхового сектора Чистая прибыль страхового сектора с начала 2018 года составила – 81 552 млн. тенге, что на 51,1% больше, чем за аналогичный период прошлого года.

Отношение чистой прибыли к совокупным активам (ROA) составило 8,3%. Отношение чистой прибыли к собственному капиталу по балансу (ROE) – 18,6%.

Макроэкономические показатели Доля активов страхового сектора в ВВП составляет 1,78%; Доля страховых премий в ВВП – 0,65%; Отношение страховых премий на душу населения – 20 920,4 тенге.

Концентрация Доля первой десятки страховых компаний в совокупных активах составила 83,7%;

Доля первой десятки страховых компаний в совокупном собственном капитале составила 81,5%;

Доля первой десятки страховых компаний в совокупных страховых премиях составила 71,8%;

Доля первой десятки страховых компаний в совокупных страховых выплатах составила 66,2%.

Список литературы:

1. <http://www.nationalbank.kz>
2. <http://www.minfin.gov.kz>

Хусаинов М.М., Хасенова К.Е.

Государственный университет имени Шакарима города Семей
Казахстан, г.Семей, klarita_khassenova@mail.ru

МЕХАНИЗМ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ГОСУДАРСТВЕННОГО ФИНАНСОВОГО КОНТРОЛЯ В КАЗАХСТАНЕ

Во всем мире поступательное развитие общества, изменения в системе управления государством и проводимая государственная экономическая и финансовая политика постепенно испытывают сложности на пути к совершенству в процессе распределительных и перераспределительных отношений. Удовлетворение интересов всех участников рыночных отношений, отдельных собственников и конкретно государства происходит в результате объективного использования категориальных инструментов - денег, цены, финансов, кредита и подключении при этом эффективного механизма регулирования. Только концептуальный подход к проблемам денежных, финансово-кредитных отношений на современном этапе, бесспорно, разрешит имеющиеся в жизни негативные проявления в сфере бюджета, налогов, кредита при формировании денежных фондов и их использовании, при платежах и займах, а также в процессе финансирования многочисленных проектов и программ.

В этой связи, одним из действенных инструментов в управлении государством, имеющим силу воздействия, выступает финансовый контроль. По нашему мнению, понятие "контроль" имеет глубокую смысловую нагрузку. Он охватывает объект, субъектов, достижение цели, следование правовым нормам, интересы участников хозяйственных связей, денежных и финансово-кредитных отношений. Представленный в системе финансов, как элемент надстроечно-регулирующего уровня, финансовый контроль во взаимосвязи с финансовым правом и финансовой политикой по сущности нацелен на выявление нарушений в сфере государственных финансов и финансов хозяйствующих субъектов, которые в распределительном и перераспределительном процессах всегда первичны.

Следовательно, финансовый контроль следует рассматривать с позиции соблюдения законодательства, полномочий и действий финансового аппарата в соответствии с объективной политикой. Обоснованность такой позиции следует объяснять наличием нормативно-правовой основы по осуществлению финансового контроля, его направленностью и целями государства в социально-экономическом развитии.

История развития и становления финансового контроля как отдельного, независимого, самостоятельного учреждения в составе государственного управления в нашей стране фактически началась после Октябрьской революции с созданием Народного комиссариата государственного контроля, который неоднократно преобразовывался, менял названия, но в своих функциях имел большие права. При любых формах органы государственного финансового контроля должны выполнять благородную миссию - выявлять нарушения в сфере финансовых операций, хозяйственных сделок, при выполнении экономическими субъектами обязательств перед государством.

В Республике Казахстан система финансового контроля более самостоятельное развитие получает с 1956 года в связи с расширением прав союзных республик. Начало финансового контроля связано с созданием Контрольно-ревизионного управления в составе Министерства финансов Казахской ССР, которое за полвека своего функционирования осуществляло контроль за исполнением государственного бюджета, за правильным и экономным расходованием бюджетных и собственных средств учреждениями, предприятиями и организациями и выполняло поручения правительства.

Финансовый контроль в республике усиливается в дальнейшем с образованием в 1991 году Главной государственной налоговой инспекции, призванной обеспечивать действенный контроль за полнотой и своевременностью перечисления налога в бюджет всеми плательщиками налогов.

Вместе с тем поиск путей усиления финансового контроля в условиях рыночных отношений привел к тому, что за короткое время в Казахстане был проведен ряд реорганизаций и изменений:

- в сентябре 1993 года Контрольно-ревизионное управление (КРУ) выводится из состава Министерства финансов и создается Государственный комитет финансового контроля республики при Кабинете Министров;

- организация Контрольной палаты при Верховном Совете и создание собственных ревизионных служб при республиканских министерствах;

- передача к концу 1995 года Государственного комитета финансового контроля в ведение Министерства финансов и создание Комитета финансово-валютного контроля;

- создание института казначейства и преобразование его в Казначейство при Министерстве финансов к концу 1995 года в целях усиления контроля за исполнением доходов и расходов республиканского бюджета;

- создание по поручению Главы государства в апреле 1996 года Счетного комитета для выполнения более широких функций в сфере контроля за республиканским бюджетом.

Из поэтапных преобразований можно проследить как государство в поисках эффективного пути определяло новые цели и задачи: полнота поступлений в бюджет доходов, эффективность использования бюджетных средств, снижение монопольного влияния Министерства финансов и, наоборот, расширение его контрольных функций, совершенствование финансового контроля в более широком контексте, надзор за денежными операциями и контроль за состоянием государственного долга, целевое использование бюджетных средств и т.д.

Пройденный путь Казахстана за 14 лет подтверждает развитие рыночных отношений, функционирование хозяйственных и финансовых структур, присущих рынку, появление новых контролирующих государственных органов и независимых органов в виде аудиторских служб. Сегодня можно вполне критически подойти к вопросу о деятельности всех органов системы финансового контроля. Хотя права и обязанности этих органов, а также методы, применяемые ими, имеют свои особенности, тем не менее, на наш взгляд, присутствует дублирование, различные подходы к одной и той же проблеме, незавершенность в результатах контроля.

Между тем, тема организации и методов государственного финансового контроля, результативности контроля и его действенности остаются одной из важнейших задач системы управления финансовыми ресурсами государства, от объективного решения которой в значительной степени зависит дальнейшее развитие экономики в целом.

Отечественные ученые-экономисты и практики в сфере государственных финансовых органов однозначно признают слабость в управлении государственными финансами, показатели которых выступают критерием устойчивого развития экономики Казахстана в условиях глобализации и продвижении страны к стратегическим целям.

Существующая ныне в Казахстане структура финансового контроля, законодательно включающая внешний и внутренний контроль, осуществляемые соответствующими институтами, в целом требует глубокого теоретического, методологического и практического исследования и разработки Концепции финансового контроля в Казахстане на долгосрочный период.

На наш взгляд, нынешняя система отечественного финансового контроля только за расходованием бюджетных средств громоздка и малоэффективна. Из года в год проводимые на различном уровне сотни и десятки тысяч проверок при выявлении финансовых нарушений на огромные суммы завершаются взысканием сумм в бюджет государства не более 50-70%. Проблемы не освоения бюджетных средств, нецелевое использование средств республиканского и местных бюджетов, низкая ответственность администраторов

бюджетных программ в регионах, сокрытие налогов и наличие значительных объемов недоимок в сфере налогообложения остаются на повестке дня исполнительной власти и на законодательном уровне. Отсутствие четких взаимоотношений между органами финансового контроля, различные ограничения в работе контролирующих органов приводят к снижению эффективности функций всех существующих институтов контроля в стране.

Отмечая остроту проблем в сфере государственного финансового контроля в Казахстане в части правового регулирования организации и деятельности органов финансового контроля, расширения и уточнения перечня объектов финансового контроля, в вопросах полной ответственности за "прозрачность" финансов всех участников рыночных отношений, считаем назревшей проблемой необходимость проведения реформ в системе финансового контроля.

Рассматривая роль и место органов финансового контроля в нашей стране, считаем, что созданный десять лет назад Счетный комитет за этот период в рамках своих функциональных полномочий, достаточно эффективно осуществляет свою деятельность. Высказывая свое мнение относительно функционирования Счетного комитета в нашей стране, представленного все эти годы на высоком государственном уровне, считаем необходимым выделить данный институт главным звеном в системе государственного финансового контроля.

УДК: 336 (574)

Г.М. Шакаримова, Г.Д. Нурмадиева

Государственный университет имени Шакарима города Семей
Казахстан, г. Семей, Gulnaranurdau@mail.ru

ФИНАНСОВЫЙ РЫНОК КАЗАХСТАНА В УСЛОВИЯХ НЕСТАБИЛЬНОСТИ МИРОВОЙ ЭКОНОМИКИ

В Послании Президента Назарбаева Н.А. к народу Казахстана «Рост благосостояния казахстанцев: повышение доходов и качества жизни» от 05.10.2018г. одной из поставленных задач является усиление роли финансового сектора в развитии реальной экономики и обеспечение долгосрочной макроэкономической стабильности.

Президент подчеркнул, о необходимости повышения эффективности управления пенсионными активами и ресурсами системы социального страхования, реально развивать альтернативные финансовые инструменты – рынок ценных бумаг, страхование и так далее.

Как отмечается в Послании, важную роль в обеспечении бизнеса иностранными инвестициями, доступом к капиталу должен сыграть Международный финансовый центр «Астана».

Одним из направлений развития финансового сектора является обеспечение Нацбанком совместно с Правительством оздоровления финансового и реального секторов, проведения комплексной антиинфляционной политики.

Финансовый рынок – сфера проявления экономических отношений между продавцом и покупателями финансовых ресурсов и инвестиционных ценностей.

Изменения, происходящие внутри финансового рынка, оказывают заметное влияние на реальный сектор, государственные финансы и другие сферы.

Регулятором финансового рынка выступает Национальный Банк Республики Казахстан. Основная задача финансового регулятора состоит в обеспечении стабильности рынка и ограничении рискованных позиций его участников независимо от выполняемых ими функций.

Одними из важных задач государственного регулирования финансового рынка являются обеспечение надлежащего уровня защиты интересов потребителей финансовых услуг, а также создание необходимых условий для устойчивости и стабильности финансового сектора.

Как известно, финансовый сектор республики является одним из наиболее динамично развивающихся отраслей экономики. Механизмы отечественной финансовой системы, оказывая технологически современные посреднические услуги, непосредственно способствуют качественному и количественному росту экономики.

Одной из актуальнейших и принципиально важных проблем сегодня является укрепление финансовой системы и обеспечение выхода национальной экономики на траекторию роста и социального развития. Это требует консолидации усилий как государственного аппарата, так и всей общественности, интеллектуального потенциала ученых и целенаправленной энергии предпринимателей. Именно от общих усилий и результативных действий зависит предоставление необратимости тем позитивным сдвигам, которые впервые достигнуты на пути стабилизации экономики и выхода ее из кризиса.

К моменту падения цен на нефть в 2014 году финансовая система Казахстана подошла в относительно устойчивом состоянии. Первая девальвация тенге на 19% к доллару (в феврале 2014 года) существенно не ухудшила ожидаемое финансовое состояние банков и компаний нефинансового сектора, хотя и была потенциально важным триггерным событием. В отсутствие острой фазы кризиса девальвационные ожидания привели к началу роста долларизации депозитов населения и нефинансовых компаний (даже с учетом эффекта валютной переоценки); данные изменения носили поступательный характер.

В течение практически всего 2014 года резкого роста асимметрии информации и неопределенности, угрожающего системной стабильности, не наблюдалось. Однако в декабре 2014-го на российском межбанковском рынке фактически остановилось кредитование, возник существенный дефицит ликвидности в банковской системе, а изменение курсовых ожиданий привело к паническому спросу на валюту. Центральный банк РФ в ответ на эти тенденции принял решение о резком повышении ключевой ставки и отказе от сглаживания колебаний валютного курса. Сохранение привязки тенге к операционному ориентиру не сдержало роста девальвационных ожиданий в Казахстане. В результате укрепления тенге к рублю началась ускоренная долларизация депозитов и рост склонности к импорту у населения и юридических лиц. На фоне интервенций со стороны регулятора и роста предпочтения ликвидности (в том числе в виде наличности в тенге) ее определенный дефицит сложился и в финансовой системе Казахстана – это было вторым триггерным событием после начала падения нефтяных цен. Влияние данного триггерного события на уровень финансового стресса было ощутимо: банки и нефинансовые компании, зависимые от краткосрочного финансирования, оказались на грани реализации риска рефинансирования и возникновения неплатежей.

К началу 2015 года степень неопределенности существенно возросла: финансовая система характеризовалась высокой волатильностью объемов операций, ставок и доходностей по разным инструментам. Этот эпизод индекс ACRA SFSI KZ отмечает как менее острый, но более продолжительный по сравнению с эпизодом начала 2009 года.

В результате реакции населения и банков на неопределенность заметно вырос валютный дисбаланс в финансовом секторе. В результате в конце 2015 года, когда НБРК отказался от фиксированного валютного курса, изменения, произошедшие в ожидаемом состоянии компаний, оказались существенно сильнее, чем в начале 2014 года. Этот эпизод индекс фиксирует, как сопоставимый по остроте и более продолжительный, чем кризис 2009 года.

Ситуация в финансовой системе стала вызовом для регулятора. Основным инструментом монетарной политики НБРК – как и у Банка России – была базовая ставка (в противовес валютным интервенциям). В результате резкого роста краткосрочных ставок уровень долларизации депозитов снизился, а активы в тенге стали более привлекательными, что сгладило проблему ликвидности по сравнению с эпизодом конца 2014 года. Эмиссионное финансирование бюджетного дефицита поддерживает ликвидность финансового сектора и в декабре 2017 года.

По состоянию на декабрь 2017 года основной структурной проблемой финансовой системы Казахстана, по мнению АКРА, является медленно сокращающийся валютный дисбаланс в банковском секторе. В условиях свободно плавающего курса тенге этот фактор может стать источником системного риска.

Дисбаланс ликвидности в 2013–2016 годах, судя по всему, реализовался в росте просрочек по кредитам торговли и строительства, наблюдаемый в 2017 году. Его причиной могло стать начавшееся в 2015-м сокращение реальных доходов населения. Секторальный масштаб проблемы делает ее менее значимой, чем валютный дисбаланс.

Отсутствие новых триггерных явлений на декабрь 2017 года позволяет финансовой системе Казахстана находиться в относительно устойчивом состоянии – уровень индекса ACRA SFSI KZ составляет 15% от максимальных наблюдавшихся значений. Однако следует отметить, что ситуация может быстро измениться из-за сохраняющихся относительно высоких дисбалансов ликвидности и иностранной валюты.

По данным Комитета по статистике Министерства Национальной экономики Республики Казахстан в ноябре 2018 года инфляция составила – 0,4%, с начала года – 3,3% (за январь-ноябрь 2017 года – 4,2%). Годовая инфляция сложилась на уровне 6,1% и находится внутри целевого коридора.

Национальный Банк Республики Казахстан принял решение повысить базовую ставку на 0,25 процентного пункта до 9,25% с сохранением существующего коридора +/-1%. Такое решение было обусловлено усилением проинфляционных рисков, обозначенных при принятии предыдущих решений об уровне базовой ставки, в том числе через влияние на инфляцию колебаний обменного курса.

Новый уровень базовой ставки позволит повысить спрос на тенговые активы и сохранить денежно-кредитные условия на уровне, близком к нейтральному. Необходимость ужесточения денежно-кредитных условий будет определяться соответствием прогнозируемой инфляции по её целевому коридору.

Для повышения эффективности денежно-кредитной политики Национальный Банк видит необходимость в дальнейшем улучшении краткосрочной предсказуемости таргетируемой ставки.

Список литературы:

- 1.Послание Президента Назарбаева Н.А. к народу Казахстана «Рост благосостояния казахстанцев: повышение доходов и качества жизни» от 05.10.2018 г.
- 2.Финансы: Учебник / Р.К.Серкебаева, Р.У.Смагулова.-Алматы:ТОО «BOOKPRINT»,2014.-320с.
3. Оситуации на финансовом рынке. Пресс-релиз №32, 27 сентября 2018 года, г.Алматы. //Банки Казахстана. – 2018. – №10.-с.2-8.
- 4.А.Мурычев О проблемах и направлениях развития финансовых рынков в странах СНГ и ЕС//Банки Казахстана. – 2018. - №19. – с.41-43.

ҚАЗАҚСТАН ЭКОНОМИКАСЫН ЖАҢҒЫРТУ – ҰЛТТЫҚ ВАЛЮТА ЖӘНЕ МЕМЛЕКЕТТІҢ ТҰРАҚТЫЛЫҚ ФАКТОРЫ

МОДЕРНИЗАЦИЯ ЭКОНОМИКИ КАЗАХСТАНА – ФАКТОР СТАБИЛЬНОСТИ НАЦИОНАЛЬНОЙ ВАЛЮТЫ

УДК: 331.526

Ж.А. Абылкасимова, М.М.Алибаева

Семей қаласының Шәкәрім атындағы мемлекеттік университеті
Қазақстан, Семей қ., zhibekmm@mail.ru

ЖҰМЫСПЕН ҚАМТУ МӘСЕЛЕСІ ЕЛ ЭКОНОМИКАСЫНЫҢ ЖӘНЕ ХАЛЫҚТЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК ЖАҒДАЙЫНЫҢ ТҰРАҚТЫЛЫҒЫНЫҢ НЕГІЗГІ КӨРСЕТКІШ РЕТІНДЕ

Біздің мемлекетіміздің дамуының және гүлденуінің берік іргетасы әрі кепілі болған еліміздің басты заңы – Қазақстан Республикасы Конституциясының қабылданғанына биыл он сегіз жыл толып отыр. Оның негізінде, елімізде біздің қоғамымыздың басты құндылығы саналатын адамның дамуына, оның әл-ауқатын арттыруға бағытталған ауқымды қайта құрулар жүзеге асырылды. Қазақстанның тәуелсіздік жылдарында халық өмірінің сапасын арттыру мәселесі мемлекетіміздегі әлеуметтік саясаттың маңызды міндеті саналды және солай болып қала бермек. «Қазақстан-2030» Стратегиясына сәйкес әлеуметтік қамсыздандырудың ұлттық үлгісі қалыптастырылды және халықтың әл-ауқатын арттыруға бағытталған бірқатар маңызды әлеуметтік бағдарламалар қабылданды. Халықты жұмыспен қамтудың тұрақты өсуі – бұл біз қол жеткізген алғашқы маңызды нәтиже.

Экономикадағы аса маңызды көрсеткіш халықты жұмыспен қамту болып табылады. Оның нарықтық экономикаға көшу жағдайында кез келген елдің алдында тұрған көптеген проблемалардың арасында ең өткір мәселелердің бірі жаппай жұмыссыздық қаупі болып табылады.

Қазіргі уақытта еліміздегі жұмыспен қамту мәселесі кез-келген ел экономикасының, соның ішінде халықтың әлеуметтік жағдайының негізгі көрсеткіші болып табылады.

Еңбек нарығы - құқықтық нормалармен реттелетін және жұмыс күшінің сұранысы мен ұсыныстарын теңдестіретін әдіс ретінде көрінетін жұмыс күшін, оның жалдануы мен төлемін қалыптастыру, бөлу және қайта бөлу барысында пайда болған әлеуметтік-экономикалық қатынастардың жүйесі. Жұмыспен қамту - адамдардың қоғамдық пайдалы қызметтерге өздерінің қажеттілігін қанағаттандыру мақсатымен қатысуы себепші болған әлеуметтік-экономикалық құбылыс. Жұмыссыздық деңгейі – еңбек нарығының негізгі индикаторы. Бұл көрсеткіш еңбекке жарамды халықтың қаншасы жұмыспен қамтылғанын анықтайды.

Жұмыспен қамту мәселесіне қатысты ҚР Үкіметі 2016 жылдың 29 желтоқсанында 2017 - 2021 жылдарға арналған Нәтижелі жұмыспен қамту және жаппай кәсіпкерлікті дамыту Бағдарламасын бекіткен болатын.

Жұмыссыздықтың күшеюіне жол бермеу үшін жергілікті атқарушы органдармен Нәтижелі жұмыспен қамту және жаппай кәсіпкерлікті дамыту бағдарламасы іске асырылып жатыр. 2018 жылға 106,9 млрд теңге қарастырылған. Оның 66,3 млрд-ы республикалық бюджеттен және 40,6 млрд-ы жалпы сипаттағы трансферттер түрінде.

2018 жылдың 1 сәуіріндегі деректер бойынша Нәтижелі жұмыспен қамту және жаппай кәсіпкерлікті дамыту бағдарламасымен 111 мың адам қамтылған. Олардың 71,9 мыңы, яғни 64,6 % жұмыссыз. 4,4 мың адам, яғни 4% өзін-өзі жұмыспен қамтығандар.

Бірінші бағыт техникалық және кәсіптік біліммен және қысқа мерзімдік оқумен қамтамасыз ету. Бағдарламаның осы бағытымен былтырдан бері 20 170 адам оқып жатыр.

Олардың барлығы шәкіртақымен, күнделікті бір реттік ыстық тамақпен және жолақымен қамтылған.

Биыл I тоқсанының қорытындысы бойынша 9 мыңнан астам адам еңбек нарығында сұранысқа ие мамандықтарды игеру үшін қысқа мерзімдік кәсіптік оқуға жіберілді. 2018 жылы 36 мың адамды қамту жоспарланған.

Екінші бағыт жаппай кәсіпкерлікті дамытуды көздейді.

Өткен мерзім ішінде 218 шағын несие берілді. 2018 жылдың соңына дейін тағы 4 064 несие беру жоспарланған.

«Бастау-Бизнес» жобасы аясында өз кәсібін бастаған адамдарға кәсіпкерлік негіздері үйретіліп жатыр. 2018 жылы аталған жобамен 30 000 адамды қамту жоспарланған.

Үшінші бағыт халықты жұмыспен қамтып, еңбек ресурстарының мобильділігін пайдалана отырып, еңбек нарығын дамытуды қарастырады.

2018 жылдың 1 сәуіріне дейін 45 мыңнан астам адам еңбек нарығында “пайда болған” бос орындарында жұмысқа тұрды. Бұдан бөлек, 13 мың адам немесе 77,2% әлеуметтік қызметке орналастырылды. Жыл соңына дейін Бағдарламаның осы бағыты 16 мыңнан астам адамды қамтиды.

Жастар практикасына шамамен 9 мың адам тартылды. Бұл - жоспардың 43,7%. Биыл 20 мыңнан астам жас маман жастар практикасы аясында жұмысқа орналастырылады.

Сонымен қатар қоғамдық жұмыстарға 30 мыңдай адам тартылмақ. Бұл бойынша биыл 73 мыңнан астам адамды қамту қарастырылған.

Үстіміздегі жылы 2 мыңға тарта отбасы мен 600-ден астам оралман отбасыны қоныстандыруға квота қарастырылды. Есептік мерзім ішінде мамандарға мұқтаж аймақтарға 155 отбасы көшірілген. Бұл - шамамен 600-ден астам адам.

Бұдан бөлек 2018 жылдың I тоқсанының қорытындысы бойынша республикада 55 617 жұмыс орны ашылды, олардың 47 873 – тұрақты жұмыс орындары.

Өзге аймақтардың ішінде Атырау облысы (8 618) мен Алматы қаласында (7 607) көп жұмыс орны ашылған.

Жұмыспен қамтудың мемлекеттік саясаты тетігін жүзеге асырудың негізгі элементтері мыналар болып табылады: институционалдық және құрылымдық жаңғыртуды, Қазақстан Республикасы Үкіметінің 1996-1998 жылдарға арналған тереңдетілген реформалар жөніндегі іс-қимыл бағдарламасын жүзеге асыру кезінде халықты жұмыспен қамтуды және жұмысшы күшінің бәсекелестік қабілеті жоқ салалар мен өндірістерден бәсекелестік қабілеті барларға кетуін жүзеге асыру; нарықтық экономика талаптарын қанағаттандыратын кәсіптер мен мамандықтар бойынша кәсіби даярлау және қайта даярлау сияқты салаларда адамдық капиталды инвестициялау; жаңа технологияны экономиканың еңбек ұсынысына жағымды ықпал жасауға қабілетті көп еңбек сіңіруді қажет ететін секторларына инвестициялау; халықты жұмыспен қамтуға жәрдемдесу, жұмыспен қамтудың аймақтық бағдарламалары жөніндегі бағдарламалық шараларды жасау және жүзеге асыру; жұмыссыздарды қайта біліктендірудің және кәсіби оқытудың оның ішінде кадрларды ішкі фирмалық қайта дайындаудың икемді жүйесін ұйымдастыру; қоғамдық жұмыссыздарды ұйымдастыруды жетілдіру; жұмыссыздарға ақпараттық және басқа да делдалдық қызметтер көрсету; жұмыспен қамтудың және жұмыссыздықтың мониторингін ұйымдастыру, кәсіпкерлікті қолдаудың және дамытудың инфрақұрылымдарын құру.

Орта мерзімдік келешекте жұмыспен қамту саясатын жүзеге асырудың негізгі тұтқалары: кәсіпорындарды реформалаудың, оның ішінде кәсіби бағдар қызметін көрудің, босаған қызметкерлерді кәсіби оқыту және қайта даярлаудың нәтижесінде жұмыссыздықтың өсуіне ықпал ететін факторларды бейтараптандыру; макроэкономикалық стратегия шеңберінде мемлекеттік әлеуметтік саясат жүргізу; кәсіпкерліктің және өзін-өзі қамтудың, шағын және орта бизнестің бизнес-орталықтарда шағын бизнес инкубаторларын құру, шағын бизнес орталықтарын қолдау, кәсіпкерлік дағдыға оқыту ресурстарын кеңейту жолымен еңбектің келешекті саласы ретінде дамуына жәрдем көрсету; халықты, әсіресе селолық жерлерде жұмыспен қамтуға жәрдемдесудің арнаулы бағдарламасын жасау және жүзеге асыру; ішкі

еңбек рыногын қорғау және шетел жұмысшылары мен мамандарының еңбегін пайдалануды шектеу, экономикалық даму бағдарламалары мен шетелдік фирмалардың қатысуымен жасалған контрактілерді жергілікті халықты жұмыспен қамтамасыз ету және оны қаржыландыру тұрғысында сараптамалау және т.б.

Жұмыспен қамту саясаты аймақтық, жергілікті ерекшеліктерге сай ескеріліп жүзеге асырылуы қажет.

Жұмыспен қамту саясатын жүзеге асыру мақсатында Қазақстан Республикасының Үкіметі тиісті заңдар мен басқа да нормативтік-құқықтық актілерді әзірлеуді көздейді. Оларды жүзеге асыру өндірістің тиімділігін арттыруға, республиканы әлеуметтік-экономикалық дамыту мен реформаларды жүргізудің жалпы бағытын жүзеге асыру саласында стратегиялық мақсаттарға сәйкес халықты жұмыспен қамту проблемаларын мақсатты, жүйелі және кешенді жүзеге асыруға, сонымен қатар ел экономикасының, халықтың әлеуметтік тұрақтылығын қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1) Бейсенов, С. Д. Рынок и проблемы занятости в РК : оқулық С. Д. Бейсенов.- Алматы, 1999.- 2 Қазақстандағы кадрларды іріктеу және орналастыру мәселесі С. Колдыбаев ой. 2011. №7. С. 20

2) Е.Абулхатин «Жұмыспен қамту бағдарламасы аясында 400 мыңнан астам қазақстандық жұмысқа орналасады», Қазақстан Республикасы еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрлігінің ресми сайты Режим доступа: (<http://www.enbek.gov.kz/kk/node/349331>)

УДК: 334.02

Ж.А. Абылкасимова, С.М. Ахтаева

Государственный университет имени Шакарима города Семей
Казахстан, г. Семей, sauleahtaeva@mail.ru

ПОВЫШЕНИЕ ФИНАНСОВОЙ ГРАМОТНОСТИ НАСЕЛЕНИЯ

В Казахстане уровень финансового образования населения на не высоком уровне. Это наследие времен социалистического периода, когда финансовое планирование семьи сдерживалось ограниченными возможностями потребления и относительной стабильностью доходов.

В настоящее время ответственность и риск принятия решений, которые могут оказывать серьезное влияние на жизнь и будущее, переданы от государства гражданам, а финансовые услуги становятся все более разнообразными, что означает необходимость делать осознанный выбор.

На государственном уровне признается необходимость в базовом финансовом образовании и просвещении, которые представляют собой предоставление знаний, навыков и подходов для усвоения положительной практики управления деньгами в вопросах зарабатывания, трат, сбережений, заимствований и инвестирования.

Основы финансовой грамотности, как и любой другой, закладываются в детстве. Еще в августе 2009г был издан приказ Министерства Образования и науки «Об утверждении Типовых учебных программ по основам экономики и финансовой грамотности. Финансовая грамотность во многих школах не преподается, в остальных интегрирована в предметы «Познание мира».

В настоящее время важность финансового образования значительно возросла по двум основным причинам:

1. ответственность и риск принятия решений, которые могут оказывать серьезное влияние на жизнь и будущее каждого человека, передаются от государства гражданам;

2. финансовые услуги, государственная поддержка становятся все более разнообразными, что означает, что необходимо делать трудный выбор из широкого выбора вариантов.

В текущих условиях жесткой конкуренции на рынке каждый человек должен проявлять экономическую активность. Финансовая грамотность важна особенно для тех, кто хочет создать свой бизнес и посвятить свою жизнь любимому делу. Важно видеть потребности общества и быть готовым предоставлять именно те товары и услуги, которые востребованы обществом. Кроме этого, нужно учиться правильно планировать свои доходы и расходы, касающиеся как бизнеса, так и семьи. Тогда можно быть уверенным в своем будущем и смело открывать, развивать свой бизнес.

Кроме этого, сейчас в Казахстане реализуются программы государственной поддержки предпринимательства и каждый бизнесмен имеет право стать участником этих программ. Возникает вопрос спомощью каких механизмов можно решить проблему низкой финансовой грамотности?

Необходимо усилить консультационную сферу финансовым организациям различного профиля. Из-за недостаточности этой работы и происходит основная часть конфликтов и проблем. Во многих зарубежных банках с клиентами могут работать только те сотрудники, которые прошли несколько аттестаций. Работать с клиентами, которые берут дорогие кредиты это привилегия для менеджера.

На данный момент угражданам РК должна быть заинтересованность в повышении своей грамотности. Грамотный потребитель сможет предъявлять высокие требования к качеству продуктов и услуг. Некомпетентность граждан в денежных вопросах, принятие ими неправильных финансовых решений повышают уровень финансового мошенничества, способствуют росту недоверия населения как к государству, так и к финансовому рынку. Отсутствие финансового менталитета в глобальном понимании чревато в целом снижением качества жизненного уровня людей, повышением социальной нагрузки.

Необходимо отметить, что в настоящее время наиболее активно развитием финансовой грамотности занимается Национальный Банк Республики Казахстан (НБРК). Национальный Банк Казахстана запустил работу сайта FinGramota.kz. На сайте представлено 8 разделов: «Национальная валюта», «Депозиты», «Кредита», «Страхование», «Семейный бюджет», «Платежи и переводы», «Нормативно-правовая база», «Пенсионная система». Также на Fingramota.kz представлены курсы валют, новости финансов, видеогалерея с выпусками передач по финансовой грамотности и многое другое. Встречи с населением – очень эффективный инструмент содействия не только по повышению финансовой грамотности населения, но и обратной связи. Национальный банк РК проводит семинары на казахском и русском языках, на которых распространяются раздаточные материалы, видеоролики, лифлеты на тему семейного бюджета, депозитов и кредитов. Лифлеты содержат не только тематическую информацию, но и список полезных контактов – адреса омбудсменов, Первого кредитного бюро и т.д.

В заключении можно сказать, что финансово образованные граждане – это залог финансового здоровья, в том числе и экономики страны.

Список литературы:

1. <https://kursiv.kz>
2. <https://prodengi.kz>
3. <http://www.kp.kz>
4. <http://www.fingramota.kz>

М.Х.Айдарханов, Есенбекова З.Ж.
Семей қаласының Шәкәрім атындағы
мемлекеттік университеті
Қазақстан . Семей қ., amirkhat.kz@mail.ru

БАЗАЛЫҚ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ПӘНДЕРДІ ОҚУДЫ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТҰРҒЫДАН ЗЕРТТЕУ

Экономикалық ойдың даму динамикасы жекелеген экономикалық қатынастарды, ұлттық экономикаларды және әлемдік жаһандануды дамытудың жаңа заманауи үрдістеріне негізделген. Экономикалық білім беру жүйесінде бұл, ең алдымен, экономикалық теорияны базалық ғылым ретінде жаңғыртуды қажет етеді.

Экономикалық теория курсы оқып кеткен көптеген студенттер заманауи экономикадағы өзекті мәселелер бойынша қарапайым сараптамалық түсініктемелердің мазмұнын, оның ішінде жаңа экономикалық санаттарды, құбылыстар мен процестерді түсінуді біле алмайды.

Сонымен қатар, бүгінгі экономикалық теория мәні бойынша посткеңестік кеңістіктегі көптеген мемлекеттер үшін ХХ ғасырға дейінгі теория болып қала береді.

ХХІ ғасырдағы экономикалық ой-пікірлердің (қазіргі парадигмалар) жетістіктері, соның ішінде экономикадағы Нобель сыйлығының лауреаттарын зерттеулері {1} қолданылмайды.

Қаржы-экономикалық мамандықтар үшін экономикалық теория бойынша Жоғарғы оқу орындарындағы типтік оқу бағдарламасы моральдық ескірген. Ол Қазақстан, Ресей және басқа да постсоветтік республикалардың нарықтық экономикасын қалыптастыру кезеңінде қалыптасқан типтік білім стандарттарына сәйкес келеді.

Экономикалық теорияның жаңа даму үрдістерін қамтығанда фундаментализм, академия, жүйелік тәсіл сияқты экономикалық теорияның маңызды принциптерін шектеу қажет емес.

Базалық экономикалық ғылымда бір-біріне қарама-қайшы классикалық және кейнсиандық іргелі бағыттар байқалады, олардың айналасында неоклассикалық, неокейнсиандық бағыттар қалыптасты.

Қазіргі заманғы теориялар жеткілікті тереңдетілген түрде көрініс тапбаған.

Ресурстардың шектеулігі мәселесі барған сайын өзекті болып табылады.

Тұтынушылардың, кәсіпорындардың және мемлекеттің экономикалық мінез-құлқындағы шектеулі ресурстар мәселесі экономикалық теорияның кіріспе бөлігінде ғана емес, белгілі бір дәрежеде курстың әрбір бөлімінде көрініс табуы керек.

Мысалы, экономикалық теорияның макроэкономикалық құрылымында бұл бюджет тапшылығы және мемлекеттік қарыз.

Классикалық саясиэкономиканың негізін қалаушы Адам Смит «Мемлекеттік қарыздар» еңбегінде осы мәселеге қатысты тұтас бір тарауды арнады. Тұтыну

Қазіргі кезде "үнемділік", "жинақтау" сияқты ұғымдардың экономикалық мәні макроэкономикалық деңгейде ғана емес, микроэкономикалық деңгейде де артады.

Мысалы, жалақының өсуі номиналды табысты арттырады, бірақ сонымен бірге бір мезгілде инфляцияның өсуіне немесе жаппай жұмыссыздықтың өсуіне ықпал етеді, бұл халықтың нақты табысын төмендетеді. Бұл үлгі Филипс қисық сызығымен суреттеледі.

Басқа мысал. Экономикалық цикл құрылымында әрбір фраза қарама-қайшы себеп-салдарлық байланыстарды білдіреді .

2006-2008 жылдардағы әлемдік қаржы дағдарыс жаңа толқынын тудыруы мүмкін, әсіресе банк дағдарысы, жоғары инфляция және ипотека қарыз алушыларының төлем қабілеттілігінің күрт төмендеуі.

Дегенмен, экономикалық дағдарысты теріс құбылыс ретінде түсінудің дәстүрлі көзқарасы қалыптасқан. Айта кету керек, дағдарыс фазасы экономиканың өткір проблемаларын көрсетеді және осы проблемаларды шешудің қажеттілігін тудырады және тіпті инновациялық даму үшін алғышарттар жасайды.

Мысалы, 20-шы ғасырдың 70-жылдарындағы мұнай дағдарысы жапон автомобильдерінің жаңа шағын литражды модельдерін жасады. «американдықтардан гөрі бәсекеге қабілетті болды».

Бұл баламалы энергия көздерін табу және іске асыру үшін "Жасыл экономика" құрылысы ғана емес, сондай-ақ өмірлік маңызды болып табылады.

Бұл перспективалық идеяны одан әрі дамытудың бастаушы Қазақстан Республикасы болды, мұнда ЭКСПО-2017 «Болашақ энергиясы» Дүниежүзілік көрмесі ұйымдастырылды.

Экономикалық теорияны оқу кезінде «басқа да тең жағдайларда» деген болжамға көбірек назар аудару керек.

Атап айтқанда, бұл ұсыныс пен сұраныс экономикалық заңдар, айнымалы фактордың шекті өнімділігінің кемуі және басқалар

Бұл экономикалық заңдардың әрекетін ғылыми абстракция әдісін қолданбай түсіндіруге болмайды.

Мысалы, ең белгілі сұраныстың заңы баға факторы өзгерген кезде ғана әрекет етеді, ал сұраныстың басқа да бағалық емес факторлары өзгеріссіз қалады.

Іс жүзінде мүлдем басқа, сұранысқа бір мезгілде көптеген факторлар әсер етеді.

Бағалық және бағалық емес факторларының әсері графикалық талдау әдісімен неғұрлым дәл суреттеледі. Бұл базалық экономикалық ғылымның маңызды сипаты.

Экономикалық теория бойынша Типтік оқу бағдарламасында экономикалық мүдделер, экономикалық қауіпсіздік, сондай-ақ ұлттық экономиканың бәсекеге қабілеттілігі, диверсификациясы, ұлттық экономиканың инновациялық дамуы сияқты экономикалық санаттарды міндетті түрде көрсетуі тиіс.

Сонымен қатар, қазіргі жағдайда экономикалық теория қолданыстағы методологиялық және терминологиялық мазмұнды азайту қажет, ол көлемі бойынша өте үлкен.

Біздің ойымызша, экономика негіздерін оқып жатқан студенттер қабылдау үшін модельдік оқу бағдарламасына микро, макроэкономика және халықаралық экономикадағы кейбір күрделі ережелер енгізілген.

Оның үстіне, олар келесі оқшауланған экономикалық пәндердің тақырыптары болып табылады. Мысалы, сіз тұтынушылардың пайдасын барынша арттырудың түбегейлі теорияларын, жетілген бәсекелестік нарығында фирманың графикалық иллюстрацияларды зерделеуіңіз керек.

Бұл ережелер микроэкономика курсына қайталады және егжей-тегжейлі талданады және студенттердің базалық экономикалық пәнді алғашқы қабылдауы үшін артық кедергі жасайды.

Бірінші бәсекелестік модельдерінің ұғымдарын меңгеру орынды: жетілген бәсекелестік, монополистік бәсекелестік, олигополия, монополия, моносония, бұл типтік оқу бағдарламасында дұрыс ұсынылмаған. Осылайша, экономикалық теорияның бастапқыда экономикалық тәртіп ретінде, яғни микроэкономика, макроэкономика және халықаралық экономика сияқты сабақтастықты сақтау керек.

Демек, студент-экономист өз мамандықтарымен алғаш рет танысып, базалық пән ретінде экономикалық теорияның танымдық, практикалық, тәрбиелік және қызықты жақтарын күшейтуді қажет етеді. Экономикалық теорияның микроэкономикалық аспектісі ойын теориясын қосу арқылы тұтынушылар мен өндірушілердің ұтымды мінез-құлқын тереңірек зерттеуді қамтиды.

Отбасы бюджетінің ерекшеліктері, тұтынушылардың (студенттің) тауарларды, қызметтерді және экономикалық мінез-құлықты таңдаудың психологиясы сияқты қолданбалы және тиісті салаларды енгізу ұсынылады.

Ойын теориясы мен экономикалық теория саласындағы жетістіктері үшін 16 ғалым Нобель сыйлығының лауреаты атанды. Ойын теориясы микро және макроэкономикалық деңгейде ұтымды мінез-құлықты түсінуге үйретеді.

Мұндай мінез-құлықтың нәтижесінде барлық қатысушы тараптарға ең алдымен, экономикалық қатынастардың басты субъектісіне пайдалы болады.

Ойын теориясы - Парето тиімділігі деп аталатын ең жақсы балама.

Экономикалық теорияның макроэкономикалық аспектісі мемлекеттің дағдарысқа қарсы және тұрақтандыру шараларының қазіргі заманғы бағыттары сияқты өзекті мәселелерге назар аудару қажеттілігін тудырады; мемлекеттік қарыз, дефолт және қаржылық саясаттың рөлі; инфляция мен дефляция, оларды мемлекеттік реттеу; айырбастау бағамдары мен ұлттық валютаның құнсыздану саясатын, оларға әсер ететін факторларды анықтайды.

Екінші жағынан, студенттердің қабылдауы үшін экономикалық теорияны зерттеу кезінде мультипликатор әсері-акселератор; ұқыптылық парадоксы сияқты сұрақтар қиындық тудырады. Олар макроэкономика курсына жүйелі түрде оқытылады.

Экономикалық теорияның халықаралық жаһандық аспектісі, біздің ойымызша, адамзаттың қазіргі заманғы мәселелерінің теориялық дамуына бағытталуы керек. Бұл: климаттың жедел жылынуының жаһандық проблемасының экономикалық аспектісі; жаппай заңсыз көші-қонның, халықаралық экстремизм мен терроризмнің әлеуметтік-экономикалық салдарлары; оффшорлық аймақтар: ірі мемлекетаралық бірлестіктер мен әлемдік компаниялардың функционалдық рөлі; іскерлік белсенділіктің негізгі индекстері, биткойн мен Крипт валюта, халықтың әлем елдері бойынша әл-ауқатының көрсеткіштері. Базалық оқу пәндерінің білім беру мазмұнын реформалау қажеттілігі Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі ұсынған экономикалық теория, микроэкономика, макроэкономика бойынша оқулықтар жазу бойынша үлкен тәжірибеміз бар екенімен түсіндіріледі [4]. Біз кесте түрінде экономикалық теория бойынша типтік оқу бағдарламасын жаңғырту бойынша ұсынымдар береміз.

Ұсынылған кесте экономика теориясы бойынша типтік бағдарламаның мазмұнына қатысты толықтырулар мен қысқартулар арасындағы тепе-теңдікті қарастырады.

Кесте-1

№	Экономикалық теорияның құрылымдық бөлімдері	толықтыруға кеңес береміз	қосу орынды
1.	Экономикалық теорияның бастапқы базалық ережелері	Тек жетекші экономикалық мектептерде ғана тоқталу керек.	Қазіргі заманғы концепсиялар, соның ішінде ХХІ ғасырдағы экономикадағы Нобель сыйлығының лауреаттары.
2.	Экономикалық теорияның бастапқы базалық ережелері	Экономикалық теория тақырыбын кеңінен анықтаудың қажеті жоқ	Ғылыми абстракция әдісі. Қазіргі ақша. Квази ақша ұғымдарын тереңірек зерттеу
3.	Экономикалық теорияның бастапқы базалық ережелері	Натуралды шаруашылықтан тауар шаруашылығына тарихи аспектісі. Фишердің тендеуі	Экономикалық қауіпсіздік, тиімділік. Парето тиімділігі. Өрараптандыру және кластерді дамыту.
4.	Экономикалық теорияның микроэкономикалық аспектілері	Баға мен табыс бойынша сұраныстың икемділік коэффициенттері. Шекті пайдалылықтың кему заңы	Тұтынушылардың мінез-құлқы: тұтыну, үнемдеу және жинақтау.
5.	Экономикалық теорияның микроэкономикалық аспектілері	Шығындарды азайту және өндірушінің пайдасын арттыру формулалары. Өндірістік функция.	Джон Нэш ойындарының теориясы.

6.	Экономикалық теорияның макроэкономикалық аспектілері	Ұлттық табыстың компоненттері және жеке табысы	Мемлекеттің экономика-лық функциялары.
7.	Экономикалық теорияның микроэкономикалық аспектілері	Қысқа мерзімді және ұзақ мерзімді кезеңдердің Макроэкономикалық тепе-теңдігінің ерекшеліктері. Нэш Тепе-Теңдігі. Макроэкономикалық тепе-теңдікті қамтамасыз етудегі мемлекеттің, инвестициялаудың, жинақтаудың функционалдық рөлі. Ұқыптылық Парадокс	Экономикалық өсудің адами факторы: халықтың өмір сүру деңгейі, сапасы. Қазақстан Республикасы ЭМР басымдықтары. Дефляция, оның артықшылықтары мен кемшіліктері. Экономикалық циклдарды мемлекеттік реттеу: ынталандыру.
8.	Экономикалық теорияның микроэкономикалық аспектілері	Экономикалық дағдарыстардың себептері. 2007-2009 жылдардағы қаржы-экономикалық дағдарыс. Қаржылық пирамида.	Қазақстан Республикасында дағдарысқа қарсы шаралар мен әлеуметтік қорғау саясаты. Ең төменгі жалақының, есептік көрсеткіштердің, күнкөріс минимумының және тұтыну корзинкасы
9.	Экономикалық теорияның микроэкономикалық аспектілері		Мемлекеттік борыш, негізгі көрсеткіштері, қаржыландыру бағыттары. Дефолт. ҚР фискалдық саясатының басымдықтары. Валюталық бағамдар және девальвация саясаты
10.	Халықаралық экономика және жаһандық проблемалардың теориялық негіздері	Халықаралық еңбек бөлінісі және мамандану.	Мемлекетаралық экономикалық бірлестіктер мен одақтар (ЕО және т.б.). Әлем елдерінің іскерлік белсенділігі мен дамуының халықаралық көрсеткіштері. Доу-Джонс Индексі. Крипто валюта. Халықтың заңсыз көші-қонының, терроризм мен діни экстремизмнің әлеуметтік-экономикалық аспектілері. Қоғам дамуының демократия-лық негіздері, олардың экономикалық өсуге әсері.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Айдарханов М.Х., Кадыров Б.К. Актуальные вопросы модернизации курса экономической теории как базовой экономической науки//Вестник университета «Туран» - №4 216. – Алматы – С.290-296.
2. Высшее образование. Типовые учебные программы по специальностям «5В050600 – Экономика», «5В050600 – Бухгалтерский учет и аудит» «5В050600 – Финансы». Экономическая теория.-Алматы 2016.
3. Адам Смит «Исследование о природе и причинах богатства народов». Книга пятая «О доходах государя или государства», глава 3 «О государственных долгах». Государственное социально-экономическое издательство- Москва, Ленинград, 1935 г.
4. М.Х. Айдарханов Основы экономической теории (учебник). Изд-во «Фолиант»- Астана 2012; М. Айдарханов, С. Жұмашбекова Микроэкономика (оқу құралы) «Фолиант» баспасы - Астана 2016; М. Айдарханов, Л. Габдуллина Макроэкономика (оқу құралы) «Фолиант» баспасы - Астана 2013; М.

Л.А. Готман

Семей қаласының Шәкәрім атындағы мемлекеттік университеті, Қазақстан, Семей қ.
econombiznes@mail.ru

АУЫЛШАРУАШЫЛЫҒЫН ҚАРЖЫЛАНДЫРУ ПРОБЛЕМАЛАРЫ

Ауыл шаруашылығын қаржылай қолдау қоры ауылды жердегі кәсіпкерлікті өз қаржысымен қатар 2017-2021 жылдарға арналған Нәтижелі жұмыспен қамту және жаппай кәсіпкерлікті дамыту бағдарламасы бойынша тартылған қаржыдан несиелейді.

Ауыл шаруашылығы кез-келген мемлекеттің экономикасының негізгі салаларының бірі болып табылады. Қоғамның әлеуметтік-экономикалық дамуының тұрақты жұмыс істеуіне әсер ететін табысты даму. Агроөнеркәсіп секторының маңыздылығы халықтың азық-түлік өндірісі мен еңбек өнімділігін арттыру, экономиканың басқа салалары үшін шикізат өндірісі арқылы анықталады. Демек, ауыл шаруашылығы өндірісінің жоғары деңгейі елдің экономикалық және азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз етеді.

Тәуелсіздік жылдарындағы салмақты аграрлық саясат ауыл шаруашылығының түрлі салаларында тұрақтылық пен жоғары деңгейге қол жеткізуге мүмкіндік берді. Өсімдік шаруашылығында, механикаландыруда елеулі өзгерістер болды. Ауыл шаруашылық дақылдарының тұқымдық өндірісі айтарлықтай күшейді. Минералды тыңайтқыштар мен өсімдіктерді қорғау өнімдерін пайдалану артты.

Агроөнеркәсіптік кешендегі индикаторларды ұлғайтудың тағы бір алғышарты – шетелдік, жеке және отандық инвестициялардың айтарлықтай көлемі. Елдің ауыл шаруашылығындағы инвестициялық жағдайды жақсартуға ықпал ететін механизмдердің бірі субсидиялануда.

2017 жылдың 9 айында Қор тарапынан 39 миллиард теңгеге 10 мыңнан астам несие берілді. Жалпы, жылдың соңына дейін ауылдық шағын несиелеуге 41 миллиард теңге бөлу жоспарланған. Шарттар несие алушылар үшін өте тиімді: несиелеудің мерзімі – 6,5 жылға дейін, үстеме – жылдық 6% аспайды, тиімді сыйақы үстемесі – 6,7% дейін. Несиелеу мерзімінің үштен бір бөлігіне дейін жеңілдетілген мерзім бекітіледі. 2017 жылы Бағдарлама аясында ауылдық кәсіпкерлікті шағын несиелеуге 16,5 млрд теңге бөлініп, бүгінгі таңда оның 15,7 млрд теңгесі берілген. Одан бөлек 24,5 млрд теңге республикалық бюджеттен және Қордың өз қаржысынан бөлінді. Жалпы, осы жылы ауыл тұрғындары мен ауылшаруашылық тауар өндірушілеріне бөлінген қаржы 41 миллиард теңгені құрайды, бұл өткен жылмен салыстырғанда 6 миллиард теңгеге артық.

Қазіргі таңда ауылшаруашылық кооперативтер мен олардың мүшелері белсенді қаржыландырылуда. Несиелер келесі бағыттар бойынша бөлінуде: «Ынтымақ» несиелік өнім аясында – ет, сүт, жеміс-көкөніс өнімін шығару және сату жөніндегі кооперативтердің дамуына; «Береке» аясында – отбасылық мал бордақылау алаңдарына; «Игілік» бойынша – мал мен құстың басын сатып алу мен көбейтуге; «Ырыс» бойынша – отбасылық сүтті-тауарлы фермаларға. Осы бағыттар бойынша кооперативтер мен олардың мүшелеріне 20 млрд теңге бөлінген болатын.

Елімізде ауыл шаруашылығы саласын өркендетуге басымдық берілуде. Осыған орай аталған салаға жыл сайын мемлекеттік қолдау көлемі де ұлғайып келеді. Мәселен биыл ауыл шаруашылығы саласын несиелендіруге Республика бойынша 27 млрд теңге бөлінсе, соның 3,2 млрды Оңтүстік Қазақстан облысына бағытталып отыр. Өңірдегі жеке тұлғалар, шаруалар мен шаруа қожалықтарына несие алып, кәсібін дөңгелетуге толық мүмкіндіктер бар. Ол үшін қаржы ұйымдарына жүгіну қажет. Облыста ауыл шаруашылығын дамытуға 4 мекеме арқылы несие алуға болады. Олар:

«Аграрлық несие корпорациясы» АҚ

«Ырыс» микроқаржы ұйымы

«Ауыл шаруашылығын қаржылай қолдау қоры» АҚ

«ҚазАгроҚаржы» АҚ

Агроөнеркәсіптік кешен субъектілерін несиелендіру кезінде пайыздық мөлшерлемелерді несиелендіру бағдарламалары бойынша, жануар мен ауыл шаруашылығы техникасына лизинг, технологиялық жабдықтар, несие / лизинг шарттары бойынша: айналым қаражатын толықтыру, негізгі құралдарды сатып алу және т.б бөлінді. Қазіргі уақытта мемлекет субсидиялар түрінде ауыл шаруашылығын дамыту үшін айтарлықтай ақша салады, бірақ бұл саясаттың тиімділігіне объективті баға беруге ертерек. Өкінішке орай, мемлекеттік қаражаттар әрқашан ұтымды түрде және олардың мақсатына сай пайдаланылмайды. Елбасы өзінің ресми мәлімдемесінде «озық технологияларды енгізетін тауар өндірушілер, сұранысқа ие ауылшаруашылық өнімдерін ғана субсидия алуды қажет етеді» деп бірнеше рет атап өтті. Мемлекет тарапынан субсидияларды алатын кәсіпкер көбінесе өндірісін жаңғыртпайды, өндірістің көлемін ұлғайтумен айналыспайды, жаңа жерлерді дамытпайды.

Инвестициялық субсидиялар негізінен ірі өндірістерге бағытталған, олар шағын ауыл шаруашылық өндірушілеріне қол жетімді емес. Сонымен бірге, мақсатты индикаторлардың орындалуына бақылау жоқ;

Агроөнеркәсіптік кешен субъектілерін несиелеу, ауыл шаруашылығы техникалары мен жануарларды жалға беру кезінде, сондай-ақ технологиялық жабдықтар бойынша пайыздық мөлшерлемелерді субсидиялау: – ЕДБ-нің заемдар бойынша пайыздық ставкаларды төмендетуге ынталандырмайды; нысаналы көрсеткіштерге қол жеткізу көрсеткіштері есепке алынбайды; беру ережелері түпкілікті нәтиженің тиімділігіне сәйкес келмейді.

Қаржылық сауықтыру – дағдарыс төлемдерінің қайталануы, банкрот болу қаупі.

Өнеркәсіптің жоғары кредиттік тәуекелдеріне байланысты сақтандыру компаниялары мен кепілдіктер тиісті қызығушылық танытпайды.

Бір жыл ішінде ҚҚС сомасын субсидиялау сатып алу ұйымдарында төленеді; субсидиялар жылдық жиынтық табыстың бір бөлігі болып табылады, бұл субсидияларды төлеудің негізгі шарты болып табылатын ауыл шаруашылығы өнімдерін сату үлесін азайтады.

Алайда, басқа да мәселелер бар – мемлекет пен кәсіпкер арасындағы заңсыз делдалдық рөлі (атқарушы биліктің көлеңкелі құрылымдары) көптеген жағдайларда мемлекеттің жоспарлы қолдауын соңғы алушыға жеткізуге мүмкіндік бермейді.

Нақты мөлшер жыл сайын дақылдардың нарықтық бағасына және басқа факторларға байланысты. Ауыл шаруашылығының субсидияларының басым бөлігі бидай, жүгері, соя, күріш, мақта қоса алғанда, бірнеше ірі дақылдардың фермерлеріне бағытталған. Шамамен миллиондаған фермерлер мен жер иелері федералды субсидияларды алады, бірақ төлемдер ірі өндірушілерге қатты бейім.

Шаруа субсидияларын жоюдың алты себебі

Субсидиялар байлықты қайта бөледі. Ауыл шаруашылық субсидиялар салық төлеушілердің кепілдендірілген шаруашылықтарына және жер иелеріне табыстары. Саясаткерлер шағын фермерлерді қолдайтынын айтса да, шаруашылық субсидияларының басым бөлігі ең ірі шаруа қожалықтарына барады. Экономист Винсент Смит шаруа қожалықтарының 15 пайызы фермерлерге барлық субсидиялардың 85 пайызынан астамын алады деп тапты.

Субсидиялар экономикаға нұқсан келтіреді. Үкіметтің араласу дәрежесі және ауыл шаруашылығындағы микроаймақ ерекше. Көптеген салаларда, нарықтық бағаның теңгеріміне сұраныс пен ұсыныс, кіріс инвестицияларды, кәсіпорындардың тәуекелділігін және кәсіпкерлерді сапаны жақсарту және шығындарды азайту үшін жаңартады. Бұл нарықтық тетіктер американдық ауыл шаруашылығында әлсіреді және азайып кетті, соның нәтижесінде өндірістің артық өндірісі, бұрмаланған жерді пайдалану, ауылшаруашылық дақылдарын таңдау, жер құнының көбеюі және шығындарды бақылау жеткіліксіз.

Жанжалға жататын субсидиялар. Барлық мемлекеттік субсидиялау бағдарламалары секілді, фермерлік бағдарламалар бюрократиялық қалдықтар мен алушы алаяқтармен де қолданылады. Мәселелердің бірі фермадағы субсидиялардың дұрыс төленбеуі, себебі

фермерлер заңды субсидияларды шектеу үшін бизнес-құрылымдарды құрып отыр. Тағы бір проблема - Конгресс және АҚШ Ауыл шаруашылығы министрлігі ақшасыз төлемдерді абайлап таратады, ал төлемдер қажет емес фермерлерге беріледі.

.Субсидиялар қоршаған ортаға зиян тигізеді. Федералдық фермерлік саясат қоршаған ортаға әр түрлі жолмен зиян тигізеді. Субсидиялар өнімді өндіруге неғұрлым жақсы ауыл шаруашылық жерлерін тартатын артық өндіріс тудырады. Нәтижесінде саябақтарға, ормандарға, жайылымдарға және сулы-батпақты алқаптарға пайдаланылуы мүмкін аудандар ауыл шаруашылығының тиімділігін төмендетуге кедергі келтірді.

Ауыл шаруашылығы субсидияларсыз өседі. Егер АҚШ-тың шаруашылық субсидиялары тоқтатылған болса және ауылшаруашылық нарықтары реттелсе, ауыл шаруашылығы өзгертін болады. Әртүрлі дақылдар егіледі, жер пайдалану өзгереді, кейбір шаруашылықтар қысқарады, ал басқалары кеңейеді. Бірақ мықты және жаңашыл индустрия пайда болады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. 2017-2021 жылғы АӨК дамудың мемлекеттік бағдарламасы
2. Об итогах работы Министерства сельского хозяйства Республики Казахстан за 2016, 2017 год <http://mgov.kz/ru/napravleniya-razvitiya/apk-kazahstana/>
3. Назарбаев Н. А. Послание Президента Республики Казахстан народу Казахстана «Социально-экономическая модернизация – главный вектор развития Казахстана» от 27 января 2012 г.

УДК:327.13

Есенбекова З.Ж., Нұралина К.Т., Турусбекова А.С.
Семей қаласының Шәкәрім атындағы мемлекеттік университеті
Қазақстан, Семей қаласы, e-mail: nuralina73@mail.ru

ШЫҒЫС ҚАЗАҚСТАН ОБЛЫСЫНДА ЖҮН ӨНДЕУ ДАМУЫНЫҢ ТЕНДЕНЦИЯЛАРЫ

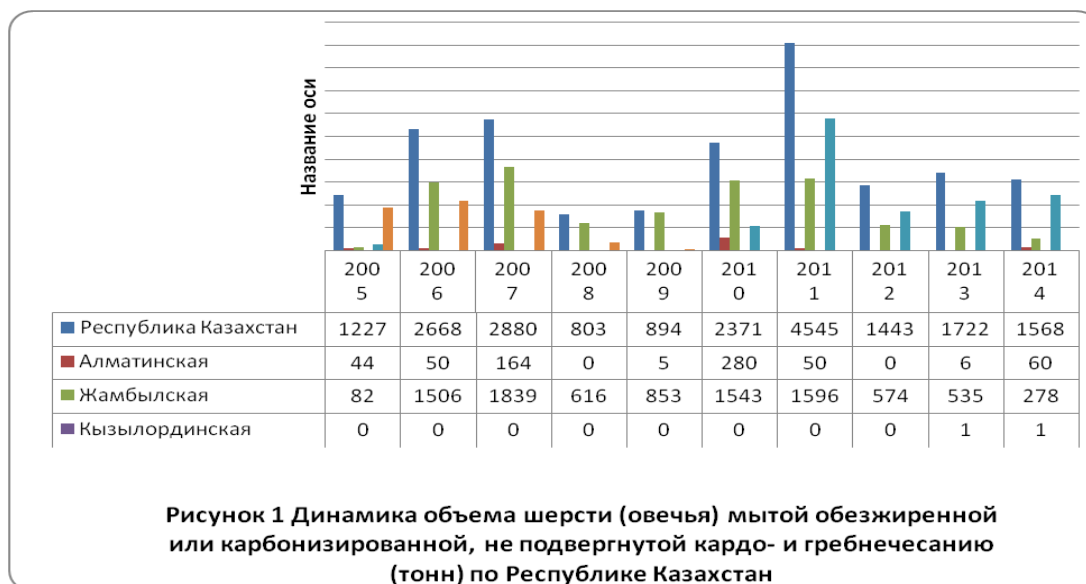
Елбасы «Жаңа онжылдық – жаңа экономикалық өрлеу – Қазақстанның жаңа мүмкіндіктері» атты халыққа Жолдауында бес басым бағытқа айрықша тоқталған. Соның бірі – индустриялық бағдарламаны дамыту. Оның тапсырмасы бойынша қолға алынған Үдемелі индустриалды-инновациялық даму мемлекеттік бағдарламасы аясында жеңіл өнеркәсіпті өркендетудің жоба-жоспары әзірленген болатын. Құжатта шикізатты өндеп – дайын өнімді сыртқы нарықтарға шығару, жоғары сапалы өнім өндіріп – жеңіл өнеркәсіп өнімдеріне деген ішкі нарық қажеттілігін толықтай қамтамасыз ету және еңбекке қабілетті халықты жұмыспен қамту мәселесі тайға таңба басқандай анық көрсетілген. Статистикалық мәліметтерге сәйкес 2017 жылы Қазақстанның жеңіл өнеркәсібі 7,3%-ға өссе, өндіріс көлемі 96 млрд 700 миллион теңгені құраған. Қазіргі уақытта күнделікті киім дайындауға қабілетті 200 кәсіпорын жұмыс істеп тұр. Өндеуші өнеркәсіп құрылымында жеңіл өнеркәсіп үлесі тек 1,1% құрайды, ал жалпы өнеркәсіптік өндіріс құрылымында 0,36% [4].

Дүние жүзінде жүнді қолдану арқылы киімдерді дайындау 1 млн. т. Бірақ бұл өнімдерде таза жүннің құрамы 667,5 мың тоннаны құрайды. Қалған үлесті басқа натуралды және синтетикалық талшықтар алады. Нарықта жүн немесе жүн-мақта өнімдерін қолданып, дайындалған жартылай синтетикалық өнімдер кең таралған. Жүннен жасалған киім жүнге негізгі сұранымды қамтамасыз етуде. Жүн өнімдері саласының қуаты жағынан екінші орынды кілем және еден төсемелері өндірісі құрайды.

Кілемдер бірлікке шағып есептегенде жүн трикотажимен салыстыруға келмейді, бірақ массасы жағынан екі еседей аз. Кілемдер жүннен жасалған бұйымдардың жалпы массасынан

35% құрайды, себебі бір кілемнің салмағы жүн трикотажи бұйымдарының бірнеше жүзінен артық тартады.

Өнеркәсіпте өңделетін жүннің негізгі массасын қой жүні құрайды. Жүннің біраз бөлігін ешкі, түйе, жылқы, сиыр, бұғы, ит, лама, як, кояннан алады. Жүннің барлық түрлерінің жалпы өндірісінде қой жүнінің үлесі 96% құрайды. Дүние жүзінің есепке алынған 603 қой тұқымының барлық түрінен негізгі бөлігі биязы, жартылай биязы, жартылай қатты және қатты жүнді қойлар жүн өндірісіне бейімделген.



Қой шаруашылығы дамыған елдерде ұзақ уақыт ішінде негізгі назар өнімділігінің және жүн өндірісінің бағыты бойынша жүнді, етті-жүнді және жүнді-етті қойларды өсіруге аударылған. Жүн өндірісі бойынша лидерлер Австралия, Қытай, Жаңа Зеландия.

Таза жүннің көптеген артықшылықтарына қарамастан, оны өндіру әлемде және көптеген елдерде күрт төмендеуде. Оның себептері: таза жүн өндірісінің жоғары құны, нарыққа өзінің қасиеттері бойынша таза жүн (талшықтарына) жақын химиялық талшықтардың табысты шығуы.

Кесте 1 – Қазақстан Республикасында жүннің барлық түрлерінің өндірісінің динамикасы (тонна)

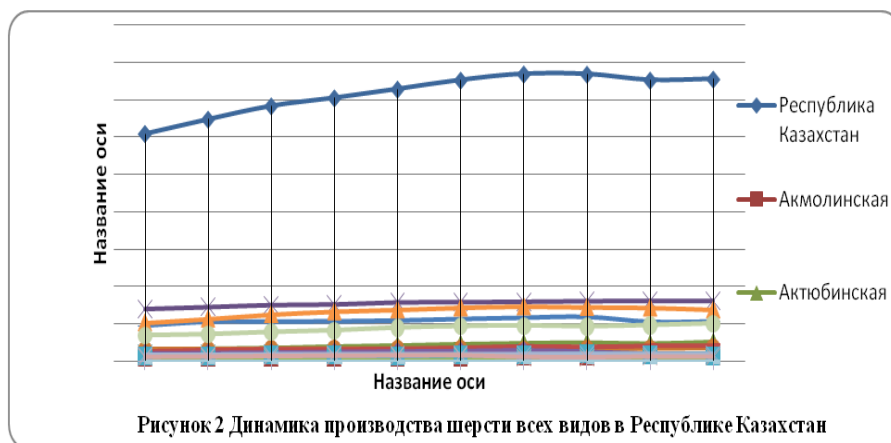
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Қазақстан Республикасы	30	32	34	35	36	37	38	38	37	37
Ақмола	444	389	172	249	428,2	635,4	454,5	437,4	637,9	779,4
Ақтөбе	605	630	628	643	663,5	673,0	733,9	788,6	847,6	907,5
Актөбе	1 688	1 721	1 824	2 015	2 145,5	2 312,3	2 439,0	2 516,8	2 391,9	2 590,5
Алматы	6 984	7 246	7 527	7 603	7 882,1	7 907,4	7 968,5	8 053,9	8 089,7	8 085,4
Атырау	996	1 056	1 120	1 123	1 069,3	1 018,2	1 208,1	1 146,2	1 033,0	1 015,3
Батыс - Қазақстан	1 613	1 614	1 685	1 697	1 710,2	1 717,8	1 623,5	1 673,1	1 730,5	1 865,1
Жамбыл	4 766	5 306	5 319	5 351	5 471,3	5 681,9	5 856,4	5 983,3	5 292,0	5 339,0
Қарағанды	1 382	1 586	1 698	1 681	1 732,0	1 868,6	2 075,3	2 002,5	2 137,5	2 175,8
Қостанай	460	462	485	494	500,7	505,7	509,6	499,4	520,1	518,3
Қызылорда	1 077	1 143	1 203	1 280	1 334,1	1 407,1	1 493,5	1 324,4	1 022,7	884,4
Манғыстау	745	773	823	830	749,0	846,8	859,8	1 008,3	915,2	770,3
Оңтүстік - Қазақстан	5 186	5 708	6 307	6 699	6 933,4	7 222,6	7 370,2	7 280,0	7 211,2	6 939,9
Павлодар	848	874	907	910	911,4	927,7	933,1	950,4	942,9	961,7
Солтүстік Қазақстан	596	637	716	769	801,1	834,0	578,6	525,3	646,8	644,0
Шығыс	3 494	3 630	3 926	4 151	4 522,1	4 710,9	4 803,7	4 683,9	4 855,1	5 080,4

Қазақстан										
Астана қ.	2	1	1	1	1,1	1,1	1,1	1,1	1,4	1,4
Алматы қ.	2	2	3	2	1,4	0,3	0,2	0,2	0,3	0,4

Соған қарамастан жүн қолданып өнім өндіретін тоқыма өнеркәсібі үшін басты шикізат қой жүні болып қалады, қажеттілігі климаты суық елдерде ғана емес, басқаларында да жеткілікті жоғары деңгейде қалып отыр. Жалпы жүн өндірісі – елдің, аймақтың қой шаруашылығының тиімділігін сипаттайтын маңызды экономикалық көрсеткіштер бірі болып табылады. Халықты тоқыма талшықтарымен, жіптерімен қамтамасыз ету, сонымен қатар маталық емес өнімдер үшін шикізат көздері болып табылады.

1 суреттен көрінгендей 2014 жылдың жуылған, майсыздандырылған немесе карбонизирленген, кардо-тарақпен таралуға ұшырамаған қой жүнін өндірісі бойынша ең үлкен салмағы Оңтүстік Қазақстан облысында [1].

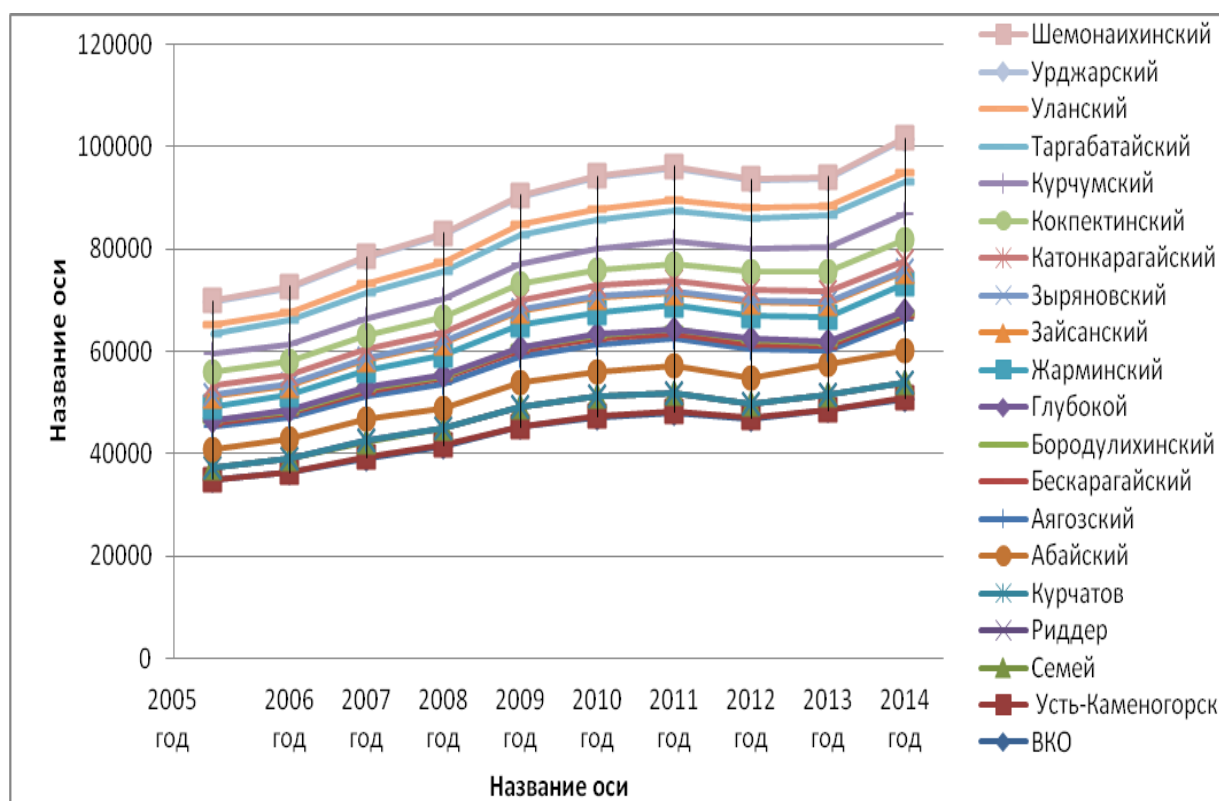
1997 жылдары келесі облыстарда: Ақтөбе, Атырау, Батыс-Қазақстан, Қарағанды, Қостанай, Павлодар, Солтүстік Қазақстан, Алматы қалаларында жүн өндіру тоқтатылған. Қызылорда облысы 1990 жылдан 2014 жыл аралығында жүн өндірісімен айналыспағанын айта кеткен дұрыс.



Кесте 2 – ШҚО бойынша қырқылған жүн көлемінің динамикасы (центнер)

	2005 жыл	2006 жыл	2007 жыл	2008 жыл	2009 жыл	2010 жыл	2011 жыл	2012 жыл	2013 жыл	2014 жыл
ШҚО	34942	36315	39233	41521	45221	47109	48037	46839	48551	50804
Өскемен	81	101	100	109	95	158	154	147	144	113
Семей	2275	2756	3134	3432	3807	3853	3674	2657	2748	2874
Риддер	33	34	37	38	35	31	31	36	38	37
Курчатов	13	14	27	51	58	60	62	24	41	42
Абай	3665	3634	4273	3840	4770	4821	5152	5176	5852	6344
Аягөз	4212	4278	4597	4773	5032	5383	5393	5527	2729	5809
Бескарағай	774	812	872	960	1034	983	1037	1040	929	954
Бородулиха	462	447	472	509	630	637	642	649	651	676
Глубокск	158	172	226	263	214	252	260	303	308	364
Жарма	2677	2885	3315	3824	4430	4388	4489	4733	4819	5325
Зайсан	1943	1987	2088	2309	2495	2838	2581	2611	2670	2227
Зырян	196	219	218	231	212	261	238	272	223	251
Катонкарағай	1998	1730	1814	1815	2000	2004	2044	2065	2076	1898
Кокпекті	2642	2739	2776	2918	3130	3179	3346	3409	3822	4040
Куршім	3501	3320	3344	3626	3897	4175	4513	4595	4787	5022
Таргабатай	3996	4608	5019	5333	5576	5670	5834	5926	6167	6209
Улан	1635	1617	1741	1842	2026	2059	2064	2088	1856	2019
Урджар	4545	4761	4976	5443	5535	6144	6294	5324	5372	6325
Шемонаиха	136	201	204	205	245	213	229	257	319	275

1 кестеден 2 суреттен көріп отырғандай орташа өсім қарқыны келесі Ақмола – 4,65; Ақтөбе – 4,96; Қарағанды – 5,31 облыстарында байқалады, ал Қызылорда – 1,55; Астана қаласында – 1,41; Алматы қаласында – 4,65 төмендеу тенденциясы байқалады. [1].



Сурет 3 – ШҚО бойынша қырқылған жүн көлемінің динамикасы (центнер)

2-кесте мәліметтерінен көрініп тұрғандай 2014ж жүн өндірісінің үлкен үлес салмағы Абай, Айгөз, Куршім, Тарбағатай, Жарма аудандарына тиесілі.

Орташа өсім қарқыны көрсеткіштері жоғары Курчатов қаласында - 24.64, Айгөз – 10.1, Глубокое – 10.58 аудандарында. Ал, Катон-Қарағайда өте төмен көрсеткіш – (- 0,34) [2].

Аймақтардағы, аудандардағы жағымды нәтижелерге қарамастан жүн өндірісі төмендеп келеді. Бұл көбінесе шаруашылық қожалықтарындағы ұсақ мүйізді мал басының азаюымен байланысты.

Қазіргі уақытта фермерлер жылқы және ірі қара малды өсірумен айналысқанды жөн көреді, байырғы ұсақ мал өсіруден бас тартып отыр.

Себебі біреу – қойларды, ешкілердің және қойлардың терілерін, жүндерін сатып алу бағасының төмен болуы.

Жем-шөп қорын дамытусыз облыс аймақтағы мал шаруашылығын дамытуы қамтамасыз ете алмайды, ол өз кезегінде, өнеркәсіптік кәсіпорындарға қайта өңдеуге қажетті шикізат жеткізеді. Ал қойдың биязы жүні – жеңіл өнеркәсіптің дамуының негізі.

Ал еттің, мал терісі мен жүнінің сапасы көрсеткіштерін жақсарту үшін, малды толық нәрлі заттар кешенімен қамтамасыз ететін, малдың сапалық сипаттамасына оң әсер беретін, жемшөп қорының базасын дамытуға ұсыныстар қажет.

Әдебиеттердің тізімі:

1. Қазақстан Республикасы Ұлттық экономика министрлігі Статистика комитетінің материалдары www.stat.gov.kz
2. Шығыс Қазақстан облысының Статистика департаменті материалдары www.eastonline.kz
3. Altaynews.kz сайт материалдары

УДК: 371.13

Ш.Д. Жайлаубаева, Ж.Х. Кажиева
Государственный университет имени Шакарима города Семей
Казахстан, г. Семей zhaniya.kazhieva@mail.ru

РАЗВИТИЕ КООПЕРАЦИИ В ОВОЩНОМ ПОДКОМПЛЕКСЕ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

В настоящее время, крестьянские или фермерские хозяйства и хозяйства населения играют значительную роль в производстве сельскохозяйственной продукции, продовольственном обеспечении, формировании предложений на продовольственных рынках. Их удельный вес в валовом выпуске сельскохозяйственной продукции в 2016 году в республике Казахстан составил 77%, в том числе в растениеводстве – 69%, в животноводстве – 87%.

Однако, в настоящее время, наблюдается недостаточно эффективное использование как производственного, так и социального потенциала данных хозяйств. Сельские предприниматели испытывают правовые, экономические и социальные проблемы. В частности, наблюдается дефицит финансово-кредитных средств, имеются трудности в получении рыночной информации и т.д. [1]. В связи с этим, возникает необходимость развития сельскохозяйственной кооперации в форме эффективной рыночной структуры, с механизмом взаимовыгодных экономических отношений в интересах всех участников кооперации [2]. Ее развитие является одним из важнейших факторов эффективной деятельности аграрного сектора страны [5].

Кооперация стала преобладающей формой объединения сельскохозяйственных товаропроизводителей во многих странах мира, где почти вся система агросервисного обслуживания, переработки и реализации сельскохозяйственной продукции находится в собственности сельских производителей и управляется ими через кооперацию. К примеру, фермерские кооперативы Швеции контролируют 100% - молочной, 80% – мясной продукции в пищевой промышленности страны. Совет и дирекция представляют интересы кооператива, закупают произведенную фермерами продукцию, перерабатывают и реализуют ее, снабжают фермеров семенами, удобрениями, средствами защиты растений, инвентарем, горюче-смазочными материалами и т.д. [9].

Широкое распространение кооперация получила в Германии, Франции, Великобритании, США, Дании, где основная доля в вопросах снабжении фермеров техникой, комбикормами, семенами приходится на сельскохозяйственные кооперативы [8].

Сельскохозяйственные потребительские кооперативы, создаваемые крестьянскими (фермерскими) хозяйствами, хозяйствами населения, другими малыми формами хозяйствования для удовлетворения своих потребностей, являются частью разветвленной системы кооперативных организаций.

Кооператив представляет собой одну из форм добровольного объединения производителей для достижения общих хозяйственных целей. Основными принципами их деятельности являются:

- добровольность членства;
- административная и экономическая независимость предприятия;
- равноправие между членами созданного кооператива;
- подконтрольность выборных органов кооператива его членам;
- добровольное объединение членами кооператива различных ресурсов, в том числе финансовых и материальных, для функционирования предприятия. [10].

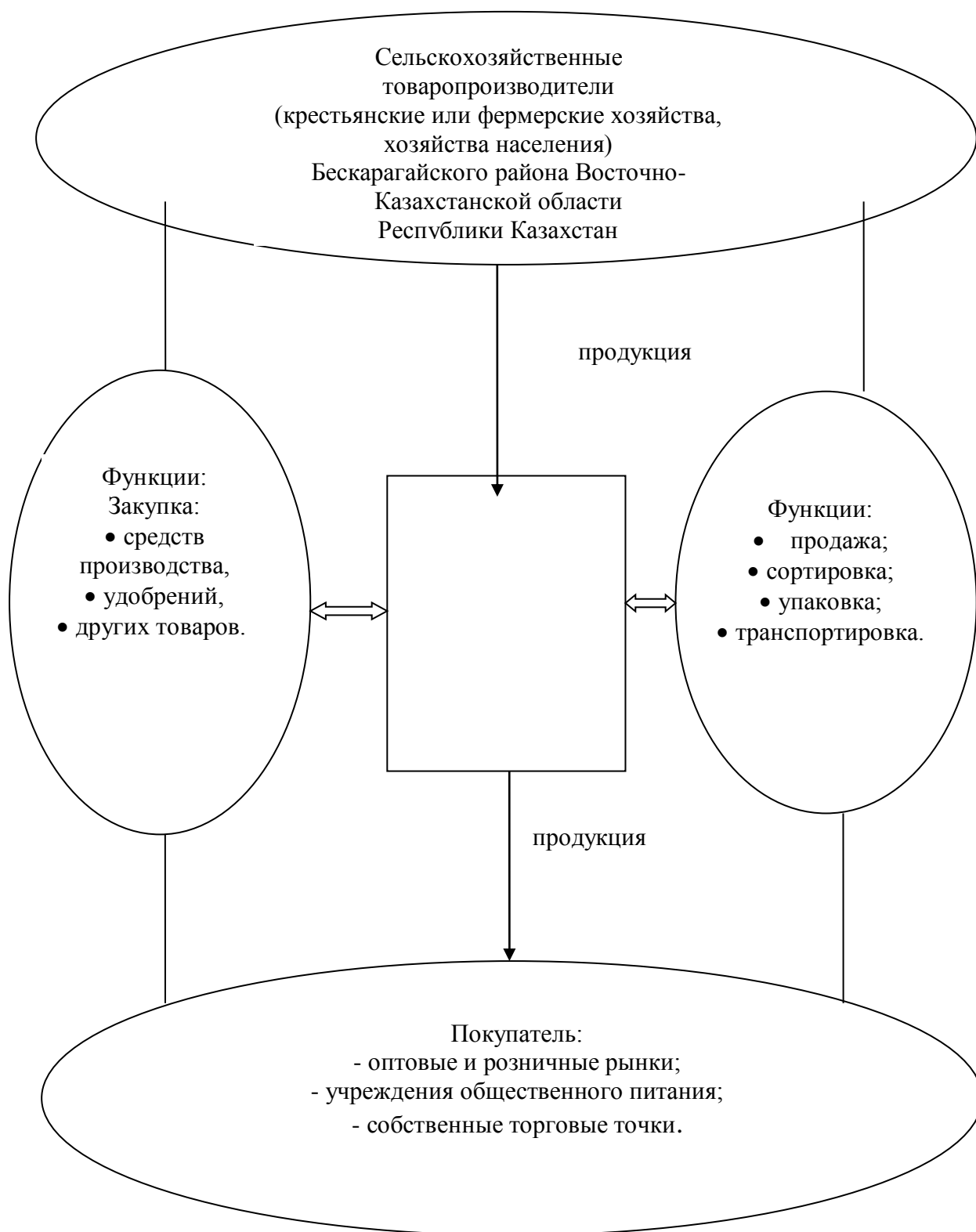


Рисунок 1 – Организационная структура снабженческо-сбытового кооператива по производству картофеля в Бескарагайском районе Восточно-Казахстанской области Республики Казахстан

Главная цель деятельности кооперативного предприятия или организации – не максимизация прибыли, а обслуживание экономических интересов объединившихся

товаропроизводителей, достижение определенных выгод для своих членов (в том числе повышение прибыльности хозяйств) [6].

На основе вышесказанного в овощном подкомплексе страны нами предлагается создание снабженческо-сбытового кооператива на базе объединения сельскохозяйственных товаропроизводителей Бескарагайского района Восточно-Казахстанской области, выращивающих картофель (рис.1).

Картофелеводство в Казахстане является одной из важных отраслей сельского хозяйства, продукция которого потребляется практически всем населением страны, а также используется в качестве кормовой и технической культуры. В 2017 году в республике картофель возделывался на площади 183,4 тыс.га, валовый сбор составил 3551,1 тыс.тонн при урожайности 194,2 ц/га [4]. Объем убранный урожай картофеля достаточен для удовлетворения потребностей населения страны.

Однако, в данной отрасли существуют определенные проблемы, связанные с использованием большинства хозяйств морально и физически изношенной техники, небольшими объемами производства качественного семенного материала, а также отсутствием современных картофелехранилищ. Последнее обстоятельство вынуждает товаропроизводителей сдавать продукцию по низкой цене посредникам, что ведет к потере прибыли. И это, при том, что производство картофеля связано с большими энерго- и трудозатратами [3].

Создание кооператива позволит решить вопросы хранения и сбыта произведенной продукции, закупа необходимых средств производства по более низкой цене, направление их деятельности на совершенствование технологии производства сырья [7].

Таблица 1 – Экономическая эффективность деятельности снабженческо-сбытового кооператива

Показатели	До вступления в кооператив	После вступления в кооператив	Экономия на 1 Ф(К) хоз-во, тг
Материалы:			
- Семена (12500 кг), тг	1550000	1425000	+125000
- Удобрения, тг	150000	120000	+30000
- Средства защиты растений, тг	17500	17000	+500
Услуги:			
- Аренда автомашины «КАМАЗ» для доставки семян, тг	60000	45000	+15000
- Услуги трактора по вспашке (5 га), тг	80000	80000	-
- Услуги трактора по культивации (2 раза), тг	70000	70000	-
- Услуги трактора по посадке, тг	40000	40000	-
- Услуги трактора по междурядной обработке (5 га *2 раза), тг	90000	90000	-
- Услуги трактора по химической обработке (5 га *2 раза), тг	70000	70000	-
- Услуги трактора по копке, тг	100000	100000	-
- Затраты на транспортировку картофеля к месту хранения, тг	49820	49820	-100000
- Затраты на реализацию картофеля, тг	-	100 000	
Итого затрат, тг	2277320	2206820	+70500
Выручка от реализации, тг	220 ц*5 га*6000 тг.=6600000	220 ц*5 га*8000тг =8800000	+2200000
Прибыль от реализации, тг	4322680	6593180	+2270500
Дополнительная прибыль, тг	-	2270500	
Примечание: Разработано автором			

Учредителями предлагаемого кооператива будут крестьянские или фермерские хозяйства (более 20 единиц), а также хозяйства населения Бескарагайского района Восточно-Казахстанской области с общей площадью земли в 100 га.

Как известно, при производстве картофеля, немаловажным является наличие высокосортных семян, удобрений, средств защиты растений и т.д. Однако, цены на них достаточно высокие.

В связи с этим, видится целесообразным закуп данных средств оптовыми партиями через данный кооператив, что также приведет к существенной экономии денежных средств. Учитывая, что средний надел одного фермерского (крестьянского) хозяйства составляет 5 га земли, можно определить его возможные доходы от производства и реализации картофеля в рамках данной организации (табл.1). Как видно из таблицы, выручка от реализации продукции после вступления в кооператив может значительно увеличиться и составить 8800000 тг., что связано с повышением цен на картофель в связи с его возможностью сохранения. В результате возрастает прибыль от реализации с 4322680 тг. до 6593180 тг. Дополнительная прибыль – 2270500 тг.

Учитывая, что в состав кооператива войдут 20 фермерских (крестьянских) хозяйств и хозяйств населения с 5 га земельной площади каждый, то можно предположить, что общий объем дополнительной прибыли составит 45410000 тг.

Проведенный нами анализ показал, что доля сельхозтоваропроизводителей в конечной цене картофеля составляет примерно 70%, остальные 30% получает посредник. Создание кооператива позволит увеличить доход производителя с 70% до 90%, так как кооператив возместит только затраты на реализацию продукции.

Экономические взаимоотношения кооператива со своими членами будут строиться на основании договора купли-продажи. Согласно его, право собственности на продукцию сельского хозяйства переходит кооперативу после подписания соответствующих документов (акта приема-передачи или накладной). В случае обеспечения членов кооператива удобрениями, оборудованием, запасными частями и другими товарами используются договоры поставки. При этом могут использоваться различные льготы. В частности, отсрочка платежа за предоставленную продукцию или его осуществление согласно графика. Также возможно использование лизинга для покупки техники.

Список литературы:

1. Агошкова Н.Е., Агошкова Н.Н. Направления повышения эффективности деятельности фермерских хозяйств в региональном АПК / Н.Е. Агошкова., Н.Н. Агошкова // Кузбасс: образование, наука, инновации: материалы инновационного конвента. – Кемерово, 2012. - Том 1. – С. 301.
2. Жайлаубаева Ш.Д. Создание кооперативного формирования по переработке сырья АПК / Ш.Д. Жайлаубаева // Вестник Семипалатинского государственного университета им. Шакарима. – 2012. - №2. – С. 60.
3. Картофелеводство в Казахстане: [сайт] [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://farmers.kz>. (дата обращения: 05.04.2018).
4. Комитет по статистике Министерства национальной экономики Республики Казахстан : [сайт] [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.stat.gov.kz. (дата обращения: 05.04.2018).
5. Котомина М.А. Зарубежный опыт развития сельскохозяйственной кооперации на примере Финляндии и Индии / М.А. Котомина // Международный сельскохозяйственный журнал. - 2017. - №6. – С. 75-76.
6. Пахомов Н.Н. Потребительская кооперация в системе комплексного развития сельских территорий / Н.Н. Пахомов // Вестник Тамбовского университета. Серия: Гуманитарные науки. – 2009. - №6. – С. 116.
7. Рысикова И.В. Оптимизация системы сбыта сельскохозяйственной продукции в Белгородской области / И.В.Рысикова // Инновационно-инвестиционные преобразования в

- экономике агропромышленного комплекса : материалы междунар.конф. - Воронеж, 2012. - С.178.
8. Сафронов И.В. Зарубежный опыт развития сельскохозяйственного кооперативного сектора / И.В. Сафронов // Вестник сельского развития и социальной политики. - 2015. - №1(5). – С.29.
9. Фролова О.А. Зарубежный опыт развития и кооперирования личных подсобных и крестьянских (фермерских) хозяйств / Фролова О.А // «Вестник НГИЭИ». - 2010. – Том 1. - С. 24.
10. Черноморец Р.В. Особенности кооперативной формы собственности / Р.В. Черноморец // Вестник Удмуртского университета. – 2012. - №.3. – С.131.

УДК: 338

А.З. Зарипова

Государственный университет имени Шакарима города Семей ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ОЦЕНКИ КОММЕРЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ

Рассмотрим значение слова «Оценка»

Оценка с точки зрения Ожегова С.И. – это мнение о ценности, уровне или значении кого-чего-н. (Дать оценку чему-н. Высокая о.) [1]

Ефремова Т.Ф. считает, что оценка – это:

- 1) действие по знач. глаг.: оценить, оценивать.
- 2) назначенная или определенная кем-л. стоимость, цена.
- 3) мнение, суждение о качествах, характере кого-л., чего-л.
- 4) а)отметка, выставляемая преподавателем при определении знаний, умений, навыков учащегося.

б) отметка при определении качества или достоинства чего-л. [2]

Кроме того, оценка – это философская категория, отражающая результат выбора материальных и духовных ценностей, осмысленных человеком, группой, обществом в целом [3].

Нормативно-законодательным актом по оценочной деятельности в Республике Казахстан является Закон Республики Казахстан «Об оценочной деятельности в Республике Казахстан» (с изменениями от 24.05.2018 г.) [4]

Оценка – определение возможной рыночной или иной стоимости объекта оценки в соответствии с законодательством Республики Казахстан;

Приказом Министра финансов РК от 26 апреля 2018 года № 487 утверждены:

- 1) типовой кодекс деловой и профессиональной этики оценщиков;
- 2) требования к рассмотрению палатой оценщиков обращений касательно нарушения ее членами требований Закона Республики Казахстан от 10 января 2018 года «Об оценочной деятельности в Республике Казахстан», стандартов и правил палаты оценщиков.

Типовой кодекс деловой и профессиональной этики оценщиков определяет требования к деловой и профессиональной этике оценщиков при выполнении ими профессиональных обязанностей.

Целью Кодекса является обеспечение общественного доверия к честности, открытости и профессионализму оценщиков, консолидации усилий всех оценщиков на качественное выполнение независимой оценки.

Приказом Министра финансов РК от 3 мая 2018 года № 501 утверждены требования к форме и содержанию отчета об оценке.

Требования к форме и содержанию отчета об оценке разработаны в соответствии с Законом РК «Об оценочной деятельности в Республике Казахстан» с использованием международных стандартов оценки и устанавливают требования к форме и содержанию

отчета об оценке, информации, используемой в отчете, а также описанию в отчете применяемой методологии и расчетов.

Требования являются обязательными к применению при осуществлении оценочной деятельности на территории Республики Казахстан.

Приказом Министра финансов РК от 3 мая 2018 года № 502 утверждены:

- 1) форма реестра членов палаты оценщиков;
- 2) форма реестра членов экспертного совета;
- 3) Правила ведения реестров членов палаты оценщиков, членов экспертного совета.

Утверждены стандарты оценки.

Приказ Министра финансов Республики Казахстан от 5 мая 2018 года № 519 «Об утверждении стандартов оценки»

В соответствии с пунктом 2 статьи 13 Закона Республики Казахстан от 10 января 2018 года «Об оценочной деятельности в Республике Казахстан» утверждены:

- 1) стандарт оценки «Оценка стоимости движимого имущества» согласно приложению 1 к приказу;
- 2) стандарт оценки «Оценка стоимости недвижимого имущества» согласно приложению 2 к приказу;
- 3) стандарт оценки «Базы оценки и типы стоимости» согласно приложению 3 к приказу;
- 4) стандарт оценки «Оценка стоимости объектов интеллектуальной собственности и нематериальных активов» согласно приложению 4 к приказу;
- 5) стандарт оценки «Оценка бизнеса и права участия в бизнесе» согласно приложению 5 к приказу;
- 6) стандарт оценки «Оценка финансовых инструментов» согласно приложению 6 к приказу.

К стандартам оценочной деятельности относятся стандарты оценки и стандарты палаты оценщиков.

Стандарты оценки разрабатываются и утверждаются уполномоченным органом в области оценочной деятельности.

Стандарт оценки, затрагивающий сферу, регулирование которой входит в компетенцию иного государственного органа, подлежит согласованию с уполномоченным органом в соответствующей сфере

10 января 2018 года Главой государства подписан Закон Республики Казахстан «Об оценочной деятельности». Законом предусматривается совершенствование законодательства в сфере оценочной деятельности, системы регулирования оценочной деятельности, обеспечивающей качественные услуги по оценке стоимости и внедрение международных стандартов.

Концептуальной нормой Закона является введение обязательного саморегулирования на базе палат оценщиков – некоммерческих организаций в сфере профессиональной деятельности.

Система саморегулирования в оценочной деятельности будет базироваться на следующих основных положениях:

1. Объединение в палату оценщиков будет осуществляться на условиях членства физических лиц, при этом на законодательном уровне будет закреплена максимальная численность – триста физических лиц-оценщиков.

2. Для упрощения и сокращения лицензионных процедур отменяется лицензирование физических лиц в оценочной деятельности с введением сертификации оценщиков. «Вход» в профессию будет осуществляться через Квалификационные комиссии, создаваемые при СРО.

3. Вводится внутренний и внешний контроль качества оценки и процедур экспертизы отчетов оценщиков.

Список литературы:

1. С.И. Ожегов, Н.Ю. Шведова Толковый словарь русского языка
2. Т.Ф. Ефремова Новый словарь русского языка. Толково-словообразовательный
3. Кикель, П. В., Сороко, Э.М. Краткий энциклопедический словарь философских терминов
4. Закон Республики Казахстан «Об оценочной деятельности в Республике Казахстан» (с изменениями от 24.05.2018 г.

УДК:338

Ибраева А.Р., Аманбаева А.А

Казахский гуманитарно-юридический инновационный университет,
Казахстан, г. Семей

ПРОБЛЕМА РАЗВИТИЯ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА В АГРАРНОМ СЕКТОРЕ ЭКОНОМИКИ КАЗАХСТАНА

Аграрный сектор является одним из важнейших комплексов национальной экономики. На его долю приходится более 30% работников отраслей материального производства, 25% основных фондов. От устойчивого функционирования аграрного сектора в значительной степени зависит уровень жизни населения.

Кроме того, аграрный сектор является самым крупным народнохозяйственным комплексом страны и включает три сферы связанных между собой отраслей: совокупность отраслей промышленности, обеспечивающих сельское хозяйство, пищевую и мясомолочную промышленность, заготовительную систему средствами производства; непосредственно сельскохозяйственное производство; совокупность отраслей и производств, обеспечивающих заготовку, транспортировку, хранение и переработку сельскохозяйственного сырья.

За годы независимости аграрный сектор республики претерпел значительные изменения. Была проведена реформа земельных отношений; приняты основные нормативные акты, регулирующие комплекс правовых вопросов на селе; произошел переход от колхозно-совхозной системы хозяйствования к закладке рыночных отношений; созданы правовые и организационные условия для функционирования сельскохозяйственных предприятий различных форм собственности [.

В аграрном секторе Республики Казахстан основными общесистемными проблемами являются:

- отсталость агротехнологий, физическая и моральная изношенность основных средств производства;
 - мелкотоварность сельскохозяйственного производства;
 - низкий уровень генетического потенциала используемых семян и скота;
 - нехватка качественного сырья для промышленной переработки и низкая доля отечественной продукции глубокой переработки на внутреннем рынке продовольственных товаров;
 - наличие важнейших продуктов питания, по которым не удовлетворяются внутренние потребности страны;
 - низкий уровень привлечения инвестиций в аграрный сектор экономики;
 - недостаточное развитие сельской кооперации.
- Помимо общесистемных проблем, отмечается наличие проблем, сдерживающих темпы инновационного развития АПК:
- необеспеченность научных организаций современной научной и материально-технической инфраструктурой;
 - ограниченность финансовых ресурсов на проведение научно-исследовательских и опытно-конструкторских работ (размер выделяемых средств не превышал 0,2% от валовой

продукции сельского хозяйства (2014 год), тогда как в странах с развитым сельским хозяйством этот показатель составляет от 1% до 4%);

- низкий уровень предпринимательской культуры, основанной на использовании новых технологических решений и инноваций, низкая инновационная активность субъектов АПК;

- низкий уровень конкурентоспособности научных продуктов и технологий на международном научном рынке. Из-за отсутствия финансовых ресурсов слабо осуществляется стажировка молодых специалистов в ведущих зарубежных научных центрах, не проводятся совместные международные научные исследования, не реализуются меры по привлечению ведущих зарубежных ученых;

- отсутствие эффективного механизма закрепления, мотивации и социальной поддержки молодых научных кадров в отечественной аграрной науке привела к ухудшению социального статуса ученого и разрыву преемственности поколений ученых;

- низкий уровень оплаты труда в сельском хозяйстве

- нехватка квалифицированных кадров из-за отсутствия эффективных методик прогнозирования потребности в кадрах, недостаточного выделения государственных заказов на подготовку аграрных кадров и низкого уровня трудоустройства выпускников сельскохозяйственных и ветеринарных специальностей (16-30% от количества выпускаемых специалистов высшего образования). Также нехватка кадров отмечается в тех районах, где отсутствуют учебные заведения технического и профессионального образования;

- отсутствие мер социальной поддержки молодых специалистов, стимулирующих их закрепление на селе;

- неразвитость социально-инженерной инфраструктуры села в целом, в том числе организация культурного досуга;

- слабое взаимодействие предприятий АПК и ВУЗов и колледжей, а также отсутствие осведомленности выпускников ВУЗов и колледжей о наличии вакантных мест на предприятиях.

Инновационное развитие АПК означает его качественное преобразование, достигаемое за счет роста производительных сил при одновременном совершенствовании организационно-экономического механизма сельского хозяйства, взаимодействующих с ним отраслей и АПК в целом. Оно обеспечивается постоянно расширяющимся использованием более совершенных технологий производства и переработки сельскохозяйственной продукции, улучшенных сортов сельскохозяйственных культур и пород животных, новых машин, прогрессивных организационно-экономических моделей, современных информационных технологий и других нововведений.

Инновационное развитие, адекватное предстоящим масштабам и задачам научно-технического преобразования сельскохозяйственного производства, возможно при наличии должным образом организованной и эффективно функционирующей инновационной системы АПК.

Эта система представляет собой совокупность взаимодействующих организаций – участников процесса создания и освоения нововведений с комплексным обеспечением инновационного процесса в аграрной сфере, сконцентрированного в рамках национальной модели инновационно-технологического развития.

Таким образом, эффективное инновационное развитие АПК определяется двумя основными составляющими – научными исследованиями и освоением их результатов в производстве. Такому содержанию должно соответствовать построение инновационной системы развития АПК, т. е. включать развитие научных исследований и использование их результатов в производстве.

Основными приоритетами социально-экономической политики при совершенствовании экономических отношений в АПК в ближайшие годы должны быть:

- сохранение и повышение конкурентоспособности аграрной экономики страны на внутреннем и мировом рынках. На этой основе обеспечение устойчивого экономического

роста и последовательного повышения уровня жизни населения. В этих целях необходимо осуществление структурных реформ с целью повышения эффективности аграрного сектора экономики, сокращения доли дотируемых и убыточных предприятий

- создание условий для роста инвестиционной активности и свободного притока финансовых ресурсов, технического обновления аграрного производства, реализации высокоэффективных инвестиционных проектов и ускоренного развития информационной инфраструктуры АПК;

- ускоренное развитие и поддержка информатизации АПК, внедрение современных информационных и телекоммуникационных технологий;

- усиление государственной поддержки развития всех структур АПК, а также малого и среднего предпринимательства в аграрном производстве, активизация мер по устранению административных барьеров при осуществлении предпринимательской деятельности.

Реализация данного комплекса мероприятий обеспечит наращивание ресурсного потенциала, освоение высоких технологий, достижение высоких объемов производства в аграрном секторе. Агропромышленное производство по своему потенциалу и результативности приблизится к критериям и показателям развитых стран мира.

Список литературы:

1. Управление агропромышленным комплексом: Учебное пособие/Серия «Экономика и управление» Под ред. В.В.Кузнецова.- Москва: ИКЦ «МарТ»; Ростов н/Д: Издательский центр «МарТ», 2008. – 416 с.
2. Постановление Правительства Республики Казахстан от 12 октября 2010 года «Об утверждении Программы по развитию агропромышленного комплекса в Республике Казахстан на 2010 - 2014 годы»
3. Данные Агентства по статистике Республики Казахстан// www.stat.kz

УДК:631.11

Кажиева Ж.Х., Жайлаубаева Ш.Д.

Государственный университет имени Шакарима города Семей
Казахстан, г. Семей, zhaniya.kazhieva@mail.ru

ЭКОЛОГО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ РК И ПУТИ ИХ РЕШЕНИЯ

Республика Казахстан является промышленно развитым государством с характерными экологическими, экономическими и социальными проблемами. Являясь одним из лидеров страны по уровню экономического развития, республика отличается неблагоприятной экологической ситуацией, связанной с недостаточным учетом экологического фактора при планировании развития промышленности в предыдущие годы.

Воздух, вода, земля – наше естественное окружение. Сегодня их состояние оценивается как катастрофическое, планета переживает экологический кризис. Одной из главных экологических проблем Казахстана является загрязнение водных ресурсов.

Водные ресурсы Казахстана представлены реками и временными водотоками более 85 тыс., озёрами более 48 тыс., ледниками и подземными водами. В стране имеются 4 самые протяжённые реки: Ертыс (4248 км общая длина и 1700 км на территории республики); Есиль (2450 и 1400 км); Орал (2428 и 1082 км) и Сырдарья (2219 и 1400 км соответственно). Наиболее обширные моря и озёра Казахстана – Каспийское море (374 тыс. км²), Аральское море (46,64 тыс. км²) и Балхаш (18,2 тыс. км²) [1].

Чрезвычайную остроту в последние годы приобрела проблема сохранения экологического здоровья уникального природного объекта, каким является Каспийское море.

Каспийское море – уникальный водоём, его углеводородные ресурсы и биологические богатства не имеют аналогов в мире. Каспий – старейший в мире нефтедобывающий бассейн. В Азербайджане, на Апшеронском полуострове, добыча нефти началась более 150 лет назад и туда же впервые в нефтедобычу направлялись иностранные инвестиции.

Прикаспийским регионом (в широком значении) обозначают пять стран, расположенных по периметру Каспийского моря; это Азербайджан, Россия, Казахстан, Иран и Туркменистан. Их принято называть государствами "бассейна Каспийского моря". В дипломатической практике последнего десятилетия именно этот термин используется для обозначения стран региона. Проблема Каспия на сегодняшний день очень актуальна, но вне зависимости от того, как решится вопрос о международно-правовом статусе Каспия и о разделении нефтяных ресурсов между прикаспийскими государствами, Каспий остается общим экологическим объектом региона. Кризис в одной из его частей выльется в общую, неразделимую экологическую катастрофу, которая, в конечном счете, отразится на личных планах каждого государства и его перспективах развития.[2]

Загрязнение Каспийского моря ядовитыми веществами или отходами, может влиять на экономическое положение населения. Изменения в окружающей среде обычно отражаются на таких экологически чувствительных секторах как сельское хозяйство и рыбный промысел. В свое время рыбная промышленность вносила ощутимый вклад в развитие экономики страны. Но сокращение рыбного промысла, падение продуктивности земли негативно отразилось на экономике региона и республики в целом.

Каспийское море – уникальный водоём, его углеводородные ресурсы и биологические богатства не имеют аналогов в мире. Каспий – старейший в мире нефтедобывающий бассейн. Главным загрязнителем моря, безусловно, является нефть.

На сегодняшний день экологическое состояние Каспийского моря находится на грани катастрофы.

К проблемам Казахстанского Прикаспия можно отнести:

- Сокращение популяции осетровых, каспийских тюленей, сайгаков и других животных.
- Загрязнение Каспия (в связи с подъемом уровня) при затоплении и подтоплении объектов нефтегазового и энергетического комплекса.
- Загрязнение атмосферного воздуха при сжигании попутного газа и в результате пыления токсичных промышленных отходов.
- Загрязнение и деградация почвенно-растительного покрова в результате деятельности предприятий нефтегазового, химического и энергетического комплексов.
- Истощение подземных вод в результате неконтролируемого извлечения и использования на питьевые и технические нужды.

Мероприятия по предотвращению загрязнения Каспийского моря положительно скажутся на экономике Казахстана, т.к. будут способствовать росту сельского хозяйства, рыбной промышленности, и как следствие, улучшится здоровье и благополучие жителей каспийского региона

Возможность восстановления экосистем Каспия во многом зависит от согласованных действий прикаспийских государств. Для оздоровления и восстановления экологической обстановки Каспийского моря решением правительств пяти прибрежных государств с 1998 г начала работать Каспийская Экологическая Программа.

Направления действия КЭП соответствуют приоритетам Долгосрочной Стратегии-2030 «Экология и природные ресурсы» РК. В целях реализации Приоритета «Сохранение биологического разнообразия Казахстанского Прикаспия» наиболее актуальны следующие мероприятия:

- консервация затопленных нефтяных скважин и токсичных промышленных отходов;
- ликвидация нефтяных загрязнений;
- утилизация попутных газов;
- предотвращение аварийных ситуаций и загрязнения окружающей среды;
- экстренное реагирование на чрезвычайные ситуации;
- восстановление биоразнообразия растительного и животного мира акватории и региона Каспийского моря;
- завершение строительства и пуск осетровых рыбоводных заводов на реке Урал;
- улучшение состояния естественных нерестилищ;

- борьба с браконьерством;
- поддерживающие мероприятия.
- материальная и финансовая поддержка структур Каспийской экологической программы, создаваемых в РК.

Принятие закона РК, регламентирующего проведение морских нефтегазодобывающих работ в заповедной зоне моря, с целью повышения ответственности за сохранение биологического разнообразия.

Принятие Правительством РК соответствующих правовых и нормативных актов по международному сотрудничеству для сохранения экосистемы Каспия.

Список литературы:

1. Казахстан сегодня. Информационно-аналитический сборник. Подготовлен Агентством РК по статистике. / Алматы ТОО «Интелсервис», 2017
2. Гурбанпур Ш. Б. Экологические проблемы Каспийского моря // Молодой ученый. – 2010. – №5. Т.1. – С. 128-131. – URL <https://moluch.ru/archive/16/1471>

УДК: 33.332

Б.Қуантқан, І.Б.Бекзатов, А.Қ.Қанатбекова, Б.Қалиқанова
 Семей қаласының Шәкәрім атындағы мемлекеттік университеті
 Қазақстан Республикасы, Семей қ., ekonombiznes@mail.ru

КЛАСТЕРДІ ҚАЛЫПТАСТЫРУ – АЙМАҚ ЭКОНОМИКАСЫН ДАМУДЫҢ БАҒЫТЫ

Қазақстанның ұлттық қауіпсіздігінің маңызды құрамдас бөлігі ретінде азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз ету қажеттілігі маңызды мәселе болып отыр. Оны шешуде еліміздің агроөнеркәсіптік кешені маңызды рөл атқарады. Ол халықтың азық-түлікпен қамтамасыз ету деңгейі, сондай-ақ оның азық-түлік тәуелсіздігі өндірілетін өнімнің саны мен сапасына тікелей байланысты болады. Агроөнеркәсіптік кешеннің (АӨК) кәсіпорындарында жүргізілген мемлекет иелігінен алу мен жекешелендіру үдерістері ауыл шаруашылығын дағдарысқа алып келді. Ауыл шаруашылығы дақылдарының өнімділігі мен жалпы түсімі төмендеді, мал шаруашылығындағы мал саны мен олардың өнімділігі қысқарды, барлық агроқұрылымдардың жалпы санындағы ұсақ шаруашылықтардың үлесі артты, шикізат өндірушілер мен қайта өңдеушілердің арасындағы байланыстар мен қатынастар үзілді, олардың нәтижелері тамақ өнімдерін тұтынудың құрамы мен мөлшеріне шапшаң әсер етті.

Қазақстан нарығындағы терең өңдеуден өткен азық-түлік тауарларының тапшылығы импорттық өніммен өтелуде, оның үлес салмағы тұтынудың жалпы көлемінде азық-түлік қауіпсіздігінің белгіленген деңгейінен 37%-ға жоғары. Импорттық өнімді тұтынудың ғылыми ұсынылған шекті деңгейі 20 %, ал оның 60 %-дық мәнінде салалар толық бұзылады және азық-түліктің әлемдік нарығына толық импорттық тәуелділік пайда болады. Міне сондықтан импорттық өнімдерді отандық өндірістің өнімдерімен алмастыру арқылы, оны қысқарту мақсатына бағытталған саясатты жүргізу қажет. Әрі азық-түлік тауарларымен өзін-өзі қамтамасыз ету тұтынудың жалпы көлемінің 80 %-нан кем болмауы керек. Осыған байланысты азық-түлік қауіпсіздігін реттеудің тиімді тәсілдерін іздеу ерекше маңызға ие болады.

Міне осы бағытта ауыл шаруашылығын мемлекеттік реттеудің негізгі аспектілерінің бірі азық түлік қауіпсіздігін қамтамасыз ету, ауыл шаруашылығы тауар өндірушілеріне қолайлы климат туындату басты мәселе болып отыр. Сондықтан ауыл шаруашылығын дамытудың жолы кластерлі дамыту қажеттілігі туындады.

Кластерлік дамудың мақсаты – перспективалы ұлттық кластерді құрайтын отандық кәсіпорындардың бәсекеге қабілеттілігін арттыру, ғылым мен бизнестің, жеткізушінің, жабдықтаушының, арнаулы өндірістік және сервистік қызметтің, ғылыми-зерттеушілік және

білім беру ұйымдарының бірлесуі есебінен жоғары қарқынды экономикалық өсуін, ұлттық экономиканың әртараптануын және жетілуін қамтамасыз ету [1].

Кластерлерді құруға бағытталған кез-келген деңгейдегі саясат олардың туындауы мен дамуына әсер ететін факторларға байланысты:

1. Бизнес аясындағы факторлар:

- кластер аясындағы ынтымақтастыққа мүддесі бар кәсіпорындар және негізгі меншік иелерінің болуы;

- өзара сенім деңгейінің жоғары болуы және өзара әріптестіктік мақсат, міндеттердің орындалуы, кәсіпорындардың арасында интеграцияның дамуы;

- кластерлерге енетін ұйымдар мен кәсіпорындардың инновациялық деңгейінің жеткілікті дәрежеде жоғары болуы;

- кластерде өндірілген өнімдердің құрамында экспортқа шығарылатын құраушылардың болуы оның бәсекеге қабілеттілігі туралы айтуға мүмкіндік береді;

- негізгі меншік иелерінің басқа кәсіпорындарды интеграциялық дамуға тарту деңгейінің жоғарылығы;

- кәсіпорын менеджерлерінің аумақтың және бизнестің қарқынды дамуындағы өзара бәсекелестікке дайын болуы.

2. Өкіметтің уәждік және бизнес-орта факторлары:

- билік органдары мемлекеттің және аймақ экономикасының кластерлік дамуына, кооперация мен ынтымақтастықтың дамуына мүдделікті білдіруі;

- билік органдары бизнеспен өзара сәтті тәжірибесі бар, әсіресе кластердің инкубациясын жүргізуге болатын, экономика секторының жағдайы;

- нормативті-құқықтық база және оны жақсартуды өкіметтің құрылымындағы құзіретті органдармен жүзеге асырылуы;

- бизнесті қолдау инфрақұрылымының, кәсіпорынның реинжинирингке мүше болу тәжірибесінің, кеңес беру қызметтерінің болуы;

- билік басшыларының бизнеспен әріптестік диалогқа түсуге дайындығы;

- кәсіби білім жүйесінің экономиканың нақты секторларын қажетті кадрлармен қамтамасыз етуі және кадрлардың біліктілігін қайта жетілдіру жұмыстарын жүргізуде қабілеттілігі.

3. Қоғамдық орта факторлары:

- қоғамға қажетті ұйымдарды (партиялар, ғылыми, білікті білім орындары), өндірісті инновациялық тұрғыдан ұйымдастыруды енгізу бойынша қызметтердің дайындығы және дамуы;

- экономиканың дамуы үшін жаңа идеялар мен құжаттарды ұсынатын жетекшілердің болуы;

- экономиканың тиімділігін және кластерлердің бәсекеге қабілеттілігін жоғарылату мақсатындағы билік пен бизнестің арасындағы диалогты жүргізуге қабілетті эксперттердің болуы;

- бәсекелестік пен ынтымақтастықтың дамуына қажетті бизнес пен биліктің оңтайлы тәжірибесінің болуы [2].

Қазақстанда кластерлердің туындауы олар еңбек өнімділігін арттыратындығына байланысты, бұл, өз кезегінде, компаниялардың бәсекеге қабілеттілігін арттырады. Кластерлік даму саласындағы бастамалар макроэкономикалық тұрақтандыру, жекешелендіру, нарық ашу және коммерциялық шығынды төмендету үшін бұрын салынған күш-жігердің нәтижесінде мүмкін болған Қазақстанның экономикалық саясатының жаңа маңызды бағыты болып табылады. Кластерлік зерттеулер нәтижелері бойынша туризм, жүк тасымалы, мұнай-газ машиналарын жасау, тігін өнеркәсібі, тамақ өнеркәсібі, металлургия және құрылыс материалдарын шығару сияқты салалар мен кіші салаларда 7 пилоттық кластер қалыптастыру перспективалы болып айқындалды [2].

Кластердің бір артықшылығы бір мезгілде бірнеше өнім шығаруға қолданылатын өндіріс факторынан пайда болатын қамту күшінде. Ол фактордың табиғаты көпфункционалы.

Сонымен бірге кластерде қамту әсері кәдімгідей күшейеді, өйткені көп функциялық факторды әртүрлі кәсіпорындарда шығындарды мейлінше азайта отырып беру арқылы пайдалануға мүмкіндік туады. Бұдан бөлек тағы кластердің инновациялық құрылымы жаңалықты зерттеу мен жасау жиынтық шығынын өндірістік құрылым тиімділігін арттыру арқылы төмендетуге әсер етеді.

Кластерлердің дамуы жаһандану жағдайында, экономиканың белсенді тұрғыдан даму үрдісінде, аймақтық экономика маңызды рөл атқаратынын атап өткен жөн.

Кластер ел экономикасының аграрлық секторын дамытуда қозғаушы күш ретінде көрінетін салалар мен қызмет түрлерінің тұрақты кешенін қалыптастырады.

Әрине кластерді дамыту ел экономикасының дамуына тікелей ықпал етеді. Қоғамдағы мәселелерді шешу тиімділігі артып, мемлекеттік органдар мен жеке ұйымдардың іс-қимылдарында үйлесімділік пайда болады.

Пайдаланылған әдебиеттер

- 1 Еспаев С.С., Киреева А.А. Ұлттық кластерлерді қалыптастыру және дамыту тұжырымдамасы. – Алматы. 2013. – 234 б.
- 2 Сейдахметов А.С., Тышқанбаева М.Б. Кластерлердің туындау және қалыптасу негіздері // <http://portal.kazntu.kz>
- 3 Асқарова Ә. Агрокешендік өндіріске кластерлік тәсілдеу енгізу стратегиясы // Ақ жол, 2006, 15 сәуір, №6.

УДК:338.91

Мунарбаев А.К., Аманбаева А.А

Казахский гуманитарно-юридический инновационный университет, г. Семей

МИРОВЫЕ ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ МЕЖДУНАРОДНЫХ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ВЗАИМООТНОШЕНИЙ

Построение конкурентоспособной экономики Казахстана тесно связано с интеграцией в мировую экономику. В этой связи, вступление Казахстана во Всемирную торговую организацию (ВТО), на которую приходится 95 % всей мировой торговли, является важнейшим приоритетом экономической политики Республики Казахстан.

Многие эксперты, анализируя мировой опыт, склонны считать, что уже через 10-15 лет Казахстан сможет заявить о себе на мировом рынке как серьезный игрок, если доведет переработку нефти до мировых стандартов (96-98%). Соответственно и продукция нефтехимии будет конкурентоспособна на мировом рынке.

Глобализация укрепила и заставила по-новому осмыслить место и роль национального государства как ведущего игрока на мировой арене, по-прежнему контролирующего свои территорию и природные ресурсы.

Двадцать лет со дня провозглашения суверенитета Казахстана стали периодом напряженной работы по реформированию национальной экономики. Существенной трансформации подверглись все сферы социально-экономической жизни страны. Если учесть, что до момента обретения суверенитета наше государство не обладало каким-либо опытом развития рыночных отношений в экономике, то достижения республики за прошедшие годы действительно впечатляют.

Установленные реформы и реализация установок, определенных Стратегией «Казахстан-2030» позволили республике сформировать свою собственную модель экономики стабильного развития с учетом мирохозяйственных тенденций и конъюнктуры внешних рынков. Приведенные в действие механизмы дали возможность в сравнительно короткие сроки восстановить в новом виде национальную хозяйственную систему и придать ей динамику устойчивого роста.

Прирост ВВП в последующие года обусловлен активизацией производственных процессов в промышленности, сельском хозяйстве, строительстве, услугах транспорта и связи, торговли и прочих сферах. В целом темпы роста в Казахстане опережают развитые и большинство развивающихся стран, уступая только Китаю. Но основным источником экономического роста страны является нефтяная отрасль. Она обеспечивает внутренние потребности в энергоресурсах, занимает 27% в ВВП и 56% в суммарном экспорте.

В то же время, современное состояние национальной экономики характеризуется отдельными негативными моментами:

- экономика Казахстана основана на активной эксплуатации имеющихся богатых природных ресурсов, в основном, энергоносителей. Такая деформация структуры экономики, ее сугубо сырьевая направленность, узость товарных позиций сдерживают развитие экспортного сектора экономики;

- монополизация внутреннего рынка иностранной продукцией сузила возможности национальной промышленности;

- выросла несбалансированность экономики, увеличился дефицит госбюджета, рост цен привели к усилению инфляционных процессов;

- нам не удалось ослабить экономическую зависимость от стран СНГ. Казахстан все сильнее зависит от своего экспорта. Платежный баланс показывает сильную зависимость страны от внешнего рынка, от импорта;

- нахождение страны вне ВТО в настоящее время оборачивается потерями. Только из-за антидемпинговых разбирательств в отношении многих сырьевых товаров Казахстан уже потерял почти 550 млн. долл. США.

В условиях глобализации Казахстану нужна компактная и глубоко диверсифицированная в направлении роста числа перерабатывающих и замыкающих отраслей экономика с высокой долей конечной продукции. В настоящее время в Казахстане самым главным приоритетом экономической политики является отход от сырьевой направленности и повышение конкурентоспособности экономики путем диверсификации производства и повышения его инновационной составляющей. Качественный и устойчивый рост возможен только на основе модернизации промышленности, повышения качества функционирования инфраструктурных отраслей несырьевого сектора.

Сбалансированное развитие национальной экономики Казахстана предполагает опережающий рост обрабатывающих отраслей, которые, тем не менее, должны быть тесно связаны с добывающей промышленностью (нефтегазовое машиностроение, переработка нефти и газа, новые переделы в горной металлургии) или сельским хозяйством.

В условиях Казахстана обеспечение устойчивой конкурентоспособности национальной экономики возможно только на основе внедрения передовых технологий, систем управления качеством продукции, ресурсосбережении.

Экономический рост Казахстана также в решающей мере зависит от внешнеэкономических связей и торговли. Общий объем внешней торговли составляет около 60% ВВП, 40% ВВП образуется за счет экспорта и до 60% внутреннего спроса удовлетворяется импортом. Однако эти цифры не должны создавать иллюзию его интеграции в мировую экономику, ибо в экспорте доминирует сырье, а в импорте - готовые товары. Это создает невыгодную ценовую пропорцию.

Казахстан реализует на внешних рынках продукцию в основном сырьевых отраслей промышленности и товаров сельского хозяйства: нефть, газ, металлы, зерно, хлопок и другое, а за счет импорта обеспечивает около 45% внутреннего спроса, в том числе 55 % спроса на инвестиционные товары. Среди экспортных товаров доминирующее положение занимает нефть. На ее долю приходится почти 65% экспорта и 50,2% роста ВВП.

Казахстан торгует почти со 167 странами мира, в том числе экспортирует свои товары в 107 стран, импортирует товары из 164 стран мира. Основными торговыми партнерами выступают страны СНГ, на долю которых приходится 27% внешнеторгового оборота, на страны ЕС - 33,8%, Китай - 3,3%, США - 8,1%, Швейцария - 12,6%.

Присоединение Казахстана к ВТО - в целом положительное явление, способствующее более глубокому вовлечению нашей страны в мировую экономику, открытию зарубежных рынков для наших товаров и услуг и повышению национальной конкурентоспособности казахстанских товаров.

Но в тоже время существует серьезная опасность ослабления хозяйственной активности отечественных предприятий, их разорения в результате усилившейся иностранной конкуренции, переориентации спроса на импортные товары, сокращения налоговых поступлений в бюджет, роста безработицы и сужения инвестиционных возможностей.

Следовательно, вступление в ВТО приведет не только к открытию рынка Казахстана для импортных товаров и услуг, но и потребует дальнейшего углубления реформ в экономике республики.

Приоритетами развития национальной экономики являются:

- дальнейшая модернизация и диверсификация экономики Казахстана как фундамента устойчивого экономического роста. Необходимо резко изменить макроструктуру промышленного производства в пользу отраслей, выпускающих конечную продукцию, конкурентоспособную на внутренних товарных рынках и перспективную на международных; увеличить выпуск импортозамещающей продукции;

- привлекать из-за рубежа, прежде всего, технологические инвестиции с целью обновления производстве иного аппарата отрасли, повышения эффективности труда;

- развивать наукоемкие отрасли промышленности – отрасли машиностроения, особенно сельскохозяйственного и горно-металлургического.

- обеспечение в обрабатывающей промышленности среднегодовых темпов роста в размере 8-8,4%;

- эффективная интеграция в мировую экономику, как основа качественного прорыва в экономическом развитии страны;

- государственная поддержка кредитования экспорта несырьевых товаров и импорта высокотехнологичного оборудования.

Эффективная интеграция с мировой экономикой будет достигнута в результате проведения комплексной политики по индустриально-инновационному развитию страны, направленной на реализацию кластерных инициатив и «прорывных» проектов международного значения.

Необходимо подчеркнуть, что для достижения поставленных целей аккумулированы достаточные ресурсы. Специально созданные институты развития – Казахстанский инвестиционный фонд, Банк развития Казахстана, Инновационный фонд, Корпорация по страхованию экспорта, Центр инжиниринга и трансфера технологий (объединенные под эгидой АО «Фонд устойчивого развития «Қазына») позволили капитализировать с учетом текущего года. На основе исследований и совместной работы с институтами развития, национальными компаниями, отечественными и зарубежными инвесторами будут формироваться перечень целевых среднесрочных и долгосрочных проектов и комплекс мер по их реализации.

Таким образом, предстоящие годы должны стать одним из переломных этапов в развитии страны, основанным на стимулировании внедрения передовых технологий, расширении кооперационных связей с ведущими промышленными корпорациями; создании благоприятного налогового режима, проведении соответствующей кредитной и финансовой политики, способствующей развитию научных исследований, деловой активности инновационного бизнеса, экспортно-ориентированных производств; в принятии мер по подготовке высококвалифицированных кадров для работы в научно-технической и инновационной сферах экономики; формировании инновационной инфраструктуры.

Список литературы:

- 1 Назарбаев Н.А. Казахстан – 2030. Процветание, безопасность и улучшение благосостояния всех казахстанцев. Послание Президента страны народу Казахстана. – Алматы, 1998.
- 2 Казахстан сегодня. Информационно-аналитический справочник. Подготовлен Агентством Республики Казахстан по статистике./Под ред. Абдиева К.С. – Алматы: ТОО «Интеллсервис», 2011. – 408 с.
- 3 Промышленность Казахстана и его регионов. Статистический сборник 2006-2012 гг. – Астана, 2012.

УДК: 338.43

Қ.Т. Нұралина, З.Ж. Есенбекова, А.С. Тұрысбекова
Семей қаласының Шәкәрім атындағы мемлекеттік университеті

ҚАЗАҚСТАННЫҢ ЭКСПОРТТЫҚ ӘЛЕУЕТІН ТАЛДАУ ЖӘНЕ ЖҮЗЕГЕ АСЫРУ ЖОЛДАРЫ

Жаңа жаһандану жағдайында аграрлық сектордың жедел дамуына басымдық беріледі. Алдағы бес жылда ауыл шаруашылығы өнімдерін өндіру мен қайта өңдеу – әртараптандырудың негізгі көзі және экономикалық өсудің драйвері болуы тиіс. АӨК-нің жаңа рөлін іске асыру елдің тұрақты дамуын теңдестіреді, еңбек өнімділігін арттырады және халықтың негізгі бөлігінің өмір сүру деңгейін арттыруды қамтамасыз етеді.

Қазақстан Республикасының Президенті Нұрсұлтан Назарбаевтың 2018 жылғы 5 қазандағы Жолдауы «Қазақстандықтардың әл-ауқатының өсуі: табыс пен өмір сүру сапасын арттыру», жолдаудың бесінші бөлімінде: «Агроөнеркәсіп кешенінің әлеуетін толық көлемде жүзеге асыру қажет» деп көрсетілген. Негізгі міндет – еңбек өнімділігін және ауыл шаруашылығының қайта өңделген өнімдерін 2022 жылға қарай экспорттауды 2,5 есе арттыру. [1]

АӨК ағымдағы жағдайын талдау:

Ет және дәнді-бұршақты дақылдар өндірісі ішкі қажеттіліктерді толық қамтамасыз етеді және үлкен экспорттық әлеуетке ие. Бұл ретте елде өндірілетін азық – түлік тауарлары (40-90%) импортының едәуір үлесі байқалады-қант, сары май және өсімдік майлары, жеміс-көкөніс консервілері, шұжық өнімдері, құс еті [2].

Зерттеудің негізгі мақсаты мен міндеттері:

Мақсаты – нарыққа қажет бәсекеге қабілетті АӨК өнімдерін өндіруді қамтамасыз ету. Өндірілген өнімді сатуға емес, сатылатын өнімді өндіруге тырысу керек.

Негізгі міндеттері:

- тауар өндірісіне 500 мың жеке қосалқы шаруашылық, ұсақ шаруа және фермер қожалықтары тарту үшін ауқымды ауыл шаруашылығы кооперациясын дамыту және өнімді өткізу мен қайта өңдеудің пәрменді жүйесін құру
- мақсатты экспорттық саясатты іске асыру және органикалық ауыл шаруашылығы өнімдерінің қазақстандық брендині ілгерілету
- ауыл шаруашылығы өндірушілерін барынша қамтумен мемлекеттік қолдаудың тиімділігі мен қолжетімділігін қамтамасыз ету
- мал шаруашылығының тиімділігін 40%-ға арттыру
- өсімдік шаруашылығының тиімділігін 30%-ға арттыру
- кәсіпорындардың қайта өңдеу және тиеу үлесін 1,3 есе ұлғайту
- агротехнологиялар трансфертінің тиімді жүйесін қалыптастыру
- АӨК мемлекеттік реттеуді жетілдіру.

Бағдарламаны іске асыру тетіктері:

Мақсатты экспорттық саясат – Азық-түлік өнімдерін сыртқы нарықтарға жылжытуды "Азық-түлік келісім шарт корпорациясы" АҚ базасында АӨК экспорттық орталығы жүзеге асыратын болады.:

- нарықты талдау, экспорттық тауашаларды іздеу және импорттаушылармен мақсатты жұмыс

- азық-түлік өнімдерін форвардтық сатып алу және ауыл шаруашылығы өндірушілері үшін экспорттық арналарды құру

- органикалық өнімді қоса алғанда, Азық-түлік тауарларының брендтерін құру

- экспорттық келісімшарттарды орындау бойынша кепілдіктер беру .

Қазақстан Қытаймен, Ресеймен және Орталық Азия елдерімен шектеседі, олардың өткізу нарықтары азық-түлік өнімдеріне үлкен сұранысқа ие. Азық-түлікке жаһандық сұраныс үнемі өсіп келеді, оның жылдық сату көлемі 7 трлн доллардан астам болатын ең ірі тұтыну нарықтарының бірін қалыптастырады.

Күтілетін нәтижелер:

- экспорттың өсуі және импортты 17-ге қысқарту%

Ауыл шаруашылығы саласының экспорттық әлеуетін арттыру – агроөнеркәсіптік кешенді дамытудың 2017-2021 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасының басты міндеттерінің бірі. Оны іске асыру аяқталған кезде азық-түлік экспортының ақшалай көлемі 600 миллион долларға өсуі тиіс.

Қазақстан осы мақсатқа жету үшін жақсы бастапқы позицияға ие. Шетелге астық пен ұн жеткізу бойынша біздің республика әлемдік көшбасшылардың қатарына бұрыннан кіреді, соңғы жылдары майлы және ет секторларының экспорттық мүмкіндіктері күшейе түсуде.

Оған қоса, Қазақстанның аккредиттеу жөніндегі Тынық мұхит ынтымақтастығы (РАС), аккредиттеу жөніндегі еуропалық ұйым (ЕА), аккредиттеу жөніндегі халықаралық форум (IAF), зертханаларды аккредиттеу жөніндегі халықаралық ынтымақтастық (ILAC) сияқты аккредиттеу саласындағы халықаралық және өңірлік ұйымдардың қатысушысы болып табылады. Оларға мүшелік сертификаттауды халықаралық мойындауға немесе сәйкестікті бағалау жөніндегі басқа да бағдарламаларды, жүйелерді, өнімдерді, қызметтерді, персоналды тіркеуге мүмкіндік береді, бұл ауыл шаруашылығы өнімдерін экспорттаушылардың өмірін едәуір жеңілдетеді.

Ұлттық аккредиттеу орталығының ILAC-ға қатысуының арқасында біздің республиканың зертханалары берілетін сынақ хаттамаларында ILAC MRA бірлескен зертханалық белгісін пайдалана алады. Бұл тауардың сәйкестігін растау бойынша қосымша рәсімдерге шығындар мен уақытты қысқартуға ықпал етеді. Өткен жылғы мәліметтер бойынша, Қазақстандағы 187 зертхана ILAC MRA бірлескен белгісін пайдаланған. Олар жарты миллионнан астам сынақ хаттамаларын берді, олардың 10 мыңға жуығы – Қазақстаннан тыс жерлерге. Хаттамалар балық, ет, сүт, астық өнімдеріне, сондай-ақ бал, табиғи, минералды емдік-асханалық суға, ұнға, күнбағыс, қой жүні, тері шикізаты мен ІҚМ терісіне берілді. Бұл біздің бизнес-қоғамдастығымызға өз өнімдерін Қырғызстанға, Тәжікстанға, Өзбекстанға, Ауғанстанға, Қытайға, Жапонияға, Иранға, Сербияға, Испанияға, Ресейге, Белоруссияға, Әзірбайжанға, Грузияға, Польшаға жіберу үшін халықаралық деңгейде танылған хаттамалармен жіберуге мүмкіндік берді.

Дегенмен, бұл қолда бар экспорттық әлеуетті ашуға бағытталған шаралардың бірі ғана. Енді отандық ауыл шаруашылығы өндірушілері мен агроөндірушілерге мемлекеттің жан-жақты қолдауымен нағыз серпіліс жасау ұсынылады.

АӨК өнімдерінің импортын, экспортын талдайтын болсақ, төменде 1-диаграммада көрсетілген [3].

Импорттың жоғары үлесі неғұрлым жоғары технологиялық өндірістер бойынша сақталуда. Мал шаруашылығы өнімдерін қайта өңдеу өнімдері бойынша орташа алғанда бес жылда импорттың ең үлкен үлесі ірімшік пен сүзбе (51%), шұжық өнімдері (46%), ет және ет-өсімдік консервілері (40%) және сары май (36,4%). Өсімдік шаруашылығы өнімдерін қайта өңдеу өнімдері бойынша импорттың ең үлкен үлесі қант бойынша (42%), ал шикі құрғақ қантының әкелінуін ескере отырып импорт 97%-ға жетеді. Бұл ретте қант зауыттарының өндірістік қуаты 37,1%-ға жүктелген. Жеміс-көкөніс консервілерінің импорты 2015 жылы 98,7 мың тоннаны немесе ішкі тұтынудың 84%-ын құрады, жемістер мен

көкөністерді қайта өңдеу бойынша кәсіпорындардың жүктемесі 27% деңгейінде. Май өнімін ішкі тұтытудағы импорт үлесі 30-40%-ға жетеді. Бұл ретте, май кәсіпорындарының қуаты 45-50%-ға жүктелген. Өндірістік қуаттарды жүктеу үшін сапалы шикізаттың жетіспеу проблемасы тұтастай алғанда барлық өңдеу саласы үшін өткір тұр. Жарма мен ұн өндіру ішкі тұтынуды толық қамтамасыз етеді. Өңделген және консервіленген картоп өндірісінің көлемі 0,4 мың тоннаны құрады, ішкі тұтытудағы импорт үлесі - 98%. Картопты өңдеу бойынша кәсіпорындардың өндірістік қуаты 23% жүктелді.

Жаңа піскен, салқындатылған және мұздатылған балықтың ішкі нарығы 70 мың тонна деңгейінде бағаланады. Ішкі тұтытудағы импорт үлесі 75% құрайды.

Балық өңдейтін кәсіпорындардың қуаттылығы жылына 64 мың тоннаны құрайды, жүктелуі – 43%.

Балық өңдеу қуаттарын орналастыру ірі кәсіптік су айдындарына байланысты. Шығарылымның негізгі көлемі Атырау және Қызылорда облыстарына тиесілі. 2015 жылы жас, салқындатылған немесе мұздатылған балық өндіру көлемі 24,7 мың тоннаны, дайындалған немесе консервіленген балық 9,4 мың тоннаны құрады. АҚШ доллары сомасына Экспорт 24,9 мың тоннаны құрады. Балық және балық өнімдерінің импорты 61,5 млн.

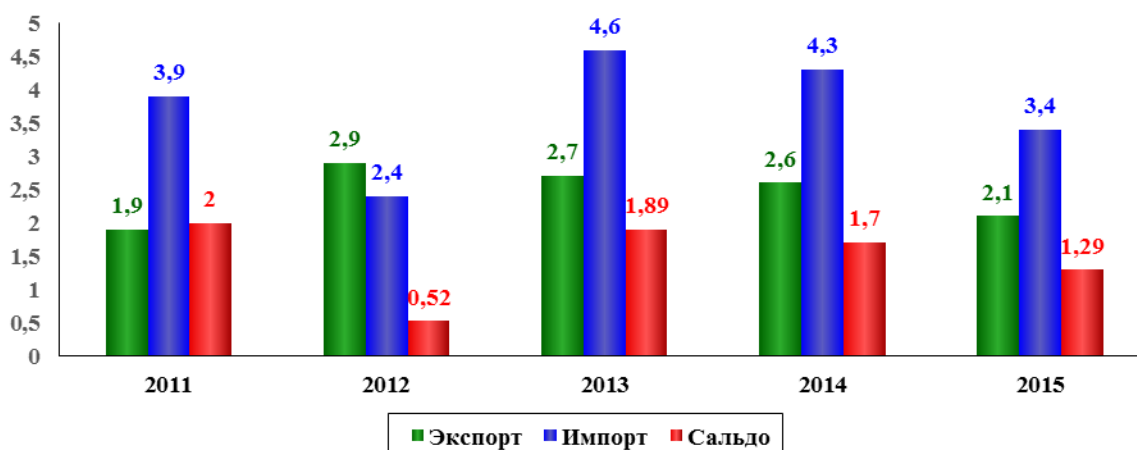


Диаграмма 1 – АӨК өнімдерінің экспорты, импорты және сальдосы, АҚШ млрд доллар

Қазақстанның географиялық орналасуын, ауыл шаруашылығы өнімдері нарығының сыйымдылығын және көліктік қол жетімділікті талдап, келесі қорытындыға жасалды. ЕАЭО және ТМД елдері, сондай-ақ Қытай, Иран, Ауғанстан және БАӘ сияқты өткізу нарықтарына бағдарлану қажет, ал оларға қажетті астыққа, тұқым майына, картопқа және органикалық өнімдерді қоса алғанда, оларды қайта өңдеу өнімдеріне баса назар аудару қажет. Бұдан басқа, ең үлкен экспорттық әлеует, олар қазіргі уақытта ішкі тұтынуы толығымен жеке өндіріспен қамтамасыз етілетін өнім түрлері бойынша бар деп санайды. Бұл бірінші кезекте сиыр, қой және шошқа еті.

Қазақстан бүкіл Еуразия үшін астық өндіру бойынша "астық себеті" деп аталатын және бір мезгілде оны қайта өңдеуді тереңдетуі үшін (жаңа қосымша құн құрумен) АӨК дамыту мемлекеттік бағдарламасының авторлары шикізат пен оның қайта өңделген өнімдерінің, атап айтқанда ұн, макарон, жарма, глютен экспортының көлемін ұлғайтуды ұсынады. Олар 2021 жылға қарай Қазақстан ауыл шаруашылығы өнімдерінің дәстүрлі импорттаушылары болып табылатын елдерге (Орта Азия, Иран, Ауғанстан, Әзірбайжан) әдетте 6,8 миллион тонна астық өңдеу кезінде алатын ұн көлемін жеткізуге болады деп күтуде. Макарон және жарма өнімдерінің өндірісін 2021 жылға қарай 630 мың тоннаға дейін, ал олардың экспортын 180 мың тоннаға дейін жеткізу болжанып отыр (өткен жылы шетелге

жіберілген 77 тоннаға қарсы). Мұнда болашақ өткізу нарықтары Қытай, Ауғанстан, Грузия, Моңғолия, Тәжікстан және Түркіменстан болып табылады.

Мемлекет отандық өндірушілерге Қазақстан ішінде де, шетелде де салалық көрмелер өткізуге қолдау көрсететін болады, ал оларға сыртқы нарықтарға шығуға көмектесу үшін көтерме-тарату орталықтарының желісін құруға ықпал ететін болады. Олар көтерме саудаға арналған қоймалардан, павильондардан және басқа да үй-жайлардан тұрады, оларда ауыл шаруашылығы және тамақ өнімдерін сақтау, орау, өткізу және тасымалдау жөніндегі технологиялық операциялар шоғырландырылатын болады. Қажет болған жағдайда олардың базасында кедендік, ветеринариялық-санитариялық, карантиндік, санитариялық-эпидемиологиялық және өзге де операцияларды жүргізуге болады. Алдымен мұндай орталықтар Алматы, Астана және Шымкент қалаларында, ал 2021 жылға қарай Қазақстанның барлық аймақтарында пайда болады. Онда дайындау және экспортқа жіберу үшін ауыл шаруашылығы өнімдерінің ірі партиялары қалыптастырылатын болады.

Экспорттық әлеуетті дамытуда "ҚазАгро" холдингінің құрамына кіретін "азық-түлік келісім шарт корпорациясы" АҚ ерекше рөл атқарады. "ҚазЭкспортГарант" АҚ және "KAZNEX INVEST "экспорт және инвестициялар жөніндегі ұлттық агенттігі" АҚ-мен, сондай-ақ Қазақстанның шет елдердегі дипломатиялық өкілдіктерімен тығыз өзара іс-қимыл кезінде ол АӨК экспорттық орталығының рөлін атқарады. Яғни сыртқы нарықтардағы жағдайды талдайды және перспективалы өткізу нарықтарын игерудің жол картасын жасайды, ауыл шаруашылығы тауарларын өндірушілерден өнімді форвардтық сатып алуды жүргізеді және ірі экспорттық партияларды қалыптастырады, сыртқы нарықта сұранысқа ие ауыл шаруашылығы өнімдері үшін экспорттық өткізу арналарын құрады. Бұдан басқа, оның функциясына өндірушілер үшін экспорттық келісімшарттарға сақтандыру және кепілдік беру, "KZ ORGANIC FOOD" қоса алғанда, брендтерді жылжыту, өнім экспорты бойынша консультациялық қызметтер көрсету, оның ішінде келісімшарттарды сүйемелдеу кіреді. [4]

Экспорттық әлеуетті ұлғайтуды қамтамасыз етуге қабілетті басқа да қадамдарға келетін болсақ, бәсекеге қабілетті экспортқа бағдарланған өнім шығаруға бағытталған ауыл шаруашылығы өнімдерін қайта өңдеу және қазіргі заманғы жабдықтары бар тамақ өнеркәсібі кәсіпорындарын салу және жаңғырту кезінде инвестициялық шығындарды субсидиялау сақталады. Бұдан басқа, мемлекет ауыл шаруашылығы шикізатын қайта өңдеу және тамақ өнеркәсібі өнімдерінің экспорттық брендін құруды ынталандыруға, өнімдері экспортқа бағдарланған отандық кәсіпорындардың халықаралық талаптары бойынша сертификаттауға ықпал етуге, олардың басшыларын оқытуға және олардың біліктілігін арттыруға ниетті.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Послание Президента Республики Казахстан Нурсултана Назарбаева народу Казахстана от 5 октября 2018 года «Рост благосостояния казахстанцев: повышение доходов и качества жизни»
2. Концепция Государственной программы развития АПК на 2017–2021 годы
3. Государственная программа развития агропромышленного комплекса Республики Казахстан на 2017-2021 годы
4. Вайда Маргарита, Экспортный потенциал АПК.

УДК:339.138

Садиева Ж.М., Аманбаева А.А

Казахский гуманитарно-юридический инновационный университет, г. Семей

РАЗВИТИЯ МАРКЕТИНГА В АГРОПРОМЫШЛЕННОМ КОМПЛЕКСЕ

Маркетинг еще не получил широкого распространения в формированиях АПК. Это объясняется двумя причинами:

- во-первых, продукции сельского хозяйства производится недостаточно;

- во-вторых, у отдельных руководителей сложилось мнение о незначительности роли маркетинга в условиях дефицита товаров, а это совершенно неправомерно.

Целевая направленность, философия бизнеса и организация его в сельскохозяйственных формированиях при маркетинговой и производственно-сбытовой ориентации различны. При маркетинговой ориентации цель коллектива предприятия или формирования малого бизнеса – удовлетворение нужд, потребностей и интересов потребителей, а при производственно-сбытовой – выполнение производственной программы. Для эффективного ведения агробизнеса необходимо осмыслить особенности маркетинга и учитывать их в деятельности предприятий АПК. Маркетинг, связанный с продуктами сельского хозяйства, сложнее промышленного и тем более других видов маркетинга, что определяется многообразием методов, приемов и способов его осуществления из-за большого количества производимых продуктов, их целенаправленности, необходимой значимости.

Одни из них являются товарами первой необходимости, вторые – дополнением в гармонии полезности и потребности, третьи служат для удовлетворения высокого уровня жизни, ее эстетики. Нельзя не отметить такую специфическую особенность агромаркетинга: в формированиях малого бизнеса его функции выполняют не обученные этому специалисты, а сами предприниматели. Таким образом, многообразие объективных и субъективных условий эффективного агромаркетинга в сравнении с промышленным и обуславливает его сложность.

Задачей аграрного маркетинга является обеспечение максимально возможной устойчивости в деятельности предприятия, планомерности развития и достижения стратегических целей. Маркетинг товаров сельскохозяйственного производства (агромаркетинг) охватывает следующие стадии движения: ·изучение потребностей; ·прогнозирование спроса; ·разработку ассортиментной политики и производственной программы; ·организацию сбыта.

В условиях жесткой конкурентной среды, особенно с иностранными товаропроизводителями, в условиях, когда цены на сельскохозяйственную продукцию крайне низки, и учитывая возможность неблагоприятных погодных условий, хозяйственники вынуждены внедрять элементы маркетинга в деятельность сельхозпроизводителей. Это способствует эффективному управлению бизнесом, правильному планированию организации и действенному контролю. Маркетинг является наиболее активным при разработке стратегий сбытовой деятельности, стимулировании сбыта и рекламной деятельности. Продукция агропромышленного комплекса предусматривает многообразие ее производства, что обуславливает использование более многочисленных маркетинговых подходов в производстве и распределении по сравнению с маркетингом в торговле и отраслях промышленности.

Маркетинг сельскохозяйственной продукции обусловлен рядом аспектов:

- природными условиями производства, урожайностью и интенсивностью использования сельскохозяйственных земель;
- значимостью производимого товара, что предъявляет особые требования к его производству, хранению и транспортировке;
- несовпадением времени производства продукции и её потребления; ·сезонным характером производства;
- многообразием форм собственности в системе агропромышленного комплекса, что предъявляет особые требования к методам маркетинговых исследований;
- наличием различных организационных форм хозяйствования;
- продолжительностью цикла производства и потребления сельскохозяйственной продукции, осложняющей принятие правильных маркетинговых решений в конкурентной борьбе, удовлетворение запросов потребителей относительно качества товара;
- более высокой чувствительностью, восприимчивостью и самоуправляемостью агромаркетинга по сравнению с другими системами маркетинга;

– сравнительно невысоким уровнем научных разработок в сфере маркетинговой деятельности.

Специфика агропромышленного производства и сбыта сельскохозяйственной продукции отдельными предприятиями обуславливает разнообразие конкретных схем маркетинга. Но все они базируются на совокупности общих главных принципов, которые представляют собой:

- нацеленность на достижение конечного практического результата по овладению намеченной долей рынка;
- комплексный подход к достижению выдвинутых целей;
- максимальное приспособление к выбранному рынку с целенаправленным одновременным воздействием на него;
- обеспечение долговременной результативности (прибыльности) маркетинговой деятельности предприятия;
- единство стратегии и тактики активного приспособления к изменяющимся требованиям реальных и потенциальных потребителей с целенаправленным воздействием на них. Так как в условиях рыночной экономики предприятиям агропромышленного производства основное внимание приходится уделять вопросам реализации продукции, товародвижения, колебания в ценах, сегментации, конкуренции и др., то главным в управлении предприятием должны стать принципы маркетинга.

Использование их позволяет выпускать ту продукцию, которая будет пользоваться спросом как у реальных, так и потенциальных потребителей. В новых условиях хозяйствования сельскохозяйственные предприятия стоят перед необходимостью решения многих весьма трудных и неотложных задач. Для их выполнения необходимы не только изменения в организационно-управленческих структурах, но и глубокая перестройка мышления, стиля и способов работы руководителей и специалистов всех рангов, занимающихся экономической деятельностью.

Решению этих задач будет активно способствовать использование принципов и методов современного маркетинга. В настоящее время маркетинг в сельскохозяйственном производстве (агротаркетинг) становится объективной необходимостью, поскольку является основой формирования аграрного рынка. Весьма важным является формирование в сельском хозяйстве системы нормальных взаимоотношений с заготовительными и перерабатывающими предприятиями и организациями, преодоление их монополизма, разработка методов адаптации производства к меняющимся требованиям потребителей.

Наконец, без использования элементов маркетинга невозможна эффективная экономическая деятельность сельскохозяйственных товаропроизводителей. Маркетинг в сельскохозяйственном производстве является базой принятия оптимальных управленческих решений, формирующих успех товаропроизводителей на сбытовых рынках. Использование элементов и средств маркетинга в аграрном секторе экономики имеет определенные особенности, вытекающие из специфики самого сельскохозяйственного производства, которое характеризуется разнообразием ассортимента продукции и участников рынка, а также многообразием организационных форм хозяйствования.

Более того, агротаркетинг отличается от промышленного, коммерческого, банковского и других видов маркетинга такими особенностями сельского хозяйства как: зависимость результатов от природных условий, роль и значение товара, разнообразие форм собственности, несовпадение рабочего периода и периода производства, сезонность производства и получения продуктов, многообразие организационных форм хозяйствования и их диалектика, внешнеэкономические связи, участие государственных органов в развитии АПК и его отраслей. Природные и экономические процессы в деятельности сельскохозяйственных предприятий интегрируются и образуют особые условия для производства и организации маркетинга.

Цели функционирования агропромышленного предприятия должны увязываться с выполнением комплекса функций маркетинга, сущность которых заключается в следующем:

во-первых, ориентация на рынок сбыта, что предполагает изучение его объектов и субъектов, в качестве которых выступают потребители, конкуренты, сведения о конъюнктуре рынка и товаре;

во-вторых, влияние на рынок путем его изучения и анализа, приспособления к рыночным условиям;

в-третьих, организация системы сбыта конкурентоспособной продукции, сбора и обработки информации;

в-четвертых, ориентация на достижение долгосрочного коммерческого успеха, что предполагает подчиненность краткосрочных интересов целям долгосрочного стабильного преимущества на рынке.

Аграрный маркетинг является эффективной системой деятельности сельхоз товаропроизводителей по поводу производства, переработки и реализации продукции на основе системного исследования продовольственных рынков с целью равнонаправленного увеличения прибыли и удовлетворения потребительских запросов покупателей. К основным принципам аграрного маркетинга относятся следующие:

– достижение конкретной намеченной цели в результате реализации производственно-сбытовой деятельности; подробный, всесторонний учет потребительских предпочтений и желаний, включая уровень, динамику рыночной конъюнктуры;

– формирование условий для максимального приближения производственного процесса к рыночным требованиям, ассортименту спроса, предполагающих долгосрочные перспективы развития, динамичное, гибкое реагирование на изменение рыночной среды; перманентная активизация процессов воздействия на рынок во всех возможных аспектах: ценообразовании, рекламы и т.д.

В процессе маркетинговой деятельности общие и конкретные функции взаимосвязаны: при осуществлении любой конкретной функции выполняются общие. А теперь подробнее рассмотрим общие функции агромаркетинга. Управление представляет собой виды деятельности по поддержанию действия системы маркетинга в заданном направлении или по переводу в новое. Оно носит оперативный характер, поэтому включает оперативную координацию и регулирование. Организация призвана создать целостность, единство, упорядоченность работы службы маркетинга. Все отдельные системы маркетинга, объединяясь, создают оптимально организованное целое. Так, должна сохраняться целостность экономической, организационной, технической и других подсистем, но с обеспечением специализации, кооперации, ритмичности, синхронности и непрерывности маркетингового действия.

Маркетинг на предприятии сельского хозяйства – лишь часть системы менеджмента (направляющая, формирующая, но часть). Если не будут осуществляться все другие функции (управление производством, кадрами, разработка новых изделий и т.д.), то маркетинг бесполезен. Доходы предприятия, которые обеспечиваются использованием маркетинга, конечно предполагают и нормальную его прибыльность, т.е. выручка за реализованную продукцию должна покрывать все затраты и давать определенную прибыль для его дальнейшего развития и удовлетворения самых разных иных потребностей: от уплаты налогов до создания специальных фондов.

В сельскохозяйственных формированиях маркетинговая деятельность может быть эффективной при условии, если ею занимаются все работники аппарата управления, а содействуют ей все работники сферы производства. В скотоводческих предприятиях, например, функциональное маркетинговое воздействие осуществляется как руководителем предприятия, так и заведующим фермой. Вместе с работниками службы маркетинга и зоотехниками ее выполняют экономисты, технологи и т.д. Одновременно со специалистами аппарата управления маркетинговые функции осуществляют и работники сферы производства: производят продукцию необходимого качества, установленного ассортимента и создают условия для современного удовлетворения спроса потребителей.

Актуальность агромаркетинга обуславливается тем, что в Казахстан поступает много продуктов питания из-за рубежа. При этом реализуются многие факторы международного агромаркетинга, поэтому маркетинговое обеспечение наших формирований должно конкурировать с зарубежными фирмами. Необходимо отметить, что такой жесткой конкуренции никакие другие виды маркетинга в Казахстане не испытывают. Для эффективного осуществления деятельности на рынке сельскохозяйственной продукции необходимо последовательное внедрение агромаркетинга, знание которого поможет принятию научно обоснованных и выверенных хозяйственных решений.

В заключении следует отметить, что маркетинг в сельскохозяйственном производстве как самостоятельное направление теории современного маркетинга предполагает изучение, прогнозирование и осуществление предпринимательской деятельности хозяйствующих субъектов рынка в области производства, переработки, хранения, транспортировки и реализации сельскохозяйственной продукции с целью извлечения максимальной прибыли и максимального удовлетворения нужд и потребностей потребителей этой продукции.

Список литературы:

1. Журкабаева С. Ш. Совершенствование экономического механизма хозяйствования АПК в рыночных условиях. Алматы, 2007 г.
2. Смирнов С. АПК: состояние, проблемы, прогноз./ Транзитная экономика. 2000. № 3. Обоснование и реализация принципа устойчивого развития (Содержание принципа устойчивого развития). / Устойчивое развитие. 2001.
3. Сатыбалдин А.А. Проблемы организационно-экономического переустройства сельскохозяйственных предприятий. // Экономика сельскохозяйственных предприятий. – 2005. – № 2
УДК: 371.13

Г.Б. Секербаева

Государственный университет имени Шакарима города Семей
Казахстан, г. Семей, guliya.sekerbayeva.semgu@mail.ru

ОСОБЕННОСТИ ОРГАНИЗАЦИИ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ БАНКОВ ВТОРОГО УРОВНЯ НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ

Республика Казахстан имеет двухуровневую банковскую систему:

1. Верхний (первый) уровень банковской системы – Национальный Банк Республики Казахстан, который является центральным банком государства.

2. Нижний (второй) уровень банковской системы – все коммерческие банки.

Деятельность банков второго уровня регулируется Законом «О банках и банковской деятельности в Республике Казахстан» от 31 августа 1995 г. № 2443 (с изменениями и дополнениями по состоянию на 04.07.2018 г.)

В соответствии с этим законом банк второго уровня – это юридическое лицо, являющееся коммерческой организацией, которое правомочно осуществлять банковскую деятельность. Официальный статус банка определяется государственной регистрацией юридического лица в качестве банка в регистрирующих органах и наличием лицензии Национального Банка Республики Казахстан на проведение банковских операций [2].

Основная цель функционирования банков второго уровня – получение прибыли. Банки второго уровня вправе открывать свои дочерние банки, филиалы и представительства как на территории Казахстана, так и за его пределами [1].

Банки второго уровня осуществляют следующие виды банковских и иных операций:

- 1) прием депозитов, открытие и ведение банковских счетов юридических лиц;
- 2) прием депозитов, открытие и ведение банковских счетов физических лиц;
- 3) открытие и ведение корреспондентских счетов банков и организаций, осуществляющих отдельные виды банковских операций;

4) открытие и ведение банками металлических счетов физических и юридических лиц, на которых отражается физическое количество аффинированных драгоценных металлов и монет из драгоценных металлов, принадлежащих данному лицу;

5) кассовые операции: прием и выдача банками и Национальным оператором почты наличных денег, включая их размен, обмен, пересчет, сортировку, упаковку и хранение;

6) переводные операции: выполнение поручений физических и юридических лиц по платежам и переводам денег;

7) учетные операции: учет (дисконт) векселей и иных долговых обязательств физических и юридических лиц;

8) банковские заемные операции: предоставление банком, ипотечной организацией, организацией, не являющейся банком, осуществляющей брокерскую и (или) дилерскую деятельность на рынке ценных бумаг, или дочерними организациями национального управляющего холдинга в сфере агропромышленного комплекса кредитов в денежной форме на условиях платности, срочности и возвратности;

9) организация обменных операций с иностранной валютой, включая организацию обменных операций с наличной иностранной валютой;

10) инкассация банкнот, монет и ценностей;

11) прием на инкассо платежных документов (за исключением векселей);

12) открытие (выставление) и подтверждение аккредитива и исполнение обязательств по нему;

13) выдача банками банковских гарантий, предусматривающих исполнение в денежной форме;

14) выдача банками банковских поручительств и иных обязательств за третьих лиц, предусматривающих исполнение в денежной форме [2].

По состоянию на 1 ноября 2018 года банковский сектор Республики Казахстан представлен 28 банками.

Совокупные активы банковского сектора на 1 ноября 2018 года составили 24 538,0 млрд. тенге (увеличение с начала года на 1,6%).

В структуре активов преимущественную 7 долю занимают кредиты – 50,4%, портфель ценных бумаг – 19,4%, наличные деньги, аффинированные драгоценные металлы и корреспондентские счета – 13,7%.

Кредиты, по которым имеется просроченная задолженность более 90 дней (NPL), составили 1 089,5 млрд. тенге или 8,17% от ссудного портфеля.

Провизии по ссудному портфелю сформированы в размере 1 831,5 млрд. тенге или 13,7% от ссудного портфеля (на начало 2018 года – 2 126,4 млрд. тенге или 15,6%).

Размер совокупных обязательств банковского сектора по состоянию на 1 ноября 2018 года составил 21 588,2 млрд. тенге (увеличение с начала года на 2,2%). В структуре обязательств банков наиболее высокую долю занимают вклады клиентов – 77,8%, выпущенные в обращение ценные бумаги – 6,8%, займы, полученные от других банков и организаций, осуществляющих отдельные виды банковских операций – 3,7%.

Обязательства банков перед нерезидентами Республики Казахстан в совокупных обязательствах увеличились по сравнению с началом 2018 года с 5,56% до 5,95% (до 1 227,6 млрд. тенге).

Совокупный собственный капитал банковского сектора по состоянию на 1 ноября 2018 года составил 2 949,8 млрд. тенге, уменьшившись за январь-октябрь 2018 года на 2,6%.

Чистая прибыль (превышение текущих доходов над текущими расходами) составила 566,5 млрд. тенге.

Чистая процентная маржа и процентный спрэд банков второго уровня по состоянию на 1 ноября 2018 года составили 5,11% и 4,01%, соответственно [9].

Банки второго уровня оказывают значительное влияние на развитие реального сектора экономики. В 3 квартале 2018 года спрос предприятий на кредиты банков немного увеличился. В банк за кредитом обратилось 21,1% предприятий, из которых кредит получили

17,7% предприятий (83,9% респондентов из числа предприятий, обратившихся за кредитом). В то же время количество отказов в кредитовании уменьшилось и составило 16,1% от количества, обратившихся за кредитом, или 3,4% от общего количества участников опроса. В 4 квартале 2018 года за кредитом намерены обратиться 16% опрошенных предприятий. В обрабатывающей промышленности доля таких предприятий составляет 22,1%, в горнодобывающей – 13,9% [5].

В целях сохранения и развития полноценно функционирующей банковской системы, Национальным Банком принята и реализуется Программа повышения финансовой устойчивости банковского сектора Республики Казахстан, рассчитанной на 5 лет. Основная цель программы – постепенная очистка балансов банков второго уровня от проблемной задолженности (за счёт обеспечения капитализации, списания, прощения долга и других мер по улучшению качества активов), увеличению совокупного собственного капитала банковского сектора, оказывающее поддержку кредитованию реального сектора экономики [4, 8].

Вместе с тем, изменения на кредитном рынке в направлении существенного повышения активности банков ограничены рядом факторов. Помимо оздоровления банковского сектора, которое осуществляется постепенно, в 2018 году сохранится неоднозначная ситуация в реальном секторе экономики.

Проводимые Национальным Банком опросы банков демонстрируют, что ускорение темпов кредитования будет потенциально сдерживаться ограниченным числом качественных заёмщиков и рисками ухудшения финансового состояния текущих заёмщиков, а также низкой платёжной дисциплиной крупного бизнеса как специфического фактора для данного сегмента. Указанные ограничения обуславливают сохранение жёсткой кредитной политики банков по отношению к корпоративному сектору. Потребительский сегмент банковского кредитования в 2018 году характеризуется тенденциями ограниченной активности в предоставлении ипотеки по собственным программам банков на фоне сохраняющегося спроса со стороны населения на беззалоговые потребительские кредиты [5-6].

По оценкам Национального Банка, в 2018 году ожидаются умеренные темпы роста кредитования, которые будут сопоставимы с темпами номинального роста ВВП. При этом данный рост будет поддерживаться за счёт отдельных, более устойчивых крупных и средних банков с консервативной кредитной политикой. По отдельным банкам, которые будут продолжать решение накопленных проблем, возможно снижение кредитного портфеля.

В среднесрочной перспективе рост собственного капитала, снижение неработающих кредитов, пересмотр и оптимизация действующих стратегий и бизнес-моделей банков второго уровня приведут к повышению их активности в кредитовании, расширению и развитию новых и эффективных видов банковских услуг. В итоге ожидается повышение эффективности кредитного канала и канала процентных ставок трансмиссионного механизма денежно-кредитной политики, которые в настоящее время не в полной мере выполняют свою роль [7].

Начиная с прошлого года на оздоровление банковской системы Казахстана было выделено 500 млрд. тенге. В качестве оператора выступила специальная дочерняя организация. Взаимодействие оператора с акционерами банков второго уровня, основывается на солидарном участии сторон по принципу «один к двум». Согласно этому принципу Национальный единовременно предоставляет денежные средства в размере 66% от размера докапитализации банка, оставшиеся 33% – акционеры. Главное условие: деньги банки второго уровня должны вернуть оператору в установленный срок. Сроки реализации программы – до 15 лет, это срок, в течение которого банки должны вернуть государственные средства. При этом до 2022 года банки-участники должны сформировать капитал для покрытия своих убытков в полном объёме [4].

В этой связи в Национальном банке считают, что необходимо кардинально реформировать систему надзора над банками второго уровня. Главный финансовый регулятор страны намерен на законодательном уровне заручиться правом не только

контролировать финансовое положение участников программы, но и при необходимости оперативно решать их проблемы, вплоть до применения методов реструктуризации проблемных банков по своему усмотрению [10].

Председатель Национального Банка Казахстана Данияр Акишев, выступая на заседании Правительства Республики Казахстан сообщил о том, что Национальный Банк Казахстана продолжит системную работу по оздоровлению и обеспечению стабильности банков. Росту кредитной активности банков будет способствовать реализация программы «7-20-25» и предоставление банкам ликвидности в пределах 600 млрд. тенге [3].

Таким образом, можно сделать вывод, что для успешного развития банковского сектора, Национальным банком проводится работа по оздоровлению и обеспечению стабильности банков банкам.

Особенностями организации деятельности банков второго уровня является:

1. Консолидация банковского капитала, а также его концентрация и централизация. Это связано с возникновением различных банковских холдингов, укрупнением банков путем слияния крупных в крупнейшие, кооперацией их с другими финансовыми институтами для укрепления позиций на национальном и международном уровне. Укрупнению банков способствует ряд мер по увеличению норм и нормативов банковского капитала, требующегося для открытия банка.

2. Сокращение традиционных банковских услуг на рынке депозитов и кредитов вследствие развития новых финансовых инструментов и сделок на финансовом рынке, а также за счет новаций в банковском деле за счет консультационно-гарантийных услуг.

3. Развитие инвестиционного бизнеса банков за счет расширения деятельности на рынке ценных бумаг: размещение на первичном рынке, операции на вторичном рынке.

4. Компьютеризация и новые технологии, обеспечившие новые информационные банковские технологии и новые банковские продукты, а также возможности Интернет-банкинга.

5. Унификация и стандартизация банковских услуг, национальных банковских систем и систем их регулирования и надзора в соответствии с международными нормами.

Залог успешного функционирования банков второго уровня – это четко разработанная стратегия Банка, с учетом реального состояния национальной экономики, соответствующая действующей денежно-кредитной политики, а также эффективного ее внедрения и применения, профессионализма сотрудников.

Список литературы:

1. Банки второго уровня Казахстана (ББУ РК) /<https://egov.kz/>;
2. Закон Республики Казахстан «О банках и банковской деятельности» от 31 августа 2003 года № 2444 (с изменениями и дополнениями по состоянию на 04.07.2018 г.) /<http://nationalbank.kz/>;
3. Информационное сообщение Национального Банка 26.11.2018 /<http://nationalbank.kz/>;
4. Как будет работать новая программа Нацбанка по оздоровлению банковского сектора страны, дата публикации от 19.07.2017 года /<https://informburo.kz/>;
5. Конъюнктурный обзор. Результаты опроса предприятий реального сектора экономики III квартал 2018 года /<http://nationalbank.kz/>;
6. Обзор финансового рынка II квартал 2018 года /<http://nationalbank.kz/>;
7. Основные направления денежно-кредитной политики Республики Казахстан на 2018 год, одобренные постановлением Правления Национального Банка Республики Казахстан № 242 от 29 ноября 2017 года /<http://nationalbank.kz/>;
8. Послание Президента Республики Казахстан Н.Назарбаева народу Казахстана. 31 января 2017 г. /<http://www.akorda.kz/ru/>;
9. Пресс-релиз Национального Банка № 41 от 23.11.2018 года «О ситуации на финансовом рынке» /<http://nationalbank.kz/>;
10. Третья модернизация Казахстана: Новые возможности для граждан и качественный рост. Стратегический план развития страны до 2025 года /<https://primeminister.kz/>.

Н.А. Смыкова, Ж.А. Абылкасимова
Государственный университет имени Шакарима города Семей
Казахстан, г. Семей, ZHIBEKMM@MAIL.RU

ОЦЕНКА ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКИХ РИСКОВ В УСЛОВИЯХ МОДЕРНИЗАЦИИ ЭКОНОМИКИ

В современных условиях стремительных изменений внешней среды, негативных экономических процессов в Казахстане и мире в целом очевидна нестабильность в деятельности предпринимательства. Поэтому на современном этапе развития актуальной становится проблема оценки предпринимательских рисков.

Система управления рисками на предприятии представляет собой деятельность совета директоров, менеджеров и других сотрудников по определению потенциальных событий, которые могут негативно повлиять на деятельность организации и уменьшению их последствий в случае возникновения.

Управление рисками позволяет руководству определять, оценивать риски и управлять ими в условиях неопределенности. Неопределенность, как известно, порождает риск. Таким образом, в случае деятельности организации в условиях неопределенности, существует вероятность наступления событий, которые не позволят достичь поставленных целей. Оценка рисков позволяет фирме избегать ошибок и неожиданностей. Управлять риском означает иметь возможность снизить его до допустимого уровня для определенной хозяйственной единицы. Для определения степени риска учеными разработано множество методик их оценки, чаще всего практическое применение находят: статистический метод, метод экспертных оценок, метод анализа целесообразности расходов и метод использования аналогов.

Экономическую ситуацию в Казахстане в условиях модернизации экономики можно назвать в большей степени неопределенной, соответственно для улучшения положения требуется увеличение притока инвестиций, развитие инноваций, повышение конкурентоспособности отечественных предприятий. В постоянно изменяющихся условиях окружающей среды поставленные задачи можно решить только при постоянном совершенствовании механизма управления предпринимательскими рисками [1].

Успешная деятельность хозяйствующего субъекта невозможна без активно совершенствующейся системы управления предпринимательскими рисками.

Для того что бы МСБ выжить в условиях жесткой конкуренции и кризисных условиях нужно уметь управлять рисками и нужно правильно оценивать степень рисков и предпринимать необходимые меры. В данных вопросах МСБ должно руководствоваться современными методами оценки рисков, такими как: карта рисков, оценка «линии толерантности» и иными принятыми механизмами управления рисками.

Особенностью управления рисками является его сведение только лишь к страхованию. Данный метод управления предпринимательскими рисками представляет весь риск-менеджмент для многих предприятий [2]. При использовании данного метода страховая компания предоставляет страховое покрытие риска неплатежа конечного покупателя. Объектом страхования в этом случае выступают имущественные интересы страхователя, связанные с причинением ему убытков при осуществлении предпринимательской деятельности.

Отчасти деятельность по снижению предпринимательских рисков также осуществляется со стороны государства, посредством законодательных актов. Одним из законодательных актов направленных на поддержание предпринимательской деятельности является федеральный закон «О несостоятельности и банкротстве», который регулирует отношения возникающие при неспособности должника удовлетворить в полной мере требования кредиторов. Последней редакцией закона предусмотрено заключение договора

страхования как формы финансового обеспечения арбитражного управляющего, который должен дополнительно застраховать свою ответственность на случай причинения убытка лицам, участвующим в деле о банкротстве.

Таким образом, для высокоэффективного управления предпринимательскими рисками необходимо предупреждать риск, преодолевать расширение степени неопределенности внешней среды. Нужно комплексно учитывать и оценивать параметры внутренней и внешней среды, учитывать изменения вне предприятия, проводить анализ, поиск новых стратегий. Необходим квалифицированный персонал. Риск-менеджеры компании должны иметь широкий кругозор и разбираться в различных процессах деятельности предприятия: экономических, политических, технологических, финансовой деятельности. Такие специалисты должны обладать достаточными знаниями для оценки и моделирования рисков.

Устранить возникновение риска полностью невозможно, но при правильно составленной системе управления рисками, грамотно подобранном персонале можно эффективно управлять им.

Риск - менеджмент в отечественном МСБ находится на стадии ознакомления и зарождения. Предприятия только начинают понимать сущность рисков и риск менеджмента, предпринимают действия по предупреждению их, что включает в себя в первую очередь оценку рисков. В связи с этим необходимо внедрять механизмы и методы оценки рисков по международным стандартам, в то же время адаптируя их к местной культуре ведения бизнеса. Казахстанским предприятиям необходимо стремиться внедрять систему оценки рисков в свою повседневную деятельность.

Список литературы:

1. Бирюкова Е.А. Моделирование и управление предпринимательскими рисками в современных условиях// Вестник Челябинского государственного университета. 2015. №11.
2. Васильева Е.Е. Актуальные проблемы риск-менеджмента// Инновационная наука. 2015. №6-1.

УДК: 378.147:33

А.С. Турусбекова, З.Ж. Есенбекова, К.Т. Нуралина
Государственный университет имени Шакарима города Семей
Казахстан, г.Семей, aizhanturusbekova@mail.ru

ОСОБЕННОСТИ ПРИМЕНЕНИЯ ПРОБЛЕМНОГО ПОДХОДА К ОБУЧЕНИЮ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ДИСЦИПЛИН

Знание только тогда знание,
когда оно приобретено усилиями
своей мысли, не памятью.

Л.Н. Толстой

Современный динамично развивающийся мир предлагает нам большой объем информации, которую усвоить всю невозможно. На этом фоне использование традиционных методов обучения, когда учащийся выступал в роли послушного «винтика» не эффективно. Поэтому мы должны осознать и понять творческую природу личности каждого обучающегося, формировать умение учиться самостоятельно. При таком подходе знания, умения, навыки сами по себе перестают быть главной целью учебно-воспитательного процесса. Целью обучения становится развитие способностей и творческих возможностей учащихся. Процесс приобретения знаний, формирования умений и навыков превращается из цели в средство развития личности ребенка.

Одним из методов стимулирующих познавательные способности учащихся является проблемное обучение. Под проблемным обучением В.Оконьпонимает «совокупность таких действий, как организация проблемных ситуаций, формулирование проблем, оказание ученикам необходимой помощи в решении проблем, проверка этих решений и, наконец, руководство процессом систематизации и закрепления приобретенных знаний».

Проблемное обучение представляет собой систему проблемных ситуаций, в ходе решения которых ученик овладевает содержанием предмета.

Технология проблемного обучения – одна из ведущих педагогических технологий по следующим причинам:

- она позволяет организовать самостоятельную деятельность учащихся по усвоению новых знаний;
- эффективность проблемного обучения проявляется в формировании творческого, критического мышления;
- помогает усилить взаимосвязь между теорией и практикой;
- стимулирует познавательную активность учащихся, формирует интерес к учебному материалу.

Суть проблемного обучения заключается в создании проблемных ситуаций и их решении в процессе совместной деятельности учащихся и педагога.

Рассмотрим основные способы создания проблемных ситуаций:

1. Проблемная ситуация возникает при наличии противоречия между фактами или явлениями и отсутствием у учащихся знаний для их теоретического обоснования.

2. Использование учебных ситуаций, которые возникают при выполнении учащимися практических заданий. Проблемная ситуация возникает при попытке учащихся самостоятельно достигнуть поставленной цели, но они не знают способа решения задачи.

3. Постановка учебных проблем на объяснение явлений или поиск путей практического решения. Например, это любая исследовательская работа во время учебной практики, так как при этом используются знания в новых условиях.

4. Выдвижение гипотезы; формулировка выводов, их опытная проверка.

5. Создание ситуации выбора. При этом сравниваются, противопоставляются факты, формулируются выводы.

6. Ознакомление учащихся с историческими фактами. Таким образом, они сталкиваются с проблемными ситуациями, имеющими место в процессе становления изучаемой ими теории.

7. Организация межпредметных связей. Часто материал учебного предмета не обеспечивает создание проблемной ситуации (при отработке навыков, повторении учебного материала и т.д.). В этом случае следует использовать факты имеющие связь с изучаемым предметом.

Пути, которыми учитель может привести учеников к проблемной ситуации:

- побуждающий диалог – это «экскаватор», который выкапывает проблему, вопрос, трудность, т.е. помогает формулировать учебную задачу
- подводящий диалог: логически выстроенная цепочка заданий и вопросов - «локомотив», движущийся к новому знанию, способу действия;
- применение мотивирующих приёмов: «яркое пятно» – сообщение интригующего материала (исторических фактов, легенд и т.п.), демонстрация непонятных явлений (эксперимент, наглядность), «актуализация» – обнаружение смысла, значимости проблемы для учащихся.

Как же можно использовать технологию проблемного обучения на уроках по экономике?

Приведу примеры создания проблемных ситуаций на уроках экономических дисциплин.

1. Примером такой ситуации может быть фрагмент урока по теме «Организационно - правовые формы предприятий». Перед учащимися ставится вопрос: «Можно ли создать

предприятие, если капитала для его создания недостаточно?». В этом случае возможны два варианта действий: взять в дело компаньонов и воспользоваться их деньгами, или обратиться в банк с просьбой предоставить кредит. В ходе обсуждения учащиеся приходят к определенному выводу: если существует риск невозврата кредита, то предприниматель может создать предприятие с помощью компаньонов.

2. При изучении темы «Издержки и доходы предприятия» учащимся предлагается самостоятельно определить размер дохода, при этом они еще не знают способы решения поставленной задачи. Таким образом, создается проблемная ситуация, но с помощью инструкционной карты, где приведены статьи доходов и расходов, учащиеся способны решить задачу.

3. На уроках по предмету «Экономика предприятия» учащиеся ставят перед собой необходимость анализа фактов, их сопоставления. При этом также возникает проблемная ситуация. Например, при изучении следующих тем: «Анализ доходности хозяйствующего субъекта», «Анализ состояния собственного и заемного капитала» и др.

4. При изучении темы «Инфляция и ее виды» проблемная ситуация создается при ознакомлении учащихся с историческими фактами. Приводятся примеры видов инфляции в различных государствах в разные периоды времени и различные методы борьбы с этим явлением.

Проблемное обучение целесообразно применять когда:

- 1) Содержание учебного материала содержит причинно-следственные связи и зависимости, направлено на формирование понятий, законов, теорий.
- 2) Ученики подготовлены к проблемному изучению темы.
- 3) Ученики решают задачи на развитие самостоятельности мышления, формирование исследовательских умений, творческого подхода к делу.

Список литературы:

1. Селевко Г.К. Педагогические технологии на основе активизации, интенсификации и эффективного управления УВП. М.: НИИ школьных технологий, 2014
2. Кудрявцев Т.В. Исследование и опыт проблемного обучения. В кн.: «О проблемном обучении»: Вып. 2.- М.: Высшая школа, 1969.
3. Кудрявцев Т.В. Проблемное обучение: истоки, сущность, перспективы. - М.: Знание, 1991.
4. Лернер И.Я. Вопросы проблемного обучения на Всесоюзных педагогических чтениях.// Советская педагогика.-1968.-№ 7.
5. Лернер И.Я. Система методов обучения. - М.: Знание, 1976.
6. Людмилов Д.С., Дышинский Е.А., Лурье А.М. Некоторые вопросы проблемного обучения математике: Пособие для учителей.- Пермь, 1975.
7. Матюшкин А.М. Проблемные ситуации в мышлении и обучении.- М.: Педагогика, 1972.
8. Махмутов М.И. Организация проблемного обучения в школе. Книга для учителей.- М.: Просвещение, 1977.

ЭКОНОМИКАНЫ ҚҰҚЫҚТЫҚ РЕТТЕУ ЖӘНЕ МЕМЛЕКЕТТІК БАСҚАРУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

ВОПРОСЫ ГОСУДАРСТВЕННОГО УПРАВЛЕНИЯ И ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ЭКОНОМИКИ

ӘӨЖ: 349.2

Газизова Н.С., Ахметова А.Ж., Рахымбаева М.Қ.

Семей қаласының Шәкәрім атындағы мемлекеттік университеті
Қазақстан. Семей қаласы nazken_g@mail.ru

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ ДЕНСАУЛЫҚ САҚТАУ ЖӘНЕ ЕҢБЕК ҚАУІПСІЗДІГІ: ҚҰҚЫҚТЫҚ АСПЕКТ

Қазақстан Республикасы Ата заңының 29 бабында: «Қазақстан Республикасының азаматтарының өз денсаулықтарын қорғауға құқықтары бар. Қазақстан Республикасының азаматтары бекітілген заңға сәйкес медициналық көмектің кепілді көлемін алуға құқылы. Мемлекеттік және жеке-меншік емдеу мекемелерінде, сонымен қатар жеке медициналық практикамен айналысатын тұлғалардан ақылы медициналық көмек алу бекітілген заң тәртібі негізінде жүргізіледі.» – деп көрсетілген [1].

Қазақстан Республикасының әрбір азаматы туылғаннан аталмыш құқықпен қамтамасыз етіледі. Бұл құқық Қазақстан Республикасы азаматы болып тұрған өмір барысында оған тұрақты түрде тиесілі. Денсаулықты сақтау құқығы мемлекеттің қатысуымен іске асатын әлеуметтік құқықтарға жатады. Мемлекет Қазақстан Республикасы Ата Заңына денсаулықты қорғау құқығын бекіте отырып, республикалық және жергілікті бюджет қаражаты есебінен медициналық көмектің кепілді көлемін көрсетумен қоса осы құқыны іске асыруды қамтамасыз ету міндетін өзіне алады.

Халық денсаулығын қорғау тек денсаулық сақтау жүйесі құзыреті шегінен шығып кетеді. Осыған байланысты халық денсаулығын қорғау әрекеті қазақстандық құқықтың көптеген салаларын қамтиды: әкімшілік, азаматтық, жер, отбасылық, еңбек, қылмыстық, экологиялық және т.б. «Қазақстан – 2030» «Барлық қазақстандықтардың көркеюі, қауіпсіздігі және жағдайының жақсаруы» Стратегиясының ұзақ мерзімді төртінші приоритеті «Азаматтардың денсаулығы, білімі және жағдайын жақсарту» [2]. Осы мақсатты іске асыруда Стратегия келесі компоненттерден тұрады: аурудың алдын-алу және салауатты өмір салтын ынталандыру, есірткі және наркобизнеспен күрес, алкоголь және табақ қолдануды қысқарту, аналар мен балалар денсаулығын жақсарту, ана мен бала денсаулығын қорғау, тамақ сапасын жақсарту, қоршаған орта тазалығы және экология, ішкер судың тазалығын қамтамасыз ету, гигиена және санитария ережелерін сақтау.

Қазақстан Республикасы Президентінің жыл сайынғы халыққа жолдаулары да денсаулық сақтау жүйесін жетілдіру бөлімдерін қарастырады, олардың қатарына медициналық қызмет сапасы мен нәтижелілігін жоғарылату бойынша тапсырмалар кіреді; мемлекеттік-жеке-меншік серіктестік механизмін қолданумен ауруханалар салу; оқытудың, аттестация және дәрігерлер мен медициналық қызметкерлерді даярлаудың халықаралық стандарттарына өту; медициналық қызметкерлердің еңбекақысын көрсетілген медициналық көмектің сапасын, көлемін, күрделілігін ескере отырып еңбек нәтижелілігіне, сонымен қатар біліктілік деңгейіне байланысты төлеу; бюджеттік сфера қызметкерлерінің еңбекақысын сатылап көтере отырып, жоғарылату және т.б.

Азаматтардың денсаулығын қорғауға конституциялық құқықтарын және олардың орындалу кепілдерін қамтамасыз ету мақсатында Қазақстан Республикасында көптеген заңдар қабылданып, кейін олар «Халық денсаулығы және денсаулық сақтау жүйесі» Кодексінің негізін құрады. Медициналық саланы реттейтін нормативті актілер денсаулықты

қорғауға азаматтар құқысын бекітуге, ұлттық медицина мәртебесін жоғарылатуға, денсаулық сақтау аймағындағы отандық заңдылықтарды халықаралық стандарттарға сәйкестендіруге максималды түрде жағдай жасауға бағытталады.

Бүгінгі таңда денсаулық сақтау саласының тиімді үлгісін іздестіру барысында, барлық елдер, тіпті мемлекеттік-саяси жүйелер толығымен қарсы болған жерлердің өзі де бір-біріне қарай бет бұрып келе жатқандығын айырықша сеніммен айтуға болады. Қоғамдық-саяси және әлеуметтік-экономикалық құрылымдардың нақты міндеттеріне байланысты денсаулық сақтау ұйымдары мен органдары жұмысының әдістері мен нысандары өзгертілуде, бірақ денсаулық сақтауды ұйымдастырудың ұстанымдары тұрақты болуы тиіс, олар:

- медициналық көмек алудағы азаматтардың әлеуметтік теңдігі мен әділеттілігі;
- денсаулық сақтау саласында мемлекеттік кепілдікті қамтамасыз ету және азаматтардың құқықтарын сақтау;
- қоғамдық және жеке денсаулықты сақтау мен нығайту үшін мемлекеттің, жұмыс берушінің және азаматтардың ортақ жауапкершілігі;
- халықтың медициналық көмек қажеттілігіне қанағаттанушылығы;
- халықтың әлеуметтік және мүліктік жағдайларына қатыссыз медициналық көмекке қолжетімділігі;
- денсаулықты қорғау аясындағы азаматтардың қажеттілігіне денсаулық сақтау жүйесінің қайырымдылығы: беделін сыйлау немесе құрметтеу;
- автономияның болуы мен қамтамасыз етілуі; жеке ақпараттың құпиялығының сақталуы; өзара түсіністікпен;
- медициналық көмек сапасы;
- медициналық көмек көрсетудегі уақытылық, жүйелілік және сабақтастық;
- денсаулық сақтау ресурстарын пайдаланудағы тиімділік;
- мемлекеттік медициналық-экономикалық стандартқа сәйкес медициналық көмек көрсетудің қазіргі деңгейі;
- денсаулық сақтау жүйесінің алдын-алу бағыты;
- халықты санитарлық-эпидемиологиялық салауаттылықпен қамтамасыз ету;
- азаматтардың денсаулығын қорғау аясындағы мемлекеттік реттеу және мемлекеттік бақылау;
- сектораралық өзара әрекеттестік.

Медициналық қызметті жоспарлау кезінде еңбек қауіпсіздігі және еңбек қорғау саласындағы қатерлерді басқару үдерісіне айрықша назар аударылады. Айталық, қоғамның барлық құрылымдық бөлімшесінде еңбек қауіпсіздігі және еңбек қорғау саласындағы қатерлер анықталып, тәуекелдер бағаланады, соның нәтижесінде аса қауіпті тәуекелдер белгіленеді және оларды кеміту бойынша іс-шаралар әзірленеді. Қауіпті қатерлермен, машиналармен және механизмдермен байланысты жұмыс істейтін жұмыскерлер ауысым алдында міндетті түрде медициналық тексеруден өтеді. Өндірістік нысандарында жұмыс істеушілерге сапалы медициналық көмек көрсету мақсатында денсаулық сақтау саласындағы нормалар талаптарына сай жарақталған медициналық пункттер құрылуы тиіс.

Әлемнің бүкіл елдерімен қатар, Қазақстан да медициналық қызметті тұтуыну мен құрылымының одан әрі өсуіне алып келетін халықтың өмір сүру ұзақтығының, созылмалы инфекциялық емес аурулардың өсуімен байланысты жаһандық қауіптер бойынша міндеттерді шешуі керек болады. Ел Президенті Н.Ә. Назарбаев өзінің «Қазақстан жолы – 2050: Бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ» атты Қазақстан халқына Жолдауында денсаулықты мемлекет дамуының маңызды факторы ретінде айқындады, сондай-ақ қызметкердің денсаулығы үшін мемлекеттің, жұмыс беруші мен оның өзінің ортақ жауапкершілік алатын денсаулық сақтау жүйесін дамытудың негізгі қағидасын белгіледі. Еліміздің алдына әлемнің неғұрлым бәсекеге қабілетті 30 елінің қатарына кіру жөніндегі жаңа міндет қойылды, ол денсаулық сақтау сапасының жоғары деңгейін білдіреді [3].

ҚР Еңбек Кодексінің 307-бабының талабына жүгінетін болсақ: «Еңбек қауіпсіздігі және еңбекті қорғау саласындағы мемлекеттік басқаруды, бақылау мен қадағалауды Қазақстан Республикасының Үкіметі, еңбек жөніндегі уәкілетті мемлекеттік орган және өзге де уәкілетті мемлекеттік органдар, өз құзыретіне сәйкес жүзеге асырады» – делінген [4]. Жоғарыда көрсетілген баптың нормасын талдай отырып еңбек қауіпсіздігі және еңбекті қорғау саласындағы мемлекеттік органдардың үш топқа бөлінетіндігін көреміз: Қазақстан Республикасының Үкіметі; еңбек жөніндегі уәкілетті мемлекеттік орган – Қазақстан Республикасы Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрлігі және оның ведомствалары; өзге де салалық бағыттағы уәкілетті мемлекеттік органдар.

Еңбек саласында, оның ішінде еңбек қауіпсіздігі және еңбекті қорғау саласында, Қазақстан Республикасы Үкіметінің басты міндеттерінің бірі болып, ЕК-нің 306-бабының 2-тармағына сәйкес, еңбек қауіпсіздігі және еңбекті қорғау саласындағы республикалық, салалық (секторлық) және өңірлік бағдарламаларды әзірлейтіндігі айқындалған. Қазақстан Республикасы Үкіметінің еңбек қауіпсіздігі және еңбекті қорғау саласындағы міндеті ҚР ЕК-нің 15-бабында көрсетілген. ҚР ЕК-нің 15-бабында көрсетілген талаптарды қарастыра келе Қазақстан Республикасы Үкіметінің ең басты мақсаттарының бірі, ол: «еңбек қауіпсіздігі және еңбекті қорғау саласындағы мемлекеттік саясаттың негізгі бағыттарын әзірлейді және іске асырылуын қамтамасыз етеді»[4]. Жоғарыда көрсетілген баптың тағы бір ерекшелігі Қазақстан Республикасы Үкіметінің еңбек қауіпсіздігі және еңбекті қорғау саласындағы мемлекеттік бақылауды, ұйымдастыру мен жүргізу тәртібін белгілейтіндігі, еңбек қауіпсіздігі және еңбекті қорғау саласындағы ақпарат беру және мемлекеттік статистика жүргізу тәртібін айқындайтындығы белгіленген. ҚР ЕК-нің 15-бабына сүйене отырып, Үкіметтің, тікелей бағыныштылығына байланысты, мемлекеттік органдармен біргелікті еңбек қатынастарын реттеуге деген уәкілеттілігінің бекітілгенін көреміз. ҚР ЕК-нің 15-бабының 12 және 13-тармақтарына сәйкес жұмыс берушілердің және қызметкерлердің республикалық бірлестіктерімен бас келісім жасасады, тиісті уәкілетті органдармен еңбек қауіпсіздігі және еңбекті қорғау саласындағы нормативтік құқықтық актілерді қабылдау тәртібін белгілейді. Қазақстан Республикасында еңбек қатынастарын, еңбек қатынастарымен тікелей байланысты қатынастарды, әлеуметтік әріптестік, еңбек қауіпсіздігі және еңбекті қорғау жөніндегі қатынастарды реттейтін және басқаратын орган – Қазақстан Республикасы Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрлігі болып табылады. Осы министрліктің еңбек қатынастары саласындағы құзыреті ҚР ЕК-нің 16-бабында анықталған және өзінің жалғасын ҚР ЕК-нің 37-бабында тапқан. Жалпы алғанда, Қазақстан Республикасының Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрлігі еңбек қатынастарын басқарады, ұйымдастырады және қадағалайды [4].

Денсаулық сақтау саласын реттейтін жаңартылған нормативтік құқықтық база үдерістерді мемлекеттік басқару жүйесі тиімділігінің негізіне және жаңа бастамаларды сәтті іске асырудың кепіліне айналады. Осыған орай нормативтік құқықтық базаны реформалау мақсаттары мыналар болып табылмақ: азаматтардың тегін медициналық көмектің кепілдік берілген көлемін алуға конституциялық құқықтарын іске асыруға жәрдемдесетін құқықтық шарттарды бекіту; денсаулық сақтау саласындағы өзгерістерге жауап беретін нормативтік құқықтық базаның динамикалығы мен тиімділігі.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасының Конституциясы. – Алматы, Жеті жарғы, 2017. – 48 бет.
2. «Қазақстан – 2030»: «Барлық қазақстандықтардың көркеюі, қауіпсіздігі және жағдайының жақсаруы» Стратегиясы. <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/K9700020307>.
3. Н.Ә. Назарбаев өзінің «Қазақстан жолы–2050: Бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ» атты Қазақстан халқына Жолдауы. // <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1200002050>
4. Қазақстан Республикасының Еңбек Кодексі. // <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1500000414>

Газизова Н.С., Ибраева С.С., Ергалымова А.Н.
Семей қаласының Шәкәрім атындағы мемлекеттік университеті
Қазақстан. Семей қаласы nazken_g@mail.ru

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ ЖЕРГІЛІКТІ ӨЗІН-ӨЗІ БАСҚАРУДЫҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Кез-келген мемлекеттің арманы – экономикалық ынталандырудың және құқықтық реттеудің экономикалық, әлеуметтік салалардың және әкімшілік-саяси мемлекеттік құрылымның басқару жүйесінің қалыптасуы мен қызмет етуіне жағдай жасайтын басқарудың тиімді тетігін әзірлеу болып табылады.

Қазақстан Республикасы соңғы оншақты жылдар ішінде мемлекеттік басқару жүйесінде функцияларды, өкілеттік пен жауапкершілікті биліктің барлық деңгейлері арасында тиімді бөлу есебінен күрделі әкімшілік-бюджеттік реформалар жасау мақсатында, бюджетаралық қатынастар жүйесінің тиімді қызмет етуін қамтамасыз ететін жаңа принциптер жасауға әрекеттеніп келеді. Қазақстан – президенттік басқару нысанындағы унитарлы мемлекет, конституцияда демократиялық, құқықтық және әлеуметтік мемлекет деп танылады, онда жергілікті өзін-өзі басқаруды (Қазақстан Республикасы Конституциясының 89 бабы) және жергілікті мемлекеттік басқаруды (86-88 баптар) жүргізудің конституциялық нақты бөлінісі көрсетілген. Қазақстан Республикасында тұрғындардың жергілікті маңызы бар мәселелерді өзбетінше шешуді қамтамасыз ететін жергілікті өзін-өзі басқару белгіленген [1].

Жергілікті мемлекеттік басқару жергілікті өкілді өкілді және атқарушы органдар арқылы тиісті аумақта мемлекеттік саясатты жүргізу, оны дамыту мақсатында жүзеге асыратын, сондай-ақ олардың тиісті аумақтағы істің жай-күйіне жауапты болып табылатын қызметі [2].

Мемлекеттік басқару мен өзін-өзі басқарудың айырмашылығы сонда, жергілікті басқару органдары «мемлекеттік басқарудың жүзеге асырады және жай-күйіне жауапты болып табылады», ал екіншісі «мәселелерді өзбетінше шешуді қамтамасыз етеді». Мемлекеттік органдардың билік өкілеттіктерін жүзеге асыру көзі халық болғандықтан (ҚР Конституциясының 3 бабы), жергілікті өзін-өзі басқару органдары қызмет ету көзі белгілі шекарада орналасқан, өзін-өзі басқаратын қоғамдастық құрған тұрғындар болып табылады. Бұл жағдайда жергілікті өзін-өзі басқару мемлекеттік реттелуші ерекшелікке ие, өйткені олардың құқықтық мәртебесі, оларды ұйымдастыру мен қызмет етуі тек қана субъект азаматтарымен ғана емес, Конституциямен, заңдармен және де өзге нормативтік құқықтық актілермен айқындалады. Осылайша, жергілікті өзін-өзі басқарудың мүддесі, оның заңдық құқықтары жергілікті билік тарапынан мойындалуы тиіс, тіптен, жергілікті өзін-өзі басқарудың проблемаларын шешуде нақты қатыстылығы қажет.

Жергілікті мемлекеттік және өзін-өзі басқарудың мазмұны бірнеше объективті факторларға негізделген. Бұл мемлекеттік басқарудың жүйелілігін қамтамасыз етуі, биліктің барлық деңгейінің тиімді қызмет етуі үшін басқарудың әрбір деңгейіне қаржылық ресурстармен қамтамасыз етілген, нақты белгіленген функция мен өкілеттіктер болуы, ведомствоаралық үйлесімділік, заңдық-құқықтық негіз болуы тиіс.

Еліміздің дамуының бүгінгі заманғы дамуы кезінде, мемлекеттік басқару саласының тиімділігін онан әрі көтеру қажеттілігі туындаған кезде, биліктің барлық деңгейлерінің арасында функцияларды айқынырақ бөлу мәселесіне және жергілікті өзін-өзі басқару органдарының дербестігін арттыруға басымдық берілуде.

“Қазақстан Республикасындағы жергілікті мемлекеттік басқару туралы” Заң жергілікті өкілді орган ұғымын береді [2]. Жергілікті өкілді орган (мәслихат) облыстың (республикалық маңызы бар қаланың, астананың), ауданның (облыстық маңызы бар қаланың) халқы сайлайтын, халықтың еркін білдіретін және Қазақстан Республикасының заңдарына сәйкес

оны іске асыру үшін қажетті шараларды белгілейтін және олардың жүзеге асуын бақылайтын сайланбалы орган болып табылады. Осы ұғымда жергілікті өкілді органдарды мемлекеттік тетіктің ерекше бір бөлігіне бөліп шығаратын белгілер қатары келтірілген. Бірінші белгі- бұл сайланбалылық. Бірақ сайланбалылық жергілікті өкілді органдардың айрықша белгісі болып табылмайды. Парламент мәжілісінің епутаттары да сайланады. Конституция аудандық және одан төмен тұрған атқарушы органдардың сайланбалылық мүмкіндігін көздейді. Мәслихаттардың екінші белгісі оларды әкімшілік-аумақтық бірліктер халқы сайлайтыны және сондықтан осы бірліктердің өкілді органдары болып табылатынында. Мәслихаттар әкімшілік-аумақтық бірліктің тиісті аумағында тұрып жатқан халықтың еркінбiлдiредi. Егер аталған үш белгі жергілікті өкілді органдардың қалыптасу процесін сипаттайтын болса, онда төртінші белгі олардың қызмет саласына жатады. Жергілікті өкілді органдар өз қызметін Қазақстан Республикасының заңдарына сәйкес жүзеге асыруға және халықтың еркін іске асыру үшін қажетті шараларды белгілеуге тиіс. “Қазақстан Республикасындағы жергілікті мемлекеттік басқару туралы” Заңда аталған осы белгіде “халықтың еркі” дегенде онша дұрыс түсінбеуден туындайтын Конституция қағидасын онша дұрыстамай қайталау бар.

Мәслихаттардың құрылуы “Қазақстан Республикасының Конституциясымен, Қазақстан республикасының Сайлау туралы Заңымен” және “Қазақстан Республикасындағы Жергілікті мемлекеттік басқару туралы” Заңның бірқатар нормаларымен реттеледі. Конституцияда мәслихаттардың құрылуына арналған бірнеше нормалар бар. Оларда мәслихаттар әкімшілік-аумақтық бірліктер – облыс, қала, аудан аумағында сайланады деп көрсетіледі. Мәслихаттарды халық жалпыға ортақ, тең, тура сайлау құқығы негізінде құпия дауыс беру жағдайында төрт жыл мерзімге сайлайды. “Сайлау туралы” Заң мәслихаттарға сайлауды одан көрі толығырақ реттейді [3]. “Жергілікті мемлекеттік басқару туралы” Заң Конституция мен “Сайлау туралы” заңның қағидаларын қайталайды және мәслихаттар депутаттарын сайлау Республикасының сайлау туралы заңдарымен реттеленеді деп көрсетеді. Заңда тиісті мәслихат депутаттарының санын Республиканың Орталық сайлау комиссиясы мынадай шектерде белгілейді: облыстық мәслихатта, Астана және Алматы қалалық мәслихаттарында – елуге дейін; қалалық мәслихатта – отызға дейін; аудандық мәслихатта – жиырмаға беске дейін.

Мәслихат Қазақстан Республикасының Орталық сайлау комиссиясы белгілеген оның депутаттары жалпы санының кем дегенде төрттен үші сайланған жағдайда құқылы деп саналады. Мәслихат тұрақты әрекет ететін мемлекеттік басқару орган болып табылмайды. Мәслихат сессиялар бойынша жұмыс істейді, сессия мәслихаттар қызметінің негізгі нысаны болып табылады. Мәслихаттың өкілеттіктері бірінші сессияның ашылу сәтінен басталады және жаңа шақырылған мәслихаттың бірінші сессиясының жұмысы басталғанда аяқталады. Әкімшілік-аумақтық бірліктердің қайта ұйымдастырылуы (қосу, біріктіру, қайта құру, бөліп шығару немесе бөлу орын алуы) мүмкін.

Мәслихат депутатының құқықтарын үш топқа бөлуге болады:

1. мәслихаттың жұмысына байланысты құқықтар. Оларға мәслихаттың жұмысына қатысу, саяси партиялар депутаттарының депутаттық топтары түрінде бірлестіктер құру және басқа құқықтар жатады;

2. жергілікті атқарушы органдардың қызметімен танысуға байланысты құқықтар. Депутат өз құзыретінің мәселелері бойынша тиісті мәслихаттың аумағында орналасқан жергілікті атқарушы органдар мен ұйымдарға мәслихаттың құзыретіне жатқызылатын мәселелер бойынша сауалдар беруге және жолданымдар жіберуге; өз құзыретінің мәселелері бойынша тиісті мәслихаттың аумағында орналасқан жергілікті атқарушы органдар мен ұйымдарға лауазымды адамдарының есептемелерін сессияда тыңдау туралы ұсыныстар енгізуге; тиісті әкімдік отырыстарының жұмысына қатысуға құқылы;

3. сайлаушылармен араласу; өз округі сайлаушыларымен, жергілікті өзін-өзі басқару органдарымен кездесулер және жиналыстар өткізу құқығы.

Жергілікті өзін-өзі басқару – мемлекеттік құрылыстың айрықша элементі, мемлекеттік билік органындарының жүйесіне кірмейді, оның құзырлығы орталық билік органдарымен

сипатталады, ал оның қызметі жергілікті қоғамдастықтың мүдделерін қанағаттандыруға бағытталған. Осыған байланысты өңірлік және жергілікті биліктің мүдделері бастапқыдан ажыратылуы қажет, бұл орталық билік тарапынан жергілікті сепаратизмнің пайда болуына ықпал ететін маңызды құрал болады. Сол себепті жергілікті өзін-өзі басқару институты азамат, қоғам мен мемлекеттің өзара әрекет ету механизмінің маңызды буыны, жалпы алғанда адам өзінің мүдделері мен қажеттіліктерімен оның дәл ортасында тұратын адамзат дамуының жаңа парадигмасын жүзеге асыруға қажетті жағдай ретінде қарастырылуы тиіс. Жергілікті өзін-өзі басқару институттарының қалыптасуымен ел аймақтарының әлеуметтік, экономикалық, экологиялық және өзге де мәселелерінің шешілуі байланыстырылады.

Жергілікті өзін-өзі басқарудың қалыптасуындағы халықаралық тәжірибе мынаны көрсетіп отыр: жергілікті өзін-өзі басқару үлгілері тіпті бір ел шегінде жергілікті әдет-ғұрыппен мәдениетке, жергілікті қоғамдастықтың өміріне ықпал ететін экономикалық және басқа жағдайларға қарай айтарлықтай ерекшеленеді. Бұл ретте өзін-өзі басқару азаматтардың басқаруға қатысуы ретінде жергілікті ерекшеліктерді ескере отырып және жоғары тұрған орындардың шенеуніктеріне қарағанда жергілікті тұрғындарға жақсы белгілі жергілікті қажеттіліктерге сәйкес жүзеге асырылады. Сол себепті жергілікті өзін-өзі басқару азаматтық қоғам мен өзін-өзі ұйымдастыру элементтері қазірден бар қоғамда тиімді болып келеді.

Жергілікті өзін-өзі басқарудың қалыптасуы азаматтық қоғамның қалыптасуы мен дамуына, елдің жалпы әлеуметтік-экономикалық деңгейіне, жергілікті қоғамдастық өміріне тікелей ықпалы бар өзге факторлар мен жағдайларға байланысты ұзақ, көп кезеңді және динамикалық үдеріс болып табылады.

Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаевтың «Нұрлы Жол - путь в будущее» (Астана қ., 2014 ж. 11 қараша) Қазақстан халқына Жолдауы жергілікті өзін-өзі басқарудың дамуы бойынша бағдарламалық құжат болып табылады [4]. Жолдаудың «Мемлекеттілікті одан әрі нығайту және қазақстандық демократияны дамыту» атты 5 тарауында Президент:

«Біздің мақсатымыз – мемлекеттік басқарудың жаңа түрін қалыптастыру. Ол қоғамға қызмет ету мен мемлекеттілікті нығайтудың жаңа міндеттеріне сай болуы тиіс. Жергілікті жерлердегі билік органдарының өкілеттіктері қаржылық және кадрлық ресурстармен нығайтылатын болады. Қоғам және азаматтар мемлекеттік шешімдер қабылдау үдерісі мен олардың жүзеге асырылуына тікелей қатыстырылуы қажет. Жергілікті басқару органдары арқылы халыққа жергілікті маңызы бар мәселелерді өз бетімен және жауапкершілікпен шешуіне нақты мүмкіндік беру керек.

Азаматтардың жергілікті жерлердегі өзекті мәселелерді шешуге, жергілікті билік органдарының жұмысын бақылауға белсене араласатын уақыты туды. Біз бүкіл әлеммен бірге өркениетті жолмен жүруге және қоғамның одан әрі демократиялануына бағыт ұстауға тиіс» екендігімізді айтты.

2015 жылғы 20 мамырдағы Қазақстан Республикасы Президентінің «100 нақты қадам – Ұлт жоспары» бағдарламасының 97, 98 қадамдары жергілікті өзін-өзі басқаруға арналған [5]:

97. өзін-өзі реттеу мен жергілікті өзін-өзі басқаруды дамыту арқылы азаматтардың шешімдер қабылдау үдерісіне қатысу мүмкіндігін кеңейту. Мемлекетке тән емес қызметтерді бәсекелестік ортаға және өзін-өзі реттеуші ұйымдарға беру. үкімет мемлекетке тән емес және басы артық қызметтерді қысқарту есебінен неғұрлым ықшам бола түседі.

98. Селолық округ, ауыл, село, кент, аудандық маңыздағы қала деңгейінде жергілікті өзін-өзі басқарудың дербес бюджеті енгізілетін болады. облыс орталықтарында және республикалық маңыздағы қалаларда азаматтардың тиісті бюджеттік жобаларын талқылауға қатысуының тетіктері жұмыс істейді. Осы талаптары жүзеге асыру мақсатында Мемлекет басшысы біздің еліміздің болашақтағы даму негіздерін құруды көздейтін институционалдық реформаларды таяу арада іске асыруға қатысты «Ұлт жоспары – қазақстандық арманға жетелейтін жол» мақаласында берген ұсыныстар бұл міндеттердің іске асырылатынына сенімді болуға негіз болады.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Қазақстан Республикасының Конституциясы. – Алматы, Жеті жарғы, 2017. – 48 бет.
2. "Қазақстан Республикасында мемлекеттік басқару және өзін-өзі басару туралы" ҚР Заңы (05.11.2018жылғы өзгертулермен). // http://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z010000148_/history.
3. "Қазақстан Республикасындағы сайлау туралы" ҚР Заңы (29.06.2018 жылғы өзгертулермен). // http://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z950002464_/history.
4. ҚР Президенті Н.Назарбаевтың Қазақстан халқына «Нұрлы жол - болашаққа бастар жол» Жолдауы. // https://www.inform.kz/kz/kr-prezidenti-n-nazarbaevtyn-kazakstan-halkyna-nurly-zhol-bolashakka-bastar-zhol-zholdauy_a2715695.
5. Н.Ә.Назарбаев. «Ұлт жоспары – қазақстандық арманға бастайтын жол» мақаласы.//http://www.akorda.kz/kz/events/akorda_news/press_conferences/memleket-basshysynyn-ult-zhosp.

УДК: 369.357

Н.Т. Кисикова, М.К. Толымгожнова, Б.М. Баядилова

Государственный университет имени Шакарима

Казахстан, город Семей, melisovna@mail.ru

СОЦИАЛЬНАЯ ЗАЩИТА МАТЕРИНСТВА, ДЕТСТВА И СЕМЬИ КАК ОСОБЫЙ СУБЪЕКТ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ПОЛИТИКИ СОВРЕМЕННОЙ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

Социальная защита населения как социальный институт – это совокупность правовых норм, призванных решать определенные государственные социальные и экономические проблемы.

Социальной защитой населения в любом современном государстве является комплексная система социально-экономических отношений, которые предназначаются для оказания помощи нетрудоспособным или ограниченно трудоспособным группам населения, а также семьям, доходы трудоспособных членов которых не обеспечивают общественно необходимого уровня жизни семьи [1, 1].

Право граждан Республики Казахстан на социальную защиту закреплено в Конституции РК, которая провозгласила, что Республика Казахстан является социальным государством, политика которого направлена на создание условий, обеспечивающих достойную жизнь и свободное развитие человека. Конкретизация этого положения содержится в Конституции, в соответствии с которой каждому гражданину гарантируется социальное обеспечение в случае нетрудоспособности, для воспитания детей и иных случаях, установленных законом Республики Казахстан [2, 48].

Социальная защита населения, в широком смысле этого понятия – это совокупность социально-экономических мероприятий, проводимых государством и направленных на обеспечение нетрудоспособных граждан РК: трудовыми пенсиями по старости, инвалидности, по случаю потери кормильца, за выслугу лет. Также, социальными пенсиями, пособиями по временной нетрудоспособности, по беременности и родам, на содержание детей, по безработице, на погребение. Оказание адресной помощи малоимущим слоям населения, помощи гражданам, попавшим в экстремальные ситуации, в том числе беженцам и переселенцам, на санаторно-курортное лечение, содержание в домах для престарелых и инвалидов. Сюда входит обеспечение инвалидов транспортными средствами, протезно-ортопедическими изделиями, профессиональное обучение и переобучение инвалидов, их трудоустройство, на создание комплекса новых социальных служб – Центров социального обслуживания населения, социальную помощь на дому, социальные приюты для детей [3, 56].

Органы управления социальной защиты населения подведомственные им предприятия, образуют единую государственную систему социальной защиты населения, обеспечивающую государственную поддержку: семьи, пожилых людей, ветеранов и инвалидов, лиц, уволенных с военной службы, и членов их семей, развитие системы социальных служб, реализацию государственной политики в области пенсионного обеспечения и трудовых отношений.

В настоящее время в Казахстане повсеместно реализуются задачи, определенные Президентом Нурсултаном Назарбаевым в Стратегии «Казахстан-2050», Плате нации «100 конкретных шагов» по дальнейшей всесторонней модернизации страны. Наша главная цель – стать развитой страной Евразии, одним из 30-ти наиболее сильных государств мира. В достижении этой задачи одним из ключевых условий является духовно-нравственное состояние казахстанского общества. Несомненно, что определяющая роль в стабильности социума безоговорочно принадлежит институту семьи.

За 25 лет Независимости страны казахстанский институт семьи зарекомендовал себя прочной основой общества и государства. Вопросы укрепления семьи, здоровья нации, образования подрастающего поколения ежегодно поднимаются в посланиях Президента РК. В стране выстроена целостная система государственной семейной политики, направленная на заботу о семье, рост рождаемости, поддержку материнства и детства.

Национальная модель социальной поддержки семей с детьми представлена сегодня системой государственных пособий и услуг, направленных на: а) стимулирование рождаемости б) повышение престижа и авторитета многодетных матерей в) поддержку семей с детьми-инвалидами г) поддержку малообеспеченных семей.

Как известно, сегодня в мире на фоне усиления политической фрагментации и экономической турбулентности происходит процесс глобальной девальвации традиционного института семьи и семейных ценностей. Поэтому на первый план выходят вопросы защиты и укрепления института брака и семьи. Ведь по существу речь идет о сохранении стабильности и благополучия общества и государства.

Каковы же основные итоги реализации гендерной стратегии в стране за годы Независимости?

Главное, в результате активной роли государства в социальной сфере сокращены: бедность с 47% до 2,5%, безработица – с 13 до 5%, увеличены доходы населения – с 28 долларов до 302 долларов на человека. ВВП на душу населения повысился с 300 долларов в первый год независимости до 10,5 тыс. долларов в 2016 году. Произошли кардинальные изменения в уровне и образе жизни населения, был преодолен транзитный этап, сменилась иждивенческая психология на активную рыночную.

При этом уровень экономической активности женщин достиг почти 66%. В результате Казахстан занял 26 место по показателю «Работающие женщины, доля по отношению к мужчинам» Глобального Индекса Конкуренентоспособности Всемирного Экономического Форума (2015 г.).

С развитием экономики общество очень быстро стало преодолевать демографические и брачные провалы кризисных лет, демонстрируя свой ориентир на здоровые семейные ценности. Неслучайно, согласно социологическим исследованиям, проведенным в 2015 году, семья была названа казахстанцами важной ценностью, настолько же значимой, как и гражданственность.

Сегодня продолжительность жизни в республике достигла 72 лет. Это все, разумеется, логичные результаты всесторонней государственной поддержки семьи. Сегодня пособия по уходу за ребенком до 1 года получает 541 тыс. матерей, социальные выплаты на случай утраты дохода в связи с беременностью и родами, уходом за детьми до 1 года – 201 тыс., специальное пособие многодетным матерям – 243 тыс., семьям с инвалидами – почти 70 тыс., малообеспеченным – 512 тыс. человек. Всего сумма затрат только в 2015 году составила почти 200 млрд. тенге.

Важным фактором роста рождаемости стала брачность. Казахстан в прошедшие годы пережил брачный бум. Так, в 2016 году было зарегистрировано 168,4 тыс. браков, что выше показателя советского периода (1991г.-165,5 тыс.). Численность семей в стране увеличилась с 3,5 млн. в 1999 году до 4,6 млн. в 2015 году, из которых почти 20% это семьи больше стандартного размера в 4 человека – от 5 человек и выше.

Как известно, с начала 2016 года Казахстан приступил к реализации Плана нации. На сегодня уже сделано много, но предстоит сделать еще больше. Среди важных событий этого года хочу особенно отметить одно – Указом Главы государства создан институт Уполномоченного по правам ребенка в Республике Казахстан. Этот шаг является свидетельством нашего стремления к совершенствованию национальной системы защиты прав ребенка в стране, поддержкой усилий мирового сообщества по формированию среды, комфортной и доброжелательной для жизни детей, подтверждает приверженность нашей страны к выполнению Конвенции ООН о правах ребенка. Уполномоченный по правам ребенка будет заниматься обеспечением гарантий прав и законных интересов детей, а также восстановлением их нарушенных прав и свобод во взаимодействии с государственными и общественными институтами.

Схема перераспределения социальных полномочий и финансовых ресурсов, в чем нуждается Казахстан, должна исходить из концепции, суть которой заключается в преобладающей роли государства в социальном процессе, прочно увязанном с системой социальной защиты, и упрочении взаимосвязей РК и ее субъектов. Государственное участие по-прежнему остается главным, основополагающим в разработке и осуществлении национальной социальной политики.

Для того чтобы совершенствовать систему социальной защиты с учетом быстро меняющейся социально-экономической ситуации в стране, необходимо определить приоритеты социальной политики государства на современном этапе и пути ее реализации на государственном уровне.

Прежде всего, это отсутствие личной заинтересованности конкретного человека в защите от социальных и профессиональных рисков, необоснованность предоставления некоторых социальных льгот и пособий, безадресность отдельных видов социальной помощи, отсутствие увязки заработной платы с результатами работы, квалификацией и профессионализмом конкретного работника.

К числу основных задач, решаемых в сфере социальной политики и ее важного направления - социальной защиты населения следует отнести:

- реформу жилищного сектора;
- пересмотр принципов функционирования страховых институтов вообще и пенсионной системы, в частности;
- упорядочение действующей системы льгот и компенсаций, повышением обоснованности их предоставления;
- четкое разграничение полномочий и ответственности в решении социальных вопросов на уровне Республики и ее субъектов, а также на местном уровне.

Реализация перечисленных принципов позволит добиться одновременного усиления социальной поддержки малоимущих, повышения эффективности социальной защиты и качества социальных услуг, предоставляемых семьям, не относящимся к числу бедных, а также приведения социальных расходов в соответствие с реальными финансовыми возможностями государства.

Большие изменения предполагается внести в систему социальных пособий и льгот, пенсионное обеспечение и социальное страхование. Реализация основных направлений и приоритетов уже началась.

Следует заметить, что реформа жилищно-коммунальной сферы вызывает наибольшее недовольство у населения. Несмотря на значительное повышение цен, качество предоставляемых услуг по-прежнему оставляет желать лучшего. Механизм адресных компенсаций малоимущим достаточно громоздкий, и сам требует средств.

Серьезные возражения вызывает предложение о разделении ныне единой пенсии на две части: социальную, гарантированную государством, и трудовую за страховой стаж работы. Тем самым может снизиться общая гарантированность пенсий со стороны государства, ибо для большинства действующих пенсионеров в обозримом периоде единственный работодатель – именно государство.

Большинство принятых программ выполняются медленно, сроки выполнения срываются, социально-экономическая напряженность растет.

Одна из причин такого положения заключается в том, что в принятых решениях отсутствуют четкий механизм их реализации. Это приводит к негативным результатам. Финансирование социальных целевых программ, направленных на социально-экономическое развитие регионов, осуществляется в намного меньших объемах, чем это предусмотрено республиканским бюджетом.

Невыполнение целевых программ поддержки и развития регионов естественно не может положительно сказаться на уровне и качестве социальной защиты населения этих территорий.

По моему мнению, в перспективе для развития системы социальной защиты следует обратить большее внимание и на кадровое обеспечение. Эффективную социальную защиту на всех уровнях управления невозможно обеспечить без достаточного количества высококвалифицированных специалистов в различных областях социальной защиты, специалистов по социальной реабилитации населения, по демографии, социологии, психологии, юриспруденции, экономике, планированию и социальному обслуживанию, социальных педагогов и т.д.

Перспективы развития системы социальной защиты РК целиком и полностью зависят от того, какое внимание будет уделяться государственными органами Республики, чего требуют интересы страны [3, 78].

С учетом складывающейся социально-экономической ситуации основными приоритетными направлениями деятельности целостной системы социальной защиты населения на ближайший период будут:

- недопущение дальнейшего падения уровня и качества жизни социально уязвимых групп населения (включая меры гарантированного социального обеспечения и обслуживания), поддержание оптимальных соотношений между доходами активной части населения и нетрудоспособных граждан;
- развитие системы социального обслуживания населения, ее законодательное и финансовое укрепление;
- разработка и обеспечение минимальных стандартов в области пенсий, социальных пособий, социального обеспечения;
- осуществление приоритетных целевых социальных программ как главного средства обеспечения социальных гарантий инвалидам и детям, а также другим категориям населения, сбалансированных по финансовым и иным ресурсам на республиканском и местном уровнях;
- усиление адресности социальной поддержки, в первую очередь слаботзащищенных групп населения с целью ограничения, а в последующем и резкого сокращения масштабов бедности;
- совершенствование принципов государственной социальной поддержки различных категорий и групп населения применительно к отдельным регионам на основе мониторинга социальных процессов;
- принятие всех законодательных и управленческих решений после обязательной экспертизы их возможного влияния на социально-экономическое положение населения РК.

В конечном счете, все меры по социальной защите населения должны быть сбалансированы по интересам различных социальных групп населения и политических сил,

ресурсам и финансовым средствам, увязаны по срокам, ориентированы на одну цель - повышение благосостояния населения государства.

Список литературы:

1. Программа Президента Республики Казахстан от 20 мая 2015 года «План нации – 100 конкретных шагов»
2. Наберушкина Э.К., Узакова С.А. Система семейных ценностей Казахстанского социума в современных условиях // Современные проблемы науки и образования. – 2015. – № 1-1.;
3. «Социальная поддержка материнства и детства – необходимая мера для заботы о семье», Газета Литер, 2013. 7 сентября, № 164 (2322), С.5
4. Хамзина Ж.А. Вопросы реализации конституционных социальных гарантий семьи и ребенка. Вестник Казахского национального педагогического университета имени Абая, серия «Юриспруденция», №2 (40), 2015. С. 67-72;

УДК: 338.48

М.Кравченко, Койчубаев А.С., Б.М., Баядилова
Государственный университет имени Шакарима
Республика Казахстан, город Семей

РОЛЬ ГОСУДАРСТВЕННОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ МАРКЕТИНГОВОЙ СТРАТЕГИИ В ИНДУСТРИИ ТУРИЗМА

Казахстан стоит на рубеже нового этапа социально-экономической модернизации. Одной из важнейших задач государства на ближайшее десятилетие является реализация Стратегии вхождения Казахстана в число 50 наиболее конкурентоспособных стран мира.

Для решения этих задач решающую роль играют создание инновационной экономики и развитие несырьевого сектора в экономике страны. Одним из приоритетов которого является туризм – едва ли не самый быстро растущий сектор экономики планеты. Согласно исследованиям Всемирной туристской организации, общее число туристов по всему миру удвоится с нынешних 842 миллионов до 1,6 миллиарда к 2020 году. Сегодня все больше стран видят экономическую привлекательность развития туризма, выражающуюся в повышении налоговых поступлений, увеличении числа рабочих мест, повышении уровня жизни населения. Каждый год доход от туризма в мире составляет 3 трлн. долларов США. Туризм имеет своё место в мировой экономике. По данным ВТО оно составляет 1/10 часть ВВП, 11 процентов международных инвестиции, обеспечивает каждое девятое место работы всемирного производства [4].

В концепции развития тур индустрии Республики Казахстан, составленный на основе стратегий «Казахстан-2030», туризм рассматривается одной из важных сфер в социально и экономическом развитие страны. Индустрия туризма может быть широким спектром бизнеса и основным фактором государственно социально и экономического развития [2]. О чем на совместном заседании палат парламента заявил Нурсултан Назарбаев: «Большой импульс развитию предпринимательства может дать сфера туризма. Я сам в этом году, как вы видели, объездил несколько пунктов нашего возможного туризма в Казахстане. Они абсолютно реальные, но нужно работать над тем, чтобы вкладывать, особенно в инфраструктуру этого туризма. И бизнес готов прийти туда. Нам надо эту программу развития туризма до 2023 года до конца довести. Она должна быть подкреплена финансовой и необходимой законодательной базой», где Правительству РК поручено разработать государственную программу развития туризма до 2023 года.

В настоящее время растет влияние туризма как на мировую экономику в целом, так и на экономику отдельных стран и регионов, что способствует формированию и развитию мирового хозяйства. Туризм превращается в крупную самостоятельную отрасль

национальной экономики, деятельность которой направлена на удовлетворение специфических потребностей населения. Эти потребности удовлетворяются не только туристскими предприятиями, но и предприятиями других отраслей, что обуславливает значение туризма как одного из факторов воздействия на развитие экономики. Туризм является одним из факторов мировых интеграционных процессов, а туристский бизнес становится сейчас значимым сектором экономики.

На развитие туризма в мире оказывают влияние научно-технический прогресс, повышение качества жизни населения, увеличение продолжительности свободного времени, отпусков, экономическая и политическая стабильность и ряд других факторов.

Казахстан, обладая уникальными природными ресурсами и самобытной культурой кочевого народа, имеет огромный нереализованный потенциал для развития туризма на международном и региональном рынках [1].

Туристический потенциал рекреационных ресурсов и историко-культурного наследия позволяет Казахстану гармонично интегрироваться в международный рынок туризма и достичь интенсивного развития туризма в стране. Это обеспечит устойчивый рост занятости и доходов населения, стимулирование развития смежных с туризмом отраслей и увеличение притока инвестиций в национальную экономику.

Индустрия туризма в Республике Казахстан на государственном уровне признана одной из приоритетных отраслей экономики. На сегодня тенденции в развитии этой отрасли таковы, что туристы, которые хорошо изучили известнейшие курорты мира, стремятся в страны, где туристический сектор только начинает развиваться. Казахстан – в их числе.

Республика становится более привлекательной для бизнесменов, спортсменов, ученых, любителей экстремального отдыха, а также для людей, интересующихся историей и сегодняшним днем стран, расположенных на Великом Шелковом Пути.

Туризм оказывает особое положительное влияние на экономику государства, так как современная его индустрия с каждым днем прогрессирует среди других отраслей и приносит государству большой экономический эффект. Также, современная индустрия туризма – это межотраслевой комплекс, который способен принести в бюджет страны довольно существенный доход.

Туризм уже давно является одной из наиболее доходных и интенсивно развивающихся отраслей, приносящей около 10% валового продукта. О высоких темпах роста доходности туризма свидетельствуют следующие данные: если в 1998 году поступления от мирового туризма составляли 2,1 млрд долларов США, то в 2008 году – уже 444,7 млрд. долларов США. По данным Всемирной туристической организации (UNWTO), в прошлом году туризм принес мировой экономике 1,2 трлн. долларов США.

Во многих странах туризм входит в тройку ведущих отраслей страны, развивается довольно быстрыми темпами и имеет важное социальное и экономическое значение, так как:

- увеличивает местный доход;
- создает новые рабочие места;
- развивает все отрасли, связанные с производством туристских услуг;
- развивает социальную и производственную инфраструктуру в туристских рынках;
- активизирует деятельность центров народных промыслов и развитие культуры;
- обеспечивает рост уровня жизни местного населения;
- увеличивает валютные поступления.

Отрасль туризма является быстро окупаемой и способствует высоким доходам. Она занимает лидирующее место среди всех отраслей народного хозяйства страны.

В РК туризм – развивающаяся отрасль, и влияние туристской индустрии на экономику страны пока незначительно. Оно адекватно вкладу государства в развитие данной отрасли, финансирование которой, как и других отраслей социальной сферы, производится по остаточному принципу. Незрелость туристской инфраструктуры, невысокое качество сервиса, устойчивый миф о Казахстане, как о стране повышенного риска привели к тому, что в настоящее время на нашу страну приходится менее 1% мирового туристского потока.

Обладающий богатыми природными ресурсами и особой культурой кочевого народа, Казахстан в последние годы постепенно начинает реализовывать огромный туристический потенциал.

В последнее время интерес к Казахстану, как к туристскому направлению, значительно возрос во всем мире, и соответственно, из года в год увеличивается спектр туристских услуг, предоставляемых местными туроператорами для привлечения большего количества путешественников. Более всего в Казахстане туристов из Германии, Англии, Японии, Кореи, Китая. Немцы и англичане уже разведали туристические маршруты Казахстана, тогда как сами казахстанцы не развивают туризм на должном уровне.

Сегодня в Казахстане представлены практически все существующие виды туризма - познавательный, развлекательный, этнический, экологический и другие. Для туристов предлагается ряд маршрутов путешествий по всей территории Казахстана.[2]

Индустрия туризма в Республике Казахстан на государственном уровне признана одной из приоритетных отраслей экономики. В реализации положений индустриально-инновационного развития экономики Казахстана ведущая роль принадлежит системе отечественных кластеров. Особое место среди них занимает туристский кластер. Сегодняшние тенденции в развитии этой отрасли таковы, что туристы, которые хорошо изучили известнейшие курорты мира, стремятся в страны, где туристический сектор только начинает развиваться. Казахстан – в их числе.

Основной целью развития туризма в Казахстане является создание современного высокоэффективного и конкурентоспособного туристского комплекса, на базе которого будут обеспечиваться условия для развития отрасли как сектора экономики, интеграции в систему мирового туристского рынка и развитие дальнейшего международного сотрудничества в области туризма.

Экономический эффект от туризма страна ощутила на практике в период проведения Экспо, когда Казахстан посетили более семи миллионов туристов, что на 18 процентов больше, чем в предыдущем году. Потоки внутреннего туризма увеличились на 20 процентов и составили около шести миллионов человек

Однако мы пока еще не достигли высокого уровня и высоких показателей в сфере туризма. Въездной туризм по-прежнему развивается слабо, что ведёт к целому ряду негативных последствий. Выездной туризм представляет собой не что иное, как невидимый импорт. Казахстанские туристы оставляют свои капиталы в другой стране. Известно, что один турист приводит к созданию десяти рабочих мест, и эти места создаются не в Казахстане.

Поэтому для казахстанского туризма в настоящее время актуальной задачей является развитие въездного туризма. В Республике Казахстан 41,4 % всего объема обслуженных туристов приходится на выездной туризм, 39% – на внутренний, 19,6% – на въездной. [3]

В современных условиях туризм стал важным не только экономическим, но и социальным явлением, влияющий на развитие экономики многих стран. Это высокодоходная отрасль, которая играет значительную роль в формировании бюджета страны, активизации внешнеторгового баланса, создании дополнительных рабочих мест и обеспечении занятости населения. Интерес предпринимателей к туризму высок и объясняется следующими факторами: туристскому бизнесу не требуется больших инвестиций; в данной сфере вполне успешно взаимодействуют крупные, средние и малые формы предпринимательства, что позволяет быстро оборачивать капитал; возможности в сфере международного туризма дает возможность извлекать выгоды за счет валютных операций; решение важных социальных задач, как обеспечение отдыха и укрепление здоровья населения республики.

В настоящее время индустрия туризма является одной из конкурентоспособных отраслей международной деятельности и развития международных отношений. Важность его расширения и развития усиливается преимуществом перед другими экспортными отраслями экономики.

Туризм не связан с экспортом за границу невозобновляемых ресурсов, а развитие активного туризма улучшает приток иностранной валюты и активно пополняет платежный баланс страны, производителя туристических услуг. Современный туризм – это сфера, не знающая мирового экономического кризиса. Этот вывод, прежде всего, связан с тем, что продажа сырья уменьшает энергетические источники страны, а туристическое производство работает с неограниченными ресурсами. По расчетам зарубежных экономистов, 100 тысяч туристов за два часа нахождения в городе тратят в среднем 350 тысяч долларов или же 17,5 долларов в час на одного человека. Таким образом, если торговля сырьем является экономическим тупиком, то развитие туризма – долгосрочное, экономически выгодное будущее [4].

Обострение конкурентной борьбы между организациями приводит к тому, что перед каждой казахстанской туристской фирмой встает проблема поиска собственных позиций на рынке, одним из наиболее эффективных способов решения данной проблемы является проведение маркетинговых исследований рынка туристских услуг.

Обострение конкурентной борьбы между организациями приводит к тому, что перед каждой казахстанской туристской фирмой встает проблема поиска собственных позиций на рынке, одним из наиболее эффективных способов решения данной проблемы является проведение маркетинговых исследований рынка туристских услуг.

Несмотря на конкурентоспособность туристической сферы, туризм Казахстана остается на низком уровне. Поэтому концентрирование внимания на все аспекты туристической сферы, в том числе маркетинга, в будущем может принести высокий доход.

Как и в любой другой отрасли, в туризме роль маркетинга велика и является системой взаимосвязанных инструментов, используемых фирмой для целевого управления спросом.[5]

В условиях рыночных отношений, когда повышаются требования к туристическим услугам и усиливается конкуренция, возникает необходимость создания стратегических маркетинговых планов для адаптации к изменениям окружающей среды. Всемирная Туристическая Организация (ВТО) определяет три основные задачи туристического маркетинга:

1. установление отношений с клиентами, то есть необходимо убедить клиентов в том, что предложенное место отдыха соответствует их желанию;
2. внедрение новшеств обеспечивающих новые возможности реализации туристической продукции;
3. анализ результатов реализации услуг на рынке.

Результат данного процесса – рыночный механизм, являющийся взаимодействием определенного предложения и спроса.

Список литературы:

1. Дуйсен Г.М. Основы формирования и развития индустрии туризма в Казахстане. Изд-во «ЛЕМ». - Алматы, 2012. – С. 6.
2. Постановление Правительства Республики Казахстан от 30 июня 2017 года № 406: «Об утверждении Концепции развития туристской отрасли Республики Казахстан до 2023 года» – Астана, 2017.
3. Сансызбайқызы С. Проблемы развития туристской отрасли в Республике Казахстан. Алматы, Вестник КазНУ, 2010, №4, с 22-24.
4. Совместное заседание палат Парламента Республики Казахстан четвертой сессии шестого созыва от 01.09.2018 года.
5. Глеубердинова А., Аскеев А. Государственная политика развития туризма в РК: оценка эффективности реализации. // Проблемы теории и практики управления: международный журнал. 9-10.2012.

КИБЕР ПРЕСТУПНОСТЬ – ПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ БОРЬБЫ

Мы живем в эпоху информационного общества, когда компьютеры и телекоммуникационные системы охватывают все сферы жизнедеятельности человека и государства. Но человечество, поставив себе на службу телекоммуникации и глобальные компьютерные сети, не предвидело, какие возможности для злоупотребления создают эти технологии. Сегодня жертвами преступников, орудующих в виртуальном пространстве, могут стать не только люди, но и целые государства. При этом безопасность тысяч пользователей может оказаться в зависимости от нескольких преступников. Количество преступлений, совершаемых в кибер-пространстве, растет пропорционально числу пользователей компьютерных сетей, и, по оценкам Интерпола, темпы роста преступности, например, в глобальной сети Интернет, являются самыми быстрыми на планете.

На XI Конгрессе ООН по предупреждению преступности и уголовному правосудию, прошедшем в апреле 2005 года, преступности, связанной с использованием компьютеров было уделено особое внимание: этот вопрос был включен в повестку дня и рассматривался в рамках проблемы эффективных мер по борьбе с транснациональной организованной преступностью. Эксперты ООН в рекомендациях, подготовленных к XI Конгрессу, говорят об особом характере киберпреступности и необходимости применения комплексных подходов по борьбе с ней, а также о неотложных мерах по обновлению уголовного законодательства государств-участников ООН, таких как уточнение или изъятие норм, не отвечающих сложившейся ситуации, или принятии норм, касающихся новых видов киберпреступлений.

Бангкокская декларация, которая стала результатом деятельности XI Конгресса ООН по предупреждению преступности и уголовному правосудию, также свидетельствует об актуальности проблемы киберпреступности.

В Декларации отмечается, что в период глобализации быстрое развитие информационных технологий и новых систем телекоммуникаций и компьютерных сетей сопровождается злоупотреблением этими технологиями в преступных целях, а также подчеркивается необходимость разработки национальных мер и развития международного сотрудничества по противодействию киберпреступности.

Опасность киберпреступности как для всего мира, так и для Казахстана признают и правоохранительные органы. Киберпреступление – это виновно совершенное общественно опасное уголовно наказуемое вмешательство в работу компьютеров, компьютерных программ, компьютерных сетей, несанкционированная модификация компьютерных данных, а также иные противоправные общественно опасные деяния, совершенные с помощью или посредством компьютеров, компьютерных сетей и программ, а также с помощью или посредством иных устройств доступа к моделируемому с помощью компьютера информационному пространству.

Работы зарубежных ученых: М. Бреннера и С. Гудман, Ф. Вильямса, Д. Деннинг, У. Зибера, Д. Льюиса, М. Кабэя, Б. Колина, Л. Шелли, Д. Шиндерб, посвященные киберпреступности, дают неплохое представление об этом явлении, но, к сожалению, эти исследования практически никогда не охватывают Казахстан и наше законодательство. Тем не менее они дают хорошие теоретические основы для изучения киберпреступности в глобальном аспекте. И американские, и зарубежные организации едины в своем мнении о том, что и киберпреступления, и обычные преступления – это значительная угроза современного общества. Как показывают статистические данные, размеры ущерба от киберпреступности больше (57% в США; 58% в других странах), нежели от обычных преступлений (43% и 42%, соответственно). Согласно данным такого исследования

следствием киберпреступности в первую очередь является именно сокращение доходов, потеря существующих и потенциальных клиентов, а также снижение продуктивности сотрудников. ИТ-руководители компаний финансового сектора, то есть 50% опрошенных убеждены, что в первую очередь от киберпреступлений страдает именно экономика. Кроме того, респонденты из финансового сектора заявили о более высоких потерях от киберпреступности, чем представители других отраслей (71% и 57%, соответственно). Американские и западные эксперты единодушно отметили, что основным ущербом от киберпреступлений являются потеря доходов (63% – для США, 74% – для иностранных компаний) и потеря существующих клиентов (56% – для США, 70% – для иностранных компаний). Для иностранных компаний возможный ущерб для торговой марки/репутации вызывает гораздо большую озабоченность, чем для компаний из США. Почти две трети (69%) иностранных компаний заявили, что этот вид ущерба является основным при киберпреступлениях (аналогичный показатель при опросе американских респондентов составляет 40%). Напротив, компании США значительно выше оценивают возможный ущерб от юридических издержек (33% по сравнению с 19% для зарубежных компаний). Потерю существующих и потенциальных клиентов называют следствием киберпреступности одинаковое количество респондентов в США (56% по каждой категории). Для иностранных компаний эти показатели составляют 70% и 33% соответственно. Следовательно, киберпреступность обходится мировой экономике в миллиарды долларов и рассматривается многими экспертами как стремительно нарастающая угроза безопасности отдельных государств и мирового сообщества в целом. Кроме этого следует принять во внимание и тот факт, что лидером по количеству кибератак сегодня являются США, на счету которых 35,4% от мирового коэффициента киберпреступлений. Второе место в списке занимает Южная Корея – 12,8%; за ней Китай – 6,9%; Германия – 6,7%; Франция – 4%. Великобритания занимает 10 место, где совершается 2,2% от всего коэффициента кибератак.

Хотелось бы отметить и тот факт, что в нашей республике спектр применения компьютерных технологий в преступных целях также весьма обширен, как и в странах Запада и СНГ. Так, по данным ОКУ ГУВД г. Алматы, практически каждый второй поддельный денежный знак изготавливается с использованием компьютерной обработки и распечатки на цветном принтере. Данный факт следует объяснить широкой общедоступностью информационных технологий и простотой их эксплуатации. Как показывают ряд исследований, некоторые экономические преступления совершаются, как правило, сотрудниками фирмы, банка или другого учреждения, которым в конечном итоге и наносится ущерб. По свидетельству специалистов, наиболее привлекательным сектором экономики практически любой страны является ее кредитно-финансовая система. Наиболее распространенным в этой области являются компьютерные преступления, совершаемые путем несанкционированного доступа к банковским базам данных посредством телекоммуникационных сетей. Ежегодно, как показывает статистика в США, компьютерные преступления, совершенные банковскими служащими, составляют 70-80% ущерба.

В Казахстане несмотря на то, что в 90-х гг. аналогичных дел были единицы (первое наиболее крупное преступление с использованием компьютерных технологий имело место в 1994 году. Это дело бывшего оператора Алатауского филиала КРАМДС – банка г. Алматы Э.Р. Ордабаева, который путем использования ключевой шифровальной дискеты осуществил две фиктивные бухгалтерские проводки на сумму 6 млн. 795 тыс. тенге на счет малого предприятия «Анжелика») все же намечается стремительная тенденция роста подобных дел.

Согласно действующему уголовному законодательству в Республике Казахстан экономические преступления, по мнению К.Жусупова, имеют следующие отличительные особенности:

1. При совершении традиционного преступления имеется преступник, который должен быть пойман, и факт самого преступления очевиден. При совершении экономического преступления факт совершения преступления сомнителен либо же труднодоказуем,

поскольку используются изощренные способы сокрытия следов исполнителей, преступно полученных средств.

2. Традиционный преступник приговаривается к лишению свободы и в этом случае сдерживающий эффект этого наказания, как правило, мал. Что же касается применение аналогичной меры в отношении преступника экономического преступления то она более эффективна, потому что подобное может привести к потере социального статуса и потере соответствующего имиджа.

3. Большая часть общества, как правило, относится безразлично к экономической преступности. Одной из причин такой безразличности является факт отсутствия очевидного причинения ущерба обществу. При этом экономический преступник не соответствует сложившемуся стереотипу традиционного преступника.

Кроме вышеуказанного необходимо принять во внимание и тот факт, что сравнительный анализ законодательств различных стран показывает, что, даже в пределах одного географического региона, весьма неоднородны нормы об уголовной ответственности, которые предусматривают различные криминообразующие признаки. Нормы о киберпреступности могут быть как выделены в отдельные статьи УК, так и быть объединены с положениями об ответственности за иные преступления, посягающие на тот же объект.

Все же можно выделить следующие нормы об ответственности за киберпреступления:

- а) нормы об охране конфиденциальности данных;
- б) нормы об ответственности за неуполномоченное проникновение в компьютеры и компьютерные сети;
- в) нормы о защите коммерческой тайны;
- г) нормы о защите компьютеров и сетей от саботажа,
- д.) нормы об экономических киберпреступлениях (в частности, компьютерном мошенничестве).

Следовательно, правовая ответственность за использование информационных технологий для совершения экономических преступлений включает в себя большой перечень общественных отношений, гораздо шире, чем может показаться на первый взгляд.

Список литературы:

- 1.Толеубекова Б.Х. Компьютерная преступность: вчера, сегодня, завтра. – Караганда, 1995.
- 2.Информация о преступлениях в сфере высоких технологий. – М.: ГИЦ МВД РФ, 1999.
- 3.Оспанов Е.Т. Орудие преступления – компьютер // Бюллетень ГСУ и ЭКУ МВД РК. – Алма-Ата: МВД РК, 1995.- №1-2(1-5). – С.35-41.
- 4.Казанцев В.В. Организационно-правовые проблемы использования криминалистической экспертизы при расследовании преступлений в сфере высокоинформационных технологий. - Алматы, 2003.
- 5.Жусупов К. Противодействие киберпреступности // Заң және заман. – Закон и время. – Алматы, 2005 – №1. – С. 25-26.

УДК: 338.436:334.7(574)

Г.С. Кушуков, Д.С. Касенов

Государственный университет имени Шакарима города Семей
Казахстан, г. Семей, management_shakarim@mail.ru

ОПЫТ И НЕОБХОДИМОСТЬ РАЗВИТИЯ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОЙ КООПЕРАЦИИ В КАЗАХСТАНЕ

Развитию Казахстана в условиях рыночной экономики и при реформировании аграрного сектора важная роль принадлежит кооперации, являющейся наиболее приоритетной формой хозяйствования для обеспечения эффективного ведения агропромышленного производства.

В этой связи подходы по развитию и эффективному функционированию сельскохозяйственных кооперативов республики требуют критического переосмысления. С позиции мирового опыта некоторые принципиальные аспекты понимания сущности кооперации не преодолены на практике сельскохозяйственного производства Казахстана. Необходимо постоянное обновление кооперации в свете меняющейся общественно-экономической действительности и научного прогнозирования кооперативного движения на ближайшее будущее.

В рамках Международного Кооперативного Альянса (КГА) некоторые принципиальные аспекты понимания сущности кооперации не преодолены на практике сельскохозяйственного производства республики. Отсюда необходимо постоянное углубление и обновление кооперации в свете меняющейся общественно-экономической действительности и научного прогнозирования кооперативного движения на ближайшее. В новых экономических условиях необходимо такое развитие кооперации, которое непосредственно и последовательно характеризует действительное развитие производственной демократии, право собственности членов кооператива, их экономической свободы, как при вступлении, так и при выходе из кооператива. На практике процесс становления сельскохозяйственной кооперации Республики Казахстан идет медленно, болезненно и противоречиво [2].

В республике недостаточно сформированы аспекты четкой кооперативной теории, соответствующей рыночной экономике, которая могла бы стать базой для государственной кооперативной политики, выработки адекватного кооперативного законодательства, открывающего широкий простор эффективной деятельности кооперативных предприятий, организаций и объединений.

Многочисленные аграрные реформы, привели к тому, что кооперативные принципы и идеи часто принимают искаженный вид, к кооперации причисляют организационно-правовые формы, развивающиеся по совсем иным закономерностям, не учитывается должным образом специфика именно сельскохозяйственной кооперации. В результате в государственной кооперативной политике и кооперативном законодательстве принимаются волевые решения, а в общественном сознании сохраняются ложные представления об этой уникальной форме совместной деятельности, предполагающей сочетание индивидуализма, личного интереса как главной движущей силы развития производства с коллективным, общим интересом.

Особенно актуальна консолидация усилий исследователей проблемы и координация их работы на единой методологической основе, формирования эффективной системы сельскохозяйственной кооперации в новых экономических условиях Казахстана, совершенствование ее нормативно-правовой базы, механизма финансово-кредитной поддержки и др.

В Республике Казахстан получили развитие как крупные корпоративные формирования в виде агрохолдингов объединяющие весь технологический цикл «производство-переработка реализация», так и сельскохозяйственные предприятия (товарищество с ограниченной ответственностью, производственный кооператив, акционерное общество), функционирующие самостоятельно, не вошедшие в интегрированные формирования [3]. Однако значительную долю сельскохозяйственных формирований занимают на сегодня мелкие семейные и индивидуальные крестьянские хозяйства.

Одним из проблемных вопросов агропромышленного комплекса Республики Казахстан является мелкотоварный характер производства, что подтверждается высокой долей малых форм хозяйствования. Так, доля хозяйств населения в общем объеме валовой продукции сельского хозяйства составила 54% в 2012 г., 46% в 2013 г., особенно высока в производстве животноводческой продукции – 78% в 2012 г., 76% в 2013 г. Кроме этого наблюдается тенденция изменения численности и размеров земельных наделов сельскохозяйственных товаропроизводителей. С 1995 г. количество производственных кооперативов снизилось в 2 раза, их средние размеры сократились в 10 раз по сравнению с

1991 г. (табл. 1). Количество крестьянских хозяйств, акционерных обществ, товариществ с ограниченной ответственностью – увеличилось, при этом сократились средние размеры крестьянских хозяйств – в 3 раза, акционерных обществ и товариществ с ограниченной ответственностью – в 2 раза (Сельское, лесное и рыбное хозяйство в Республике Казахстан, статистический сборник Агентство по статистике РК, 2012-2013 гг.)

Таблица 1 – Тенденции изменения численности и размеров различных форм хозяйствования в Республике Казахстан за период 1991-2013 гг.

Категории хозяйств	1991 г.	1995 г.	2001 г.	2010 г.	2013 г.
Количество сельскохозяйственных формирований, ед.					
Сельскохозяйственный производственный кооператив	232	2354	1753	1162	1448
Товарищество с ограниченной ответственностью и акционерное общество	-	3433	3500	4573	6615
Крестьянское хозяйство	3333	30785	95460	193435	207215
Средние размеры сельхозформирований, га					
Сельскохозяйственный производственный кооператив	30000	18667	9117	3759	2995
Товарищество с ограниченной ответственностью и акционерное общество	-	13500	11750	6287	5913
Крестьянское хозяйство	640	412	260	233	233

Примечание: Данные Агентства Республики Казахстан по статистике за 1991-2013 гг.

Большинству мелких хозяйств недоступны меры государственной поддержки в виде субсидирования, льготного кредитования и др., низкий уровень доходов субъектов малого и среднего предпринимательства не позволяет обеспечить стартовый капитал для развития бизнеса на селе.

В процессе выделения крестьянских и фермерских хозяйств, процедура получения земельной доли в случае выхода из сельскохозяйственного кооператива или хозяйственного товарищества с целью организации крестьянского или фермерского хозяйства, очень часто оказалась трудно выполнимой. На практике, в обход законодательства крестьяне сдают в субаренду более эффективным собственникам земли, на договорных условиях, оформленных в форме простых товариществ.

Не произошло больших изменений в сельскохозяйственных предприятиях (ТОО, ПК, АО) в постреформенный период, практически сохранилась действовавшая система управления и механизм внутривозрастных отношений. К примеру, производственные кооперативы как прежде сохранили колхозную систему ведения хозяйства. Производственные кооперативы имеют незначительную долю в общем объеме посевных площадей сельскохозяйственных угодий, в поголовье крупного рогатого скота, производстве пшеницы, молока. Производственные кооперативы не имеют оборотных средств на развитие производства, значительные задолженности и соответственно сокращением их количества в 2 раза за последнее десятилетие. В производственных кооперативах нарушаются кооперативные принципы, в частности полная хозяйственная самостоятельность, право получения собственности на соответствующую долю коллективного имущества, включая землю, добровольность членства в кооперативе, право выхода со своим имущественным паем и др. Эти факторы не стимулируют сельскохозяйственных товаропроизводителей работать в производственном кооперативе, что привело к банкротству большинства действующих кооперативов данного вида.

Формы участия фермеров в кооперации могут быть различными: от простого участия на основе хозяйственных договоров, договоров о совместной деятельности (простое товарищество), до полного объединения собственности и потере ее натурально-вещественной формы при вложении части либо всего имущества в уставный капитал (фонд) кооператива, акционерного общества или других организаций. Участие малых сельхозпредприятий и крестьянских (фермерских) хозяйств республики в сельскохозяйственной кооперации и интеграционных процессах позволит им усилить свои производственные возможности,

обрести стабильные рынки сбыта продукции, снизить расходы и потери, получить необходимое оборудование на определенных условиях, повысить соответственно доходность производства.

Важным, при формировании кооперативов, является определение условий их функционирования, т.е. отношения кооперирующихся субъектов. Эти отношения должны обеспечивать равные возможности получения выгод от совместного функционирования, должны выполняться и определенные обязательства субъектов по ведению деятельности кооператива. Кооператив (или «товарищество») будет функционировать эффективно при условии взаимной цепочки гарантий.

Гарантией выполнения взаимных обязательств является Учредительный договор и Устав кооператива. Учитывая, что кооператив создается в целях взаимовыгодного сочетания интересов товаропроизводителей в совместном производстве, необходимо формировать и определенную систему управления по обеспечению выполнения этих целей. Высшим органом управления должно быть общее собрание учредителей кооператива. Решение проблемы укрупнения сельхозформирований возможно путем организации специализированных предприятий на основе межхозяйственной кооперации в отраслях животноводства. В соответствии с Законом РК «О государственном регулировании развития агропромышленного комплекса и сельских территорий» определено, что «создание специализированных организаций» будет обеспечено государственным регулированием и поддержкой [1].

Выделение специализированных предприятий по откорму скота обеспечивает условия для организации покупки молодняка из хозяйств населения, т.к. здесь сосредоточено основное поголовье скота. Внутриотраслевая специализация в животноводстве, создает предпосылки укрупнения размеров производства, применения передовой технологии, рационального использования капитальных вложений. Кроме того, создание специализированных предприятий определяет возможность поставки скота на перерабатывающие предприятия крупными партиями. Доведение сельхозформирований до оптимальных размеров, адекватных требованиям современного развития производительных сил требует определенного времени и процесс этот должен проходить добровольным путем, при активной поддержке государства и частных инвестиций.

Список литературы:

1. Закон РК «О государственном регулировании развития агропромышленного комплекса и сельских территорий (от 8.07.2005 г.)», №66-ІІІЗРК.
2. Искаков Е.К., Смаилов Б.А. Основные пути совершенствования хозяйственных отношений в сельхозформированиях // Вестник ЕНУ им. Л.Н. Гумилева. - 2013. - №3. - С.39-49.
3. Примбетова С.Ч. Преимущества и необходимость развития сельскохозяйственной кооперации / С.Ч. Примбетова // Казахстан-Спектр-2007- №3- С. 56-65.

ӘӘЖ: 349.2

Мизамбаев Е.А.

І.Жансүгіров атындағы Жетісу мемлекеттік университеті
Қазақстан, Талдықорған қаласы. nazken_g@mail.ru

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА СОТ ТӨРЕЛІГІН ҰЙЫМДАСТЫРУ МЕН ЖҮЗЕГЕ АСЫРУДЫҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ ЖАҒДАЙЛАРЫ

Қазіргі азамат өркениетінің алдыңғы қатарлы құндылықтарының және әлемдік саяси ойдың даму сатылары мен бүгінгі бағыттарын білу қазақ жұртшылығына аса қажет. Қазіргі таңда мемлекеттің өзі түбірлі, күрделі өзгерістерге ұшырағанын көреміз. Азаматтық қоғамның одан әрі дамуына сот жүйесінің тигізер әсері де, мәні де жоғары. Демек, Қазақстан

Республикасындағы сот билігі сотта іс жүргізудің азаматтық, қылмыстық және заңмен белгіленген өзге де нысандары арқылы жүзеге асырылады. «Қазақстан Республикасының сот әділдігін тек сот қана жүзеге асырады,» – деп Ата заңымызда бекітілген [1]. Мемлекет Басшысы Н.Ә. Назарбаев Судьялардың VII съезінде сөйлеген сөзінде сот – құқықтық реформа «сот жүйесінің тиімділігіне байланысты түбегейлі проблемаларды шешуді көздейді, бұл мемлекеттің әрі қоғамның басты назарында болуы керек деп атап көрсеткен» [2].

Қазақстан тәуелсіздікке қол жеткізгеннен кейінгі жылдары биліктің басқа тармақтары тәріздес сот жүйесінде де біршама реформалар жүргізіліп, демократиялық, әлеуметтік, құқықтық мемлекеттің қажеттілігі негізінде, сонымен қатар жаңа заман талабына сәйкес жетілдіріліп, даму үстінде. Қазіргі кезде сот билігі барлық қажетті белгілерге ие және азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын қорғауға, қоғамдағы әлеуметтік шиеленістерді қолданыстағы заңдардың шегінде шешуді қамтамасыз ете отырып, оларды болдырмауға қабілетті күш болып табылады. Құқықтық мемлекетті қалыптастыру сот өндірісін одан әрі демократияландыруды, судьяларды қандай да бір қысымнан және олардың қызметіне араласудан қорғауды көздейді. Олар тек заңға бағынады. Алайда, судьялардың өз қызметіне араласпау презумпциясын пайдалана отырып, түрлі деңгейдегі құқықбұзушылықтарды бөгетсіз жасауына, яғни сот әділетсіздігіне жол беруге болмайды. Судьялардың заңды жауапкершілігінің кейбір аспектілерін қарастырып өтейік.

ҚР Конституциясынан қарастырар болсақ, мұнда арнайы «Сот және сот төрелігі» деп аталатын – VII бөлім бар. Осы бөлімнің 75 – бабының 1 – тармағында, – Қазақстан Республикасында сот төрелігін тек сот қана жүзеге асырады, ал 2-тармағында, – Сот билігі сотта іс жүргізудің азаматтық, қылмыстық және заңмен белгіленген өзге де нысандары арқылы жүзеге асырылады. Заңда көзделген жағдайларда қылмыстық сот ісін жүргізу алқабилердің қатысуымен жүзеге асырылады делінген. Келесі 76-баптың 1 – тармағында, – Сот билігі Қазақстан Республикасының атынан жүзеге асырылады және өзіне азаматтар мен ұйымдардың құқықтарын, бостандықтарын мен заңды мүдделерін қорғауды, Республиканың Конституциясының, заңдарының, өзге де нормативтік құқықтық актілерінің, халықаралық шарттарының орындалуын қамтамасыз етуді мақсат етіп қояды. 2 – тармағында, – Сот билігі Республика Конституциясының, заңдарының, өзге де нормативтік құқықтық актілерінің, халықаралық шарттарының негізінде туындайтын барлық істер мен дауларға қолданылады деп бекітілген [1,43]. Осы сот билігі жөнінде «Қазақстан Республикасының сот жүйесі мен судьяларының мәртебесі туралы» Конституциялық заңынан көрейік. Бұл заңның «Жалпы ережелер» деген 1 – бөлімінің 1 – бабында «Сот билігі» деп аталады. Мұнда Ата заңның аталмыш бабын тереңірек қарастырған. Осы 1 – бапта, - Қазақстан Республикасында сот билігі тұрақты судьялар, сондай-ақ заңда көзделген жағдайларда және тәртіппен қылмыстық сот ісін жүргізуге тартылған алқабилер арқылы соттарға ғана тиесілі. Қазақстан Республикасында сот төрелігін тек сот қана жүзеге асырады. Сот билігі Қазақстан Республикасының атынан жүзеге асырылады және азаматтар мен ұйымдардың құқықтарын, бостандықтарын мен заңды мүдделерін қорғауға, Республика Конституциясының, заңдарының, өзге де нормативтік құқықтық актілерінің, халықаралық шарттарының орындалуын қамтамасыз етуге қызмет етеді. Әркімге мемлекеттік органдардың, ұйымдардың, лауазымды және өзге де адамдардың Республиканың Конституциясында және заңдарында көзделген құқықтарға, бостандықтар мен заңды мүдделерге нұқсан келтіретін немесе оларды шектейтін кезкелген заңсыз шешімдері мен іс - қимылдарынан сот арқылы қорғалуға кепілдік беріледі. Ешкімді де оның ісін заңның барлық талаптары мен әділеттілікті сақтай отырып құзыретті, тәуелсіз және алаламайтын соттың қарау құқығынан айыруға болмайды. Сот билігі азаматтық, қылмыстық және заңда белгіленген өзге де сот ісін жүргізу нысандары арқылы жүзеге асырылады, – делінген. Демек, осы қарастырған мұндай анықтамалардың өзінде *сот билігінің* бүкіл қызметі (функциясы), мақсаты, белгілері, өкілеттігі, бағыты және де қандай жолмен, кімнің орындайтыны толықтай дерлік қамтылған. Бұлардың барлығын жеке – жеке қарастырып та анықтама беруге болады. Өйткені, негізгі анықтамадан қалғандары таралатыны анық. Әрине, мұндай анықтаманы тек күрделі, кең

мағынадағы анықтама деуге болады. Әдетте, оның қысқаша түрін, яғни тар мағынада түсіндіруге де болары анық, тек қана «сот билігі – дегеніміз не?» деген сұраққа жауап беру мақсатында.

Бүгінгі күні сот билігі Қазақстан Республикасының мемлекеттік билігінің дербес тармағы ретінде қалыптасты деп сеніммен айтуға болады. Соңғы жылдары сот билігінің органдарында көптеген тиімді қайта құрулар мен реформалар жүргізілді, олар қарқынды дамып келе жатқан қоғамдық қатынастарға жауап береді [1]. Бұл ретте, «зандар табиғатқа және үкімет белгілеген принциптерге сәйкес келуі керек, елдің физикалық қасиеттеріне: оның климатына, халықтарының өмір сүру образына, мемлекет құрылысының жол беретін бостандықтар деңгейіне, сауда-сатыққа, құқықтарға, дәстүрлерге сәйкес келуі керек екендігін» ескеру қажет. Осы мәселе бойынша, экономиканың даму, халықтың құқықты ұғыну деңгейін, соттардың қызметін ұйымдастырушылық-құқықтық жағынан қамтамасыз ету мәселелерінің ерекше орнының қайда екенін ескере отырып, сот жүйесін жетілдіру кезең-кезеңмен жүретін процесс болып табылады.

Соттардың қызметін қамтамасыз етуді ұйымдастыру ретінде соттардың қалыпты жұмыс істеуі үшін қажетті жағдайлар жасау, оларды кадрлық, қаржылық, материалдық-техникалық және өзге де ресурстармен қамтамасыз ету ұғынылады. Мемлекеттің кез келген органының қызметі сияқты сот органдарының қалыпты жұмысын қамтамасыз ету міндеті осындай қызметтің негіздерін басшылыққа алатын негізгі идеяларда көрінетін белгілі бір қағидаттардан жасалады. Соттардың қызметін қамтамасыз етуді ұйымдастыру қағидаттары. Бірінші кезекте заңдылық қағидаты сияқты негізгі қағидатты, яғни соттардың қызметін қамтамасыз етуді ұйымдастыруды ҚР заңнамасында белгіленген шеңберде және тәртіпте қатаң жүзеге асыруда атап өту қажет. Сондай-ақ барлық соттар мен судьялар үшін ортақ және біртұтас Конституцияда, сот жүйесі туралы конституциялық заңда, іс жүргізу және Қазақстан Республикасының өзге де заңдарында белгіленген сот төрелігі қағидаттары басшылыққа алынуға тиіс. Р.А. Беленков мынадай 3 қағидатты бөліп көрсетеді:

- соттардың кадрлық, қаржылық және өзге ресурстарда мұқтаждықтарын толық қанағаттандыру;
- соттардың сот төрелігін жүзеге асыру кезінде араласпау және судьялардың тәуелсіздігі қағидаттарын қатаң сақтау;
- соттардың қызметін ұйымдық қамтамасыз етуді жүзеге асыратын органдар нақты істі қарау кезінде соттарға қандай да бір нұсқаулар беруге құқығы жоқ, ал соттар, егер олар берілсе, осы нұсқаларды орындауға міндетті емес (әрі құқығы жоқ). Осы тұрғыдан келгенде қазіргі таңдағы сот билігі саласы күрделі реформалармен толығып, түлеп-түрленуде. Өзіндік жаңа сипат пен сапаға ие болып отыр.

Соңғы кездері Қазақстан Республикасында билікті бөлу процесінің біршама жақсы жолға қойылғаны айқындалып келеді. Сол себепті биліктің үш тармағының өзара үйлесімді жұмыс істеуін үйлестіру саясаты біршама жақсы жетістіктермен көрініс тапты. Соның бір айғағы ретінде Қазақстан Республикасы Жоғарғы Соты жанындағы Сот әкімшілігі жөніндегі Комитетінің құрылуын айтуға болады. Бұл жетістіктің ерекшелігі сол судья тәуелсіздігінің әлеуметтік-экономикалық кепілінің сақшысы болуында. Әрине, бұдан судья тәуелсіздігінің басқа да кепілдіктері маңызға ие болмайды деген түсінік қалыптаспауы керек, керісінше олар бірін-бірі толықтырып, біте қайнасып жатқан құбылыс деп бағалағанымыз абзал.

Тәуелсіз, дана халық судьялары ретінде ерте заманда билер жүзеге асыратын сот төрелігі сол дәуірде осындай қатаң талаптарға жауап беретін. Билер соты өзінің пайда болу құрылысы мен нысаны бойынша демократиялық түрде болып, әдет-ғұрыптар мен дәстүрлермен қалыптасқан қоғамның сол кездегі әлеуметтік-саяси құрылысына толығымен жауап беретін. Билер сотының қызметін қамтамасыз етудің регламенттелген және егжей-тегжейленген ұйымдастырушылық-құқықтық негізі болмаса да, сот құрылысының нақ осындай нысанының пайда болуына сол уақыттағы қазақ қоғамының рулық құрылысы – көшпелі шаруашылық септігін тигізді. Билер сотының қызметін ұйымдастырушылық-құқықтық жағынан қамтамасыз ету мәселесі неғұрлым тереңдетілген және арнайы

зерттеулерді талап ететініне қарамастан, біз қазақтың мемлекет болып қалыптасуында, сот билігінің қалыптасуы мен жалпы адамзаттық құндылықтардың дамуында билер сотының тарихи рөлін мойындауымыз қажет [3].

1995 жылғы 30 тамыздағы республикалық референдумда тәуелсіз Қазақстанның тарихындағы екінші Конституцияның қабылдануына байланысты соттарды ұйымдастыру және оның қызметін құқықтық реттеудегі жаңа кезең басталды. Конституция төрелік соттар мен Конституциялық Сотты таратып, заңмен құрылатын Жоғарғы Сот пен жергілікті соттарды енгізетін бірыңғай сот жүйесіне оралды. Бұл ретте, сот жүйесі Конституциямен және Конституциялық заңмен анықталды. Жаңа Конституцияның қабылдануы соттар туралы заңнаманың одан әрі жетілдірілуіне алып келді. Қазақстан Республикасы Президентінің 1995 жылғы 4 желтоқсандағы заң күші бар Жарлығына сәйкес, халық заседательдері институты жойылды. Қазақстанда сот төрелігі, тұрақты негізде жұмыс істейтін, тек кәсіби судьялармен жүзеге асырыла бастады. Президенттің 1995 жылы 20 желтоқсандағы «Қазақстан Республикасындағы соттар және судьялардың мәртебесі туралы» конституциялық заң күші бар Жарлығы шықты. Осы жарлық конституциялық нормаларды бекітетін және дамытатын жалпы мәселелермен қатар принципті тұрғыда жаңа сәттерді қамтыды. Бұл сот жүйесін реформалаумен байланысты барлық негізгі мәселелерді реттейтін алғашқы кешенді акт болды және Қазақстанда дербес билік тармағы ретінде сот билігінің одан әрі қалыптасуы мен нығаюы үшін үлкен маңызы болды. Осы Жарлық судьялардың тәуелсіздігі принципін бекітті, бұл судьялардың тұрақтылығы және қол сұғылмайтындығы, сотты құрметтемегені үшін жауапкершілік секілді нормаларды бекітуді қамтамасыз етті. Жаңадан құрылған органға Әділет министрлігінен және оның аумақтық құрылымдарынан облыстық, аудандық және оларға теңестірілген соттардың қызметтерін материалдық-техникалық және өзге де қамтамасыз ету, сондай-ақ атқарушы құжаттарды дер кезінде орындауды қамтамасыз ететін функциялар мен өкілеттіктер берілді. Осы қадам сот жүйесінің тәуелсіздігін шынайы түрде күшейтуге, сот-құқықтық реформаның қарқынын жылдамдатуға бағытталды. Комитет және оның облыстардағы, Астана және Судьялардың ауыспаушылығы, олардың тәуелсіздігінің кепілі, оларға қол сұқпаушылық, судьялардың негізгі міндеттері, судья қызметінің басқа қызметпен сыйыспайтындығы, судьялыққа кандидаттарға қойылатын талаптар, оларды іріктеу тәртібі, судьяларға өкілеттіктер беру тәртібі, судья өкілеттіктерін тоқтата тұру және тоқтату, соның ішінде орнынан түсу негіздемесі мен тәртібі, судьяларды тәртіптік жауапкершілікке тартудың негіздері мен тәртібі, тәртіптік жазалардың түрлері, бекітілген, судьяларды материалдық және әлеуметтік жағынан қамтамасыз ету, соттардың қызметін ұйымдастырушылық және материалдық-техникалық жағынан қамтамасыз ету мәселелері регламенттелген. Конституциялық заңда аудандық, облыстық және оларға теңестірілген соттарды, сондай-ақ Қазақстан Республикасының Жоғарғы Сотын құру тәртібі, құрамы, құрылымы, өкілеттіктері, олардың қызметін ұйымдастыру мәселелері реттелген [4]. Сонымен, сот билігі әділдік пен заңдылық қағидаларының үстемдігін бекіте отырып, адам құқықтары мен бостандықтарын қорғауға қабілетті, өзін қоғамды әлеуметтік қақтығыстардан сақтаудың тұрақты факторы ретінде орнықтырды. "Соттармен арадағы құжат айналымы мәселесі бірте-бірте қағаздан электрондық форматқа ауыстырылып, судьялар мен сот қызметкерлері жаңа заман талаптарына сай жұмысын жүзеге асыруда. Қазіргі күні аталмыш жүйені білмейтін судья немесе сот қызметкері кемде кем. Өйткені, біздің тарапымыздан мемлекет қаражатын, халықтың уақытын үнемдейтін бұл жүйе бойынша арнайы оқу дәрістері тұрақты түрде өткізіліп, технологиялар күн сайын жетілдіріліп отырса, біз де одан қалыс қалар емеспіз. Қазіргі күні өзіңіз білетіндей «электрондық үкімет», «электрондық сот өндірісі» деген ұғымдар біздің санамызға толыққанды еніп, енді міне Үкімет пен өзге мемлекеттік органдармен арадағы құжат айналым толыққанды электрондық форматқа көшірілуде."– дейді өз сұхбатында Б.Жұмағұлов [5]. Сот жүйесі мемлекеттің негізін құрайтын, еліміздің әлеуметтік, экономикалық және саяси жаңғыруы жолындағы демократиялық даму тетіктерінің бірі болып табылады. Азаматтардың мемлекеттік құқықтық саясатқа қатынасы және қоғам тарапынан билікке сенім білдіру деңгейі сот төрелігін тиімді

жүзеге асыруға тікелей байланысты болатыны анық. Осы айтылғанның маңыздысы да, ең алды адам, оның тағдыры, сондықтан да әрқашан адам құқығы, оның заңды мүддесі биік тұрғыда болып, заңға сәйкес қорғалуы да қажет.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасының Конституциясы. – Алматы, Жеті жарғы, 2017. – 48 бет.
2. ҚР судьяларының VII съезі.//<http://sud.gov.kz/kaz/kategoriya/sudyalardyn-vii-sezi>
3. Нарикбаев М.С. Казахстан: судебно-правовая реформа и дальнейшие пути ее совершенствования. В сб.: Проблемы реализации судебно-правовой реформы в постсоветских государствах: опыт и суждения. – Астана
4. Зиманов С.З. Казахский суд биев в памяти поколений. – Юрист. №1, 2008. – С.32.
5. Мақсат – сот жұмысын сапалы ұйымдастыру!// <https://egemen.kz/article/maksat-%E2%80%93-sot-zhumysyn-sapaly-uyumdastyru?sit.27.12.2017>.

УДК 338.16

Г.Т.Самиева, Н.Ш.Шоқанова

Семей қаласының Шәкәрім атындағы мемлекеттік университеті
Қазақстан, Семей қаласы, Nazerke_shokankyzy@mail.ru

ШҚО ТУРИЗМІ ЖӘНЕ ОНЫ ЖЕТІЛДІРУ ЖОЛДАРЫ

Шығыс Қазақстан облысының мәдени-танымдық туризмді дамыту үшін үлкен әлеуеттік мүмкіндіктері бар. ШҚО-ның тек қазақстандық қана емес, сонымен қатар әлемдік туристік нарықта әлеуетті бәсекеге қабілеттілігін көрсете алатын айырықша табиғи-географиялық, климаттық, бальнеологиялық, мәдени-тарихи ресурстары бар.

Қазақстанның халықаралық туризмге енуінің өзіндік болашағы бары белгілі. Біздің әлеуетті нарықтарымыз – Ресей, Қытай, Еуропа, Таяу Шығыс. Тек Ресей мен Қытайдың өзі ғана 150 миллионнан астам туристермен қамтамасыз етеді. Бүгінде Қазақстан 52 елмен визасыз режимге көшу жөнінде келісімдер жасалған.

Солдай бола тұра Қазақстан туризмінің бүгінгі даму қарқыны бар әлеуетті толық пайдалануға мүмкіндік бермей отыр. Әлемде біз жайлы туристік мақсатпен баруға тұратын ел ретінде әлі өте аз біледі. Бірнеше халықаралық жәрмеңкелерге қатысу күтетін әсерге қол жеткізуге мүмкіндік бермей отыр. Туристік саланың дамуының төмен деңгейі елдің туристер үшін жағымды имиджін қалыптастыру мәселесіне қатысты ғылыми зерттеулердің жоқтығымен де тікелей байланысты. Қазақстанда туризм саласында белсенді PR-кампаниялар, имидждік жобалар жасау мәселесі бойынша кешенді және жүйелі талдаулар жүргізетін ғылыми-зерттеу құрылымы жоқ. Елімізде қалалар мен аймақтардың туристік имиджін көтерумен шұғылданатын мықты мемлекеттік-жекеменшік ұйымдар да жоқ. Аналитиктердің айтуынша, «туркомпаниялардың 80 пайызынан астамы қазақстандықтардың шет елдерде демалуын ұйымдастырумен шұғылданады, демек, олар шетелдік турөнімдерді сату-сатып алумен айналысады».

Осыдан келіп, республиканың қазіргі туристік нарығындағы жағдай маркетингті қолдануды, жаңа тұтынушының басты ерекшеліктерін зерттеуді, туристік қызметтерді қолданушының уәждемесі мен мінез-құлық ерекшеліктерін айқындауды талап етеді. Сол себепті туристерге арналған экспресс-жолсілтеуші ақпараттық өнімдерді дайындаудың маңыздылығы өз-өзінен айқындалады.

ШҚО туризм саласы қай бағытта дамиды?

Шығыс Қазақстан облысы туризмді дамытуға ең қолайлы өңірлердің бірі. Облыс аумағында Алакөл мен Зайсанға, Алтайға, Қатонқарағайға, Берел қорғанына саяхаттап келетін туристер саны аз емес. Тек олардың басым көпшілігі өз азаматтарымыз. Яғни, облыста негізінен ішкі туризм ғана әлсін-әлсін дамып келеді.

Өңірдегі инфрақұрылымды дамытуға республикалық және облыстық бюджеттен барлығы 4 млрд теңге бөлініпті. Бұл қаражаттың басым бөлігіне жолдар жөнделмек. Атап айтқанда, 112 шақырым тас жолға орташа деңгейдегі жөндеу жұмыстары жүргізілетін болады. Оның 112 шақырымы облыстық маңызға ие трассалар. Туристердің басым көпшілігі Қазақстанның өзге өңірлерінен келетіндіктен ең алдымен солардың жүріп-тұруы үшін ыңғайлы жағдайлар жасалады[1].

Жалпы, биыл Алакөлдің жағалауына жүргізілген реконструкция нәтижесінде демалыс аймағы адам танымастай болып өзгерді. Бұл жұмыстар әлі де болса жалғасуда және ол үшін жергілікті бюджеттен 500 миллион теңге бөлінген. Қазіргі таңда жағажай күрделі жөндеуден өтіп, жаңа автовокзал өз жұмысын бастады. Сондай-ақ, туристердің автокөліктері үшін тұрақ салынып, көшелер мен жағажайды жарықтандыру жұмысы жүргізілді. Бұдан бөлек Алакөл жағасында жаңа саябақ та салынған. Мұнда қазір көгалдандыру жұмыстары әлі жалғасып жатыр.

Туризм басқармасындағылардың айтуынша, нысандардың инфрақұрылымын жақсарту, бағаларды реттеу, демалыс орындарының санын арттыру секілді шаралар да қолға алынған.

Қазіргі таңда Шығыс Қазақстан облысы ішкі туризмнің даму көрсеткіші бойынша республикада Астанадан кейінгі екінші орынды алады. Тек 2016 жылдың алғашқы 9 айының өзінде өңірге 400 мыңға жуық турист саяхаттап келіпті. Биыл қаңтар-маусым айларында қонақ үйлер мен демалыс орындарына келген туристер саны 169 274 адамды құраған. Бұл өткен жылдың осы кезеңімен салыстырғанда 3,6 пайызға аз. Дегенмен, қонақ үйлерге соқпай, тек табиғатты тамашалап кететін саяхатшылардың саны күрт артып отыр (10 681 адам – 31,8%-ға артқан). Жалпы, облыста қонақтардың қонуына арналған 463 қонақ үй бар. Олардың барлығында 8516 бөлме, 26 370 орын бар.

Облыстық Туризм басқармасы басшысының айтуынша, ішкі туризм жайын реттеп алған соң шетелден келетін қонақтардың санын арттыруға да күш жұмсалатын болады. Өзірге көрші Қытай мен Ресей азаматтарына басымдық берілмек. Қазірдің өзінде шетелдіктерге турпакет сатуға арналған TourEast.kz интернет-порталы төрт тілде (қазақша, орысша, ағылшынша және қытайша) жұмыс істеп тұр. Порталда 18 туроператор 35 бағыт бойынша өз қызметтерін ұсынады. Сондай-ақ, көрші елдердің БАҚ өкілдері арқылы жарнамалық роликтер айналып жатыр. Ал, Қытай азаматтары үшін визасыз режим іске қосылған.

Енді осы «Алтай жауһарларын» жүзеге асыру мақсатында ШҚО-да бірнеше қоғамдық ұйымдар мен бірлестіктердің де жұмыс істей бастағанын айта кету керек. Солардың бірі, әрі ең ірісі – Шығыс Қазақстан облысының Туристік қауымдастығы. Ұйымның құрылғанына әлі бір жыл болған жоқ. Дей тұра өңірдің туризм саласын дамыту үшін ұйым өкілдері тындырымды істер атқарып жүр. Қауымдастық атқарушы директоры Серік Жүнісовтің айтуынша, «Алтай жауһарлары» кластерінің орталығы ретінде Өскемен қаласы бекітілген.

Өскеменнің іргесінде сондай-ақ, Алтай Альпісі, Нұртау, Алтай барыстары секілді тау-шаңғы базалары бар. Алтай Альпісі ТМД елдері арасында ең үздік 10 шаңғы курортының қатарына енеді [2].

Туризмді дамытуда орын алып отырған қиыншылықтар немесе мәселелер.

Туризм саласының дамуы, елде салыстырмалы түрде жақын арада басталды. Бірақ жылдан-жылға бұған көбірек мән берілуде. Шетелдік туристік ұйымдардың өркендеп өсуінің бірден бір көзі олардың көрсететін қызметтерінің сан алуандығы мен сапасы болып табылады. Ал біздің елімізде бүгінгі таңда барлық қажетті атрибуттары бар толыққанды біртұтас туризм жүйесі әлі жоқ.

- Туристік ұйымдарда әлі қызмет көрсетудің жарнама, сату қызметі, көлік, орналастыру, тамақтандыру сынды компоненттер жолға қойылмаған
- Туристік және көлік инфрақұрылымдарының жеткіліксіз дамуы.
- халықты жайғастыру нысандарының, санаториялық курорттық мекемелердің моральдық жағынан тозуы

- туристерге арналған тұру орындарының сапасының халықаралық талаптарға сай келмеуі
- экскурсиялық нысандарға немесе көрікті ландшафттарға баратын жолдардың нашар күйі
- шұғыл жағдайда жылдам көмек көрсету үшін сенімді жедел байланыс құралдары мен мүмкіндіктердің шалғайдағы аудандарда болмауы
- рекреациялық аймақтардың экологиялық проблемасы
- облыстағы туризмнің әлемдік нарыққа жеткіліксіз шығуы, жарнамалық ақпараттың жеткіліксіздігі

Туризмді жетілдірудің алғы шарттары.

Осы аталған мәселелер төңірегінде оларды шешу жолдарын ұсынуға болады:

- шетелдік азаматтардың виза алуын жеңілдету, оларды жергілікті жері бойынша тіркеуге алу,
- туризм кәсіпкерлеріне жеңілдетілген несие және субсидия беру,
- туризмді дамытатын көшбасшыларды оқыту. Осы мақсатта Шәкәрім университетінің “Менеджмент” кафедрасынан туризм мамандығын ашып, туризм көшбасшыларын дайындау
- таулы гидсеріктердің мектебін ашу
- еуропалық үлгі бойынша курорттардың кешенді дамуы
- туризмді дамытуға арналған бағдарламаларды мемлекет бюджетінен қаржыландыру
- облысқа туристерді шақыру үшін алдымен жарнама жасау қажет.
- турлар мен маршруттарды ұйымдастыру ондағы жолдар мен көліктерге де тікелей байланысты, әсіресе шалғай ауылдарға баратын асфальт жамылғы төселмеген жолдарды автокөліктер жүре алатындай етіп жөндеу, тұрақты қатынас орнату керек.
- Қазақстандық және шетелдік азаматтардың әртүрлі туристік қызметтерге қажеттілігін қанағаттандыру үшін кең мүмкіндіктерді қамтамасыз ететін қазіргі заманғы тиімділігі жоғары және бәсекеге қабілетті туристік кешен құру [3].

Қорытындылай келе, Қазақстан әлемде туристік бағытта әлі де болса белгісіз ел. Сондықтанда Қазақстанның туристік бейнесін көтеру үшін бірқатар кең көлемде шаралар қажет. Негізгі шаралардың бірі туристік негізгі шаралардың бірі туристік фирмалар мен агентсволардың халықаралық туристік жәрмеңке, көрме конференция т.б. әлемдік деңгейдегі шараларға қатысуы және Қазақстан жерінде де өткізу. Қазақстанда Еуразияның қоғамдық және мәдениет орталығын жасау үшін конгрестік туризмді дамыту маңызды. Туризм саласында халықаралық ынтымақтастық жұмыстарын жүргізудің ЮНЕСКО және БЭСҰ бағдарламаларына қатысу, екі сондай-ақ көп жақты шет елдік мемлекеттермен келісім жасау. Туристік бет-бейнені қалыптастыру үшін туристік хабарлама орталықтарын ұйымдастыру, сондай-ақ шет елдердегі Қазақстан елшілігіндегі өкілетті тұлғаларды араластыру жұмыстарына көңіл бөлуі керек. Еліміздің туристік қуатын жарнамалауда ұлттық әуе қатынасын және басқа да транспорттық кәсіпорындарда пайдалана білу. Шет елдерде Қазақстан туралы жоғары сапалы полиграфиялық ұнтаспаларды уағыздау жұмысына көңіл бөлуі. Сонымен бірге Қазақстанда әлемдік деңгейде әр түрлі мәдениет, спорт, туристік шараларды өткізу қажет деп ойлаймын .

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Аблайханова Г., Хабрахманов Р. Экотуризм в РК /Аль-Пари - №7.- 2017
2. Ердаулетов. С. Р. Основа туризма Казахстана/ Ақиқат.- № 2.- 2017
3. Шығыс Қазақстан облысының туризмінің ерекшеліктері/Деловой мир Казахстана.- №52.- 2016

М.К. Толымгожинова, Г.Т. Самиева, А.Б. Амренова
Семей қаласының Шәкәрім атындағы мемлекеттік университеті
Қазақстан, Семей қаласы, gulmirasamievakabdinova@mail.ru

КОМПАНИЯДА GR-GOVERNMENT RELATIONS БАСТЫ ҚЫЗМЕТІ ЖӘНЕ МАҚСАТЫ

GR (Үкімет қатынастары – “Government Relations”) – бұл әртүрлі қоғамдық топтар (бизнес-құрылымдар, кәсіподақтар, еріктілер ұйымдары және т.б.) мен мемлекеттік билік органдарының арасындағы қарым-қатынастарды дамыту туралы, оның ішінде ақпарат жинау және өңдеу туралы, үкіметтік қызмет, ұсынылған топтардың ұстанымдары туралы ақпаратты дайындау және тарату, саяси және әкімшілік шешімдер қабылдау үдерістеріне (лоббизм) әсер ету.

Әлеуметтік өзара іс-қимыл саласы ретінде үкіметпен (ГР) қарым-қатынастардың пайда болуы мен өзектілігін екі өзара байланысты процестер түсіндіреді: біріншіден, қазіргі заманғы қоғамдардың ішкі құрылымының күрделенуі (әлеуметтік дифференциация, мамандандыру және т.б.), көптеген нақты мүдделерді идентификациялау және олардың негізінде түрлі топтардың пайда болуы, екіншіден, қоғамның барлық салаларына мемлекеттің араласуы, заңнамалық және әкімшілік қызметтің кеңеюі

Бірқатар мамандар мемлекеттік органдармен (GR-мамандармен) және лоббистермен қарым-қатынаста мамандар арасында нақты шекараны анықтайды. Үкіметпен қарым-қатынас саласындағы маман, ең алдымен, сыртқы саяси мүдделі тараптармен жұмыс жүргізу процесін ұйымдастырады, қажет болған жағдайда мемлекеттік органдардың лоббистік міндеттерін орындау үшін салалық ұйымды және консалтингтік компанияны бақылайд

Мысалы, американдық зерттеуші Б. Вул «Корпоративтік корпоративті мамандар мен мердігерлік жұмысшылар (лоббистер) арасындағы айтарлықтай айырмашылықты ұсынады, корпорация қызметкерлері жалақы алатын және бір ғана ұйымды – олардың жұмыс берушісі болып табылады деп санайды.

Корпоративтік GR мамандары көбінесе корпоративтік сатысымен – маркетинг бөлімінен, сату бөлімінен, бас кеңсені көтеріп, ал лоббист келісім шарт бойынша үкіметке жол ашады». Корпоративтік GR маманының кәсіпқой болуы қажет емес: профильді саяси мүдделі тұлғаларды білу, заңдарды қабылдау, атқарушы билік органдарының шешімдерін білу, сондай-ақ саяси тұлғалармен қарым-қатынастардың қазіргі иерархиясын білу.

Оның басты міндеті – адвокаттардың және оны білетін және жасай алатын адамдардың іс-әрекетін анықтау және ұйымдастыру. Бұл кәсіби лоббистер болудың қажеті жоқ. Ол мемлекеттік органдармен, басқарумен, акционерлермен қарым-қатынас жасау бөлімі арасында «компания-іскерлік бірлестіктер – билік» өзара әрекеттесудің жалпы жүйесін ұйымдастыру және өз компаниясында өзара қарым-қатынас жасауы керек. Мұндай маман корпорация қызметкерлерінің ақпараттың уақтылы және сапалы дайындалуына жауап береді және ақпараттық іс-шараларды жасайды (жаңалық жасаушы ретінде әрекет етеді) [1].

Үкіметпен (GR) өзара қарым-қатынас мемлекеттің барлық салаларына мемлекет тарапынан үнемі артып келе жатқан белгілі бір әлеуметтік топтарға әсер ету жағдайында мемлекеттік органдармен тиімді өзара іс-қимыл және мақсаттарын жүзеге асыру жүйесі құрылады.

GR-менеджер мемлекеттік басқару органдарының, салалық қауымдастықтар мен қоғамдық ұйымдардағы компания мүдделерін, сондай-ақ «компания-мемлекет» сайтында тиімді өзара әрекеттесу үшін жауап береді. Кейде GR компаниясының жұмыс берушілерінің үміттері мемлекеттік сатып алуға түседі, бірақ бұл функцияны түсіну өте тар.

GR компаниясының негізгі міндеттері:

- компанияның тәуекелдерін барынша азайту үшін мемлекеттік органдармен қарым-қатынасты қолдау компанияның және өнеркәсіптің мүдделерін лоббилеу,

- мемлекеттік қызметкерлермен келіссөздер жүргізу, компанияға қатысты мамандандырылған және мемлекеттік іс-шараларға қатысу,
- компанияның операцияларын әсер етуі мүмкін заңнамаға өзгерістер қадағалау, сондай-ақ іс-әрекеттер туралы ұсынымдар жасайды және компанияның ағымдағы саяси және экономикалық жағдайын позициялау,
- дағдарысты шешу және жанжалдарды болдырмау,
- компанияның беделді имиджін қолдау және мемлекеттік органдардың өкілдері арасында өз қызметін тиісті түрде позициялау [1].

Осындай мамандарға сұраныс жоғары болғанымен, нарықта күрделі тапшылық бар. Ірі халықаралық корпорацияларда, әдетте, GR-бөлімдері бар, бірақ көптеген қазақстандық компаниялар үшін бұл ұстаным толығымен жаңалық болып табылады және көптеген адамдар бұл туралы мүлдем естімеген. Ірі кәсіпорындар тіпті орта есеппе алмағанда, кейде мемлекеттік органдармен қарым-қатынаста бір маман болмайды. GR-менеджердің қызметтері, әдетте, PR-қызметіне, заң бөліміне немесе бас директорға жүктеледі. Және көбінесе, иесі өзінің «жоғарыдан» байланыстары арқылы мәселелерді жеке өзі шешеді.

GR-менеджерді ұйымға тарту үшін, оның басымдықтарын нақты түсіну керек. Одан әрі олардан қандай тәжірибе мен дағдыларды талап ететінін басшылыққа алу керек. Осы лауазымға келесі салалар бойынша қызметкерлер өтініш бере алады:

1. Бұрынғы мемлекеттік қызметшілер. Олардың артықшылығы – үкіметте, әкімшіліктерде және жергілікті органдарда жақсы байланыстары бар. Бұл адамдар тиісті үкіметтік ұйымдарды жобаларымен, жоспарларымен тез таныса алады және тез арада жауап алады. Олар жақсы лоббистер анықталады. Мемлекеттік сатып алулар үшін тендер өткізудің тәжірибесі олардың күшті сапасы болып табылады.

2. Өнеркәсіптік қауымдастықтар мен қоғамдық ұйымдардың көшбасшылары. Олар өнеркәсіптегі кәсіпорынның мүдделерін дамытуға қабілетті тәжірибелі мамандар. PR және маркетинг саласындағы мамандар. Жиі ұйымдарға үкіметтік бағдарламалар мен компанияны алға жылжыту үшін қызықты жобалар бойынша коммуникациялар жүктеледі, сондықтан олар GR-ның бастапқы тәжірибесіне ие. Бұдан басқа, бұл мамандар, әдетте, кәсіпорынның стратегиясын, өнімді, насихаттау ерекшелігін жақсы түсінеді және коммерциялық ұйымда тәжірибесі бар – бұл маңызды. Бірақ, GR менеджерлерінің табыстары «шешім қабылдайтындармен» қарым-қатынас орнатудан тәуелді болады. Мемлекеттің және коммерциялық құрылымдардың құрылымы өте әртүрлі, және мұндай мамандар әрдайым лауазымды тұлғалар арасында қажетті беделге ие бола алмайды.

3. Мемлекеттік сатып алу мен тендерлерді өткізуге жауапты коммерциялық мамандар. Олардың артықшылығы - коммерциялық ұйым ақша табуға шақырылғанын түсінеді, демек, көп жағдайда келісім-шарттарды жеңуге тиіс. Сатушылар тендерлерде жақсы болады, өйткені қарым-қатынас жасау және сату мүмкіндігі олардың кәсіби «болуы керек». Бірақ салалық лоббирлеу, аналитика, бағдарламаларды ілгерілету, сондай-ақ белгілі бір кәсіпкерлікке және тұтастай алғанда салаға мемлекеттік қолдау көрсету – мәселені шешу мүмкіндігі осы санаттағы әр адамның әлеуетіне байланысты болады. Егер тапсырмалары жеңімпаз сауда-саттыққа түсуге және мемлекеттік тапсырыстарды тартуға түссе, онда мұндай менеджерлер ең жақсы нұсқа болып табылады.

4. Лоббистік тәжірибе және үкіметте жақсы қарым-қатынастары бар кәсіпорындар басшылары. Олар идеалды GR болып табылады, бірақ, әдетте, олар ұйым құрылымында ұқсас рөлге негізделмеген, себебі олар қазірдің өзінде жоғарыда орналасқан [2].

GR-мамандардың көпшілігі экономикалық білімге ие және, әрине, қоғамдық қатынастарда және мемлекеттік органдарда тәжірибе жинақтайды. Бұл лауазымға үміткер үлкен энергияға, сенімділіктің күші мен адамдарды біріктіруге қабілетті болуы керек. Ол саясаткерге ұқсайды, себебі оның кәсіби қарым-қатынастар орнату, қарым-қатынас жасау, мүдделерін алға жылжыту және ең жоғары деңгейде үнемі келіссөздер жүргізу болып табылады. Оның үстіне, мұндай адамдар әрдайым ашық болмауы мүмкін. Дегенмен, олардың харизмасы өздері ұсынатын ұйымға деген құрметті құруға тиіс.

Оң үрдіс, қазақстандық бизнес бүгінгі күні оның қызметі үшін қолайлы заңнамалық ортаны құрудан және мемлекеттік қолдау бағдарламасымен үйлесетін осындай корпоративтік саясатта қызығушылық тудырады. Ал егер мұндай мәселелер бұрын бірінші басшының немесе иеленушінің жауапкершілігі болса, қазір олардың тиімді және өркениетті шешімі үшін компаниялар кәсіби GR мамандарын тартады. Ең бастысы, олар қандай мақсаттарға жетуге бағытталғанын нақты түсіну қажет.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Досаева А.Т. Институт лоббизма как перспективный механизм политического участия в Казахстане // Аль-Пари. - 2016.-№4
2. Досаева А.Т. GR-технологии как эффективное средство оптимизации отношений между бизнесом и властными структурами в Казахстане / А.Т. Досаева // Аль-Пари.-2015.- № 3. – С. 45-51.

ӘОЖ: 351.71

М.К. Толымгожинова, Г.Т. Самиева, Б.Е. Табигатов
Семей қаласының Шәкәрім атындағы мемлекеттік университеті
Қазақстан, Семей қаласы, gulmirasamievakabdinova@mail.ru

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ МЕМЛЕКЕТТІК БАСҚАРУ ЖҮЙЕСІНЕ АҚПАРАТТЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ЕНГІЗУ

Адамзат өркениетінің қазіргі заманғы дамуы ғылыми-техникалық революцияның тағы да бір кезеңі – адамның тыныс-тіршілігінің барлық салаларына оның өмірін өзгертіп, ақпараттық қоғам, жоғары әлеуметтік-экономикалық, саяси және мәдени дамыған қоғамға көшуінің тұғырын және материалдық базасын құрайтын ақпараттық-коммуникациялық технологияларды енгізумен сипатталады.

Канада, Корея, Малайзия, Сингапур, АҚШ сынды алдыңғы қатарлы мемлекеттердің көбінде жалпы қоғамда, сондай-ақ қызметтің жекелеген салаларында ақпараттық даму стратегиялары немесе кешендік бағдарламалар әзірленді және іске асырылуда.

Посткеңестік кеңістікте құрылған мемлекеттер де осы қатарда. Мәселен, ақпараттандыру саласындағы Ресей Федерациясының мемлекеттік ақпараттық саясаты мен Беларусь Республикасының мемлекеттік саясатының ұзақ мерзімді стратегиялық мақсаты дамудың жаңа кезеңіне көші, яғни ақпараттық қоғамды құру және әлемдік ақпараттық қауымдастыққа ену болып табылады.

Әкімшілік реформалардың катализаторы және құралы ретінде қарастырылуы тиіс ақпараттық технологиялар тиімді мемлекеттік басқару жүйесін құрудың негізгі жолдарының бірі болып белгіленген. Ақпараттық технологияларды мемлекеттік органдардың барлық деңгейінде қолдану бақылау мәселелерін ретке келтіруді қамтамасыз етеді, бизнес – үдерістердің және деректердің қайталануын жібермейді, нәтижесінде бюджеттік қаражат шығынын қысқартуға және халыққа көрсетілетін қызметтер сапасын арттыруға мүмкіндік жасайды. Қазіргі уақытта халықпен және бизнеспен мемлекеттің диалогының және кері байланысының механизмі құрылды. Барлық мемлекеттік органдармен азаматтар мен бизнес үшін ақпаратты қамтитын интернет-ресурстар құрылды [1].

Заңды түрде мүгедектер үшін мемлекеттік органдардың интернет-ресурстарына қолжетімділікті қамтамасыз ету жөніндегі талаптар бектіліді. Мемлекеттік органдардың интернет-ресурстарындағы ақпараттардың толықтығы мен сапасына бағалау жүргізілуде.

«Электрондық үкімет» порталында «Виртуалдық қабылдау» қызметі іске асырылған, онда азаматтар мемлекеттік органдарға тікелей хабарласады.

Одан басқа, Мемлекеттік органдар және Үкіметтің бірінші басшыларының блогтары жұмыс істейді, онда әрбір азамат өздерінің түсіндірмелерін қалдырып, қызықтыратын сұрақтарын қоя алады.

Қазақстан Республикасы Президентінің ресми интернет-ресурсында «Бизнесті Президенттік қорғау» арнайы тарауы құрылған.

Сонымен қатар, «электрондық үкімет» порталында Үкімет мүшелерінің және билік органдары өкілдерінің қатысуымен интернет-конференция жиі өткізіледі. Осындай конференцияларда азаматтар интерактивті режимде өздерінің сұрақтарына жауаптарды алады.

Билік пен бұқараның байланысы арасындағы жаңа әдіс – электронды байланыс болуы заңды да. Соңғы жылдары дамыған әлем елдерінің озық технологиялар саласындағы жетістіктері мен прогрессивті қадамдары билік пен қоғам арасындағы байланыстың жаңаша инновациялық форматтарын дүниеге әкелді. Десек те, билік тарапынан электронды демократия орнатудың көптеген проблемалары күн тәртібінде тұрады. Ал, көне замандардан, Демокрит дәуірінен билікті қарапайым халықтың бақылай, қадағалай алуы жайлы демократиялық құндылықтар қашан да қай заманда болмасын шешімі табылмаған күрделі мәселе күйінде қалып отыр. Әлем елдерінде биліктің қоғаммен байланысында ең үздік үлгі мынау дерліктей дайын модель жоқ.

Қазақстанда «электронды үкіметті» енгізу бағдарламасының негізгі идеясы мемлекеттік ақпараттық технологияларды басқару саналады. Электронды үкіметтің стратегиялық мақсаты азаматтардың мүдделері негізінде мемлекеттік мәселелердің жүзеге асуына ықпал ету, мемлекеттік басқару процесіне белсенді түрде қатысуын қамтамасыз ету. Мемлекеттік басқару жүйесіндегі ішкі және сыртқы қарым-қатынасты ақпараттық коммуникативтік технология және желілік инфрақұрылым негізінде трансформациялау саналады. Бұл халыққа мемлекеттік қызмет көрсету процесінің белсенділігін арттыру, барлық азаматтардың билікпен қатынасын жетілдіру. Аталған мәселе мемлекеттік қызметті реформалауда өзекті болып табылады. Бүгінгі таңда Қазақстандағы экономикалық өркендеу – ақпараттық қоғамның қалыптасуына, дамушы мемлекеттер қатарына қосылуына, ақпараттық технологияның дамуына өз ықпалын тигізеді. Азаматтардың толыққанды ақпарат алуына шектеу қоймау басты талап саналады. Ақпарат пен білім әр адамға қолжетімді болу керек. Мемлекеттік ақпараттық саясаттың қабылдануы демократиялық құндылықтар мен теңдікке, сандық теңсіздіктерге тосқауыл қоюға, әлемдік ұйымдармен араласуға жол ашады. Қоғамдық кеңістікте электронды үкіметтің дамуы мен қалыптасуына кедергі болатын жайттар бар. Технология кеңістігінде технология құрылымының, қолданып отырған тәсілдердің департаменттер мен түрлі деңгейдегі билік арасында бірігіп қолдануда кедергілер кездеседі. Экономикалық кеңістікте реттеуші механизмдерге, қаржылық модельдерге сонымен қатар ретке келтірілмеген қаржылық төлемдер электронды үкімет жұмысына кері әсерін тигізеді анық.

«Электронды үкімет» енгізудің саяси аспектілерін талдаған зерттеушілердің бірі Е.Алияровтың пікірінше, ақпараттық қоғамға көшу, «электронды үкіметті» енгізу саяси өмірге Интернеттің енуінен көрініс табады. Бұл процесті екі кезеңге бөліп қарастыруға болады: Бірінші кезең – Интернетті саяси мақсатта қолдануды – ақпараттық деп атасақ болады. Екінші кезең – саяси процеске электронды үкіметтің енуі, қоғам мен мемлекет арасында кері байланыс орнауымен байқалады. Нақ осы кері байланыс туындаған мәселені шешуге, саяси жүйеге серпін береді [2].

Бірінші кезеңде саяси ақпарат Интернетке орналастырылады. Көбіне бұл саяси партиялардың және қоғамдық бірлестіктердің, жеке саяси лидерлердің газет сайттары мен журналдар, сонымен қатар электронды басылымдары мен сараптау және зерттеу ұйымдары.

Қазақстандағы «электронды үкімет» жобасының таяу болашағын қалай бағалайсыз? деген сұрақтар қойылды. Ақпараттық қоғамда азаматтық қоғам мен мемлекет, тура және өкілетті демократия арасындағы байланысты тасымалдау механизмінің қандай болу керектігі де әлі де шешімі табыла қоймаған проблема болып отыр. Интернеттің бұқаралық саяси

коммуникация құралы ретінде азаматтардың электоральдық мінез-құлқына әсерін де бір жақты бағалауға болмайды. Ақпараттық қоғамда демократияның қай түрі қалыптасатындығы саяси сарапшылар үшін әзірге беймәлім. Міне, осылайша, бүкіл әлемде, сондай-ақ, Қазақстанда да ақпараттық технологиялардың дамуы демократия теориясында қызу пікірталас тудырып отыр.

Қазақстанда «э-үкімет» жобасын дамыту үшін тұтас алғанда, елдегі Интернеттің дамуына инвестиция тартылып, кәсіби мамандар мен мемлекет тарапынан қолдаулар қажеттігін күн тәртібіне қоюда; Отандық Интернет пайдаланушыларының саны ұлғайғанымен, доменнің белсенділігі артпай отыр. Технология қоғамдағы реттеу тәсілдерін өзгерткенімен, оның мәнін өзгерте алмайды. Әлем елдерінің тәжірибесі көрсеткендей, «e-government» жүйесі тиімді пайдаланылғанымен, мемлекеттің әлеуметтік және технологиялық даму деңгейі арасындағы қарама-қайшылық жойыла қоймады; электрондық революция, тіпті, керемет деген IT-жобаның өзі демократияға тірек бола алмайтындығы, керісінше, технологияның арқасында үкімет үшін қоғам соғұрлым ашық, яғни, қоғам бақыланатындығы байқалуда; қызметі нашар ұйымдастырылған мемлекет электрондық үкімет арқасында жақсы болып кете алмайды, артта қалған қоғам тұрғындары қандай болмасын ақпараттық қорларға қол жеткізе алғанымен, посттоталитарлықтан демократиялық қоғамға аттап өте алмайды. Ақпараттық дамыған шет елдерде «электрондық үкіметті» енгізу бюрократиялық процедуралардың жеңілдеуіне, азаматтардың билік институттарына сенімінің артуы, олардың саяси процестерге қатысу белсендігі артуы сияқты факторлармен айқындауға болады. Елімізде электронды үкіметтің жүзеге асуы бюрократизм мен қоғамда сыбайлас жемқорлықпен күресте оң нәтиже береді деп күтілуде. Электронды үкімет платформасында азаматтар мен үкіметтің жақындасуы мемлекет тұрақтылығын қамтамасыз етіп, әлеуметтік-саяси теңдікті сақтауға ықпал етеді. Ағымдағы жағдайды қысқаша талдауға келетін болсақ, 2008 жылдан бастап мерзімде Қазақстанның «электрондық үкіметі» БҰҰ рейтингінде 43 позицияға көтерілді. 2012 жылғы наурыздың басында жарияланған «Электрондық үкімет адамдар үшін» БҰҰ E-Government Survey-2012 рейтингінде 38-орынды алды. Онлайн-қызметтерінің индексі 10 позицияға өсті. Е-қатысу индексі бойынша Қазақстан Сингапурмен бірге әлемде 2-орынды бөлісті. Азаматтар мен ұйымдарға ақпаратты және қызметтерді беру міндеттерінің шешімінде базалық құрауыштар ойдағыдай іске асырылды және «электрондық үкімет» инфрақұрылымы құрылды, осындай жобалар ретінде: электрондық лицензияларды беру, ХҚКО, салықтар мен айыппұлдардың электрондық төлемі, электрондық нотариат, электрондық кеден, электрондық мемлекеттік қызметтер, «электрондық үкімет» Call-орталығы бар.

Қазақстан Республикасы Үкіметінің тиімділігін арттыру мақсатында осындай электрондық құжат айналымы, электрондық мемлекеттік сатып алу, мемлекеттік органдардың порталдары жобалары іске асырылды, Қазақстанның барлық емдеу мекемелерін және медицинаны басқарудың барлық жүйелерін қамтитын е-денсаулық сақтау жобасы енгізілуде.

«Е-Қаржымині» және «Е-Статистика» жобаларын іске асыру аяқталуда. «Электрондық үкімет» инфрақұрылымы арқылы мемлекеттік органдармен халыққа және бизнеске 236 интерактивтік және транзакциялық қызметтер беріледі, оның 108 «электрондық лицензиялау» порталында және 128 «электрондық үкімет» порталында ұсынылады.

«Электрондық үкімет» порталын күн сайын 25 000 аса азаматтар пайдаланады. 13.3 млн. аса е-анықтамалар, оның ішінде 2012 жылғы 1 жарты жылдықта 4 млн. аса е-анықтамалар берілді.

2011 жылы 15% әлеуметтік маңызы бар мемлекеттік қызметтер электрондық форматқа көшірілді. 2013 жылда әлеуметтік маңызы бар мемлекеттік қызметтерді 100% автоматтандырылды.

Электрондық мемлекеттік қызметтерді алу үшін халыққа және бизнеске 1 млн. аса электрондық цифрлық қолтаңбалар берілді. «Е-лицензиялау» ақпараттық жүйесі барлық

лицензиарлар мемлекеттік органдарда, 79 аумақтық лицензиарларларда, 16 жергілікті атқарушы органдардан 8-не енгізілді.

2012 жылғы сәуірдің 1-нен бастап орталық мемлекеттік органдардың барлық лицензиялары электрондық нысанда қалыптастырылуда, 2012 жылғы 9 айда 13 мыңнан аса электрондық лицензиялар қалыптастырылды. 92 лицензияларды оңтайландыру, 80 рұқсат беру құжаттарын автоматтандыру және оңтайландыру жөніндегі жоспарлар бекітілді. 13 сала үшін өнімділіктің, қызметтің қосымшалар деректерінің, технологиялар мен стандарттардың эталондық моделдері құрылды, сондай-ақ оларды толтыру және бұдан былай сүйемелдеу үшін әдістемелер әзірленді.

5 жылға дейін сақтау мерзімімен құжаттарды қағаз тасығыштағы құжаттарды қайталаусыз орталық мемлекеттік органдарды электрондық құжат айналымына көшіру қамтамасыз етілді. Электрондық әкімдіктерді дамытудың аясында 20 мемлекеттік қызметтерді автоматтандыру мүмкіндігімен «е-әкімдік» өңірлік шлюзі» жобасы іске асырылды[1].

Ақпараттық қоғамға өтудің басты құралы ретінде мемлекет, қоғам және бизнестің мүмкіндіктерін шоғырландыратын әдетте арнайы мемлекеттік бағдарламалар дайындалады. Тұтас алғанда балама бағдарламалар көптеген еуропалық елдерде, Орталық және Оңтүстік Америка мен Оңтүстік-Шығыс Азияның бірқатар елдерінде қабылданған. Мұндай бағдарламалардың басты элементтері – арзан да жалпыға қолжетімді Интернетпен қамту, «электронды үкіметтің» дамуы, онлайн бизнесі мен білім беруді арттыру саналады. Ресейді «Электронды Ресей» бағдарламасы 2001 жылдан басталса, Қазақстанда «электронды үкімет» мемлекеттік бағдарламасы 2005 жылдан басталды. Электронды үкіметті қолданысқа енгізудің әлемдік тәжірибесі көрсеткендей, мемлекеттік ақпараттық саясат Концепциясындағы отандық моделін жүйелі түрде қарастырған абзал. Мемлекеттің ақпараттық кеңістігін жүйелі сараптау және толық ақпарат ағымын басқаратын объект ретінде қарастыру нәтижесінде мемлекеттің ақпараттық саясатының негізгі стратегиялық мақсаты мен толыққанды функционалдық міндеттері анықталуы тиіс. «Электронды үкімет» жобасының ең басты міндеті, Қазақстан Республикасының ақпараттық кеңістігін құру және дамыту болып табылады. Қазақстанда «электронды үкімет» құрудағы мемлекеттің ақпараттық саясаттың басты жетістігі ұлттық моделінің қалыптасуы саналады. Бұған Қазақстан Республикасында 2005-2007 жылдары «Электронды үкімет» құрудың Мемлекеттік бағдарламасы, «Ақпараттандыру туралы» ҚР Заңы және ҚР ұлттық ақпараттық инфрақұрылымын құру және дамыту Мемлекеттік бағдарламасы болды [3].

Қазіргі таңда мемлекеттік органдардың рұқсат беру жүйесін және бақылау–қадағалау қызметін жетілдіру жөнінде шаралар жүзеге асырылуда, рұқсат беру құжаттарын беру үдерісі автоматтандырылуда, рұқсат беру рәсімдерін ықшамдау жөніндегі нормалар заң жүзінде бекітілген, сондай-ақ тәуекелдіктерді басқару жүйесі негізінде тексерістердің мерзімділігін белгілеуге мүмкіндік жасайтын механизм енгізілген.

Осы шаралардың барлығы мына көрсектіштерге жетуге бағытталған:

- ✓ уақыт шығындарын және бизнес шығындарын қысқарту;
- ✓ әкімшілік тосқауылдарды төмендету;
- ✓ мемлекеттік органның бақылау қызметін реттеу;
- ✓ халыққа мемлекеттік қызметтерді көрсетудің тиімділігін арттыру.

Сонымен қатар, мемлекеттік қызмет көрсетудің бизнес-үдерістерін автоматтандыруға және оңтайландыруға бағыттылған бір қатар шаралар жүзеге асырылуда.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. «Ақпараттық Қазақстан – 2020» Мемлекеттік бағдарламасы Қазақстан Республикасының Президентінің «Қазақстан Республикасының 2020 жылға дейінгі Стратегиялық даму жоспары туралы» 2010 жылғы 1 ақпандағы № 922 Жарлығы
2. Алияров Е.К. Государственная информационная политика РК в условиях глобальной информатизации. – Алматы, 2006. – 400 с.<http://www.e.gov.kz>
3. Назарбаев Н. Қазақстан дағдарыстан кейінгі дүниеде: болашаққа интеллектуалдық секіріс // Егемен Қазақстан. 14 қазан 2016 жыл. 1-2 б.

М.К. Толымгожинова, Г.Т. Самиева, Б.О. Муфтиев
Семей қаласының Шәкәрім атындағы мемлекеттік университеті
Қазақстан, Семей қаласы, gulmirasamievakabdinova@mail.ru

ШҚО АЙМАҒЫ БОЙЫНША ШАҒЫН ЖӘНЕ ОРТА КӘСІПКЕРЛІКТІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ МЕН ДАМУ ЖАҒДАЙЫ

Кәсіпкерлікті қолдап, шағын және орта кәсіпкерлікті дамыту әлемдегі бәсекеге барынша қабілетті елу елдің қатарына еруге бет алған Қазақстан үшін өзекті мәселелердің бірі болып табылады. Өркениетті елдердің барлығы да өздерінің әлеуметтік-экономикалық мәселелерін шешуде шағын кәсіпкерлік нысандарына арқа сүйейді.

Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаевтың экономикада жүргізіп отырған саясатының арқасында соңғы жылдары Қазақстан Республикасы бірқатар әлеуметтік-экономикалық табыстарға қол жеткізді. Минералды – шикізаттық ресурстар экспорты ұлттық экономика үшін болып жатқан дағдарыстарға төтеп беруге және экономикалық өсудің жоғарғы қарқынын қамтамасыз етуге мүмкіндік берді. Алайда, қазіргі өсім сапасы қанағаттанарлық дәрежеде емес. Сапалы өсімнің жүзеге асырылмауы жоғары технологиялардың дұрыс пайдаланылмауынан болып отыр.

Себебі, қазіргі экономиканың даму сипаты мемлекеттік тұрғыдан реттелетін экономикалық жүйенің кәсіпкерлік түріне негізделген. Шағын кәсіпкерлік нысандары тұрғындарды жұмыс орындарымен қамтамасыз етіп халықтың әл-ауқатын, әлеуметтік деңгейін жоғарылатумен қатар, нарықтағы қажеттіліктің қанағаттануына, тауар түрлерінің көбейіп толуына, жергілікті шикізат ресурстарының дұрыс пайдаланылуына өз ықпалын тигізеді. Шағын кәсіпкерліктің экономикалық және әлеуметтік қызметтерін маңызды мемлекеттік міндеттер қатарына жатқызуға және экономиканы дамытудың ажырамас бөлігі деп қарастыруға болады. Кәсіпкерлік қызметтің өсу қарқынын зерттеу және оны болжау қоғамның қалыпты дамуы үшін өте маңызды [1].

Шағын және орта кәсіпкерлік төңірегінде көптеген мәселелердің көтерілуі оның экономикадағы маңыздылығын дәлелдейді. Статистика агенттігінің мәліметтерінде республиканың біраз аймақтарында ауыл шаруашылық өнімдерінің өндірісі мен сауда саласындағы кәсіпкерліктің дамуы байқалғанымен, өндіріс саласының даму қарқыны төмен екені көрініп отыр. Сонымен қатар, сыртқы әлемдік ортадағы қаржылық дағдарыстың жүруі Қазақстан экономикасы үшін даму тұрақтылығын сақтаудағы іс-шараларды іске асыруды қажет етеді. Сондықтан, индустриалды-инновациялық саясаттың аясында өндірістік шағын және орта кәсіпорындардың дамуы аймақтарда өмір сүрудің және әлеуметтік-экономикалық дамудың маңызды факторына айналуға.

Нарықтық шаруашылықтың дамуының жоғарғы икемділікпен өзгеруінің негізгі факторы, нарықтың міндетті құрамдас бөлігі кәсіпкерлік екенін бірнеше жыл ішінде жүргізілген қайта құрулардың нәтижесі көрсетіп отыр. Қоғамның тепе-теңдікте дамуы барлық аймақтардың үйлесімді дамуымен байланысты. Бүгінгі таңда ірі мемлекеттік бағдарламалардың ойдағыдай жүзеге асырылуында аймақтардың рөлі артқанын байқаймыз. Сол себепті Қазақстанның әлеуметтік-экономикалық дамуы, келешек өрлеуі көбінесе оның аймақтарының, облыстарының дамуын басқарумен сипатталады.

Қазіргі кезеңде аймақтардағы кәсіпкерлік белсенділіктің қалыптасуына әсер етуші басты фактор жұмыссыздық. Бүгінгі таңда жұмыссыздық деңгейінің өсуі ең күрделі мәселелердің бірі. Ресми мәліметтер бойынша облыстағы экономикалық белсенді тұрғындарға қатысты есептегенде оның деңгейі 7 пайыз шамасында болып отыр.

Шағын және орта бизнес өңірдің халықты жұмыспен қамтудың едәуір пайызын, бюджетке салық төлемдерінің елеулі үлесін қамтамасыз етеді.

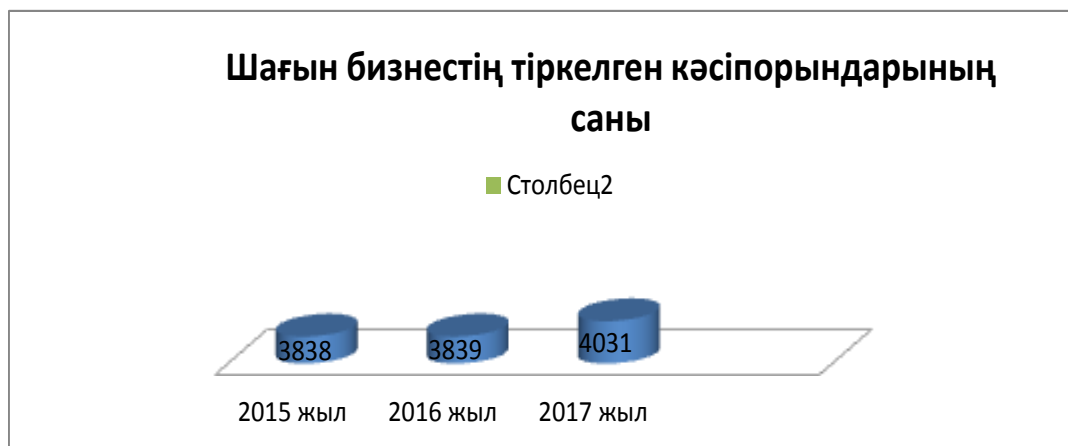
Шағын және орта кәсіпкерлік тұтас алғанда облыс және қала экономикасында маңызды рөл атқарады. 2018 жылдың 1 қаңтар жағдайы бойынша Семей қаласының шағын

және орта кәсіпкерлік кәсіпорындарында (заңды тұлға) жұмыспен қамтылғандар үлесі Шығыс Қазақстан облысы бойынша жұмыспен қамтылғандар санының 24,3 % құрайды.

Шағын және орта кәсіпкерлікті дамытудағы көрсеткіштердің түсім динамикасы байқалуда, ол осы экономикалық сектордың дамуында оң үрдісті көрсетеді.

2017 жылға тіркелген шағын және орта кәсіпкерлік субъектілер саны 36173 бірлікті құрады, соның ішінен заңды тұлғалар үлесі 13,8 %, жеке кәсіпкерлер 86,2 %, оның ішінен шаруа қожалығы – 2,4 % құрды.

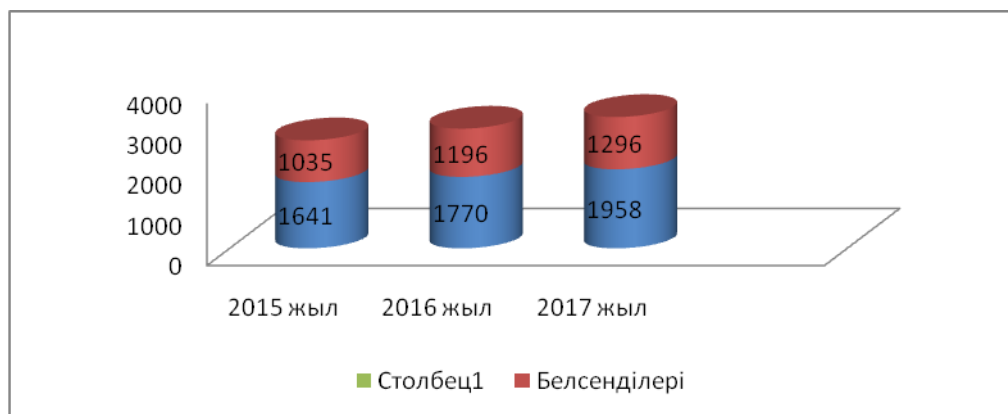
Келесі Сурет 1 –де Шағын бизнестің тіркелген кәсіпорындарының саны ұсынылып отыр.



Сурет 1 – Шағын бизнестің тіркелген кәсіпорындарының саны, бірлік

2017 жыл жағдайы бойынша шағын бизнестің тіркелген кәсіпорындарының (заңды тұлғалар) саны – 4031 бірлік, 2016 жылы – 3839 бірлік, тиісті кезеңіне 5,0% ұлғайды, 2015 жылы – 3837 бірлік, ол 2014 жылмен салыстырғанда (3674 бірлік) тиісті кезеңіне 104,6% өскен.

Келесі Сурет 2 –де жұмыс істеп тұрған және белсенді кәсіпорындары саны берілген.



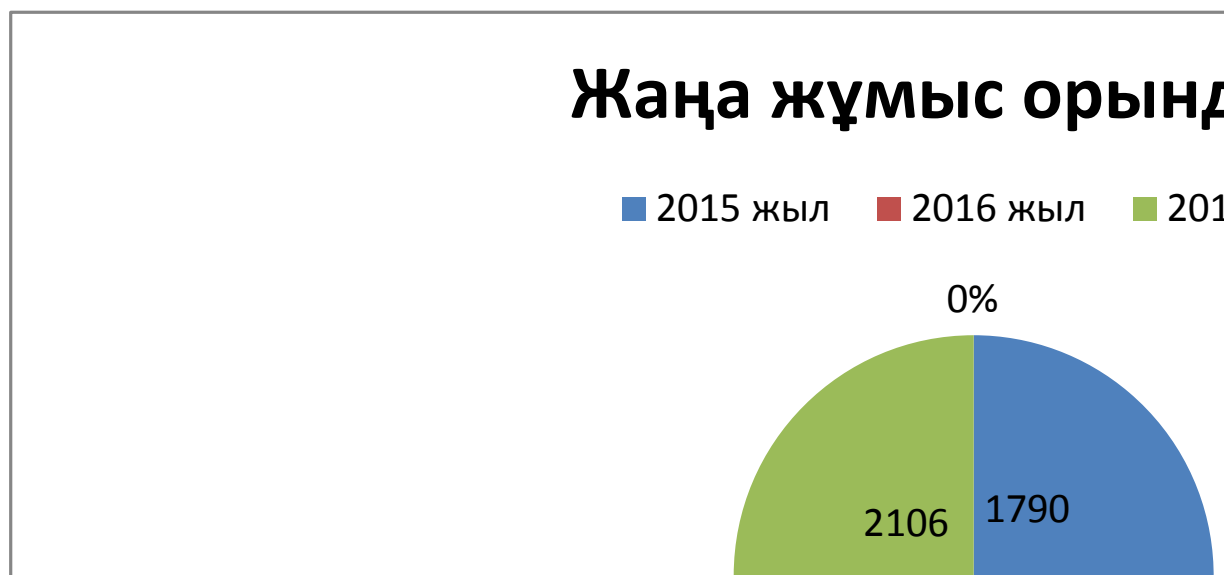
Сурет 2 – Жұмыс істеп тұрған және белсенді кәсіпорындары саны, бірлік

Шағын бизнестің тіркелген кәсіпорындарының ішінде жұмыс істеп тұрған кәсіпорындар саны 2017 жылы – 1958 бірлік, ол 10,6% ұлғайды, 2016 жылы – 1770 бірлік, 2015 жылы – 1641 бірлік 2014 жылдың (1605 бірлік) ұлғаю кезеңіне сәйкес 102,2%, белсенділері 2017 жылы – 1296 кәсіпорын немесе 5,1% ұлғайды, 2016 жылы – 1196 бірлік, 2015 жылы – 1035 кәсіпорын немесе 2014 жылдың (1062 бірлік) ұлғаю кезеңіне сәйкес 97,5% болып отыр.

Кәсіпкерлік бастаманы жүзеге асыруда құқықтық, экономикалық және әлеуметтік жағдайды қамтамасыз ету, мемлекеттік-жеке серіктестікті дамыту үшін Семей қаласында

«Даму» кәсіпкерлікті қолдау қоры» АҚ, кәсіпкерлік палатасы және кәсіпкерлерге қолдау көрстеу орталықтарының филиалдары құрылды [2].

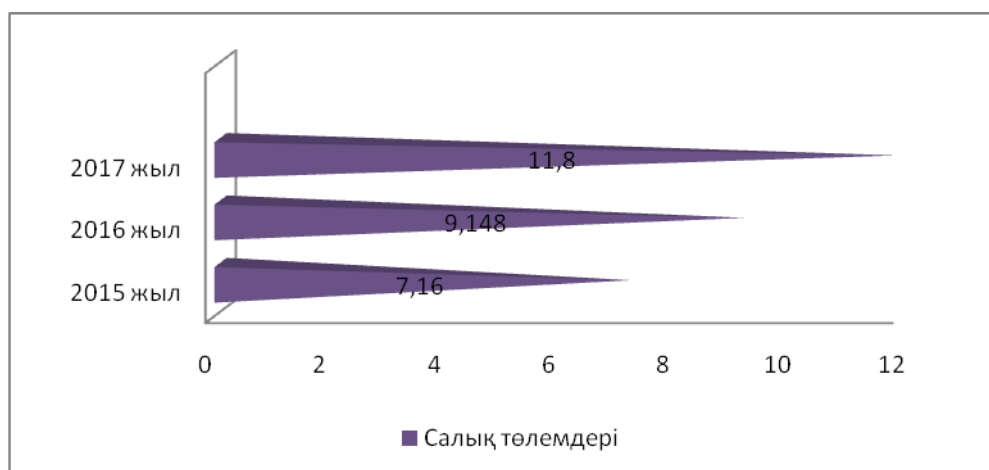
Келесі Сурет 3 –те жаңа жұмыс орындары саны ұсынылып отыр.



Сурет 3 – Жаңа жұмыс орындары саны, бірлік

2017 жылдың қаңтар – желтоқсан айларында қала кәсіпорындарында 2140 жаңа жұмыс орындары ашылды, оның ішінде шағын бизнес саласында 2106 (барлық ашылған орындардан 98,4 %). 2016 жылы 1064 жаңа жұмыс орны ашылды, оның ішінде шағын бизнес саласында 1049 (ол барлық құрылған жұмыс орындарының 98,6 %). 2015 жылы кіші бизнес кәсіпорындарында 1790 жаңа жұмыс орындары құрылды және 2014 жылдың ұлғаю кезеңіне сәйкес 124,0% құрайды.

Келесі сурет 4-те кіші және шағын бизнес субъектілерінен жергілікті бюджетке түскен салық төлемдері ұсынылып отыр.



Сурет 4 – Кіші және шағын бизнес субъектілерінен жергілікті бюджетке түскен салық төлемдері, млрд.теңге

✓ Кіші және шағын бизнес субъектілерінен жергілікті бюджетке түскен салық төлемдеріне келетін болсақ, 2017 жылы – 11,8млрд.теңге, 2016 жылы – 9,148 млрд.теңге, 2015 жылы – 7,160 млрд. тенгені немесе барлық салық мөлшерінің төлемдерінің 49,9% құрайды [2].

Шағын және орта бизнесті дамыту мақсатында «Бизнестің жол картасы 2020» және «Даму Өндіріс – 2» бағдарламалары жүзеге асырылуда.

Семей қаласы бойынша шағын және орта кәсіпкерлік кәсіпорындарының жағдайын талдай келе бір қатар мәселелер анықталып және талдау жүргізілді. Анықталған мәселелер келесілер болып отыр:

✓ ісін жаңадан бастап келе жатқан кәсіпкерлерге сұратып отырған несиесомасына жеткіліксіз кепілдік беру немесе толығымен оның болмауы, шартталған осындай факторлармен, қаржы-несиес ресурстарына қол жетімділігі;

✓ кепілдік берудің (мүлік) нарық бағасынан азайтып жіберу;

✓ банк жүйесінің біршама жоғары операциялық шығыны.

“Бизнестің жол картасы-2020” бағдарламасының мақсаты өңірлерде кәсіпкерліктің, бәрінен бұрын шағын және орта бизнестің жаңа тобын дамыту есебінен тұрақты жұмыс орындарын ашу болады. Бұл бағдарлама қаражатын пайдалану мынадай бағыттар бойынша жүзеге асырылуы тиіс:

✓ несиелер бойынша пайыздық ставкаларды субсидиялау;

✓ шағын және орта бизнеске несиелерді ішінара кепілдендіру;

✓ бизнес жүргізуге сервистік қолдау білдіру;

✓ кадрларды қайта даярлау және біліктілігін арттыру, жастар практикасы және әлеуметтік жұмыс орындарын ашу[3].

Міне осы бағыттар Қазақстанда шағын бизнесті дамытудың алғышарттарына айналуы тиіс. Сонымен қорыта айтқанда, шағын кәсіпкерлік – ел экономикасының дамуының негізгі тұтқасы деуге болады. Өркениетті елдерде бұл саланы дамытуға басты назар аударады және шағын кәсіпкерлік негізгі саланы құрайды. Дегенмен, бүгінгі таңда шағын кәсіпкерлікті дамыту мен оны қолдау Қазақстан Республикасының экономикалық реформаларының басым бағыттарының бірі болып саналады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Шағын кәсіпкерлікті мемлекеттік қолдау туралы 2006 ж. 31 қаңтардағы № 124 Қазақстан Республикасының Заңы (02.02.2015ж. берілген толықтырулар мен өзгертулер)

2. «Семей қаласының кәсіпкерлік бөлімі» мемлекеттік мекемесінің мәліметтері: E-mail: chancellery@akimsemey.gov.kz

3. «Бизнестің жол картасы 2020» бағдарламасын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2010 жылғы 13 сәуірдегі № 301 Қаулысы

УДК: 342

А.Д. Толысбаева, С.Ж. Смоилов

Государственный университет имени Шакарима города Семей, Казахстан

ПРАВОВЫЕ ПРОБЛЕМЫ ПРИМЕНЕНИЯ ФИНАНСОВЫХ ИНСТРУМЕНТОВ В БАНКОВСКОМ СЕКТОРЕ ЭКОНОМИКИ

Исследуя проблему о безналичных расчётах, необходимо определить понятие «безналичный расчёт» и его юридическую характеристику. Юридический смысл понятия безналичных расчётов определяется, по мнению Н.И. Химичевой в рассмотрении их сущности, исходя из исследования правовых основ денежного обращения и расчётов.

Как отмечает Н.И. Химичева, безналичные расчёты характеризуются как средства платежей между субъектами соответствующих отношений. Данное средство платежей определяется специальными обозначениями, т.е. цифрами записями об обращающейся денежной массе. При этом безналичные расчёты характеризуются как явление финансового характера. Н.И. Химичева выделяет три основные разновидности безналичного денежного обращения, вексельная, чековая и электронные платежи.

Платежи имеют некоторые юридические особенности. Они содержатся в основном во внутренней структуре этих институтов безналичных расчетов. Вопрос о внутренней структуре безналичных расчётов имеет ряд спорных положений, по которым различные исследователи выделяют вопросы изучения объекта в различных отраслевых направлениях.

По мнению М.К. Сулейменова, Ю.Г. Басина и Е.Ю. Коваленко вексель имеет свою правовую природу, вытекающую из понятия ценной бумаги. При этом авторы, определяют признаки векселя и чека как институт, не учитывая, что вексель и чек являются финансовыми инструментами, т.е. обеспечивают систему безналичных платежей. У.А. Джандосов, определяя понятие векселя, даёт ему характеристику платёжного явления в большей мере, чем понимание его как института ценных бумаг. Современное законодательство не воспринимает понятий «вексель» и «чек» как ценных бумаг и это оправдано, т.к. вексель и чек имеют своё происхождение из системы безналичных платежей. В этой связи рассмотрим правовую природу векселя [1, с.75].

Возникновение векселя обусловлено вследствие определения его как одностороннего денежного обязательства. Возникновение данного обязательства заключается в том, что процесс формирования определяет не только элемент денежного обязательства, но и понимание сущности механизма, где главным является перевод денежных средств при предъявлении безусловного денежного требования.

Гражданско-правовой аспект, по мнению Е.Ю. Коваленко касается только правовых статусов субъектов вексельных отношений, но не операций возникающих из денежных требований. Исходя из этого, необходимо указать на значение и содержание самого понятия векселя как финансового инструмента. Понятие финансового инструмента в характеристике векселя заключается в наличии конкретных механизмов передвижения денег. Механизм передвижения капитала по векселям не отрегулирован правовыми основами своего внутреннего содержания, т.е. в конечном итоге юридические правовые нормы не в полном объёме охватывают финансовые отношения, возникающего при вексельном обращении.

Операции по чекам, согласно общему порядку, также не содержат в себе условия гражданско-правового характера превалирования регулирования данных отношений. Чек определяется как финансовый инструмент, т.е. как средство реализации перевода денег по безналичным расчётам. При этом чек является непосредственно одним из вариантов финансовых операций. Не соглашаясь с мнением М.К. Сулейменова и Ю.Г. Басина, а также Е.Ю. Коваленко по поводу причисления чека к ценным бумагам, мы предлагаем ряд доказательств, опровергающих интерпретацию понятия чека только как ценной бумаги. Посредством чека осуществляются безналичные платежи, связанные с перечислением по специальным финансовым документам денежных средств от одного участника к другому. При этом чек выполняет исключительно роль системы платежей, а не ценной бумаги [2, с.112].

История происхождения чека берет своё начало от форм безналичных расчётов, а уже потом, как дополнительного явления – ценных бумаг. При этом платежи, как признак чека, имеют преимущественное значение, в отличие от определения ценной бумаги. Согласно мнению А.И. Худякова, в основе всех финансовых правоотношений находятся платежи и фонды. Под платежами понимается перечисление денежных сумм по различным формам расчётов. В связи с усилением системы платежей большое значение приобретают безналичные расчёты. Признавая, что первичная природа векселя и чека относится в первую очередь к платежам, необходимо осознавать, что система платежей имеет более важное значение, чем дальнейшее создание этапов, включающих в себя расчеты в ценных бумагах.

Согласно мнению О.Н. Горбуновой, определение основных правовых механизмов системы безналичных расчётов должны быть четкими, ибо основополагающим здесь является в большей степени рассмотрение их как системы платёжных явлений.

Подход к пониманию безналичных расчётов предусматривает изучение его с точки зрения финансового аспекта по ряду причин. Во-первых, это платежи; во-вторых, они образуют фонды; в-третьих, механизмы перечисления осуществляются посредством условий

перевода и формирования капитала; в-четвёртых, регулирование их определяется государственными финансами. Система безналичных расчётов также включает и иные системы платежей, в частности, электронные формы перечисления финансовых средств. Утверждение цивилистов, в частности Е.Ю. Коваленко о наличии исключительно гражданско-правового аспекта в этом механизме не содержит под собой какой-либо правовой основы, т.к. порядок и механизм оборота чека и векселя не означает, что основное его предназначение связано с операциями на рынке ценных бумаг. Тем не менее, не умаляя значения чека и векселя как ценной бумаги, мы должны всё-таки определить, что является первичным при юридическом исследовании. Исходя из определения векселя и чека, что это в первую очередь ценная бумага, то возникает вопрос, для чего создан вексель или чек? Чёткий и конкретный ответ на данную проблему дает С.Т. Мандрица в учебнике «Финансовое право». В частности, он говорит «финансовые инструменты будут являться объектами финансового права, так как посредством их будут реализовываться финансовые правоотношения». Здесь важно дать характеристику векселю и чеку, как одному из инструментов системы безналичных расчётов.

Безналичные расчёты – это платежи, осуществляемые определёнными законом инструментами. При рассмотрении платежа необходимо указать наличие перевода финансовых средств. Платежи, связанные с электронными и бумажными носителями, согласно мнению О.Н. Горбуновой, «должны признаваться безналичными». О.Н. Горбунова приводит в качестве доказательств ряд положений. Во-первых, создание системы перевода денег направлено на определение быстрого и эффективного перемещения финансовых средств от одного субъекта к другому. Во-вторых, объектом перевода являются денежные средства. В-третьих, большое значение предается финансовому аспекту проблемы. Рассматривая понятие денежных средств, мы исследуем внутреннее понимание их как финансового явления. Если бы нас интересовал вопрос, касающийся понятия денег, то перед нами были бы гражданско-правовые отношения. При осуществлении вексельных и чековых операций денежные средства, как объект финансового права, предусматривают его передвижения посредством бумажных носителей. Сосредотачивая в себе денежные средства, безналичная система расчётов имеет ряд преимуществ перед наличными расчётами. В частности, если операции будут совершаться по векселям, то платежный признак будет иметь более весомое значение. В частности, при характеристике финансового векселя, как вида векселя мы определяем, что наличие уточнения (определения) «финансовый» означает присутствие специального субъекта, относящегося к категории финансового права. Наличие данного субъекта в финансовых правоотношениях обуславливает собой изучение финансового векселя как финансового инструмента. Изучение чека предусматривает существования также определённого финансового обязательства [3, с.88].

Одной из разновидностей является банковский чек. Согласно словарю, «чек банковский – это чек, используемый для осуществления коммерческих платежей (уплата авансовых, гарантийных и других сумм); главным образом применяется при совершении платежей нетоварного характера. Банковский чек, являясь суррогатом денежных обязательств, представляет собой наличие возможности системы безналичных расчётов. Согласно мнению Н.И.Химичевой, банковский чек – это финансовый инструмент, содержащий в себе все признаки платёжного аппарата. Рассматривая данную точку зрения, необходимо опровергнуть ряд положений, на наш взгляд однобоко исследующих понятие «банковский чек». В частности, мнение А.П. Диденко и М.К.Сулейменова и Е.Ю. Коваленко считающих что, банковский чек исключительно гражданско-правовое явление. Так, в комментарии понятия банковского чека вышеназванные авторы определяют его как «денежные расчёты, когда создаются в первую очередь разъяснения их как явлений имущественных отношений». Однако, при изучении банковского чека большое значение приобретает вопрос о механизме перемещения денег, в основе которого находятся конкретные направления денежных потоков и их движение. Поэтому подход М.К. Сулейменова и Ю.Г. Басина и Е.Ю. Коваленко к данному явлению, на наш взгляд не всегда

себя оправдывает. Банковские чеки – это прежде всего, при безналичных расчётах, возможность создания денежных фондов. Денежные фонды всегда создаются посредством поступления и перемещения денег, а также их аккумуляирования. По мнению А.И. Худякова «основой финансовых отношений будут являться денежные фонды. Банковский чек это один из инструментов пополнения данных денежных фондов. Исследование механизмов и инструментов в конечном итоге создаёт предпосылки для определения банковского чека как финансового инструмента.

Список литературы:

1. Карасева М.В. Финансовое право, уч. пособие – Москва 2009 г.- с.75
2. Химичева Н.И. Финансовое право, уч. пособие. – Москва 2012 г.-с.112
3. Мандрица С.Т. Финансовое правоуч. пособие. – Москва 2001 г.-с.88

УДК: 349.2

Толысбаева А.Д., Смоилов С.Ж., Сейфиева А.М.

Государственный университет имени Шакарима города Семей, Казахстан

МЕХАНИЗМЫ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ БАНКОВСКИХ ЭЛЕКТРОННЫХ ПЛАТЕЖЕЙ НА ФИНАНСОВОМ РЫНКЕ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

Перед каждым банком, решившимся заняться «карточным бизнесом» есть два пути развития. Первый путь, описанный выше, - предоставление широкого спектра услуг узкому кругу клиентов – обладателям значительных сумм иностранной валюты. Второй путь – ориентация на широкий круг лиц, которым карточки облегчили бы пользование казахстанскими тенге, включая не очень большие суммы, прежде всего внутри страны. Этому пути соответствует выпуск банками собственных тенговых карточек.

Надо, впрочем, иметь ввиду, что указанные два пути не могут быть абсолютно изолированными: международные карточки можно продавать и за тенге (с последующей конвертацией), а карточки отечественных систем (ALTYN) совсем необязательно должны ограничиваться территорией Казахстана и тенговыми операциями.

По мере расширения казахстанского карточного рынка, увеличение выпуска электронных карточек, снабженных магнитной полосой и микропроцессором, возможность несанкционированного использования карточки резко снизится, а сфера их применения, напротив, расширится. Однако из-за высокой стоимости подключения к «СПРИНТ – сети, обслуживающей электронные карточки в Казахстане, а также больших затрат на изготовление и выпуск, электронные карточки пока недостаточно распространены в нашей стране.

Почти все казахстанские карточки являются местными, региональными. Поэтому существует стремление эмитентов расширить географию использования своих карточек.

Таким образом, на казахстанском «пластиковом» рынке действуют две группы систем – зарубежные (международные) и отечественные. Последние пока отнюдь не занимают доминирующего положения.

Подводя итоги рассмотрению развития казахстанского рынка пластиковых карт можно сделать ряд выводов [1, с.16].

Во-первых, следует отметить, что рынок банковских услуг претерпевает серьезные изменения и в последние годы приобрел все черты динамично развивающегося рынка пластиковых карт. С одной стороны, ведущие казахстанские банки активно работают с международными пластиковыми системами, а с другой – они сами включились в конкурентную борьбу за «пальму» первенства на казахстанском рынке высоких технологий, создавая собственные электронные системы платежей и расчетов либо объединенные системы пластиковых карт. При этом преобладающей является тенденция к объединению

первоначально разрозненных систем многих банк и фирм в единую универсальную платежную систему.

Во-вторых, важная особенность казахстанского рынка пластиковых карт состоит в том, что основными элементами систем и платежей являются банковские карточки. Банки-эмитенты активно конкурируют между собой, стремясь привлечь больше клиентов. В результате острой конкурентной борьбы снижается стоимость карточек и взимаемых комиссионных за пользование ими.

В-третьих, развитие инфраструктуры рынка пластиковых карт (сети торговых и сервисных точек, принимающих к оплате пластиковые карты, банкоматов, расчетных центров и т.п.) отстает от темпов выпуска банковских пластиковых карточек. Очевидно, что каждый из эмитентов по отдельности не в состоянии наладить на должном уровне инфраструктуру собственных карточек (организовать каналы связи, установить банкоматы, создать широкую сеть обслуживания и т.д.). По оценкам, для этого только в Астане необходимо затратить более 200 млн. долларов, а прибыль от реализации соответствующих программ возможна при объеме эмиссии не менее 1-1,5 млн. карточек. Ясно, что объединившись эмитенты справятся с этой задачей с гораздо меньшими затратами [2, с.56].

Но еще важнее другое – добиться технологического единства, совместимости систем. И это задача должна рассматриваться как главная, даже если бы каждый эмитент карточек был в состоянии справиться с финансовой стороной проблемы. Иначе говоря, необходимо не только экономить средства, но и добиваться унификации сфер и стандартов использования карточек и технологии их обслуживания.

В-четвертых, многие банки идут по пути диверсификации своей деятельности, сочетания выпуска международных карточек, членства в казахстанских системах и выпуска собственных индивидуальных карточек.

За рубежом эмиссия одним банком карточек разных систем является достаточно распространенной практикой.

В-пятых, казахстанские банки – эмитенты пластиковых карт в большинстве своем выпускают в обращение дебетовые карточки в связи с особенностями экономической ситуации в стране (инфляция, платежный кризис, повышенные экономические риски и проч.). Отечественные банки стремятся застраховать себя от возможных потерь и поэтому при выдаче даже кредитной карты требуют внесения страхового депозита, превышающего лимит кредитования, что безусловно ставит суть «кредитной сделки» под сомнение и позволяет говорить о суррогатных казахстанских кредитных картах или по существу платежных карточках.

В-шестых, большинство платежных карточек, эмитируемых в нашей стране являются магнитными вследствие относительно низкой себестоимости их производства и обслуживания. Соответственно банки вкладывают огромные средства в создание не менее дорогостоящей инфраструктуры для обслуживания этих карт. Но основным фактором, препятствующим сегодня западным странам быстро перейти к электронным картам, является развитая инфраструктура для магнитных карт. Нужны огромные средства для переоборудования существующих систем.

Казахстан в числе других стран СНГ, только начинающих развитие карточного бизнеса, обладает уникальной возможностью опередить традиционные платежные системы, учась на чужих ошибках. Электронные карты могли бы не только защитить процесс расчетов от мошенничества (проблема, особенно актуальная для нашей страны), устранить необходимость авторизации в режиме “on-line” (которая в условиях плохой работы телекоммуникационных систем в Казахстане часто затруднена), но и решить многие проблемы налично-денежного оборота на территории страны, возникающие вследствие как общей экономической нестабильности (в том числе инфляции), так и ненадежности самого бумажного носителя (купюр).

В этом отношении замечателен факт появления на казахстанском рынке суперсовременных микропроцессорных карточек, которые выходят на передовые рубежи не

только отечественной, но и мировой системы расчетов.

По мнению представителей деловых кругов Запада подписание ряда соглашений и работа казахстанских банков по развитию электронных услуг свидетельствуют о стремлении нашей страны активно участвовать в техническом обновлении и развивать международные деловые связи.

Вместе с тем, совершенно очевидно, что внедрение кредитных и других пластиковых карточек следует развивать на основе серьезного анализа практики использования карточек за рубежом, их преимуществ и недостатков.

Поэтому срочное принятие Закона является острой необходимостью для регулирования ситуации на рынке в сторону стимулирования казахстанских платежных систем. Вместе с тем, следует отметить, что карточный рынок требует дорогой и хорошо организованной инфраструктуры.

На современном этапе совершенствование применения пластиковых карт невозможно осуществить без правого мониторинга, который представляет собой процесс управления банком путем постановки целей и разработки способов их достижения.

В Народном Сберегательном банке составной частью этого управления выступает формирование концепции развития банка, установление текущих задач на соответствующий период, выработка мер по их реализации. Таким образом, успех Народного банка на рынке банковских услуг страны зависит от стратегической ориентации и успешного претворения ее в практику. Ядром стратегии банка служат качество и квалификация банковского менеджмента[3].

Данные факторы, хотя и имеют собственный предмет, тем не менее с позиции стратегии являются ее неотъемлемыми частями. Когда речь идет о банковском менеджменте мы неизбежно рассматриваем его не с краткосрочных позиций, а с позиций долговременной перспективы, дающей основу для достижения постоянного успеха в будущем.

Таким образом, банковский менеджмент - это наука о наиболее рациональной системе организации и управления. Основу банковского менеджмента составляет "человеческий фактор, заключенный в знании субъектов управления своего дела, в усилении организовать собственный труд и работу клиентов, в заинтересованности к саморазвитию и творческой деятельности.

Западные банки смогли сделать качественный скачок в своем развитии, прежде всего, благодаря прекрасному налаженному менеджменту и маркетингу.

Акцент на современные методы управления, технологии, широкую связь банка с внешними структурами дали зарубежным банкам могучий импульс для развития пластиковых карт.

Ярким примером применения зарубежного банковского менеджмента в использовании пластиковых карточек явился широкий размах массового внедрения пластиковых карт во всех областях жизни людей. По сути дела это было «технологической революцией» в банковском деле.

Использование платежных средств, в частности кредитных карточек позволило менеджерам Народного Сберегательного Банка существенным образом снизить свои издержки на изготовление, обработку, учет бумажно-денежной массы, других бумажных платежных средств, сэкономить время и затраты.

Эффективность пластиковых карточек заключается в скорости и надежности работы по осуществлению электронных расчетов при минимальной потребности в обслуживании. Кроме того, пользование кредитной карточки в корне меняет технологию клиента, исподволь прививая ему компьютерное мышление, умение обращаться с техникой, рассчитывать собственные траты на перспективу.

Список литературы:

1. Эриашвили Н.Д. Банковское право – Москва, 2000 г. – С.16
2. Худяков А.И. Банковское право – Алматы, 2000 г. – С.56
3. Закон «О банках и банковской деятельности», 2016 г.

МАЗМУНЫ – СОДЕРЖАНИЕ

ПЛЕНАРНОЕ ЗАСЕДАНИЕ

Хаиров Б.Г., Койчубаев А.С., Кузьмина Л.В. Оценка эффективности логистики в странах ЕАЭС и мире.....	4
Казыкешова А.Т., Кунафина Г.Т. Өнеркәсіп кәсіпорын дамуының экономикалық стратегиясын қалыптастыруды басқару (ШҚО кәсіпорындары мысалында).....	8
Пестунова Г.Б., Мадиярова Э.С. Организационная структура и правовые основы развития моногородов в Республике Казахстан.....	12
Абылкасимова Ж.А., Алибаева М.М. Национальная валюта как фактор экономической стабильности.....	15
Хасенова К.Е. Особенности формирования и развития национальной валютной системы.....	20
Газизова Н.С. Қазақстан Республикасы қаржы саясатының құқықтық негіздері.....	24

1 СЕКЦИЯ: АКТУАЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ РАЗВИТИЯ ОТЕЧЕСТВЕННОГО ФИНАНСОВОГО РЫНКА И ОРГАНИЗАЦИИ БУХГАЛТЕРСКОГО УЧЕТА В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ

Атаева Н.К, Зейнуллина А.Ж, Ахунова Д.З. Учет затрат на производство.....	30
Атаева Н.К, Серекбаева Б.С., Дауленбаева М.Д. Основные расходы периода: бухгалтерский и налоговый учет.....	32
Ахунова Д.З., Зейнуллина А.Ж., Искакова М.С. Бухгалтерлік есеп шоттарының үлгілік жоспарындағы өзгерістер.....	35
Ахунова Д.З., Сарсенбаева А.А., Искакова М.С. Персоналдармен есеп айырысулардың есебін ұйымдастыру.....	38
Баймагамбетова З.А., Нұрманов Н.Б. Совершенствование деятельности страховых компаний РК на современном этапе.....	41
Беспалинов Е.Г., Хасенова К.Е. Формирование эффективной финансовой стратегии в управлении компаниями реального сектора экономики.....	44

Дюсупова Г.Т. Современная пенсионная система в Республике Казахстан.....	47
Жұртыбаева И.С., Токсеитова А.С. Қазақстан Республикасындағы қазіргі таңдағы бірінғай зейнетақы жүйесінің даму тенденциясы.....	51
Зейнуллина А.Ж., Сарсенбаева А.А, Искакова М.С. Концептуальные основы анализа финансового состояния бизнеса.....	53
Зейнуллина А.Ж., Төкен А. Б. Кәсіпорынның қаржы-экономикалық тұрақтылығын талдау және бағалау тәсілдері.....	56
Ибраева А.К., Құрманбекова Г.А., Федорова И.Ю. Инвестиционные основы конкурентоспособности предприятий промышленности	58
Мақышева А.А., Хасенова К.Е. Жергілікті қаржылар, олардың шетелдерде даму мәселелері мен рөлі.....	61
Молдашбаева Л.П., Сады А.А. Ұйымда сауда есебін және оған салық салуды жүргізуді жетілдіру жолдары.....	63
Нургаянова К.Р., Хасенова К.Е. Пути повышения эффективности деятельности коммерческих банков на рынке ценных бумаг.....	66
Омарова А.К. Аймақтың инвестициялық тартымдылығын арттырудың мәселелері.....	68
Сайфутдинова И.Ф., Хасенова К.Е. Пути привлечения и повышения эффективности использования иностранных инвестиций в региональном производстве.....	72
Серекбаева Б.С., Атаева Н.К., Дауленбаева М.Д. Финансовая отчетность как объект изучения финансового состояния предприятия.....	75
Серекбаева Б.С., Дауленбаева М.Д., Сарсенбаева А.А. Мероприятия по совершенствованию налоговой системы учета Республики Казахстан.....	77
Серикжанов Б.О., Хасенова К.Е. Өндірістік кәсіпорындардың инвестициялық жобаларын әзірлеудің қаржылық аспектілері.....	79
Хасенова К.Е., Паримбекова Л.З. Анализ современного состояния страхового рынка в Республике Казахстан.....	82

Хусаинов М.М., Хасенова К.Е. Механизм совершенствования государственного финансового контроля в Казахстане.....	
Шакаримова Г.М., Нурмадиева Г.Д. Финансовый рынок Казахстана в условиях нестабильности мировой экономики.....	83

2 СЕКЦИЯ: МОДЕРНИЗАЦИЯ ЭКОНОМИКИ КАЗАХСТАНА – ФАКТОР СТАБИЛЬНОСТИ НАЦИОНАЛЬНОЙ ВАЛЮТЫ

Абылкасимова Ж.А., Алибаева М.М. Жұмыспен қамту мәселесі ел экономикасының және халықтың әлеуметтік жағдайының тұрақтылығының негізгі көрсеткіші ретінде.....	89
Абылкасимова Ж.А., Ахтаева С.М. Повышение финансовой грамотности населения.....	91
Айдарханов М.Х., Есенбекова З.Ж. Базалық экономикалық пәндерді оқуды инновациялық тұрғыдан зерттеу.....	93
Готман Л.А. Ауылшаруашылығын қаржыландыру проблемалары.....	97
Есенбекова З.Ж., Турусбекова А.С., Нуралина К.Т. Шығыс Қазақстан облысында жүн өңдеу дамуының тенденциялары.....	99
Жайлаубаева Ш.Д., Кажиева Ж.Х. Развитие кооперации в овощном подкомплексе Республики Казахстан.....	103
Зарипова А.З. Теоретические основы оценки коммерческой деятельности предприятий промышленности.....	107
Ибраева А.Р., Аманбаева А.А. Проблемы развития системы предпринимательства в аграрном секторе экономики Казахстан.....	109
Кажиева Ж.Х., Жайлаубаева Ш.Д. Эколого-экономические проблемы и пути их решения	111
Қуантқан Б., Бекзатов І.Б., Қанатбекова А.Қ., Қалиқанова Б. Кластерді қалыптастыру – аймақ экономикасын дамытудың бағыты.....	113
Мунарбаев А.К., Аманбаева А.А. Мировые тенденции развития международных экономических взаимоотношений.....	115
Нуралина К.Т., Турусбекова А.С., Есенбекова З.Ж. Қазақстанның экспорттық әлеуетін талдау және жүзеге асыру жолдары.....	118
Садиева Ж.М., Аманбаева А.А. Развитие маркетинга в агропромышленном комплексе.....	121

Секербаева Г.Б. Особенности организации деятельности банков второго уровня на современном этапе.....	125
Смыкова Н.А. Абылкасимова Ж.А. Оценка предпринимательских рисков в условиях модернизации экономики.....	129
Турусбекова А.С., Есенбекова З.Ж., Нуралина К.Т. Особенности применения проблемного подхода к обучению экономических дисциплин.....	130

3 СЕКЦИЯ: ВОПРОСЫ ГОСУДАРСТВЕННОГО УПРАВЛЕНИЯ И ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ЭКОНОМИКИ

Газизова Н.С. Ахметова А.Ж. Рахымбаева М.Қ. Қазақстан Республикасындағы денсаулық сақтау және еңбек қауіпсіздігі: құқықтық аспект.....	133
Газизова Н.С., Ибраева С.С., Ергалымова А.Н. Қазақстан Республикасындағы жергілікті өзін-өзі басқарудың құқықтық негіздері.....	136
Кисикова Н.Т., Толымгожинова М.К., Баядилова Б.М. Социальная защита материнства, детства и семьи как особый субъект государственной политики современной Республики Казахстан.....	139
Кравченко М., Койчубаев А.С., Баядилова Б.М. Роль государственного регулирования маркетинговой стратегии в индустрии туризма Республики Казахстан.....	143
Кузбаев Д.Ж. Борьба с киберпреступностью: правовые аспекты.....	147
Кушуков Г.С., Касенов Д.С. Опыт и необходимость развития сельскохозяйственной кооперации в Казахстане.....	149
Мизамбаев Е.А. Қазақстан Республикасында сот төрелігін ұйымдастыру мен жүзеге асырудың құқықтық жағдайлары.....	152
Самиева Г.Т., Шоқанова Н.Ш. ШҚО туризмі және оны жетілдіру жолдары.....	156
Толымгожинова М.К., Самиева Г.Т., Амренова А.Б. Компанияда GR-government relations басты қызметі және мақсаты.....	159
Толымгожинова М.К., Самиева Г.Т., Табигатов Б.Е. Қазақстан Республикасының мемлекеттік басқару жүйесіне ақпараттық технологияларды енгізу	161

Толымгожинова М.К., Самиева Г.Т., Муфтиев Б.О. ШҚО аймағы бойынша шағын және орта кәсіпкерліктің ерекшеліктері мен даму жағдайы.....	165
Толысбаева А.Д., Смоилов С.Ж. Правовые проблемы применения финансовых инструментов в банковском секторе экономики.....	168
Толысбаева А.Д., Смойлов С.Ж., Сейфиева А.М. Механизмы правового регулирования банковских электронных платежей на финансовом рынке Республики Казахстан.....	171

**ҚАЗАҚСТАННЫҢ ҰЛТТЫҚ ВАЛЮТАСЫНЫҢ 25 ЖЫЛДЫҒЫНА АРНАЛҒАН
«ҰЛТТЫҚ ВАЛЮТА – ҚАЗАҚСТАН ЭКОНОМИКАСЫНЫҢ
ҚАРЖЫЛЫҚ ТҰРАҚТЫЛЫҒЫНЫҢ КЕПІЛІ»
ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ-ПРАКТИКАЛЫҚ КОНФЕРЕНЦИЯСЫНЫҢ
МАТЕРИАЛДАРЫ**

МАТЕРИАЛЫ

**МЕЖДУНАРОДНОЙ НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКОЙ КОНФЕРЕНЦИИ
«НАЦИОНАЛЬНАЯ ВАЛЮТА – ЗАЛОГ ФИНАНСОВОЙ УСТОЙЧИВОСТИ
И СТАБИЛЬНОСТИ ЭКОНОМИКИ КАЗАХСТАНА»,
ПОСВЯЩЕННОЙ 25-ЛЕТИЮ НАЦИОНАЛЬНОЙ ВАЛЮТЫ КАЗАХСТАНА**

Семей қаласының Шәкәрім атындағы мемлекеттік
университетінің баспаханасында басылған
Көлемі 11 б.т. Формат 60x84. Таралымы 50 дана.
Семей қаласы.
Глинка 20 «А»

Отпечатано в типографии
«Государственный университет имени Шакарима города Семей»
Объем 11 п.л. Формат 60x84. Экземплярность 50 шт.
г. Семей, ул. Глинка, 20 «А»